

С Р П С К А А К А Д Е М И Ј А Н А У К А

П О С Е Б Н А И З Д А Њ А

КЊИГА ССХІХ

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ

КЊИГА 2

Barisic, Franjo

ФРАЊО БАРИШИЋ

ЧУДА ДИМИТРИЈА СОЛУНСКОГ
КАО ИСТОРИСКИ ИЗВОРИ

УРЕДНИК

АКАДЕМИК ГЕОРГИЈЕ ОСТРОГОРСКИ
универзитет Византолошког института САН

Примљено на II скупу Одељења друштвених наука САН
31 III 1953 год.

БЕОГРАД

1953

STANBROD

BX 4700

D5 B3

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES

MONOGRAPHIES

CCXIX

INSTITUT D'ÉTUDES BYZANTINES

№ 2

**MIRACLES DE ST. DÉMÉTRIUS
COMME SOURCE HISTORIQUE**

par

FRANJO BARIŠIĆ

Rédacteur

GEORGES OSTROGORSKY

Membre de l'Académie

Directeur de l'Institut d'Études byzantines

Présenté à la IIe séance de la Classe des sciences sociales de l'Académie Serbe
des Sciences, le 31 mars 1953

B E O G R A D

1953

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Штампарња и књигovesишница СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА, Београд - Космајска бр. 28 - Тел. 24-701

САДРЖАЈ

	Страна
<i>Предговор</i>	1
<i>Извори</i>	3
<i>Важнија литература</i>	4
<i>Скраћенице</i>	7
<i>Увод</i>	9
Кратак преглед византиске хагиографије о св. Димитрију	16
Рукописи, издања и преводи <i>Miracula</i> I-II	30
<i>Miracula</i> I	33
О писцу <i>Miracula</i> I	74
<i>Miracula</i> II	81
<i>Résumé</i>	145
Регистар	155

ПРЕДГОВОР

У овом раду ограничили смо се углавном на два основна питања која се постављају у вези са првом и другом збирком Чуда Димитрија Солунског као историским изворима: питање хронологије појединих вести и питање њихове веродостојности. Подробнију анализу извештаја о Словенима из ових збирки објавићемо у првој књизи зборника византинских извора коју припрема Византолошки институт САН. Савети које нам је у току рада увек спремно пружао проф. Г. Острогорски као и његове примедбе на дан одбране били су нам необично драгоцени. Најискреније му захваљујемо. Изражавамо захвалност и осталим члановима комисије, нарочито проф. Н. Радојчићу и проф. М. Будимиру.

Ф. Б.

Београд, 1 априла 1953

Manibus matris

ИЗВОРИ

Agarii de Hieropoli Chronica. (Коришћени фрагменти које је у руском преводу објавио В. Р. Розен, Журнал Минист. Нар. Просв. 1884, свеска за јануар, будући да нам није била приступачна читава Агапијина хроника, ed. et trad. A. Vasiliev, Paris 1912).

Anastasii Bibliothecarii, Passio et miracula s. Demetrii martyris, ed. Migne, PL 129, 715—726.

Anonymi, Paraphrasis Laudationis s. Demetrii ab Ioanne Stauracio compositae, ed. K. Duvniotis, NE 15 (1921) 195—216.

Anonymi, Passio s. Demetrii, ed. C. Byeus, PG 116, 1173—1184.

Constantini Acropolitae, Laudatio s. Demetrii, ed. Papadopoulos—Kerameus, Analecta I (1891) 160—215.

Damasceni Studitae, Laudatio s. Demetrii, ed. Spiridon Papadopoulos (in Damasceni Thesaurο pp. 543—558), Mleci 1775.

Georgii Pisidae, Heraclias, ed. I. Bekker, Bonnae 1836.

Gregorii I papae, Epistolae I—IV, ed. P. Ewald et L. M. Hartmann in MGH, Berlin 1887—1891.

Ioannis archiepiscopi Thessalonicensis, Laudatio s. Demetrii, fragmenta ed. C. Byeus, PG 116, 1104, 1113.

Isidori Hispalensis Chronica, ed. Th. Mommsen, MGH. script. antq. XI.

Isidori Pacensis (Anonymi?), Continuatio Hispana, ed. Th. Mommsen, MGH. script. antq. XI.

Jean de Nikiou, Chronique, ed. et trad. H. Zotenberg, Paris 1883 (коришћено према туђим цитатима).

Iohannes v. Ephesos, Kirchengeschichte übers. v. J. M. Schönfelder, München 1862.

Justiniani II edictum ex anno 688, ed. H. Grégoire, Byzantion 17 (1944—45) 123—24.

Michel Syrien, Chronique, ed. et trad. J. B. Chabot, Paris 1899—1910 (коришћено према туђим цитатима).

Nicéphori Patriarchae, Historica, ed. C. de Boor, Lipsiae 1880.

Nicetae archiepiscopi Thessalonicensis, Miracula s. Demetrii, ed. A. Sigalas, ΕΕΒΣ 12 (1936) 329—360.

Scyllitzae—Cedreni, Chronica I—II, ed. I. Bekker, Bonnae 1838—39.

Sebēos, Histoire d'Héraclius, trad. de l'arménien Fr. Macler, Paris 1904.

Ioann. Stauracii, Oratio de s. Demetrii miraculis, ed. J. Ivritis, Солун 1940. (Пошто нам ово издање није било приступачно, користили смо фрагменте Ставракијеве беседе које су објавили Byeus, PG 116, 1405—8, 1418—19, 1421—22; Златарски, Ист. Буг. I [1918] 401, I 2 [1927] 851—53; L. Allatius in Georgii Acropolitae ed. Bonn [1836] 236—37).

Theophanis Chronographia, ed. C. de Boor I, Lipsiae 1883.

Thomae Presbyteri, Chronicon (коришћено према туђим цитатима).

ВАЖНИЈА ЛИТЕРАТУРА

- Baynes H. N., The Date of the Avar Surprise, BZ 21 (1912) 110—128.
- Bon A., Le Péloponnèse byzantin, Paris 1951.
- Bibliotheca hagiographica graeca, ediderunt Socii Bollandiani, Bruxellis 1909.
- Byeys C., De s. Demetrio martyre Thessalonicae in Macedonia commentarius praevius, PG 116, 1082—1168. — Cit. *Byeys, Comment. praev.*
- Delehaye H., Les légendes grecques des saints militaires, Paris 1909.
- Delehaye H., Les recueils antiques des miracles des saints, Anal. Bol. 43 (1925) 5—85, 305—25. — Cit. *Delehaye, Les recueils.*
- Diehl—Tournau, Les mosaïques de s. Démétrius de Salonique, Paris, 1911.
- Дьяконов А. П., Византийские димы и факции (τὰ μέρη) в V—VII вв., Византийский сборник 1945, 144—227. — Cit. *Дьяконов, Виз. сборник 1945.*
- Dölger F., Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565—1453, I (565—1025), München 1924. — Cit. *Dölger, Regesten I.*
- Дринов М. С., Заселение балканского полуострова славянами, Чтения в Импер. Общ. Ист. и Древн. Росс. при Москов. Универс. 1872. Прештампано у Сочинения М. С. Дринова I, Софија 1909, 139—316. — Cit. *Дринов, Заселение.*
- Dujčev I., Un passage obscur des „Miracula“ de S. Démétrius de Thessalonique, Byzantion 13 (1938) 207—215.
- Dvornik F., Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle, Paris 1926 Cit. *Dvornik, Slaves.*
- Филарет (епископ черниговски), Свети великомученик Димитрије и солунски Словени, Гласник србског ученог друштва I (1865) 298—357. Превод са руског од Панте Срећковића. — Cit. *Филарет, Великомученик Димитрије.*
- Gelzer H., Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung, Leipzig 1899 (Abhandlungen d. phil.-hist. Klasse d. Königl. Sächsischen Gesellschaft d. Wissenschaften 18). — Cit. *Gelzer, Genesis.*
- Grabar A., Martyrium, recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique, I—II, Paris 1946. — Cit. *Grabar, Martyrium.*
- Grabar A., Quelques reliquaires de saint Démétrius et le martyrium du saint à Salonique, Dumbarton Oaks Papers 5 (1950) 1—28. — Cit. *Grabar, Reliquaires.*
- Grafenauer B., Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov, Zgodovinski časopis 4 (1950) 23—126. — Cit. *Grafenauer, Nekaj vprašanj.*
- Grégoire H., L'origine et le nom des Croates et des Serbes, Byzantion 17 (1944—45) 88—118. — Cit. *Grégoire, Origine.*
- Grégoire H., Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, Byzantion 17 (1944—45) 119—125.
- Jireček K., Geschichte der Bulgaren, Prague 1876.
- Jireček K., Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I, Wien 1901. (*Denkschriften d. Wiener Akademie* 48) — Cit. *Jireček, Romanen.*

Жиречек К., Историја Срба, превео и допунио Јован Радонић, I, Београд 1922. — Цит. *Жиречек-Радонић, Ист. Срба.*

Krumbacher K., Geschichte der byzantinischen Literatur, München 1897. — Cit. *Krumbacher.*

Кулаковски Ју., Историја Византии, III (602—717), Кијев 1915. — Цит. *Кулаковски, Ист. Византије.*

Laurent J., Sur la date des églises St. Démétrius et Ste. Sophie à Thessalonique, BZ 4 (1895) 420—434. — Cit. *Laurent, Sur la date.*

Lemerle P., Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945. — Cit. *Lemerle, Philippes.*

Marquart J., Osteuropäische und ostasatische Streifzüge, Leipzig 1903. — Cit. *Marquart, Streifzüge.*

Милев Н., Кубрат от историята и Кубер в „Чудесата на Св. Димитрија Солунски“, Периодическое Списание на Българското Книжовно Дружество 22 (1910) 557—586. — Цит. *Милев, Кубрат и Кубер.*

Moravcsik G., Byzantinoturcica I, Budapest 1942.

Muralt E., Essai de chronographie byzantine de 395 à 1057, St. Petersburg 1855. — Cit. *Muralt, Chronographie.*

Niederle L., Slovanske starožitnosti, II 1, Puvod a počátky Slovanu jižních Prag 1906. — Cit. *Niederle, SS II 1.*

Niederle L., Manuel de l'antiquité slave I, Paris 1923. — Cit. *Niederle, Manuel I.*

Николајевић К., Критичка покушења у периоду од првих пет (седам) векова србске историје, Летопис Матице српске 103—112 (1861—1869). — Цит. *Николајевић, Критичка Покушења ЛМС.*

Ostrogorsky G., Geschichte des byzantinischen Staates, München 1952, Cit. *Ostrogorsky, Geschichte.*

Papageorgiu P. N., Μνημεῖα τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ λατρείας τοῦ μεγάλου μάρτυρος ἁγίου Δημητρίου, BZ 17 (1908) 321—381. — Cit. *Papageorgiu, BZ 17.*

Pernice A., Sulla data del libro II dei Miracula s. Demetrii martyris, Bessarione VI 2 (1902) 181—87. — Cit. *Pernice, Sulla data.*

Pernice A., L'imperatore Eraclio, Firenze 1905. — Cit. *Pernice, Eraclio.*

Petit L., Les évêques de Thessalonique, Échos d'Orient 4 (1900—01) 136—145, 212—221.

Сборник документов по социально-экономической истории Византии, Изд. Истор. института Акад. наук СССР, Москва 1951, — Цит. *Сборник документов.*

Spintler R., De Phoca imperatore Romanorum, Jenae 1905 (Dissertatio). — Cit. *Spintler, De Phoca.*

Станојевић С., Византија и Срби, I—II, Нови Сад 1903, 1906 (Књиге Матице српске бр. 7—8). — Цит. *Станојевић, Византија и Срби.*

Šišić F., Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara I, Zagreb 1925. — Cit. *Šišić, Povijest I.*

Tafel Th., De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica, Berolini 1839. — Cit. *Tafel, De Thessalonica.*

Tafrali O., Sur la date de l'église et des mosaïques de s. Démétrius de Salonique, Revue archéologique t. 13, 1909, 83—101.

Tafrali O., Sur les réparations faites au VIIe siècle à l'église de s. Démétrius de Thessalonique, Revue archéologique t. 14, 1909, 380—86.

Tafrali O., Thessalonique des origines au XIVe siècle, Paris 1919. — Cit. *Tafrali, Thessalonique.*

Tougaard A., De l'histoire profane dans les Actes grecs des bollandistes, Paris 1874. — Cit. *Tougaard, De l'histoire.*

Успенский Ф. И., О вновь открытых мозаиках в церкви св. Димитрия в Солуни. Известия Русского Археологического Института в Константинополе 14 (1909) 1—61. — Цит. *Успенски, Мозаици*.

Vassiliev A. A., L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, *Orientalia christiana periodica* 13 (1947).

Златарски В. Н., История на българската държава през средните векове, I 1—2, II, София 1918, 1927, 1934. — Цит. *Златарски, Ист. Буг.*

Златарски В. Н., Ринхинският княз Пребънд и четвърта обсада на Солун от Славените, *Ист. Буг.* I, 394—406.

ΣΚΡΑΪΗΝΙ΢Ε

- AASS** Acta Sanctorum (Anvers, Bruxelles 1643 sq.)
- Anal. Boll.** Analecta Bollandiana
- BZ** Byzantinische Zeitschrift
- ΕΕΒΣ** Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
- ЛМС** Летопис Матне српске
- MGH** Monumenta Germaniae historica
- NE** Νέος Ἑλληνομνήμων
- PG** J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca, Paris 1857 sq.
- PL** J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, Patres ecclesiae latinae, Paris, 1844 sq.
- RE** Pauly—Wissowa—Kroll, Real—Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft, Stuttgart, 1894 sq.
- Papadopoulos—Kerameus**, Analecta = Papadopoulos—Kerameus, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, I—IV, Petropolis 1891—1897.
- Papadopoulos—Kerameus**, IB = Papadopoulos—Kerameus, Ἱεροσολυμιτικῆ Βιβλιοθήκη, I—IV, Petropolis 1895—1899.

У В О Д

Византиска хагиографска литература претставља, опште говорећи, користан а често и драгоцен документарни материјал за културну историју (развој верске свести, историју цркве, развој језика итд.), али као изворна грађа за историју у ужем смислу (економску, друштвену и политичку) она је, сем ретких изузетака, неупотребљива. Један од најзначајнијих изузетака у овом погледу претстављају управо *Miracula S. Demetrii I—II*.

Ове две збирке чудеса садрже необично много података од историског значаја. То је уочио већ први њихов издавач, преводилац и коментатор боландист *Вуеус* 1780 год. Полазећи од података садржаних у *Mir. I—II* *Вуеус* је израдио једну опширну студију о ширењу култа св. Димитрија у византиском свету¹. У том значајном и још увек корисном раду *Вуеус* је, поред осталог, дао и кратке оцене *Mir. I—II* као историских извора². Сем тога, он је у својим коментарским напоменама извршио и први покушај одређивања времена постанка *Mir. I—II* као и датирања вести које се у њима садрже³. После студије ученог боландисте појавио се читав низ радова у којима се проналазе, користе и тумаче подаци из *Mir. I—II*, и то са разних гледишта. Једни су ове збирке чудеса испитивали као изворе за историју Солуна (*Tafel, Tafrali*), а други и најмногобројнији као изворе за прошлост балканских Словена (*Филарет, Дринов, Николајевић, Niederle, Станојевић, Јиречек, Графенауер*); неки су истицали важност података о војнополитичкој организацији византиског Балкана (*Gelzer*), док су други указивали на податке од општијег значаја који бар донекле допуњују оскудне вести византиске историографије

¹ *Вуеи, Commentarius praevious*, PG 116, 1082—1168.

² Оцену *Mir. I* у *Comment. praeuv. № 22—23* (PG 116 1094—95), а *Mir. II* у *Comment. praeuv. № 24* (PG *ibid.*). Ове оцене, иако сасвим кратке, углавном су тачне пошто се заснивају на добром познавању изворног текста.

³ При датирању вести *Вуеус* се задовољавао приближним фиксирањем времена, које понекад иде и до педесетак година. Он је писца *Mir. I* идентификовао са солунским архиепископом Јованом, који се потписао у актима шестог Васељенског сабора из 680—81. На тој идентификацији и заснива се углавном његов систем датирања догађаја из *Mir. I—II*.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ПОКУШАЈА

Ред. бр.	Име писца	Mir. I 8 (глад)	Mir. I 12 (слов. напад)	Mir. I 13-15 (авар. слов. напад)	Ко и када је напи- сао Miracula I	Mir. II 1	
						слов. гу- сарења по Јереји	Хацонов напад
1.	Вуеус (1780)	иза 597	крај VI в.	597	архиеп. Јован пре 670	670—700	
2.	Tafel (1839)	иза 597	пре 597	597	апопумис између 602—610	668—685	
3.	еп. Филарет (1848)	—	581	597	апопумис из прве пол. VII века	676	
4.	Muralt (1855)	иза 586	584	586	—	675	
5.	Николајевић (1864)	—	—	597	—	662—664	673—675
6.	Дринов (1872)	—	пре 597	597	—	668—685	675 (676)
7.	Tougard (1874)	иза 597	крај VI в.	597	апопумис после 610	друга половина VII в.	
8.	Laurent (1895)	крај VI и почетак VII века			арх. Јован 610—630 одл. 610—649	између 617 до	
9.	Gelzer (1899)	—	—	—	архиеп. Јо- ван из дру- ге пол. VII века	—	—
10.	Niederle (1906)	последња неког напа- да од пре 597	пре 597	597	арх. Јован из друге пол. VII в.	око 623	после 623
11.	Стапојевић (1906)	иза 586	(581) 609	586	после 610	614—615	617
12.	Успенски (1909)	последња неког напа- да од пре 597	пре 597	597	архиеп. Јо- ван између 610—649	за вреше	
13.	Миљев (1910)	—	—	—	архиеп. Јо- ван између 610—630	614—617	
14.	Јиречек (1911)	—	581—584	586	архп. Јован из поч. или краја VII в.	око 609	
15.	Златарски (1918)	—	581—584	586	архп. Јован са поч. VII в. одн. ви- ше писаца	око 609 го	
16.	Tafrafi (1919)	иза 586	581 (583)	586	између 610—649	617—619	
17.	Grégoire (1945)	последња неког напа- да од пре 597	пре 597	597	можда ар- хиеп. Јован 610—649	између 610—	
18.	Графенауер (1950)	—	око 609	586	после 610	615 одл. 612—615	

ДАТИРАЊА ДОГАЂАЈА ИЗ MIRACULA S. DEMETRII I—II

Mir. II 2 Хаганов напад	Mir. II 3 Смрт архиеп. Јована, земљо- трес итд.	Mir. II 4		Mir. II 5 (Кувер)	Mir. II 6 (Кипријан)	Када су састав- љена Miracula II
		Првудово погубљење и блокада Солуна	Пиратерија Стримонаца и царски поход			
680—690	пре 700	780—797		између 740—800	око 800	Крај VIII или по- четак IX века
око 678	690—700	668—685	688	око 740	—	VIII век
678	695	685—687	689	око 742	—	VIII век
677	678	678—681	688	758	—	—
677	678	678—680	—	око 740	—	—
678	—	685—687	689 и 687	778	—	—
око 679	крај VI в.	672—674	688	око пол. VIII в.	—	друга пол. VIII в.
620 г.	око 649	782		688	—	крај VIII в.
—	—	—	—	око 645	—	Компилација из краја VII века
пре 626 одн. пре 635	—	634 и 628—630	можда 688	око 638	—	крај VII в.
619	—	око 782	можда 688	670	—	друга пол. VII в. или крај VIII в.
цара Ираклија (610—641)				око 640	—	крај VII или крај VIII века
619 (око 610)	—	782 (можда и 687 или 757)		670—675	—	компилација од више аутора с краја VII в.
после 609	—	685—687	687	(око 645)	—	крај VII или крај VIII века
дне	—	735—737	—	670—675	—	компилација из друге половине VIII в.
626	—	око 634	657 одн 688 одн. пре 647	634	—	између 610—649
634 године		691—692	(692—693)	638—645	—	друга половина VII века
617	—	—	—	око 670	—	—

VII—VIII века (Muralt, Tougard, Ostrogorsky, Grégoire, Lemerle, Bon); неки у Mir. I—II траже литерарне потврде о остацима византиске уметности у Солуну (Laurent, Успенски, Грабар) док су их други проучавали као чисто хагиографске списе (Delehaye); најзад, неколико научника налазе да Mir. II садрже података корисних и за најранији период бугарске историје (Милев, Златарски). Кратко речено, за последњих сто педесет година у науци се увидело да Mir. I—II, иако су хагиографски списи, садрже разноврсних података, корисних и важних не само за историју града Солуна и прошлост балканских Словена него и за историју читавог византиског Балкана⁴. Са тога разлога солунске збирке чудеса данас се убрајају у ред значајнијих византиских извора⁵.

Кад се прегледа досадашња литература у којој се на овај или онај начин расправља о вестима из Mir. I—II, онда прво што пада у очи јесте чињеница да међу научницима постоје необично велике разлике у датирању, па следствено и у интерпретирању тих вести. Исто тако, они се разилазе и у питањима аутора и времена постанка како Mir. I, тако и Mir. II. Да би се добила јасна претстава о разликама које у овом погледу владају, прилажемо табеларни преглед досадашњих покушаја датирања оних вести из Mir. I—II које су досада узимане у обзир пошто су оцењене као подаци од извесног значаја.

Горњи преглед, који иначе обухвата само најважније и најпотпуније покушаје датирања вести из Mir. I—II, претставља, као што видимо, веома шарену збирку датума. Преглед сам по себи речито говори да проблем хронологије солунских извора, иако се о њему расправља још од 1780, до данас није решен на задовољавајући начин. Услед тога мора се сматрати да није решено ни питање веродостојности солунских извора, утолико пре што су у питању хагиографски списи.

Откуда то да се у питању хронологије Mir. I—II научници, међу којима се налази и доста великих имена историске науке, не слажу и да многи заступају у појединостама таква мишљења која су, како ћемо видети, често слабо основана и која се уопште не могу бранити? Главни разлози су, по нашем мишљењу, ови. У питање хронологије Mir. I—II многи су улазили само зато што су били присиљени да се њим позабаве, будући да их је на то наводила сама тема о којој су расправљали (Gelzer, Laurent, Успенски, Grégoire и др). Радећи тако, они или нису стизали или

⁴ Узгред напомињемо да изузетак који не треба узимати озбиљно претставља мишљење које је заступао К. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de Grèce V (1896) p. X n. 2. Sathas ту, наиме, тврди да вести о словенским нападима на Солун из Mir. I—II нису ништа друго него un canevass confus (збркани крпеж) који су сачинили неки побожни проповедници у XII веку да би тим застрашујућим причама утицали на верско изграђивање своје пастве

⁵ Ostrogorsky, Geschichte 73.

их није ни интересовало да га подробније расправе. Други, опет, свој став о солунским „легендама“ изграђују претежно или скоро искључиво на проучавању доступне им литературе о овим изворима пошто им време није дозвољавало или их интерес није вукао да читају саме изворе (Дринов, Филарет, Николајевић, Јиречек, Станојевић, Таfrali и др.). А разлике у мишљењима које се стварају на овај начин проблем обично више замршују но размршују. Најзад, разноликост мишљења условљена је и тиме што су научници при својим испитивањима користили или само боландистичко издање *Mir. I—II* које је непотпуно или, што је још чешће, само хронолошки сасвим несређене ексцерпте које је дао Tougard. Ако имамо на уму да су и потпуни текстови *Mir. I—II lectu intellectuque haud facilia*⁶, онда проучавање фрагмената утолико пре и лакше може да одведе у погрешна тумачења.

Ова расправа претставља покушај да се нађе што је могуће боље решење основних питања која се поводом *Mir. I—II* као историских извора постављају: питања хронологије и веродостојности њихових вести као и времена настанка самих списа.^{6а} Приступајући решавању тих питања, указаћемо укратко на моменте који се показују као осетне тешкоће. Пре свега, пред нама стоје два сахиографска документа у којима је ту и тамо, иако иначе неупоредиво мање но у другим византиским списима ове врсте⁷, извештај о појединостима неког догађаја толико прекривен и испреплетан са побожним фантазирањем да је тешко разликовати где престаје реално и могуће, а почиње измишљено и нестварно. Затим, у погледу одређивања хронологије појединих вести, велику тешкоћу претставља околност што се у *Mir. I*, сем свега два на први поглед уочљива податка о познатим историским личностима, поједина чуда односно догађаји излажу очигледно без икаквог хронолошког реда, док у *Mir. II* опет немамо ниједног приметног податка о некој историској личности или бар алузију на неки из других извора познати историски догађај. Сем тога, није нам у први мах јасно да ли се у *Mir. II* ред поглавља поклапа с редом

⁶ Tafel, *De Thessalonica CIV*.

^{6а} Потребу једног рада управо ове врсте најбоље је изразио познати византолог Васиљев овим речима: „*Les Actes de Saint Démétrius, oeuvre qui, en tant que source historique, attend encore une investigation monographique détaillée. . .*“ (A. A. Vasiliev, *L'entrée triomphale de l'empereur Justinien II à Thessalonique en 688, Orientalia christiana periodica* 13, 1947, 358).

⁷ H. Delehaye, *Les recueils antiques des miracles des saints* (Anall. Boll. 43, 1925, 5—85 и 305—325) приказао је десетак византиских збирки чудеса које су настале до краја VII века: збирка од седамдесет чудеса о Киру и Јовану са поч. VII века, збирка од четрдесетпет чудеса о Артемију са поч. VII века, збирка о 31 чуду о Текли из 467 године, збирке *Mir. I—II* итд. Он налази да кудикамо највећи број тих збирки немају никакве вредности као извори јер су препуне бизарних анегдота, наивних измишљотина, сујевјерја и т. сл. Скоро једини изузетак и прави контраст претстављају две солунске збирке (*Mir. I—II*) које су „*l'ensemble le plus important de ce genre qui existe dans la littérature grecque*“ (p. 58) и које су „*des monuments de premier ordre de l'histoire de Thessalonique*“ (p. 65).

којим се догађаји у њима описују или од њега отступа. Даље, не малу тешкоћу претставља и то што су вести како из *Mir. I* тако и из *Mir. II* усамљене. Није нам, наиме, познат ниједан ни византиски ни западни извор који би садржавао бар једну вест за коју бисмо већ на први поглед увидели да говори о истом догађају као и извесно поглавље из *Mir. I—II*. Најзад, још једна отежавајућа околност. Расположиви текстови *Mir. I—II* (ed. Vyeus са допунама које су издали Hase, Tougard и Tafrali) не само што нису критички спрењени него нису ни потпуни, а поред тога добар део поглавља издат је према рукописима који нису баш најбољи. Набројани моменти, ако се узму у целини, претстављају осетне али не и непремостиве препреке. Испитивања *Mir. I—II* могуће је, наиме, вршити и на текстовима које данас имамо, пошто су они и поред свих недостатака ипак углавном поуздани и потпуни, па према томе и научно употребљиви. С друге стране, оне сметње о којима смо констатовали да произилазе из саме садржине *Mir. I—II* могу се делом ублажити а делом и надокнадити, и то пажљивијим анализирањем појединих поглавља као и проналажењем мање уочљивих али корисних или бар релативно употребљивих података. Једном речју, постављени проблеми нису нерешиви иако ћемо се, одмах да кажемо, при оцени веродостојности извесних вести, и још више при покушају њиховог датирања, морати задовољити приближним резултатима.

У *Mir. I—II* налазимо укупно око двадесетак посебних вести од извесног значаја. Од тог броја више од половине односе се на Словене, и то скоро искључиво на македонска словенска племена. У питању су најчешће дужи или краћи извештаји о њиховим покушајима да заузму Солун. Неки од тих описа, поред вести важних за прошлост македонских Словена, садрже и података који у извесној мери бацају светлост и на степен њихове материјалне културе. Пошто се ради о једном периоду у коме су византиске вести о Словенима не само релативно малобројне него по правилу и мршаве, *Mir. I—II* као извори за рани период историје балканских Словена добијају посебан значај. Имајући у виду управо ту, иначе давно констатовану чињеницу, ми смо и приступили покушају решавања основних питања која се постављају у вези са солунским збиркама чудеса као историским изворима.

Две солунске збирке о којима овде расправљамо нису ни први ни последњи хагиографски написи о чудотворству св. Димитрија. Са тога разлога ми ћемо, пре но приступимо њиховом испитивању, дати кратак преглед византиске хагиографије о солунском чудотворцу. Овај преглед, колико нам је познато, претставља први покушај да се на једно место прикупи сва византиска димитриолошка литература и стога смо свесни да ће му се много штошта моћи замерити, утолико пре што изванредан број чак и оних списа које наводимо није нам био приступачан. Међутим, нама овде није ни био циљ да остваримо потпуност нити да

дамо хагиографску студију. При изради прегледа руководили смо се, наине, једино тиме да помоћу њега лакше сагледамо место које солунске збирке заузимају у низу сличних претходних и доцнијих димитриолошких написа, као и њихову међусобну повезаност. После овога прегледа приказаћемо досад публикована издања и преводе *Mig.* I—II, а потом ћемо прећи на испитивање прве и друге збирке чуда.

Обе ове збирке, а нарочито прва, претстављају тежак материјал за обраду, и то са више разлога, од којих потсећамо само на неколико најважнијих. Прво, у *Mig.* I с једне стране поједина чуда односно догађаји не излажу се хронолошким редом, док је с друге стране очигледно да су нека од њих везана за исти догађај, напр. глад из *Mig.* I 8 очевидно долази непосредно после рата из *Mig.* I 13—15, догађај из *Mig.* I 6 истовремен је са оним из *Mig.* I 12 итд. Друго, испитивање хронологије догађаја из *Mig.* II 1—3 неодвојиво је од питања ауторства као и питања времена постанка *Mig.* I, док за одређивање епохе којој припадају догађаји из *Mig.* II 4—6 полазни ослонац претстављају управо датирања догађаја из *Mig.* II 1—3. Чињеница да су *Mig.* II неразднојно повезана са *Mig.* I више је но добродошла пошто захваљујући управо и једино њој у стању смо да испитивање хронологије догађаја из *Mig.* II поставимо на солидну основу, будући да само у *Mig.* I, како ћемо видети, имамо помена о познатим историским личностима. Али с друге стране ова иста чињеница као и други и слични моменти имају за последицу то да прва и друга збирка, свака посебно и обе заједно, претстављају један замршен предмет. Ако још узмемо у обзир и велику разноврсност досадашње дискусије о хронологији догађаја из *Mig.* I—II, онда постаје јасно да при расправљању постављених питања у вези са *Mig.* I—II није лако наћи један беспрекоран метод излагања. Испитујући садржину *Mig.* I и *Mig.* II придржаваћемо се онога реда којим иду поглавља јер сматрамо да је то релативно најбољи пут којим се обезбеђује оно што је најпрече, — јасноћа.

КРАТАК ПРЕГЛЕД ВИЗАНТИСКЕ ХАГИОГРАФИЈЕ О СВЕТОМ ДИМИТРИЈУ

У Солуну је записано и упорно одржавано предање да се св. Димитрије родио, живео и мученичком смрћу умро у Солуну, и то 26 октобра једне од година у којима је владао цар Максимијан (285—305)¹. Новија истраживања показала су, међутим, да та солунска традиција не одговара историској стварности. Утврђено је, наиме, да је Димитрије био грађанин римског Сирмијума и да је ту као ђакон погубљен због ширења хришћанске вере 9 априла 304 године². Преузевши култ сирмиског мученика, Солуњани су ускоро присвојили и самог свеца, а нешто доцније учинили га и заштитником свога града. Ово њихово присвајање постаје разумљиво ако имамо у виду како саму судбину Сирмијума у V веку тако и антагонизам који је владао између два истакнута града Илирика. У складу са тим, Солуњани су прекројили и првобитну легенду о животу и смрти св. Димитрија³. Светилиште посвећено овом мученику подигнуто је у Солуну почетком V века, односно после 415 године⁴, а као заштитник града прославља се најкасније од VI века⁵. Култ Димитрија нагло се проширио по свим крајевима византиског Балкана, а нарочито се дубоко укоренио у самој престоници⁶. Колико је то обожавање било интензивно и непрекидно најбоље показује византиска хагиографија која Димитрија не заборавља ни после пада државе. У огромној и разноврсној литератури те врсте солунски чудотворац био је један од највише слављених светаца. У том погледу наро-

¹ Усвајајући ову традицију Bueus је закључно да је Димитрије умро на самом почетку IV века. (Buei, Comment. praev. № 52—63, PG 116, 1111—1118).

² Delehaye, Les légendes grecques des saints militaires 103—8. Његов добро заснован закључак усваја и новим разлозима допуњује А. Sigalas, ЕЕВЗ 12 (1936) 319—20. Cf. Grabar, Martyrium I, 455 i J. Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romaine, Paris 1918, 79—83.

³ Трагови таквог адаптирања остали су видљиви у очуваним солунским Passiones s. Demetrii, како упозорава А. Sigalas l. c.

⁴ Buei, Comment. praev. 74, PG 116, 1124. Grabar, Martyrium I, 318, 448 et passim.

⁵ Buei, Comment. praev. 80, PG 116, 1127.

⁶ О траговима тог култа у нашој земљи cf. К Dieterich, BZ 31 (1931) 55—57.

чито је био активан град Солун. Његови становници тврдо верују да над судбином града непрекидно бди њихов небески суграђанин, вечно будни и скоро свемоћни св. Димитрије⁷. Од V—X века Солун је прошао кроз читаву буру догађаја и све што је о њима забележено приказано је и протумачено као чудо св. Димитрија. Јер први споменик световне солунске аналитике потиче тек од X века (Каменијат). Та околност даје посебан значај солунској хагиографској литератури V—X века. И њен значај постаје још већи ако се има на уму да је византиска историографија за VII—VIII век уопште изузетно сиромашна и посебно оскудна у вестима о византиском Балкану тог времена. Стога није чудо што су *Miracula I—II* већ одавно привукла на себе пажњу, и то тим већу што оба документа, како је било одмах запажено⁸, садрже релативно много података од историског значаја. Писци *Mir. I—II* имају међутим својих претходника, а још више својих разноврсних последника. Другим речима, *Mir. I—II* ма колико по себи значајни, само су делови хиљадугодишње и многобројне литературе о св. Димитрију. Сва та литература међусобно је повезана и испреплетена разноврсним узајамним утицајима. Услед тога упознавање са читавом византиском хагиографијом о св. Димитрију, ма и површно, намеће се као предуслов проучавања *Miracula I—II*.

Нама није циљ да овде дамо потпун списак и подробан приказ свих хагиографских списа о солунском чудотворцу. Желели смо да, у границама могућности, прикупимо само важнија дела и да се на поједина од њих осврнемо само уколико стоје у вези са *Mir. I—II*. На тај начин, надамо се, добићемо не само могућност да боље сагледамо место које у тој литератури заузимају *Mir. I—II* него и изванредан број података корисних за решавање појединих, а често и значајнијих, питања у вези са тим документима.

У хагиографској литератури о св. Димитрију разликујемо три врсте списа: *Passio* (приповедање о чудесима за време и непосредно после мученичке смрти), *Miracula* (чудеса из доцнијих епоха) и *Laudatio* (похвална беседа у част великомученика, т. зв. ἐγκώμιον). Ових последњих има највише. Потичу претежно из X—XV века. Аутори су са разних страна, али највише су заступљени солунски митрополити. Наводећи хронолошким редом све нама познате византиске списе о солунском мученику, настојаћемо да сваки који нам је био приступачан укратко прикажемо, обраћајући при томе посебну пажњу на његову евентуалну повезаност са *Mir. I—II*.

1) *Anonymi, Passio, ed. Bueus, PG 116, col. 1173—1184*. Описује *martyrium* и неколико чудеса која, како се чини, спадају у V век. Префект Леонтије, који се овде претставља као први

⁷ Н. Delehaye, *Les recueils* 57—64.

⁸ Учени Насе (in Leonis Diaconi edit. Bonn. 507) каже да су *Miracula I* толико крцата подацима о Солуну *ut minus panegyricum esse Sancti quam Thesalonicensis civitatis annales diligenter perscriptos dicas*.

градитељ Димитријеве цркве, живео је почетком V века⁹. На основу тога може се претпоставити да је дело написано половином V или најкасније почетком VI века. Вероватно је ово први и најстарији напис своје врсте¹⁰.

2) Plotini archiepiscopi Thessalonicensis (cca 604—610)¹¹, Laudatio, ed. Theophilus Ioanni, *Μνημετα ἀγιολογικά*, Млеци 1884, 40—53. Неприступачно.

3) Miracula s. Demetrii I.

4) Ioannis archiepiscopi Thessalonicensis, Laudatio. Неиздато. Налази се у рукопису париске Националне библиотеке (cod. 1517, fol. 226—247). Вуеус је објавио само два одломка¹². Стил тих фрагмената умногоме потсећа на Miracula I¹³.

⁹ J. Zeiller, *Les origines chrétiennes* 82; Н. Вулић, *Sirmium*, Гласник ист. друштва Н. Сад, 2 (1929) 163.

¹⁰ Вуеус претпоставља да је Анастасије Библиотекар превео не ову Passio него неку старију и краћу, пошто је његов превод у односу на ову, грчку Passio кудикамо сажетији и краћи (Вуеу, *Comment. graev.* 16, PG 116, 1091 и 1177. nota 11). Међутим, пошто Анастасије у знатној мери скраћује преведена поглавља из Mir. I, сматрамо да је то исто радио преводехи и Passio. Стога мислимо да је Анастасије скраћено превео са грчког управо ову, а не неку старију Passio.

У Фотијевој библиотеци налазило се и једно дело о св. Димитрију. Из Фотијевог описа тог дела (Photii Bibliotheca, cod. 255, ed Bekker p. 469), види се да је то уствари Passio s. Demetrii и то по свој прилици рукопис оне из VI века. Исто тако сматрамо да и један очувани грчки рукопис из XIII века (Bibl. Capitularis Novariensis cod. 104, f. 84—89) о којем нас обавештава Alb. Poncelet, *Anal. Boll.* 43 (1925) 358, садржи уствари Passio из VI в. Овај спис убудуће називамо Passio I, пошто сматрамо да је прототип свих доцнијих како византиских прерада тако и страних превода и прерада.

Очувано је доста и словенских превода односно прерада Passio I. Такви рукописи српске рецензије датирају од XIV до XVIII века и има их приличан број. Cf.: Љ. Стојановић, Каталог рукописа и старих штампаних књига Српске краљевске академије, pp. 101 (cod. 271 из 1732), 195 (бивша Нар. библ. cod. 36 из XV века), 284 (бивша Нар. библ. cod. 463 из XV в); Љ. Стојановић, Каталог народне библиотеке у Београду IV p. 305 (cod. 104 из XIV века); С. Петковић, Опис рукописа манастира Крушедола, p. 158 (cod. 70 из XV века). Набројани примерци српске рецензије сигурно ни издалека не исцрпљују све постојеће преводе и прераде који су код нас и на страни очувани.

Passio I у разним варијантама налази се у читавом низу грчких рукописа светогорских манастира (Sophronios Eustratiades, *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Laura on Mount Athos*, Paris—London 1925, Nr. 264,4; 424,23; 426,34; 834,7; 876,14; 1080,23; 1210,23; 1368,33; 1685,23).

¹¹ Издавач Плотинове беседе сматра да је Плотин живео у доба цара Фоке (602—610), како бележи Krumbacher (p. 165). То усваја и J. Pargoire, *L'église byzantine de 527 à 847*, Paris 1923, 141.

Приказ и оцену поменутог издања Плотинове беседе доноси P. Nikitin, *Mémoires de l'Académie impériale des sciences de S. Petersbourg VIII série*, I (1897) 53—54.

¹² Вуеу, *Comment. graev.* № 38—39, 54 55, (PG 116, 1104, 1113). Последњи одломак показује да Јован познаје не само историју раног хришћанства него и античку грчку филозофију.

¹³ Ту се налази напр. и овај израз толико типичан за писца Mir. I: δεῖ γάρ μοι, τοῦ λόγου πρὸς τοῦτο χωρήσαντος, μνησθῆναι καὶ θαυμαστοῦ διηγήματος, ὁ παρὰ πατέρων ἀκήροια (Вуеус, *Comment. graev.* 38, PG 116, 1104).

5) *Miracula s. Demetrii II*

6) *Josephi archiepiscopi Thessalonicensis (+ cca 830), Laudatio*, ed. ep. Арсениј: Τοῦ δότου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Ἰωσήφ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα Δημήτριον, Москва 1889. У овој беседи, која је одржана између 803—809, веома мало се говори о животу и чудесима св. Димитрија¹⁴.

7) *Anastasii Bibliothecarii, Passio et miracula s. Demetrii martyris*, ed. Migne, PL 129, 715—726. Анастасијев рад, посвећен Карлу Ђелавом (око 876), обухвата „*passionem et miracula beati Demetrii*”. Писац изјављује да он преводи са грчког¹⁵, и то неке документе које је нашао у Солуну¹⁶. Колико докумената преводи, ко су њихови писци, то је Анастасије прећутао. Сам садржај његова дела показује да је превео: прво, неки стари опис смрти св. Димитрија, који је по свој прилици поменуто *Passio* из VI века; друго, неколико поглавља из *Miracula I*, и треће, једно поглавље из *Miracula II*. Из прве књиге чудеса резимирао је ова поглавља:

Mir. I 1.— p. 717 (ed. Migne, PL 129)	Mir. I 9.— p. 721
„ I 2.— p. 718	„ I 11.— p. 721
„ I 6.— p. 719	„ I 14.— p. 722
„ I 7.— p. 720	„ I 13.— p. 722—723
„ I 8.— p. 720—21	„ I 15.— p. 723—724,

док из *Miracula II* преводи само шесто поглавље.

Упоређење његова текста са оригиналима показује да Анастасије иде углавном редом, али да извесна поглавља испушта, док она која преводи уствари више скраћено препричава но дословно преводи. Понеки грчки израз погрешно преноси¹⁷, као што је уосталом случај и са другим његовим преводима са грчког¹⁸. Његово препричавање је прилично невешто, јер је изведено комбинавањем дословног превођења једних места са кратким резимирањем других. Услед тога он није свуда ни јасан. Па ипак, и то управо захваљујући таквом начину рада, Анастасије је ближи

¹⁴ То дознајемо из приказа који је о Арсенијевом издању дао Ed. Kurtz, BZ 2 (1893) 631—632. Јосифова беседа налази се и у cod. Paris. 1517, fol. 247—253, како нас обавештава Вуеус, Comment. graev. № 6, PG 116, 1085. Овај релативно најстарији и најбољи рукопис Арсениј није имао у рукама. О солунском митрополиту Јосифу пружа извесна обавештења Теофан, ed. de Boor 484. Cf. PG 99 (in Indice rerum sub nomine Josephus) где су прикупљени сви познати подаци о Јосифу.

¹⁵ Nuper de graeco in latinum transtulit sermonem (PL 129, 715). Даље, писац каже да је на превођење највише потстакнут од неког ђакона Јована који је поштовао солунског мученика али о њему није ништа знао.

¹⁶ PL 129, 715.

¹⁷ Неколико примера износи Вуеус, Comment. graev. № 78—79, PG 116, 1126—7 и 1257 nota 51.

¹⁸ Krumbacher, 345.

оригиналу но иједан од доцнијих прерађивача. И стога је његова прерада од видне користи као упоредни материјал за контролу извесних места у *Mir.* I—II, тим пре што је Анастасијев превод за читава три века старији од релативно најстаријег оригиналног рукописа ових докумената.

8) Leonis Sapientis, imperatoris (886—911), Laudationes, ed. Acacius Monachus, *Λέοντος τοῦ σοφοῦ πανηγυρικαὶ λόγοι*, Атина 1868, 124—139. Ово издање није нам било приступачно. Под именом цара Лава Мудрог очувана је читава збирка побожних беседа, од којих три величају солунског мученика¹⁹. Из одломака објављених у *PG* нисмо у стању да утврдимо којим се изворима служио Лав при састављању својих хомилија²⁰.

9) Anonymi, *Miracula s. Demetrii III*, ed. Byeus, *PG* 116, col. 1383—1398. Садржи пет чудеса из разних времена. У трећем спомиње освојење Солуна из 904 г., и то као догађај од „пре много година“²¹. Отуда излази да су *Miracula III* написана, како је већ Byeus закључио²², најраније у другој половини X века, а можда и доцније. У париском рукопису (cod. 1517) долазе одмах иза *Miracula II*, па се стога обично третирају као њихов наставак. Међутим, док се анонимни писац *Miracula II* изричито претставља настављачем писца *Miracula I*, дотле анонимус из *Miracula III* ниједном речи не каже да он некога наставља. Стога претпостављамо да су *Miracula III* првобитно била одвојен спис, па их је доцније неки преписивач ставио уз *Miracula I—II*. Пет чудеса овога списка односе се на безначајне, а временом и простором невезане догађаје. Стога *Miracula III* имају сасвим незнатну вредност као историски извор. Узгред напомињемо да се у њима нигде не говори о Словенима.

10) Simeonis Metaphrastae (X s.), *Passio*, ed. Byeus, *PG* 116, 1185—1202. Симеон уствари прерађује *Passio* из VI века (горе под бр. 1), и то, по свом обичају, веома слободно препричавајући и сасвим самовољно допуњавајући садржину својим измишљањима.

11) Nicetae archiepiscopi Thessalonicensis, *Miracula*, ed. A. Sigalas, *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 329—360²³. Никита живи негде у XI веку²⁴.

¹⁹ У синајском рукопису из 1242 год., који садржи тридесет и две цареве беседе, св. Димитрију посвећене су 16—18 по реду (В. Н. Бенешевич, *Описаније греч. рукоп. монаст. св. Екатер. на Синае I*, 1911, 218). Да ли се атинско издање заснива на овом, релативно старом рукопису или неком познијем, није нам познато

²⁰ По један одломак из прве и друге цареве беседе доноси Migne, *PG* 107, col. 668.

²¹ Anonymi, *Miracula III* 3, *PG* 116, 1388 № 222.

²² Byeus, *Comment. praev.* №. 25, *PG* 116, 1096 и 1388 nota 16.

²³ Приказ и оцену овог издања даје F. Dölger у *BZ* 37 (1937) 205—206.

²⁴ А. Сигалас тврди да је Никита живео у другој половини XII века. Међутим, Fr. Halkin у свом приказу Сигаласовог издања Никите то побија доказујући да је овде у питању Никита из XI века. (*Anal. Boll.* 55, 1937, 376).

Поред учествовања у јавном животу он је доста и писао²⁵. У предговору написа о чудесима св. Димитрија обавештава нас зашто и како је саставио свој рад. Ту он каже да се својим пером отиснуо на „море чудеса“ зато што му је то једини начин да се одужи чудотворцу за примљена добротинства; да његов опис чудеса претставља заправо наставак његовог раније издатог, а нама непознатог, описа мартирејума; да је прва три чуда, која говоре о префекту Леонтију, преузео из „старијих преписа“, док је сва остала нашао у збирци архиепископа Јована; да је за своје дело одабрао „само главнија и по изградњу цркве важнија“ чудеса; да доноси „кратке и једноставне описе“ јер сматра да ће на тај начин чудеса бити „приступачнија и разумљивија“. Да би то постигао он је, како изричито каже, описе из старијих збирки скраћивао, неприкладне појединости изостављао а ту и тамо понешто, што је сматрао потребним, и додавао, али да при томе ништа битно није изменио. Стога он подвлачи да уствари не доноси „ништа ново ни више“.

Погледајмо укратко да ли и уколико су тачна ова Никитина тврђења. Прва три чуда која говоре о Леонтију и која је Никита преузео из „старијих преписа“, описана су већ у најстаријој *Passio*, истина знатно краће. Никитин опис ових чудеса најближи је Метафрастовом и стога сматрамо да је овде Симеон послужио Никити као извор. Никита, даље, тврди да је сва остала чудеса преузео од архиепископа Јована односно из *Miracula I*. Међутим, упоређење његових чудеса са оним из *Miracula I*, показује да Никита доиста, иако у измењеном реду, препричава сва поглавља *Mir. I* изузев осмог и једанаестог²⁶, али да се два Никитина чуда о епископу Кипријану не налазе у *Miracula I*, него у *Mir. II 6*. Откуда то? Постоје две могућности: или је Никита пред собом имао текст *Miracula I* који је садржавао и поглавље о Кипријану, или је он то поглавље преузео из збирке *Miracula II* и ставио га на место испуштених чуда из *Miracula I*, не сматрајући важним да и о томе обавести читаоца. Питање је интересантно због тога што од његова решења зависи датирање вести из *Mir. II 6* о епископу Кипријану кога су на путу из Африке заробили Словени у Хелади. Поглавље о Кипријану (*Mir. II 6*) *Vuеus* је издао према скраћеној верзији из *cod.*

²⁵ Опширније о животу и раду Никите в. Krumbacher, 89–90 и A. Sigalas *ΕΕΒΣ* 12 (1936) 321–3.

²⁶ Дугачку причу о сновиђењу архиепископа Јевсевија из *Miracula I 14* Никита је резимирао у две реченице (ed. Sigalas, 339). Према томе, није тачно да је Никита 14 поглавље *Miracula I* испустио како тврди Сигалас у уводној напомени свог издања на стр. 324. Сигалас, даље, тврди да Никита препричава *Mir. I 8* а испушта *Mir. I 9* (р. 323–4). Међутим, Никита поступа управо обрнуто, јер његова прича на стр. 347 односи се на *Miracula I 9*, што доказује реченица *τὸ ὑὸν ὀλέθριον ἐξείκο τὸν λιποβ λάθος καὶ χετέριος προφθάσασα φρα ὀλεθριώτερον καταμεύασε* која се потпуно и једино слаже са описом глади у *Mir. I 9*. Никита је опис глади из *Mir. I 8* изоставио вероватно стога да би избегао понављање.

Vatic. 821 пошто је, како он каже, текст тог поглавља у cod. Paris. 1517 оштећен²⁷. Према томе, cod. Paris. 1517 који потиче из XII века, тј. један век доцније него што Никита живи, причу о Кипријану приписује анонимном писцу *Miracula II* исто као и cod. Vatic. 821 који је од париског истина млађи, али је зато од њега, како по свему изгледа, потпуно независан. Још је важнија околност да то исто чини и Анастасије Библиотекар, два пуна века пре Никите, у својој скраћеној преради извесних поглавља из *Miracula I—II*²⁸. На основу тога сматрамо да је Никита причу о Кипријану могао да преузме једино из *Miracula II*, а не из збирке архиепископа Јована.

Само је релативно тачно и Никитино тврђење да он коришћене описе чуда у битности не мења. То одговара истини само ако се посматра са гледишта његове основне тенденције да читаоцу свога времена пружи једну збирку чудеса, написану сажето, разумљиво и верски убедљиво. У томе смислу он је доиста успешно прерадио написе својих претходника у чијим описима има подоста извештачене и сувишне реторике, преувеличавања, фразирања, дигресија и тсл. Код Никите, напротив, ништа од тога. Он је релативно трезвен, сталожен и сасвим изграђен проповедник хришћанства. Његова чуда, посматрана као верске теме, кудикамо су успелије обрађена но код његових претходника и то баш захваљујући скраћивању, испуштању и дотеривању многих сувишних и неприкладних појединости. Али радећи тако Никита је својим маказима увелико осакатио *Miracula I* као историски извор. Много ситних и крупних података, историски важнијих и занимљивијих, Никита је у својој обради изоставио или на своју руку дотерао, пошто су му сметали, односно били неважни. Историски податак из *Miracula I* у Никитиној преради чешће је испуштен, осаканен или измењен него верно сачуван. Примера који то показују има на претек²⁹. Са тога разлога Никитина

²⁷ Vyeus, PG 116 1377 nota 2.

²⁸ То доказује сама чињеница што Анастасије, који поглавља из *Miracula I* преводи редом, причу о Кипријану доноси после *Mir. I 15*, тј. после несумњиво последњег поглавља. Доцнији прерађивачи *Mir. I—II* (Ставракије и К. Акрополита) овде нам не могу помоћи будући да они препричавају поједина поглавља произвољним редом.

²⁹ Никита, примера ради, испушта скоро све изразе писца *Mir. I* којима се одређује време појединих чудеса односно догађаја. Из Никитине прераде *Mir. I 13—14* излази да су варвари од опсадних справа имали само „хелеполе и лествице“, да је њихову опсалу разбио чудотворац за један а не за седам дана итд. (р. 339—41). Напад 5.000 Словена из *Mir. I 12* приказује као βαρεϊαν... καὶ ἀριθμὸς κρείττω τῆν στρατίαν (sic) καὶ πάν εἶδος ἔχουσαν μετὰ χειρᾶς πολεμικῶν (sic) (р. 353). Причу из *Mir. I 15* на своју руку одваја од седмодневне опсаде (*Mir. I 13—14*) и повезује је са нападом из *Mir. I 12*. (р. 355). Најдрастичнији пример његовог отступања од оригинала претставља име „епископ Теодосије“ којим Никита сасвим произвољно замењује оригинално „архиепископ Јевсевије“ (ed. Sigalas, 339, 351, 357). А да се у оригиналу доиста ради о Јевсевију најбоље доказује Анастасије који у свом преводу овог поглавља пише Eusebius (PL 129, col. 720, 722).

прерада има једино вредност као докуменат за проучавање еволуције хришћанске мисли у Византији, али као упоредни докуменат за испитивање *Miracula I* има незнатну или можда никакву вредност.

12) Theophanis Keramei, archiepiscopi Tauromenii in Sicilia (XII век?), *Laudatio*, ed. Franciscus Scorsus, PG 132, 849—857. У огромној збирци хомилија, сачуваних под именом Теофана Керамеја, једна је посвећена и солунском мученику. Пошто још није коначно решено питање доба у коме живи Теофан, немогуће је поближе одредити ни време настанка његове хомилије⁸⁰. Из увода ове беседе види се да је држана 26 октобра којим се прослављао не само св. Димитрије него и годишњица великог земљотреса који је задесио Цариград на дан 26 октобра 741, како извештава хроничар Теофан (ed. de Boor, 412). Иначе сама беседа уопште не говори о св. Димитрију ни његовим чудесима него само тумачи једно место из Новог завета (Матеј 8) које се односи на Христово чудо за време једног земљотреса.

13) Nicasii Diaconi⁸¹ (XII s.), *Translatio imaginis s. Demetrii in C-polim*, ed. Papadopoulos—Kerameus, *Analecta* 4 (1897) 238—246. Беседа описује чуда која су се десила при преносу реликвија одн. слике св. Димитрија из Солуна у Цариград. Пренос је извршен по наређењу Манојла I Комнина год. 1149. У опису нема трагова утицаја из *Miracula I—II*.

14) Eustathii metropolitae Thessalonicensis (1175—cca 1194), *Laudatio*, ed. Migne, PG 136, 169—216. У својој похвалној беседи Јевстатије излаже смисао и значај само оних чуда која су везана за *martyrium* солунског мученика.

15) Neophyti Enkleisti monachi (cca 1134—1220), *Laudatio*. Од тридесет беседа овог кипарског калуђера издато је досад десет. Међу неиздатим налази се и беседа о солунском чудотворцу⁸². Да ли и у каквом односу стоји са *Mir. I—II* нисмо могли утврдити.

16) Ioannis Stauracii, *Λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου Δημητρίου*, ed. Ἰωακείμ Ἰβηρίτης у Σύγγραμμα περιοδικῶν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν I, Солун 1940, 324—376⁸³. Ово издање нисмо имали у

⁸⁰ Издавач Scorsus закључио је да Теофан Керамеј живи између 812—cca 900 (Scorsi, *Proemium II*, PG 132, 92—94). Међутим Krumbacher (p. 172) то доводи у сумњу и, ослањајући се на нека новија истраживања, претпоставља да Теофанова збирка хомилија припада неком другом Теофану који живи у XII веку. Питање још није решено.

⁸¹ Никасијево име налази се само на једном рукопису док су остали анонимни (Papadopoulos—Kerameus, *Analecta* V, 1898, 400—401).

⁸² Рукопис у париској Националној библиотеци cod. 1189 f. 122—129 (Tafel, *Thessalonique au XIVe siècle*, p. III). Подробније обавештење о овој беседи даје Anall. Boll. XXVI, 287—288 (неприступачно). О животу и раду Неофита в. J. P. Tsikopoulos, *Ὁ βίος καὶ ἡ θαύμαστη προσωπικότης τοῦ ἁγίου Νεοφύτου...* Леукосна (Кипар), 1951.

⁸³ Кратак приказ и оцену овог издања даје Dölger, *BZ* 43 (1950) 390.

рукама. Извесне одломке из оригинала Ставракијеве беседе објавио је Вуеус³⁴, док је друге из дословног старословенског превода Стравракијевог дела публиковао Златарски³⁵. Упоређење ових одломака са садржином *Mir. I—II* показује да њу солунски ђакон увелико препричава, али са невероватно много произвољног мењања и комбиновања³⁶. Па ипак Ставракије, с обзиром на непотпуност и местимичну несигурност текста *Mir. I—II* којим располажемо, може ту и тамо да буде од извесне користи при проучавању појединих вести из тих хагиографских докумената.

17) *Gregorii diaconi et referendarii* (XIII s.?), *Laudatio*, ed. Theophilus Ioanni, *Μημεῖα ἀγιολογικά* p. 54—66. Беседу доноси и Тр. Е. Евангелидис, *Οἱ βίοι τῶν ἀγίων*, Атина 1895, 7ῶ6—777. Неприступачно.

18) *Constantini Acropolitae*, *Laudatio*, ed. Papadopoulos—Kerameus, *Analecta I*, Petropolis 1891, 160—215. Константин је син историчара Георгија. Због свога рада на хагиографској литератури добио је надимак Нови Метафраста. Живи крајем XIII и почетком XIV века. Своју дугачку беседу испунио је реторским препричавањем *Vita et passio* од Симеона Метафрасте, збирки *Miracula I—II*, Ставракијеве беседе и др. При томе поступа слично као и Ставракије. Садржину појединих чудеса излаже укратко али разводњено, уопштено и неконкретно, јер му је стало само до форме. Он је мајстор стила и језика, али празноречив. Из *Mir. I—II* одабрао је доста чудеса и препричава их овим редом:

<i>Mir. I</i> 1— p. 183 ed Kerameus	<i>Mir. I</i> 10 — p. 192
„ I 7— p. 184	Прича о Виталију — p. 192—3
„ I 5— p. 185—6	<i>Mir. II</i> 6 — p. 194—6
„ I 11— p. 186	„ I 15 — p. 196—198 ³⁸
„ I 12— p. 196—7 ³⁷	„ I 13—14 — p. 198—9 ³⁹
„ I 6— p. 188—9	Прича о Радомиру — p. 200
<i>Mir. II</i> 1— p. 190—1 (<i>Χάτζων</i>)	<i>Mir. II</i> 4 — p. 201—204 ⁴⁰

³⁴ Вуеи *Analecta*, PG 116, 1404, 1407 et passim.

³⁵ Златарски, *Ист. Буг. I* (1918) 401; *I 2* (1927) 851—853.

³⁶ В. доле у поглављу о *Mir. II* 4.

³⁷ Догађај описује сасвим изопачено: γένος ἀπηνές καὶ ἀνήμερον, Τριβαλλῶν ὄμιρον, ἐν γειτόνῳ ὄν Παίοσι, Σθλαβῖνοι τὴν κλησιν..... Ти Словени опседају Солун *καρασμεναῖς παντοῖαις* и то *χρόνῳ συχνῶ* итд.

³⁸ Тада Солун напада неко *ἔθνος Σκιδιχόν καὶ προσάρχιον, θηριῶδες τε καὶ ἀρείλιχτον*.

³⁹ Као нападаче приказује искључиво Аваре који су „племе веома слично реченом (sc. скитском), борбено, крволочно итд.“

⁴⁰ *Περβοῦντος* за владе Лава Мудрог.

Као што се види, Константин изабрана чудеса из *Mir. I—II* препричава испретураним редом. Разумљиво је што он, парафразирајући их, много додаје, одузима, преиначује. Као ретору са почетка XIV века њему је једино до ефекта и то по сваку цену. Стога он садржину одабраних чудеса дотерује према свом укусу и излаже их у сасвим извештаченој форми. Одступања од оригинала су толика да превазилазе и *licentiam rhetoricam*. По свему изгледа да Константин парафразира неку прераду *Mir. I—II*, а не њихов оригинал. По свој прилици у питању је Ставракијева прерада. И поред свега тога Константинова беседа доноси по неки податак који олакшава разумевање неких нејасних места из *Mir. I—II*.

19. Theodori Metochitae (око 1260—1332 године), *Laudatio*. Неиздато⁴¹.

20. Nicephori Gregorae (1295 – 1360), *Laudatio*. Похвална беседа славног полихистора још није, колико знамо, издата⁴². Како се чини не стоји под утицајем солунских збирки⁴³.

21. Nicolai Cabasilae, archiepiscopi Thessalonicensis (XIV s.), *Laudatio*, ed Theophilus Ioannu, *Μνήμετα ἀγιολογικά*, p. 67 – 147⁴⁴.

22. Philothei, metropolitae Selymbriensis (XIV s.), *Laudatio*. Неиздато⁴⁵.

23. Gregorii Palamae, metropolitae Thessalonicensis (XIV s.), *Laudatio*, ed. Migne PG 151, 536 – 549. Од 43 хомилије Григорије је једну посветио заштитнику Солуна. У њој обрађује само martyr-ium, допуњујући га се неколико чудеса из свог времена⁴⁶.

24. Theodoti, episcopi Ancyrani, *Laudatio*. Неиздато⁴⁷.

25. Dionisij, monachi e Siatista (XIV s.?), *Laudatio*. Неиздато⁴⁸.

⁴¹ У *cod. Vindob. philol. gr. 95 fol. 59–80*, како обавештава R. Guiland, *Essai sur Nicéphore Grégoras*, 187. О животу и раду метохита R. Guiland, *op. cit.* 73, 75 et passim; H. G. Beck, *Theodoros Metochites*, München 1952.

⁴² Обавештење о једном очуваном рукопису доноси Papadopoulos—Kerameus *IB 3* (1897) 211, а о другом R. Guiland, *Essai sur Nicéphore Grégoras*, Paris 1926. 187.

⁴³ То се види из резимеа беседе коју доноси R. Guiland, *op. cit.* 188—190.

⁴⁴ Један рукопис Кавасилине беседе из XVI в. налази се у Москви (*Bibl. synod. cod. 213 f. 175–179*), како се наводи у *Описание греч. рукоп. Москов. Синод. библи. I 262*. Приказ млетачког издања Кавасилине беседе даје P. Nikitin, *Mémoires de l'Académie VIII p. 54*.

⁴⁵ Рукопис *cod. Vatic. 809 fol. 187–210*, како обавештава R. Guiland, *op. cit.* 187.

⁴⁶ Успут напомињемо да издавач Григоријеве беседе у PG није располагао са два рукописа из XV века од којих се један налази у Манастиру св. Јкатарине на Синају (В. Н. Бенешевич, *Описание греч. рукоп. монаст. св. Екатер. I, 262*), а други у Москви (*Описание греч. рукоп. Москов. Синод. библи. I, 259*).

⁴⁷ Рукопис у науљској Нар. библиотеци *Cod. 33 (Ghinis, EBE 21, 147)*.

⁴⁸ Рукопис у светогорском манастиру Ватопеду, *cod. 385 f. 503–23 (Ghinis, ibid.)*.

26. Clementis episcopi, Laudatio. Где и када је живео епископ Климент није нам познато. Његова похвална беседа очувана је у једном словенском преводу српске рецензије из XV века⁴⁹.

27. Constantini Armenopuli (друга пол. XIV в.), Laudatio, ed. D. Ghinis (Γκίνης), ЕЕВБ 21 (1951) 150 - 162. Овај састав солунског правника претставља типичан пример византиског црквеног беседништва. О Димитријевим чудима, сем једне неодређене алузије (р. 155), нигде се не говори.

28. Demetrii Chrysolorae (почетак XV века), Laudatio. Неиздато. Његова беседа о св. Димитрију налази се у рукопису шпанског манастира Ескуријал (cod. Escorialensis Nr. 161)⁵⁰. Извесне одломке објавио је Вуеус⁵¹. Судаћи по њима Хрисолора не стоји под утицајем Mir. I - II.

29. Anonymi (XV s.), Laudatio. Обрађује само martyrium. Рукопис у анонимној збирци Πανεγυρικόν која потиче из XV века⁵².

30. Marci Eugenici, Ἐκφράσεις, ed. L. Kayser, Heidelberg 1840. Евгеник, познати противник уније на фирентиском концилу 1439, у свом делу описује само martyrium св. Димитрија⁵³.

31. Anonymi (XV - XVI век), Laudatio. Неиздато⁵⁴.

32. Damasceni Studitae (XVI s.), Laudatio. Дамаскинова хомилија налази се као претпоследња у његовој збирци од 36 разних хомилија, која је штампана у Млецима 1570 под насловом Θησαυρός, и другипут 1775 г.⁵⁵. Књига је намањена народу и стога је писана „κοινῇ γλώσσῃ“. У првом делу своје хомилије Дамаскин описује martyrium (р. 543 - 50), док у другом (р. 543 - 58) препричава чуда која се, изузев последњег⁵⁶ (р. 557 - 58) као и приче о чудесном уљу (р. 552 - 553), налазе у Miracula I - II. Препричава их овим редом:

Mir. II 6 - р. 550 - 2	Mir. I 13 - р. 555
„ I 8 - р. 552 - 3	„ I 15 - р. 555 - 6
„ I 1 - р. 554	„ I 7 - р. 556 - 7
„ I 12 - р. 554 - 5	

⁴⁹ Превод се налази у библиотеци манастира Крушедола, cod. 70 fol. 87-88 (Петковић, Опис рукоп. манастира Крушедола, 158).

⁵⁰ Krumbacher, 110.

⁵¹ Byei Analecta, PG 116, 1422-1424. Према његовим обавештењима један рукопис Хрисолориних беседа налази се и у Bibl. Medicaea s. Laurentii, cod. 13.

⁵² Papadopulos-Kerameus IB 4 (1899), 68.

⁵³ Krumbacher, 496.

⁵⁴ Papadopulos-Kerameus IB 4 (1899) 281.

⁵⁵ Ово издање којим смо се служили, носи наслов: Θησαυρός Δαμασκηνού του ὑποδιακόνου καὶ στούδίου τοῦ Θεσσαλονικέως... ἐπιμελῶς διορθωθείς παρὰ Σπυρίδονος Παπαδοπούλου, Ἐνετίαι 1775. Хомилија је на стр. 543 - 558.

⁵⁶ Неки побожни хришћани путовали су друмом „на Вардару“ за Солун и ту су им се приказали св. Димитрије и св. Ахилеј, заштитник Ларисе. Верници су разабрали из разговора који су свеци водили, да они напуштају своје градове и предају их Турцима. Према томе, ово чудо односи се на време после пада Солуна 1430 г.

Μιγ. I. 4 и I 2 резимира са по једном реченицом⁵⁷. Дамаскин не само да приповеда чудеса ἐν συντόμῳ, како сам каже (р. 558), него он уноси и сваковрсне преинаке: измењује имена лица као и места радње, прекраја фабулу итд.⁵⁸. Извесна места хомилије показују да Дамаскин није разумео текст који је читао⁵⁹.

Из читаве његове хомилије најинтересантнији је пасус који се односи на Μιγ. I 13. Ово поглавље он препричава овако: „У оно време подигоше се Авари, зло племе, да опљачкају Солун. Цариградски цар тада беше Маврикије кога је убио тиранин Фока. Он тада посла голему војску (ἔστειλε φρουράτων περισσόν) у помоћ Солуњанима, али Авари више не отступаху него опколише Солуњане и дозлогрђиваху им“⁶⁰. О Маврикијевој помоћи при седмодневној опсади у Μιγ. I 13. нема, међутим, ни помена. Откуда Дамаскину тај податак? Tafel је претпоставио да се Дамаскин служио неким бољим и потпунијим рукописом Μιγасcula I но што га ми имамо⁶¹. Међутим, ми сматрамо да такво тумачење уопште не долази у обзир. Причу о Маврикијевој војној помоћи Солуну Дамаскин је сигурно сам измислио. Јер његова хомилија садржи читаву масу података којих, како смо видели, уопште у оригиналу нема. Стога сматрамо да његову вест о Маврикијевој помоћи не треба озбиљно узимати. Речено уопште, Дамаскинова хомилија нема вредност упоредног документа за испитивање текста Μιγасcula I, тим пре што је Дамаскин, како по свему изгледа, читао не оригинал него неку прераду Μιγасcula I. Најзад, Дамаскин је непоуздан и због тога што је он, пишући за широку публику, био у неку руку потстакнут да преиначује оригинални текст⁶².

⁵⁷ Καὶ δαιμονισμένους ἰάτρουσε (р. 557) вероватно се односи на Μιγ. I 4, док реченица ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων τινὰ ὀλοῦ ἔτρεχεν αἷμα ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἰατροῦσε резимира сигурно Μιγ. I 2.

⁵⁸ Цар Максимијан је, према Дамаскину, Димитрија произвео чак за „дуку читаве Тесалије“ (р. 545). Препричавајући Μιγ. I 8 Дамаскин говори о трговцу који путује „у неки француски крај“. Овом трговцу чудотворац обећава богату зараду и даје му приде три дуката (р. 552-3). Дамаскинов епископ из Μιγ. II 6 заробљен је од гусара негде код Александрије, а потом продан неком Сарацену (р. 550-1). Префект Марјан из Μιγ. I 1 код њега је „кнез у Валони“ (р. 554). Напад на Солун из Μιγ. I 12, према њему, отпочињу Сарацени, а на зидине се пењу Словени (οἱ θλαβίνοι) и светац строглављује не једног, како стоји у оригиналном Μιγ. I 13, него „многе Словене“ (πολλοὺς τῶν θλαβίνων р. 555.) Онај *vir illustris* из Μιγ. I 15 код њега је „протоспатар и калуђер“ (р. 555), итд.

⁵⁹ Тако код њега постоји „земља Вандила“ (р. 548); крај око Сирмијума назива „Велика Влашка“ (р. 549) итд.

⁶⁰ *Damascini Thesaurus*, р. 555.

⁶¹ Tafel, *De Thessalonica* LXVI nota 48.

⁶² Колико су Дамаскинове беседе биле популарно штиво најбоље доказује чињеница да су оне преведене на словенски у истом веку кад су и писане. У бившој Народној библиотеци у Београду налазило се више превода српске рецензије из XVI века који доносе или поједине или све Дамаскинове беседе. Међу њима је често заступљена и Дамаскинова беседа о Димитрију (cf. Љ. Стојановић, *Каталог Нар. библ. у Бгду IV pp. 130, 134, 307*).

33. *Trium anonymorum, Laudationes*. Време постанка ових неиздатих беседа није нам познато⁶³.

34. *Anonymi e Bythinia* (1705 г.), *Laudatio*. Неиздато⁶⁴.

35. *Syrigi Meletii* (1586—1664), *Laudatio*. Неиздато⁶⁵.

36. *Anonymi, Paraphrasis Laudationis s. Demetrii Ioannis Stauracii*, ed. K. Duvuniotis, NE 15 (1921) 195—216. Ова новогрчка парафраза Ставракијевог дела, уствари старије парафразе, потиче из XVIII века. За разлику од солунског ђакона, веома мало отступа од свог узора и као таква можда има извесну вредност и за реконструкцију Ставракијевог текста. Иначе, претставља редак хагиографски докуменат који је преко хиљаду година млађи од *Miracula I*, најстаријег од својих далеких и посредно примљених узора.

Четрдесетак написа које смо навели у нашем приказу не претстављају сигурно целокупну византиску хагиографску литературу о солунском чудотворцу⁶⁶. Па ипак, и из овог непотпуног прегледа могу се извући извесни закључци. Пре свега, солунски састави о св. Димитрију не само да су најважнији и најутицајнији него су релативно и најмногобројнији, што је сасвим природно. Затим, димитриолошка литература, за разлику од сличне литературе о другим чудотворцима, претставља интересантан и користан предмет проучавања, јер многи њени примерци садрже податке од историске вредности. У том погледу нарочито се истиче збирка чудеса *Miracula I*. Она је вековима утицала на доцнију солунску литературу о св. Димитрију и то на двојак начин. Једни су је прерађивали и препричавали, а други опет, угледајући се на писца *Miracula I*, или су описивали само чудеса из свог времена или су таква чудеса додавали прерађеним описима чудеса преузетих из *Miracula I*. Тако под непосредним утицајем писца *Miracula I*, апопуптус саставља своју збирку савремених чудеса *Miracula II*. Нешто слично доцније ради и анонимни аутор *Miracula III*. Ставракије своју прераду *Miracula I* допуњује и извесним причама које се односе на догађаје из њему релативно блиске прошлости. Везу са својим временом не губе ни многи аутори похвалних беседа. Једном речју, солунска хагиографија, посматрана у целини, у приличној мери носи обележје хроничарске литературе и стога она није за одбацивање са гледишта историографије. Вредело би зато

⁶³ Рукописи у светогорском манастиру Ватопеду, codd. 427 fol. 1-20, 802 fol 31a-54 (Ghinis, *ibid.*).

⁶⁴ *Paradopoulos-Kerameus* IB 3 (1897) 326.

⁶⁵ Рукопис у светогорском манастиру Ватопеду, cod. 503 fol. 31a—34 (Ghinis, *ibid.*)

⁶⁶ Да је наш преглед непотпун знамо већ отуда што само ватиканска библиотека поседује 29 разних рукописа о св. Димитрију (R. Guiland, *Essai sur Nicéphore Grégoire*, 187). Сем тога, известан број каталога који садрже описе хагиографских грчких рукописа из разних библиотека остао нам је недоступан.

да се та литература не само прикупи него и појединачно проучи и оцени. Оно што је досад у том погледу учињено сасвим је недовољно⁶⁷. Приступити томе послу било би утолико корисније што би се њиме омогућило правилно коришћење историских података који су у мањој или већој мери расути у хиљадугодишњој солунској хагиографији. Најзад, хагиографска литература коју смо навели открива не само големи утицај који су на њу вршиле збирке *Miracula I—II*, него ту и тамо садржи и понеко обавештење које ће нам олакшати испитивање појединих питања у вези са тим документима.

⁶⁷ Пре свега, није нам познат ниједан покушај да се хагиографска литература о солунском чудотворцу прикупи и систематски изложи. Списак таквих дела који налазимо у *Bibliotheca hagiographica graeca* (ed. Socii Bollandiani, Bruxellis 1909, s. v. Demetrius), не може се сматрати библиографским прегледом јер доноси само издате списе, и то непотпуно и без хронолошког реда, без икакве обраде и одређеног критеријума. Књижница Андрије Ксингопула, Свети Димитрије у византиској хагиографији (на новогрчком), Солун 1950, уствари је пригодно слово у „патриотском духу“. Ту се уопште не говори о ономе што је у наслову, него се расправља о еволуцији лика св. Димитрија на иконама, и то наивно, површно и сасвим ненаучно. Од хагиографских списа наводи се једино „Књига чудеса“ (= *Mir. I-II*) и један краћи цитат из Ставракија.

РУКОПИСИ, ИЗДАЊА И ПРЕВОДИ MIRACULA I—II

Најстарији и, како по свему изгледа, најаутентичнији рукописи Mir. I—II налазе се у Паризу (Bibliothèque nationale, cod. 1517). Они потичу из XII века. Сем тога, у ватиканској библиотеци чувају се три рукописа, и то: 1) Codex Vaticanus 821, који у односу на париски, како извештава Byeus, садржи мање текста јер доноси поједина поглавља скраћено, а поред тога и у друкчијем распореду¹. Не зна се из којег је века, али Byeus га сматра знатно млађим од париског². 2) Codex Vaticanus 797, о коме ништа поближе не знамо. Byeus га је слабо користио, и то вероватно стога што је непотпун као и претходни. 3) Codex Vaticanus 1190, fol. 131—144. Moravcsik је овај рукопис колационирао, али га не описује³.

Прво и до данас уствари једино издање појавило се у Acta sanctorum, Octobris IV, Bruxellis 1780 под насловом Miracula sancti Demetrii martyris. Издавач је Cornelius Byeus. Ова editio princeps прештампана је најпре у Acta SS IV, Parisis et Romae 1866, а после у Migne, Patrologia graeca 116 (1891) col. 1081—1426.

Приличан број одабраних одломака из Mir. I—II издао је Tougard у својој познатој хрестоматији 1874 године⁴. Највећи број одломака Tougard је преузео из боландистичког издања. Кад му се понеко место учинило непоузданим, он га је упоредио са оригиналом из cod. Paris. 1517. Радећи то, он је извршио неколико исправки првог издања и тиме показао да Byeus није увек тачно прочитао париски рукопис, односно да је пропустио да укаже на све разлике између париског и других рукописа. Сем тога, Tougard је у своју хрестоматију унео и неколико пасуса непосредно из париског рукописа. Та места односе се на Mir. I 3 и Mir. II 3—4 које је Byeus био испустио. Ове допуне, иако не испуњавају све празнине издања ученог боландисте, претстављају главну заслугу коју је учинио Tougard као издавач. Иначе, одабрану

¹ Byeus, PG 116, 1243 n. 30.

² Byeus, PG 116, 1219 n. 6.

³ Cf. Moravcsik, Byzantinoturcica, I 352.

⁴ A. Tougard, De l'histoire profane dans les Actes grecs des bollandistes, Paris 1874, 80—204.

грађу из Mir. I—II Tougard је произвољно и рђаво распоредио и тиме је увелико отежао проучавање ових и онако хронолошки непрегледних и тешких извора. Око сто година старији Вуеус као издавач показао је несравњиво одговорнији однос према тексту. Вуеус је, наиме, париски рукопис имао у рукама, како сам каже, веома кратко време⁵. И стога је он сва поглавља из Mir. I која је имао у препису из codd. Vatic. 821 и 797 преузео из тих рукописа. Свестан да тиме његово издање умногоме губи, Вуеус у напоменама често упозорава на разлике у тексту тих рукописа и париског. Радећи брзо, Вуеус је нека поглавља (Mir. I 3 и Mir. II 3—4) донео углавном само у изводу. Садржај испуштених делова препричао је у коментару. Поред тога, он је испустио читав увод из Mir. I 1, велики део увода из Mir. II 1 и завршне реченице молитава у којима се обично завршавају многе беседе, односно поглавља. Текстовете Mir. I 3, 4, 5, 8, 9, 11 и Mir. II 1—5 издао је према cod. Paris. 1517, док је Mir. I 2, 6, 7, 10, 12 и крај 15 као и Mir. II 6 исписао са cod. Vatic. 821, а Mir. I 13, 14 и први део 15 са cod. Vatic. 797. Поглавља је распоредио оним редом који је заступљен у париском рукопису. Према томе, Вуеус је своје издање приредио више комбиновањем но критичким упоређивањем разних рукописа. Много штошта што се данас захтева од једног научног издавача Вуеус, с обзиром на доба у коме је живео, није умео, могао ни стигао да испуни. Али у границама своје издавачке умешности и стручности Вуеус показује много добрих особина. На доста места он бележи варијанте рукописа, указује на језички збркане фразе, запажа необичне изразе итд. Са свих тих разлога његово издање Mir. I—II, иако старо и са доста недостатака, још увек је употребљиво и за научне сврхе. Јер, гледано у целини. Вуеус поседује доста особина данашњег издавача. Његово издање има вредност највише стога што је он вршио упоређења текстова оних поглавља која је преузео из ватиканских рукописа са одговарајућим текстовима париског, најбољег рукописа.

При раду користили смо се, поред боландистичког издања прештампаног у PG 116 од 1891, и допунама текста које је објавио Tougard у својој поменутој хрестоматији. Сем тога, при испитивању Mir. I 12 узели смо у обзир најбоље читање тог поглавља које је дао Hase⁶, као и извесне допуне текста Mir. II 3 које је издао Tafra⁷.

Анастасије Библиотекар скраћено је превео велики број поглавља Mir. I—II још око 876 године. Његов је превод најстарији и о њему смо говорили опширније у прегледу хагиографије. Релативно велику старост има и старословенски превод, односно

⁵ Вуеи. Comment. praev. 19, PG 116, 1093.

⁶ В. С. Hasius in Leonis Diaconi edit. Bonn. 507—511.

⁷ О. Tafra, Sur la date de l'église et des mosaïques de s. Démétrius de Salonique, Revue archéologique t. 13, 1909, 86—91.

прерада солунских збирки⁸. Успенски примећује да овај превод показује да је словенски преводилац имао пред собом неки потпунији грчки текст *Mir. I—II* но што је онај из *ASS*⁹. Златарски, међутим, запажа да је словенски превод у поређењу са грчким текстом из *ASS* негде краћи а негде опширнији. Стога он претпоставља да је словенски преводилац свакако имао неку другу грчку редакцију *Mir. I—II*, која не мора да је старија од ове којом данас располажемо¹⁰. Из којег века потиче овај превод није утврђено. *Mir. I* преведена су и на ђурђијански, али не знамо у коме веку¹¹. Латински превод *Mir. I—II* дао је *Vueus* у *ASS* односно у *PG*, док је *Tougaard* своје одабране одломке превео на француски.

Извесне, краће или дуже, одломке појединих поглавља *Mir. I—II*, са преводом или без њега, из боландистичког издања, односно *Tougaard*-ове хрестоматије, објавили су Рачки¹², *Gelzer*¹³, *Kos*¹⁴, Станојевић—Ђоровић¹⁵ и Е. Липшиц¹⁶.

⁸ Издата у Великия миней четий, Петербург 1880, pp. 1923—1944.

⁹ Успенски, Мозаици 36.

¹⁰ Златарски, Ист. Буг. I 394 п. 2,

¹¹ R. Blake, La passion géorgienne de ss. Théodore etc. *Apall. Boll.* 44, 1926, 71.

¹² Раčki, Documenta I 250—95 (већи одломци текста са латинским преводом из *Mir. I 13—14*, *Mir. II 1*, *Mir. II 4* и *Mir. II 5*).

¹³ *Gelzer*, Genesis 45 (одломак текста из *Mir. I 13*), 45 (из *Mir. II 1*), 47—48 и 57—58 (одломци из *Mir. II 5*).

¹⁴ *Kos*. *Gradivo I*, 106—7 (одломак текста из *Mir. I 12*), 157—163 (из *Mir. I 13—14*).

¹⁵ Станојевић—Ђоровић, Одабрани извори за српску историју, Београд 1921, p. 39 (текст и превод из *Mir. I 13*), 41 (из *Mir. II 1*), 43 (из *Mir. II 4*).

¹⁶ Липшиц, Сборник документов 59 и 94 (превод једног одломка из *Mir. I 10*), 93 (из *Mir. I 8* и *Mir. I 9*), 94 (из *Mir. I 12*), 94—99 (из *Mir. I 13—14*), 100 (из *Mir. II 1*) 101 (из *Mir. II 2*).

MIRACULA I

Miracula I уствари су збирка од тринаест похвалних беседа у част солунског чудотворца које је аутор држао као циклус проповеди односно свечаних предавања¹. Свака беседа заузима једно поглавље, изузев последње, која је подељена на три, тако да читава збирка броји укупно петнаест уместо тринаест поглавља. Ову поделу последње беседе извршио је не аутор него по свој прилици неки доцнији преписивач². Предмет сваке проповеди претставља понеки догађај који се чудесно завршио. У беседама које описују крупније догађаје, као чудесан не приказује се само догађај него и извесни моменти у његову развоју.

¹ Није потребно наводити многобројне изразе којих има скоро у сваком поглављу и који несумњиво показују да је свако поглавље уствари једна проповед пред слушаоцима. С друге стране, има довољно места из којих се јасно види да проповедник не говори него чита своје беседе. Ево их само неколико. На крају Mir. I 13 обраћа се слушаоцима апелујући на њих да не мисле да он претерује и увеличава тешкоће града за време опсаде, па каже: ἐγὼ μὲν οὐκ αἰ γραφὴν προφητείας εὐκαίρων δέδοικα ὡς ἀδυναμία λόγου καταστροφῶν (?) τὸ τῆς περιστάσεως ἀρετρον (PG 116, 1293 No 118). У уводу Mir. I 12: καὶ δέδοικα μὴ... τῷ πλήθει τῆς γραφῆς τὸν χρόνον ἐλάττωσαι... Οὐκοῦν δὲο καὶ μόνα κεφάλαια πολυερικῆς ἐπιχουρίας προδέντες σιγήσομεν (PG 116, 1273 No 93—94) На крају Mir. I 13 саопштава: τοῦ δὲ γὰρ χάριν καὶ τελευταίον τῆς συγγραφῆς αὐτὸ συντέταχα ὡς... (PG 116, 1285 No 108).

² У париском рукопису, односно у издању ASS и доцније у PG, Mir. I завршавају се са 15-им поглављем. Сматрамо, међутим, да су се Mir. I првобитно завршавала 13-им поглављем које је обухватало текстове 13—15 поглавља париског рукописа. Поделу овог последњег, опширног поглавља на три засебна сигурно је извршио неки доцнији преписивач да би тиме олакшао читање самог дела. Поузданост ове претпоставке потврђује cod. Vatic. 797 у коме се текстови 13—15 поглавља доносе под једним бројем (cf. Buei, PG 116, 1293 n. 91—92 и col. 1316 n. 11). Овоме, даље иде у прилог и то што поглавља 13—15, за разлику од претходних, од којих свако обрађује један догађај и претставља једно заокружено предавање са уводом и поентом, претстављају једну целину и по форми и по садржини тек овда ако се споје заједно. Уосталом, најбољи доказ да су последња поглавља париског рукописа само делови првобитно једног даје нам сам писац када у уводу Mir. I 12 каже да ће унудати чим изложи још само два догађаја, тј. оне из Mir. I 12 и Mir. I 13—15. Доследно томе он у уводу Mir. I 13 изјављује да је саставио „завршни напис“ (Mir. I 13, PG 116, 1285 No 108).

Иако ово сматрамо сигурним, ми ћемо се при цитирању појединих места придржавати оног распореда какав је у париском рукопису одн. у PG, и то из практичних разлога.

Пишчев циљ лако је уочљив. Он жели да у својим слушаоцима односно читаоцима разбуди што јачу љубав, веру, страхопоштовање и захвалност према великом добротинцу. Нарочито настоји да и последњег неверног Тому убеди да је св. Димитрије доиста велики посредник код божјег престола, велики чудотворац, спаситељ и вечно будни чувар и заштитник града Солуна. Дирнути и задобити слушаоце, убедити читаоце, учинити их што побожнијим верницима и што оданијим поклоницима св. Димитрија, то је писцу и беседнику Mir. I главни циљ и његова основна тенденција. Он то чак и сам у више наврата изричито саопштава³. Да би на своје слушаоце што јаче утицао писац се послужио читавим низом средстава. Пре свега, он је чудесне интервенције св. Димитрија које се односе на читав град и које су стога важније изложио опширније и оставио их за други део свог циклуса предавања, док је оне које се односе на појединце описао краће и ставио их у први део своје збирке⁴. Затим, он је свако поглавље обрадио као праву црквену беседу или хомилију, у којој лако разликујемо реторске делове: увод, разлагање, доказивање и закључак.⁵ Даље, он се трудио да теме предавања буду што разноврсније да би се избегла монотонија и понављање, а истовремено да би се истакла многостраност свечевог чудотворства.⁶ Најзад, писац је за предмете својих беседа одабрао догађаје који су временски блиски његовим слушаоцима, које многи, па чак и сви, памте.

Не упуштајући се овде у анализу свих наведених средстава којима се писац Mir. I послужио да би постигао што бољи ефекат, обратимо пажњу само на последње, тј. на његово одабирање временски блиских догађаја за теме својих беседа, пошто сматрамо да је једино то од веће важности за питања која желимо да овде

³ У уводу Mir. I 9 писац наглашава да ће од великог броја свечевих добротинастава у случајевима глади изложити само један такав случај и „тај један биће довољан да покаже свим људима здраве памети да је богоносно старање мученика непрекидно“ (PG 116, 1256 No 69). У уводу Mir. I 13 он пише: „Тога ради сам и овај завршни напис саставио да бих, пошто будете до краја пажљиво слушали и пошто будете путем обнављања у мислима сасвим запамтили оно што је речено, припремио срца вас свију да вечно останете захвални спасној домовине . . .“ (PG 116, 1285 No 108). Нешто доцније, при објашњавању изненадног варварског повлачења, он вели: „Мени је једино циљ да побожном слушаоцу покажем да је тада (тј. при престанку варварске опсаде) спас града дошао једино од бога а не са неке друге стране . . .“ (Mir. I 14, PG 116, 1305 No 133). Сличне изјаве у Mir. I 7 (PG 116, 1248 No 59), Mir. I 10 (PG 116, 1262 No 76), Mir. I 11 (PG 116, 1270 No 89), Mir. I 12 (PG 116, 1273 No 93 и 99) итд.

⁴ Тако Mir. I 1—7 обрађују скоро искључиво чудеса која су појединци доживели, док Mir. I 8—13 говоре о чудесима која су била од благотворног утицаја по становништво читавог града.

⁵ У овом погледу нарочито успеле беседе претстављају Mir. I 10, 12, 3 и 9.

⁶ Mir. I обрађују: 3 чудесна оздрављења, 2 случаја чудесног кажњавања, 1 случај чудесне помоћи за време куге, 2 за време глади, чудесну интервенцију при опасности грађанског рата, 2 случаја помоћи за време варварских напада и 2 случаја чудесног старања свечевог о својој цркви. Да је писац доиста свесно извршио избор тема види се из Mir. I 3 (PG 116, 1225 No 30—31), Mir. I 9 (PG 116, 1256 No 69), Mir. I 12 (PG 116, 1273 No 93).

расправимо. О предмету својих хомилија обавештава нас сам аутор у уводу прве беседе овим речима: „Али споменути сва чудеса која је он (sc. св. Димитрије) учинио није лако, чак је и немогуће. Јер ви знате шта је написано у Похвали⁷ мученичке смрти истог преблаженог . . . Одлучио сам стога да о тим многобројним старијим (sc. чудесима) не говорим, него, како рече девичански апостол, оно што смо чули, разуме се од оних који су сами доживели или су пажљивим проверавањем од других сазнали, као и оно што смо својим очима видели, што опазисмо и што руке наше опипаше, то ћемо уз његову (sc. свечеву) помоћ објавити вама“.⁸ Ово исто, само још одређеније, он ће казати и у уводу треће беседе: „Међутим, ја нећу говорити о чудесима која су се десила у давним или прадавним временима, али ни о оним која су се збила у наше време, иако смо грешници . . . Кад изложим ово чудесно дело које се недавно десило, онда ћу говорити о осталим и скоро сви ви саслушавши то, добро знам, сетитете се, и тако ћете посведочити истинитост . . .“⁹

Писац, дакле, изричито каже да ће, почевши од треће беседе, говорити о чудесним догађајима из једног одређеног времена које не припада ни давној прошлости ни непосредној садашњини, него блиској, недавној скорашњини. Ти догађаји су, како он тврди, његовим слушаоцима познати, тако да ће увек међу њима бити људи који ће моћи посведочити истинитост онога што он буде излагао. Другим речима, писац изјављује да ће као чудеса протумачити не неке легендарне, него напротив њему и његовим слушаоцима познате догађаје. И доиста аутор Mir. I своје обећање је одржао и самим тим омогућио и испитивање његовог дела као историског извора. Иако, наиме, догађаје не излаже хронолошким редом нити их на уобичајени начин датира, он ипак никад не пропушта да своје слушаоце не потсети на време када се извештај догађаја одиграо. Јер њему није само стало да пред својим слушаоцима и читаоцима објасни и протумачи неки догађај као чудо, него му је стало и до тога да докаже, односно укаже, како се тај догађај доиста збио и како је он позната и стварна чињеница. Начин којим то доказује, односно којим оживљава сећања на извештај догађаја код својих слушалаца, сасвим је природан. У питању су изрази из свакодневног говора, напр.: „то се десило недавно“, „многи још памте“, „за време архиепископа Јевсевија“, итд. Захваљујући тим обичним и међусобно издиференцираним изразима као и чињеници да се међу тим подацима налази и неколико имена познатих историских личности омогућено је да се одреди не само временска граница и релативни

⁷ ἐν τῷ ὑμνῷ τῆς . . . ἀθλήσεως. Вуеус с разлогом претпоставља да овде писац алудира на Passio s Demetrii из VI века (Вуеј, Comment. praev. No 11, PG 116, 1088 и 1181).

⁸ Ове речи Вуеус цитира у Comment. praev. No 10 и 22 (PG 116, 1088 и 1095) пошто је текст читавог увода Mir. I испустио у свом издању.

⁹ Mir. I 3, PG 116, 1225 No 30.

хронолошки ред догађаја из *Mir. I* него и да се многи од њих, бар приближно, и датирају. Даље, сама чињеница да аутор *Mir. I* тумачи и објашњава као чудеса догађаје који су његовим слушаоцима познати претставља приличну гаранцију да ће вести о тим догађајима у основи бити тачне без обзира на разна извитоперавања и искривљивања при опису догађаја која ће нужно уследити као последица пишевог упорног настојања да пронађе чудо. Према томе, што подробнија анализа садржине *Mir. I* намеће се као једини пут којим треба ићи при решавању основних питања у вези са овом збирком као историским извором.

Да би се очувала што боља прегледност излагања, ићи ћемо редом, по поглављима. Изложивши укратко и што је могуће верније садржину сваке беседе, приступићемо оцени вести која се ту доноси, а потом и покушају њеног датирања, узимајући притом у обзир и досадашње нама познате покушаје датирања. Изузетак од овог учинићемо једино у оним поглављима чија је садржина очигледно безначајна као историски податак.

Mir. I 1 — Чудесно оздрављење префекта Марјана. Писац напомиње да он почиње једном старом причом која, како вели, кружи још увек „по читавој Македонији и Илирику“.¹⁰ Као на даљи доказ истинитости ове приче писац упућује на натпис мозаика који се налази „изван оне цркве крај стадиона“.¹¹ У овој беседи извештан интерес претставља једино само име префекта Марјана, који нам је из других извора непознат. С обзиром на натпис у базилици св. Димитрија, који је, према аутору, одржавао успомену на префекта, није искључено, чак је и вероватно, да је Марјан, сенатор и доцнији префект Илирика са седиштем у Солуну, реална личност. Судећи по Анастасијевој парафрази овога догађаја која је, чини се, у извесним појединостима ближа оригиналу но текст који Вуеус доноси према *cod. Vatic. 821*, Марјан треба да је живео почетком V века.¹²

¹⁰ cf. C. Byel, *Comment. graev. No 75 (PG 116, 1124)*.

¹¹ *Mir. I 1*, PG 116, 1220 No 23. Године 1907 у солунској цамији Касимија (бивша црква св. Димитрија) откривен је на олтарском пилону мозаик који претставља префекта Марјана са Богородицом. Овај мозаик сигурно је рађен по узору или је копија оног мозаика на који се упућује у *Mir. I 1*. (Cf. Успенски, *Мозаици*, 14—15 и табла XIV).

¹² Вуеус, *Comment. graev. 75—80*, PG 116, 1124—1128 чудо са Марјаном датира у V век, и то у време после изградње базилике св. Димитрија, г. после 415 године. До тог закључка он долази позивајући се на текст овог поглавља који је преписао са *cod. Vatic. 821* као и на Ставракијево препричавање ове беседе из кога се види да је у време Марјаново већ била изграђена базилика (cf. *Mir. I 1*, PG 116 1214 No 15—16). Међутим, у Анастасијевој парафрази ове беседе уместо храма спомиње се само *domus vilissima prope stadium (Anastasil, Passio s. Demetrii, PL 129, 717)*. Сматрајући да је тај податак о храму ближи оригиналу но онај који нам даје *cod. Vatic. 821*, ми чудо са Марјаном датирамо у сам почетак V века. Gelzer, *Genesis 38*, у Марјану гледа префекта из времена цара Маврикија. Да је то сасвим погрешно доказује сам писац који је млађи Маврикијев савременик и који каже да је чудо са Марјаном једна стара прича.

Mir. I 2 — Чудесно оздрављење неког официра. Писац не каже ни како је дознао ни када се десило ово чудо. Међутим има разлога због којих сумњамо у аутентичност текста овог поглавља.¹³

Mir. I 3 — Чудесна помоћ св. Димитрија за време куге у Солуну. Побројати сва чудесна оздрављења која је извршио чудотворац било би, каже писац у уводу, исто што и избројати морски песак или капљице кише. Нагласивши да ће, остављајући по страни безброј старих примера, говорити само о чудесним оздрављењима приликом недавне куге у граду (No 30), писац наставља: „Кад изложим ово чудесно дело које се недавно десило, онда ћу говорити о осталим и скоро сви ви саслушавши то, добро знам, сетите се и тако ћете посведочити истинитост. Јер то се десило пре веома мало година и мислим да нема ниједног који о томе није чуо. А многи из искуства упознаше човекољубиво старање мученика према болесницима, било да су га сами осетили било да је неки њихов укућанин неочекивано избегао смрт. Зашто оклевам и што да причањем не објасним своје речи, тим пре што смело верујем да ће ми се веровати јер говорим онима који ствар знају? Сигурно знате, љубими, како је пре извесног кратког времена град задесила од бога препуштена казна, и то не само град него и читаву околину, мислим на ону свеждерну и свеуништавајућу и прекомерну кугу која је величином страхоте превазишла све казне које су икад биле од бога послате . . .“¹⁴ Описујући саму болест као и масовно умирање, писац указује на поједине случајеве прездрављивања доказујући да они претстављају право чудо, јер су по правлу болест преболевали само они који су били однесени у храм св. Димитрија (No 31—34). Да је тако најбоље доказује оздрављење једног старца (No 38—39). Испричавши тај случај, беседник завршава позивом да слушаоци буду још захваљнији и оданији великом чудотворцу (No 40).

У овој, са гледишта реторике узорно компонованој хомилији, беседник описује с једне стране епидемију и њене страховите последице доказујући да је то била казна божја, а с друге стране истиче и честе случајеве оздрављења доказујући да су сви били чудесни. Двострука доказивања заузимају више текста но раштркано дати подаци о болести. Па ипак, кад се сви ти подаци сложе у једну целину, добијамо прилично јасну претставу како о природи заразе тако и о размерама смртности коју је изазвала. Уметничка вредност приказа епидемије знатно је умањена тиме што је опис исцепкан. Од тих делова нарочито се истиче опис масовног умирања. Оживљавајући своје сопствено сећање писац је обухватио читав низ потресних сцена и дао их у једној уметнички сложеној целини. То место, *si licet comperare*, потсећа на Тукидидов опис куге у Атини.¹⁵ Права вредност описа куге из

¹³ Издавач Вуеус напомиње, наиме, да је текст овог поглавља преписао са *cod. Vatic. 821* који је у односу на париски рукопис знатно млађи и текстовно непоузданији (Вуеус, PG 116, 1219 p. 6).

¹⁴ *καὶ οὐ δῆπου λέγω τὰς κάλαι ἢ προκάλαι (sc. θανατοουργίας) κατὰ καιροὺς ἐμφανισθείσας, ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, καίτοι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἐπιτελεσθείσας... Τοῦτο καὶ τοῦ ἐναγχοῦ γεγενῆμενου θανατοουργήματος ἐπιμνησθεὶς ἐφ' ἕτερα τρέψω τὸν λόγον, ὅπερ ἀκούσατες, εὐ οἶδα, ὅτι σχεδὸν οἱ πάντες ἐπιγνώσεσθε, καὶ συμμαρτυρήσετε τῇ ἀληθείᾳ. Πρὸ γὰρ λίαν ὀλιγοσῶν ἐτῶν γεγένηται καὶ οὐδενὸς τῶν πάντων ὄμαί τὴν ἀκοήν διαπέφουεν. Ἰστε δῆπου, ἀγαπητοί, τὴν πρό τινας ὀλιγοστοῦ χρόνου δεήλατον ἐπελθοῦσαν τῇ πόλει ὀργὴν etc. (Mir. I 3, PG 116, 1225 No 30—1).*

¹⁵ Вуеус у издању ASS оди. у PG доноси само делове описа куге. Tougard, међутим, објављује баш нека места која је Вуеус испустио. Аутор је био очевидца и његов опис је потресан: „Која градска капија није била закрчена преко целог дана изношењем мртваца! Ко је видео носиљку на којој се износио само један мртац! Верујем да такву нико није видео, о христољубива браћо, него је

Mir. I 3 као историског податка своје врсте најлакше се уочава ако се упореди са одговарајућим вестима многих византиских хроничара код којих се оне своде обично на неколико шаблонских израза.

Када је у Солуну харала куга о којој се говори у овом поглављу? Према писцу то је било: „недавно“ (ἐναγχος γεγενημένῳ) односно „пре веома кратког времена“ (πρὸ τινος ὀλιγοστοῦ χρόνου) односно „пре веома мало година“ (πρὸ λίαν ὀλιγοστών ἐτών) односно у једном времену које „памте скоро сви слушаоци“ (σχεδὸν οἱ πάντες ἐπιγνώσεσθε), а с њима и сам предавач као један од очевидаца (τεθεάμεθα). Ови изрази као и читав опис куге очигледно потичу од савременика, од солунског грађанина који је епидемију преживео. Хронолошко значење наведених израза засад нам је још неразумљиво и стога покушај поближег датирања вести из овог поглавља остављамо за доцније.

Mir. I 4 — Прича о чудесном оздрављењу неког војника који је полудео због тога што га је опсео ђаво. „Случај се десно недавно“, наглашава писац.¹⁶ Иначе, у опису не налазимо ниједан значајнији податак.

Mir. I 5 — У уводу аутор истиче да ће говорити о једном догађају у коме су снага и величина св. Димитрија дошле до изражаја на необичан начин (No 47). „Блажене успомене цар Маврикије“ послао је писмо архиепископу Јевсевију „тадањем пастиру хришћанске пастве у Солуну“¹⁷ тражећи да му се у Цариград пошаље део свечених моштију. Архиепископ одписује цару да му се жеља не може испунити из више разлога од којих је најважнији тај што се заправо и не зна где је скривено свечено тело. Успут му напомиње да је сличне захтеве Солуну некад упућивао и „блаженопочивши цар Јустинијан“, али да му „тадањи архиепископи“ и поред најбоље воље нису могли удовољити. Једино су му били послали мало светог pepела створеног при чудотворном избијању пламена из оног места које се сматра свечевом гробницом. Зерицу тог истог pepела и он, Јевсевије, шаље цару (No 48—51).

Као проповед или хомилија ово је свакако једна од најслабијих и најмршавијих у читавој збирци, пошто је скоро цела испуњена препричавањем садржине двају писама. Празне реторике у овом поглављу веома је мало и управо стога оно и претставља необично чисту и јасну историску вест. Оригинали писама која се овде препричавају нису очувани, али из тога не излази да

на свакој било или два или три мртваца, и то, кажем, само мушкараца или жена. Јер што се тиче деце, ми смо гледали (τεθεάμεθα) како на једним носилима износе и по четворо и петоро. О онима који су код куће остали несахрањени, о њима и не говорим, пошто се дешавало да помре сва чељад једне куће у једном тренутку и неопазиле. На болесницима није било никаквих рана, већ би они одједном пропљували много крви. То је био сасвим сигуран знак да је оболели пред самом смрћу.

Волео бих да о овим догађајима не говорим, јер се бојим да ћете ви, слушајући о страхотама зла, пасти у тешку жалост“. (Mir. I 3, Tougard 82).

¹⁶ φέρει, τὸ νεωστὶ γεγονὸς εἰς μέσον ἀγάγμεν... (PG 116, 1236 No 42).

¹⁷ ὁ τῆς εὐσεβοῦς λέξεως Μαυρίκιος ὁ βασιλεὺς (PG 116, 1240 No 48) пише πρὸς τὸν ἡγικαῦτα τὸν χριστιανὸν λαὸν τῆς Θεσσαλονικέων ποιμαίνοντα πόλεως (PG ibid.) који се зове ὁ μακάριος ἀρχιερατεβόσας Εὐσέβιος (PG ibid.).

писма нису била ни написана. Немогуће је да наш писац измишља, односно подмеће цару Маврикију и архиепископу Јевсевију нешто што нису урадили јер је он, како ћемо доцније сасвим јасно видети, њихов савременик. Уосталом, паралелу налазимо у једном очуваном писму папе Гргура Великог из године 594 којим он, на исти начин као и Јевсевије цару Маврикију, одговара Маврикијевој августи Константини поводом њеног тражења да се из Рима пошаљу у Цариград мошти св. Павла.¹⁸ Према томе, вест из ове беседе претставља један податак који бар унеколико проширује наша знања о црквеној политици цара Маврикија. Маврикијева жеља да се мошти св. Павла из Рима пренесу у Цариград сасвим је природна и разумљива, пошто је цар тиме желео да појача углед и самосталност цариградског патријарха, па посредно и свој. Међутим царево тражење „да му се пошаље неки земни остатак христовоног мученика Димитрија“¹⁹ потекло је свакако из других побуда. Писац каже да је на то цар био потстакнут жељом да задобије чудотворчеву помоћ у рату.²⁰ Полазећи од тога закључујемо да се цар, у моменту када шаље писмо у Солун, спремао или већ налазио у неком рату. Ако је тако, онда је највероватније да се пишчева вест односи на Маврикијеву десетогодишњу војну против подунавских Авара и Словена (592 – 602 године),²¹ утолико пре што је свега неколико година пре почетка те царево војне св. Димитрије указао чудотворну помоћ, како се веровало, при успешној одбрани Солуна од тих истих непријатеља.²² Овај моменат донекле би потврђивао нашу претпоставку да је Маврикијева преписка са солунским архиепископом Јевсевијем из Mir. I 5 временски блиска сличној преписци његове августи са римским папом, тј. да догађај из Mir. I 5 треба ставити у последњу деценију VI века, односно у време око 595. Нешто више од хронолошке претпоставке овде је немогуће дати, пошто су расположиви подаци прилично неодређени.

У овом поглављу солунски архиепископ Јевсевије приказује се као савременик цара Маврикија (582—602). Да је то тачно знамо и из других докумената.²³ Писац Mir. I, како ћемо видети, лично је познавао архиепископа Јевсевија. Сем тога, доста догађаја из Mir. I десило се, према изричитом пишчевом обавештењу,

¹⁸ Gregorii Magni, Epistolae IV 30, ed. MGH I, 1891, 234.

¹⁹ ὄστε πεμφθῆναι αὐτῷ λείψανόν τι τοῦ Χριστοῦ ὁμοῦ μάρτυρος Δημητρίου (Mir. I 5, 1240 No 48).

²⁰ πίστει τὴν ἐξ αὐτοῦ (sc. μάρτυρος Δημητρίου) συμμαχίαν βουλομένῳ καρπώσασθαι (Mir. I 5, 1240 No 48).

²¹ cf. Grafenauer, Nekaј vprašanj 62—65, 83, 86.

²² Мислимо на велики аварско-словенски напад који се описује у Mir. I 13—15 и који датирамо у 586.

²³ Очувано је неколико писама упућених архиепископу Јевсевију од стране папе Гргура Великог (590—604). Писма датирају од новембра 597 до краја 603 године. Текстове писама доноси Mansi, Sacrorum conciliorum collectio X, col. 92, 114, 158, 305.

управо за Јевсевијевог епископата. Отуда излази да у Mir. I 5 имамо драгоцене податке који ће нам увелико олакшати сналажење у хронологији догађаја из Mir. I.

Mir. I 6 — Напомињући да преноси оно што му је причао архиепископ Јевсевије,²⁴ беседник прелази на ствар. Једне ноћи изгорео је сребрени кивориј и сребро се растопило, а делом и покварило. Желећи да изгради нови и бољи кивориј, а немајући при руци довољно сребра, Јевсевије доноси одлуку да растопи сребрени *θρόνος* (No 52). После тога беседник прича како је Јевсевија од те одлуке стално одвраћао неки презвитер који је тврдио да му се у сну појављује св. Димитрије и поручује Јевсевију да нипошто не растапа *θρόνος*. Прошло је већ око осамнаест месеци и тада се Јевсевије, изгубивши стрпљивост, решава да своју првобитну намеру спроведе у дело, пошто другог излаза није било. Али тада се деси чудо. Тог истог дана појављује се, наиме, неки кир-Мена и поклања цркви 75 фунти сребра. Ускоро затим и „неки стари солунски адвокат Јован“ доноси 40 фунти, а после њега и други.²⁵ (No 53—58).

На први поглед могло би се приметити да ова прича о добиеном сребру за грађење киворија умногоме потсећа на многе друге хагиографске приче које обрађују мотив чудесног набављања грађе за подизање неког светог објекта²⁶ и, према томе, да је и сам догађај спорне аутентичности. Примедба је оправдана, али само уколико се тиче пишневог тумачења догађаја, док се његова вест о томе да је кивориј изгорео и да је после осамнаест месеци саграђен нови уопште не може довести у питање. Овде писац каже да је кивориј изгорео једне ноћи, а то је уствари било ноћу између 27 и 28 октобра оне године када је пред Солуном освануло око пет хиљада наоружаних Словена, како дознајемо из Mir. I 12. У овој беседи пожар киворија само се региструје као догађај и тиме прећутно допушта да се он интерпретира као нешто природно. У Mir. I 12, напротив, овај исти пожар аутор не само описује него га и тумачи као чудо. Према томе, он један те исти пожар једном третира као природан догађај, а другипут као натприродно чудо, како му кад затреба. Међутим, у такву недоследност писац запада једино као интерпретатор, али не и као известилац и приказивач догађаја. Његов опис пожара у Mir. I 6, иако релативно краћи, сасвим је у складу са описом из Mir. I 12. Исто тако, усклађени су и хронолошки подаци о догађају. Према пишневом излагању у Mir. I 6 пожар се десио једне ноћи у време архиепископа Јевсевија, док из Mir. I 12 излази да је пожар избио ноћу између 27 и 28 октобра када су Солун напали Словени и кад је архиепископ опет био исти Јевсевије. Пошто писац словенски напад приказује као догађај који памте многи његови слушаоци и пошто је Јевсевије историски реална личност тога вре-

²⁴ τοῦ φιλαλήθο ς (sc. Εὐσεβίου) ἀρχιερέως ἀνηκόαμεν καὶ τοῦτο διηγούμενου (MIR. I 6, 1241 No 52).

²⁵ ὁ γοῦν εἰρημένος ἀρχιεπίσκοπος (sc. Εὐσεβίος)... σπεύδων ἐκ καινῆς κατασκευάσαι τὸ προλεχθέν ἅγιον κιβώριον... (MIR. I 6, 1244 No 52). Чим је архиепископ после годину и по чекања добио сребро *παραχρήμα κατασκευάσθη τὸ περικαλλές τοῦτο καὶ ἄν φαινόμενον ἔργον* (MIR. I 6, 1248 No 58).

²⁶ Такав мотив обрађује се напр. и у Mir. II 6.

мена, онда немамо никаквог оправданог разлога да посумњамо у аутентичност вести о пожару киворија. Доследно томе, сматрамо да је и пишчева вест о грађењу новог киворија поуздана утолико пре што цифра од „око 18 месеци“,²⁷ колико је протекло од пожара старог до грађења новог киворија, исто као и имена кир-Мена и адвоката Јована, нимало не звуче као неки шаблонски и измишљени хагиографски подаци. Уосталом, најбољу потврду да су вести како о пожару старог тако и грађењу новог киворија сасвим веродостојне претставља пишчев опис новог киворија у *Mir. I 10* који је толико подробан и конкретан да је могућност измишљања сасвим искључена. Иначе, вест која се овде доноси има извесну вредност за историју базилике св. Димитрија у Солуну. Њено поближе датирање покушаћемо извршити кад будемо расправљали о *Mir. I 12*, пошто је пожар киворија истовремен са догађајем који се у том поглављу приказује.

Mir. I 7 — У уводу писац напомиње да ће изнети једно чудо које му је приповедио архиепископ Јевсевије.²⁸ Кад је Јевсевије био још чтец у цркви св. Димитрија, онда је дужност црквењака вршио његов блиски пријатељ Онесифор. Овај црквењак често би погасио велике свеће које су побожни верници палили у храму и на њихова места стављао би своје, мање свеће. Али једног дана Јевсевије затиче Онесифора како лежи у цркви, полумртав и без свести. Кад је дошао себи, црквењак је, признајући своје злоупотребе, причао како му се појавио сам светац, ударио му шамар и онесвестио га. Тако је на чудесан начин кажњен црквењак Онесифор (*No 59—64*).

Чудесно кажњавање црквењака Онесифора сасвим је безначајан догађај. Иначе, случај се десио у млађим годинама Јевсевија, пре но што је постао архиепископ, што значи негде пре 580—85 када је, како се претпоставља, Јевсевије дошао на архиепископску столицу.

Mir. I 8 — У уводу писац, између осталог, пише: „Укратко ћу изложити случај, пошто су живи још многи моји вршњаци који ће посведочити да је истинит. Кад је безбројно варварско племе једном напало војском овај богом брањени град Солун — о чему ћу ја, божјом помоћу, причати доцније — онда је после њиховог повлачења завладала страховита глад у граду и његовој околини, и то прво стога што је она варварска, као песак многобројна маса опустошила читаву околину тако да у њој није остало ни прашине, како каже Св. писмо, и друго, што у градску луку нису пристизале трговачке лађе јер се било прочуло да је град пао . . .“²⁹ (*No 65*). Прва лађа са житом била је спасовосна, јер су после ње убрзо доловиле и друге. Власник те лађе био је неки трговац Стефан. Он

²⁷ *Mir. I 6*, PG 116, 1245 No 55.

²⁸ У уводу овог поглавља стоји: „Не треба пропустити ни ово (sc. чудо) о којем је по истини причао горе поменути богоугодни архиепископ (sc. Јевсевије)* (*Mir. I 7*, PG 116, 1248 No 59). Пошто је испричао случај, писац поново каже: „То нам је причао да је видео (sc. како се Онесифор онесвестио) и слушао (sc. како Онесифор признаје) блажени наш отац и архиепископ (sc. Јевсевије)*.“ (*PG 116*, 1252 No 64).

²⁹ Διὰ βραχέων σαρηνησῶ τῆς ἀληθείας ἔχων ἔτι μάρτυρας συνήλικας πολλούς. Βαρβαρικῶ γὰρ ἔθνους ἀφάρτου ποτε τῷ πλήθει τῇ θεωρηλάκῳ ταύτῃ τῶν Θεσσαλονικέων ἐπιβρίσαντος πόλει, περὶ οὗ σὺν Θεῷ φάναι εὐκαίρως ἐν τοῖς κατόπιν διαληψόμεθα. Κάντευθεν μετὰ τὴν ἐκείνων ἀναχώρησιν ἀρόρου λιμοῦ τὴν πόλιν ἄρα καὶ τὴν ὄλην χάραν συνέχοντος . . . (*Mir. I 8*, PG 116, 1252 No 65).

је стигао у солунску луку не случајно или по својој вољи него на потстицај самог великомученика, како доказује писац (No 66–68).

Глад о којој је овде реч последица је неког варварског напада о коме ће писац, како обећава, говорити доцније. Који је тај напад и које поглавље *Mir. I* о њему говори? То може да буде једино аварско-словенски напад из последњег поглавља, у коме се наводи да је тада било до сто хиљада варвара,³⁰ да су опустошили читаву околину,³¹ итд. Да аутор доиста алудира управо на тај напад да се закључити и отуда што он сем поменутог напада из поглавља 13–15 описује само још једну опсаду варвара (*Mir. I 12*) у којој учествује свега „око пет хиљада“ Словена. И без даљих доказивања³² сасвим је, дакле, очигледно да је глад из овог поглавља непосредна последица седмодневне опсаде која се описује у *Mir. I 13–15*. Према томе, погрешно је узимати глад из ове беседе као последицу неког „трећег“, у *Mir. I* неописаног варварског напада, како су доказивали неки научници.³³

Писац наводи да је глад била „страховита“, али не даје њен опис нити обавештава колико је трајала, него само укратко износи узроке због којих је наступила. То образложење, иако врло кратко, сасвим је трезвено и претставља корисну допуну његовом извештају о седмодневној опсади из *Mir. I 13–15*, пошто је глад наступила као последица управо те опсаде. Са тога разлога датирање вести из овог поглавља зависи од датирања седмодневне опсаде.

Mir. I 9 — Приступајући овде опису једног другог случаја глади, писац почиње: „Ко би побројао сва слична (тј. у случајевима глади) добротинства св. Димитрија! Колико би времена требало да се сва опишу!... Стога ћу ја испричати само оно које се десило управо пре кратког времена, а то једно биће довољно да покаже свим људима здраве памети да је богоносно старање мученика непрекидно. Сви знате за несташницу жита која је била пре сасвим кратког времена, и то не само у овоме граду него и скоро свуда, тако да је та недаћа погодила и сам царски град, и сви су били потпуно клонули духом јер оскудицу у житу... пратили су и сви остали облици несташнице“.³⁴ То је трајало преко читавог лета и дубоко ујесен. Приближавање зиме испуњавало је људе крајњим очајем. Али чудотворац се не оглушује о молитве својих верника ни овога пута. Пред сам почетак зиме допловише бродови натоварени „сувим и влажним плодовима и

³⁰ *Mir. I 13*, PG 1288 No 110.

³¹ *Mir. I 13*, PG 116, 1289 No 114.

³² Ево још један доказ. На крају идућег поглавља (*Mir. I 9*, PG 116, 1261 No 75) писац напомиње да ће „летимице“ изложити још два поглавља, то јест *Mir. I 10–11*, па ће онда прећи на излагање онога што је обећао, то јест на описивање варварских напада, што је обећао у *Mir. I 8*. И доиста, на почетку *Mir. I 12* он изјављује да ће ућутати чим исприча још „само два случаја помоћи св. Димитрија у рату“. Према томе, сасвим је извесно да *Mir. I* описују само две варварске опсаде од којих је глад у Солуну могла да изазове само она из *Mir. I 13–15*.

³³ Niederle, SS II 1, 228; Успенски, Мозаици 37; Grégoire, Origine 106.

³⁴ οὐκοῦν μόνον τὸ πρὸ βραχέος ἀρτι γινόμενον διηγήσομαι... Ἄλαντες ἴστε τὴν πρὸ βραχέος Μίαν καιροῦ γινομένην τοῦ αἵτου σπάνιν, οὐ κατὰ ταύτην... μόνον... πόλιν ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ σχεδόν, ὡς καὶ εἰς αὐτὴν φθάσαι τὸ κακὸν τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων... πάντων ἅμα καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν συνακολουθησάντων... τῆς τοῦ αἵτου στενωπέως (*Mir. I 9*, 1256 No 69).

сваковрсним намирницама". Стигли су сасвим неочекивано³⁵. Довео их је, тврди аутор, сам чудотворац (No 69—70). Било је то овако. Старешина острва Хиос отпремио је лађе за Цариград. Међутим он убрзо дознаје да је неки Димитрије негде предусрео лађе, код трговаца закапарисао сав товар и окренуо флоту за Солун. Сматрајући да је тај Димитрије послат из Солуна, заповедник Хиоса написа главарима Солуна протестно писмо, а истовремено извести и свог претпостављеног старешину, који убрзо поднесе жалбу и самом „христољубивом цару“. Цар писмено укорава солунске старешине што су на недозвољен начин набавили жито. Они одговарају како цару тако и заповеднику Хиоса заклинајући се да су према царском наређењу послали свог човека са лађама само на Сицилију, да се тај још није ни вратио и да он уопште међу својим људима нема никаквог човека са именом Димитрије. Према томе, закључује писац, трговце је у Солун довео лично св. Димитрије и тако спасао град од глади. Пошто је изложио како се случај са доласком лађа одиграо на чудесан начин, писац доказује веродостојност тога овим речима: „Мени као и многим другим причали су то сами велештовани префекти уверавајући уз заклетву мене лично, а човека са Хиоса писмено, па онда и самог цара путем одговарајуће поруке, како је речено и уз заклетву да нико од њих није послао никога у ту сврху (тј. ради набавке жита), већ једино на Сицилију према царском наређењу. Тај се није још ни повратио, рекоше, нити он уопште има међу својим подређеним неког човека са именом Димитрије“³⁶ (No 71—74). Беседник завршава апелом на слушаоце да буду још благодарнији великом чудотворцу који је „после бога први господар града Солуна“. (No 75).

Први део ове хомилије (No 69—70) односи се искључиво на приказ догађаја, док се у другом, већем делу (No 71—74) излагање појединости око доласка лађа испреплиће са доказивањима да се све одиграло на чудесан начин. Интересантно је да аутор овде уопште не говори о узроцима због којих је наступила глад, док је у претходној хомилији сличан случај глади потанко образложио. Да је глад која се овде описује била проузрокована нападом варвара, сушом или неким другим природним узроком, аутор би то сигурно казао. Његово ћутање је стога карактеристично и оно, сматрамо, доказује да је посредни неки деликатан узрок о коме аутор намерно неће да говори, и то из посебних обзира. Прави узрок настанка глади, па према томе и важност извештаја о њој, постаће нам уочљиви тек онда кад извршимо поближе датирање саме вести.

Несташицу жита и осталих намирница у Солуну, Цариграду и другим градовима аутор приказује као догађај који је „свима познат“ (*ἅπαντες ἴστε*) пошто је то било „управо пре кратког времена“ (*πρὸ βραχέος ἄρτι γενόμενον*) односно „пре сасвим кратког времена“ (*πρὸ βραχέος λίαν καιροῦ*). Истовремено изјављује да је „својим очима видео“ (*ὀφθαλμοῖς εἶδον*). Ови изрази јасно показују да је у питању догађај из сасвим блиске прошлости у односу на време када аутор о њему држи беседу. Пошто нам је хроно-

³⁵ Тврдећи да су лађе стигле сасвим неочекивано односно чудесно, беседник реторски пита; „И ствар се десила, кажеш, баш тако?“, и на то сам одговара: „Тврдимо! Јер оно што видесмо својим очима (ἄλλο ὀφθαλμοῖς εἶδον) не можемо да не појамочимо“ (Mir. I 9, PG 116, 1257 No 71).

³⁶ αὐτοὶ ἡμῖν ταῦτα καὶ ἑτέροις πολλοῖς οἱ ἐνδοξότατοι ἕπαρχοι διεγγήσαντο, πείσαντες μετ' ὄρκων, ἡμᾶς μὲν ἀποψεῖ, τὸν δὲ ἐν Χίῳ ἄνδρα διὰ γραμμάτων, καὶ αὐτὸν δὲ βασιλεῖα δι' ἀναφορᾶς κρεμύσεως ὡς εἰρηται, καὶ ἐνωμότο, ὡς οὐδεὶς... (Mir. I 9, 1260 No 74).

лошко значење тих израза још неразумљиво, присиљени смо да се на питиње датирања самог догађаја вратимо доцније.

Mir. I 10 — Св. Димитрије, каже се у уводу, често је показао своје човекољубље и тиме што је „јарост грађанским ратом узбурканих духова оросио поуздањем у бога“ и тако успоставио мир (No 76). Ево једног скорашњег примера. „Скоро сви знате колику је прашину ђаво узвитао у граду за царевања после блаженопочившег Маврикија пошто је био заледио љубав према ближњем и посејао узајамну мржњу по читавом Анадолу и Киликији и Азији и Палестини и свим покрајинама које се налазе око тих земаља све до самог царског града, тако да демама није било довољно што се по тргу опијају крвљу својих саплеменика него су чак једни другима и на куће насртали...“³⁷. Немири који су били отпочели по градовима Истока проширише се и на неке градове Илирика. „Дим од овог пожара“ спусти се и над „мученикову метрополу“ (No 77—78). Грађани Солуна поделише се на два, тешко завађена тabora. Нетрпељивост и омраза међу припадницима дема нагло је расла. Грађански рат био је на помолу. Међутим, избијање крвавог пожара спречио је светац у последњем тренутку и на чудесан начин (No 79—80). Било је то овако. Баш тих дана из Грчке у Солун стиже један човек који је био рођак „тадањих префеката“³⁸ Илирика“.

³⁷ *Επί τῆς μετὰ Μαρτίκιον τὸν τῆς εὐσεβοῦς λήξεως βασιλείας, ἵστε σχεδὸν ἄπαντες, οἷους κατὰ πόλιν ἤγειρε κοινοτροῦς ὁ διαβόλος, ψύξας τὴν ἀγάπην, καὶ μασαλλήλιαν στείρας κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πάσαν...* (*Mir. I 10, PG 116, 1261 No 77*)

Аутор даље прича да су присталице дема, проваљујући једни другима у куће, вршили покољ или би жене, старце и нејач прикивали копљем за подове. Ако је противник био сусед или рођак онда би га опљачкали или би му кућу запалили. „И сва места у оним областима (sc. на Истоку), како рекосмо, била су препуна таквог сатанског убијања и пљачкања“... Као што пожар зачађави а често и запали оближње зграде „тако је и глас о страхотама на Истоку проширио се и на све градове Илирика и неке од њих замрачио страстима лакомости и потпалио у њима братоубилачки раздор...“ (No 77—78).

³⁸ Gelzer, *Genesis 38*, уочавајући да је упадно да се овде спомињу „префекти“ а не „префект“ долази до претпоставке да је дошљак о коме се овде (*Mir. I 10, 1265 No 81*) говори био „рођак више префеката који су се наслеђивали“, пошто је немогуће да је Илирик био подељен на више префектура. Тачно је да је Илирик сачињавао једну префектуру и да је стога могао имати само једног префекта. То потврђују и ова места из *Mir. I*: „ономе који је тада имао у рукама власт префеката Илирика“ (*Mir. I 9, 1260 No 73*); „неки човек који је имао у рукама власт префеката над народом Илира“ (*Mir. I 11, 1272 No 90*). Међутим, сем поменутог места из *Mir. I 10* писац у неколико наврата пише „префекти“ уместо „префект“: „посла писмо оптужујући префекте Солуна“ (*Mir. I 9, 1260 No 73*); „то су ми причали сами преславни префекти“ (*Mir. I 9, 1260 No 74*). Писац дакле у истој беседи, говорећи о једном истом догађају, сад пише „префект“ а сад „префекти“. Како да се то објасни? Претпоставком о наслеђивању префеката, како чини Gelzer, немогуће је јер варијанте „префект-префекти“ писац уопште не употребљава говорећи очигледно о истом, непромењеном носиоцу власти. Прави одговор даје нам сам писац и то у једном изразу који се налази управо у *Mir. I 10* где говори о рођаку „тадањих префеката Илирика“. Пошто је изложио како је калуђер протумачио рођаков сан, писац наставља: „Саслушавши то префект и они који су с њим увидеше да је калуђер правилно протумачио сан...“ (*Mir. I 10, 1269 No 87*). Према томе, кад писац употребљава „префекти“ онда то треба разумети као „префект и његови нижи сарадници, ниже старешине и тсл.“ О постојању тих виших, префекту подређених старешина писац нас изричито обавештава: „неки човек угледног рода и још угледнији због своје оданости вери, штовани командант међу онима који су под влашћу префекта Илирика“ (*Mir. I 2, 1220 No 24*). Да ли је овде реч о префектовом заменику, хипостратегу, или неком нижем функционеру није јасно. О штабу потчињених писац на сличан начин говори и у *Mir. I 11, 1272 No 90* и *Mir. I 13, 1293 No 117*. Један од тих нижих „префеката“ зове се „штовани командант дачке скриније“ (*Mir. I 12, 1276 No 67*).

Већ друге ноћи по доласку он је у сну видео како светац седи под киворијем и како живо настоји да поред себе задржи³⁹ једну чедну, лепу и скромно обучену жену⁴⁰, што му коначно и успе. Чим се пробудио, путник исприча свом рођаку префекту шта је уснио. Овај одмах позове неког побожног калуђера да сав протумачи. Монах вађе да је она жена уствари њ корџа Еβραΐα, другим речима, да ће св. Димитрије очувати град од грађанског рата. Чим се то по граду прочуло, деме се смирише. Истина, ђаво је међу њима сејао раздор још пуне две године и било је безброј прилика да плане оружана борба, али до ње ипак није дошло захваљујући свечевом старању (No 81—87).

У овој беседи, исто као и у осталим, разликујемо две ствари: вест о догађају и интерпретацију догађаја. Борбе градских дема (οἱ δῆμοι) о којима се овде извештава одигравале су се „за царевања после блаженопочившег Маврикија“, тј. за владе цара Фоке (602—610), омраженог владара коме писац ни име неће да изговори. Опште узевши, византиски извори о Фокином времену доста су малобројни, а сем тога прилично и једнострани пошто нас обавештавају скоро искључиво о стању у појединим провинцијама царства за Фокине владе претставља изузетак и стога се цени као историјски податак од прворазредног значаја⁴⁰. Веродостојност њеног казивања загарантована је, бар у основи, тиме што потиче очигледно од савременика. Иначе, сама вест, ма колико драгоцену, прилично је неодређена. Из ње, наиме, дознајемо да су сукоби међу демама, избивши у неким малоазиским градовима, захватили све источне провинције, укључујући Палестину, а вероватно и Египат, и да су одатле прешли у Цариград и неке градове Илирика. Међутим, којим поводом и због чега су избили ти сукоби; да ли су то биле борбе између Фокиних присталица и противника или су постојали и други узроци; да ли су противнички табори имали јединствено вођство или су сукоби грађана избијали и стишавали се независно једни од других; да ли су, у којој мери и на који начин у ове борбе били умешани и војни гарнизони; да ли је и у којој мери у њима био умешан Нарзес, стратег Истока који је, како јавља Теофан, отказао послушност Фоки и ставио се на чело војној побуни у граду Едеси још 603 године⁴¹; да ли су немири на Истоку претстављали проширење трвења међу престоничким странкама Зелених и Плавих или је било обратно; колико су времена трајале те борбе. На сва ова и слична питања, која се постављају из потребе да добијемо што потпунију претставу о природи, размерама и важности догађаја, узалуд тражимо одговор у извештају нашег писца. Уместо тих и таквих података он даје опис свирепог обрачунавања завађених дема по градовима Истока. Тај опис, који је иначе врло импресиван, претставља уопштену слику онога што се у појединим градовима одиграло пошто се не заснива на пишчевој аутоп-

³⁹ cf. Muralet, Chronographie 263—69; Кулаковски, Историја Византије III, 1—27.

⁴⁰ Gelzer, Genesis 36 sq; Pernice, Eraclio 10 n. 2.

⁴¹ Theophanes, ed. de Boor 291, ad A. M. 6095.

сији него на причању других, вероватно неких избеглица из Мале Азије.⁴²

Исто тако неконкретно и уопштено аутор описује и затегнутост односа међу демама свога града Солуна. Ту је, како он доказује, сукоб дема избегнут захваљујући благовременом објављивању једног сна, којим је светац на чудесан начин смирио узбуркане духове. То тумачење сасвим је наивно и вероватно ни сам беседник у њега није веровао.⁴³ Својој пастви га износи по свој прилици због тога што није био у стању да пронађе неки други, убедљивији узрок чудесне природе. Из његовог извештаја о ситуацији у Солуну разабиремо једино то да је поред неких илирских градова и метропола Македоније остала поштеђена од грађанског рата. Али шта је томе био прави узрок, о чему се заправо радило, ко је предводио дема у Солуну итд., то се из његова описа не види.

Устанак дема, како се из овог поглавља разабире, захватио је ускоро читаву територију царства. Очигледно, био је то један необично крупан догађај. Фокина унутрашња политика постала би нам осетно разумљивија кад би се у потпуности испитали узроци, развој, трајање и последице тог грађанског рата. По овом питању, међутим, мишљења су подељена и задовољавајуће решење још није нађено. То се најбоље види по досадашњим интерпретацијама вести о грађанском рату из *Mir. I 10*. Тумачећи ово поглавље, *Gelzer* и *Pernice* налазе да се ту говори о борбама које су отпочеле на Истоку непосредно после убиства цара Маврикија, пошто су једне дема биле за а друге против *Фоке*.⁴⁴ Међутим *Кулаковски*, који је пред собом имао читав низ оријенталних изворних извештаја о истом догађају, одбацује *Pernice*-ову интерпретацију⁴⁵, и то сасвим оправдано. Извештаји оријенталних извора, како се разабире већ из неколико фрагментарних навода *Кулаковског*⁴⁶,

⁴² Да пишчев приказ почива на причању других закључујемо отуда што је он становник Солуна. Затим, то показује и његов израз *ὡς εἰκός* (= како је вероватно, могуће) који се двапут наводи у опису (*Mir. I 10*, 1261 No 77).

⁴³ Слично је претпоставио и *Vueus* у свом коментару ове приче (PG 116, 1269 No 60).

⁴⁴ *Gelzer*, *Genesis 36—38*; *Pernice*, *Eraclio 10*. Исто датирање заступа и *Spintler*, *De Phoca 36*, иако после побуне у Антиохији и Александрији из 609 приказује као епизоде овог истог грађанског рата (op. cit. p. 46—47). Али *Spintler* највише греша када тумачи да се извештај о свирепом обрачунавању дема из *Mir. I 10* односи на градове Илирика и када, штавише, тврди да тада „*maxime Thessalonicensium civitas bello intestino dilacerata est*“ (op. cit. 47).

⁴⁵ *Кулаковски*, *Историја Византије III 12—13*.

⁴⁶ *J. Кулаковски*, *Историја Византије III 13 п. 3*. Међу оријенталним изворима који обавештавају о истом догађају као и *Mir. I 10*, налазе се: *Michel Syrien*, *Chronique X 25*, ed. *Chabot II*, 378; *Антиох Стратег*, *Освојење Јерусалима од Персијанаца 614 године*, ed. *Marr*, 1909, стр. 7—8 руског превода; *Doctrina Jacobi nuper baptizati*, ed. *Bonwetsch*, Berlin 1910, p. 38—39; *Jean de Niklou*, *Chronique 104*, ed. *Zotenberg 539—540*; *Sebeos*, *Histoire d'Héraclius XXI*, ed. *Macler 55—56*. О устанку дема на Истоку обавештава и западни хроничар *Isidorus Hispalensis*, *Chronica*, ed. *Mommsen*, *MGH SS XI*, 478. Његову вест дословно преноси и *Paulus Diaconus*, *Historia Langobardorum IV 36*.

потврђују и умногоме допуњују казивање писца *Mir. I*. С друге стране, ти исти извештаји показују, прво, да је грађански рат почео не на почетку него у другој половини Фокине владе, и друго, да је то била замршена борба у коју су биле уплетене групе са различитим интересима (Јевреји, монофизити, присталице и противници Фокини, деме итд.). Да би се открили главни покретачи тог грађанског рата било би потребно извршити исцрпну компаративну анализу свих сачуваних извора. Кулаковски није томе ни приступио и оставио је проблем сасвим отворен. У новије време на ово питање осврнуо се Дјаконов у својој студији о византиским демама и факцијама у V—VII веку⁴⁷. Грађански рат на Истоку он схвата као неку врсту социјалне револуције. Према њему, устанак је букнуо око 609 удруживањем Зелених са Ираклијем, побуњеним егзархом Африке⁴⁸. Међутим, немири на Истоку нису почели 609, како тврди Дјаконов, него раније. Да је тако разабире се и из *Mir. I 10*. Писац, наиме, каже да је захваљујући чуду „град остао поштеђен од такве (sc. грађанског рата) опасности иако је непријатељ (sc. ђаво) за наредне две године створио скоро безброј повода са намером да прекине мирни поредак у граду“⁴⁹. Из ових речи излази да је „ђаво узвитлао прашину“ у Солуну најмање две године пре Фокине смрти, тј. најкасније око 608 године. А пошто исти писац извештава да је узнемиреност међу солунским становништвом наступила тек онда кад је грађански рат, отпочевши у Киликији и суседним покрајинама и проширивши се одатле по читавој Малој Азији, прешао на Балкан и захватио неке градове Илирика⁵⁰, разложно је претпоставити да је од избијања грађанског рата на Истоку па до тренутка опасности да букне и у Солуну прошла најмање једна година дана. Другим речима, из *Mir. I 10* да се закључити да је грађански рат на Истоку отпочео најкасније око 607 године. Од поменутих оријенталних извора ниједан не наводи одређен датум изузев Михаила Сириског, који извештава да су управо 607 године „Плави и Зелени почели међусобну борбу“ и да су том приликом многи градови опустошени.⁵¹ Познато је да је Михаило Сириски, иако је живео у XII веку, поуздан извор за догађаје VI—VII века пошто се његов приказ тих догађаја заснива на коришћењу старијих, севремених извора. Стога немамо разлога да сумњамо у датум који нам он овде даје, утолико пре што то његово датирање не само да није у нескладу са извештајима осталих очуваних оријенталних извора него се још у извесној мери и потврђује кази-

⁴⁷ Византийский сборник (1945), 144—227.

⁴⁸ *Ibid.* 225.

⁴⁹ *Mir. I 10*, PG 116, 1269 No 87: καίτοι ἐπὶ ἑτέροισι δύο ἐνιαυτοῦς μερίας ὄσας προφάσεις ἀνασκαλεύσαντος τοῦ ἑχθροῦ ἐπὶ τῷ τὴν εὐταξίαν διακόψαι τῆς πόλεως.

⁵⁰ *Mir. I 10*, PG 116, 1264 No 78.

⁵¹ Michel Syrien X 25, ed. Chabot 378 (Цитирано према Кулаковски, Историја Византије III 12).

вањем писца *Mir. I*. Према томе, догађаји који се у *Mir. I 10* описују или само помињу односе се на време од 607—610 године⁵².

Пошто смо то приближно утврдили, обратимо сада пажњу на пишчев израз којим он потсећа своје слушаоце да се сете оне године када је мало требало па да у Солуну плане грађански рат. Он им каже: „Скоро сви знате колику је прашину узвитлао ђаво у граду...“ Тек сада нам, дакле, израз „скоро сви знате“ постаје хронолошки јасан и одређен. Другим речима, за један од читаве збирке неодређених али нијансирано формулисаних израза које писац употребљава да би неке, многе или све своје слушаоце потсетио на време када се десио извештан догађај, сада добисмо прилично тачан хронолошки превод, односно његово хронолошко значење. А ако је значење једног израза познато, онда самим тим постају разумљивији и сви остали изрази, и тако постају прилично поуздани ослоњци за одређивање догађаја на које се односе, тим пре што сви они, узети заједно, претстављају хронолошке одреднице догађаја из једног људског века.

Mir. I 11 — После опширног увода (No 88—89), писац прелази на ствар: „Чујте до каквог је беса разјарила преславног мученика једна безумна реч, тако да је одмах, као заборављајући на своју урођену благост, казнио онога што је погрешно. Један, наиме, човек који је држао власт над свим префектима Илирика — чему помињати и име које се за вечно времена осрамотило? — не само да се разметао како је он најпаметнији, већ је страховито потцењивао и своје најближе

⁵² Пада у очи да писац *Mir. I* при опису догађаја из последње три године Фокине владе (*Mir. I 10* и *Mir. I 3*) нигде не спомиње ни упаде у Македонију ни провале на византиски Балкан од стране Авара и Словена. Сматрамо да то није случајан пропуст, поготово ако узмемо у обзир очигледне чињенице да солунски хроничар мрзи Фоку и да пише после његове смрти. С друге стране, Теофан јавља да је 604 Фока повисио хагану данак и да му је то омогућило да велики део европских трупа пребаци на источне границе (Theophanes, ed de Boor I 292; Dölger, Regesten I 152). Из тог податка излази да је Фока до 604 живео у миру са аварским суседом. И најзад, врло је значајна чињеница да ниједан византиски извор не обавештава о некој аварско-словенској провали на Балкан за време Фоке (Cf. Кулаковски, Историја Византије III, 16). Све ово говори за претпоставку да је за Фокиног царевања на дунавској граници владао мир, а не стални аварско-словенски упади, како се обично узима. То мишљење заснива се најчешће на извештају Теофана који јавља да је Ираклије нашао државу у расулу јер су, вели, „Авари опустошили Европу и Персијанци упропастили читаву Азију“ (ed. de Boor 299—300). Као доказ наводи се вест и Јована из Никиу као и извештај о словенским пљачкама из *Mir. II 1* (Cf. Јиречек-Радонић, Историја Срба I 67—68, и Jireček, Die Romanen I 27). Сматрамо да ниједна од наведених вести не представља доказ да је за време Фоке византиски Балкан био жртва аварско-словенских упада. Пре свега, није тачно да су Персијанци освојили читаву Азију још за Фокине владе, како би излазило из наведене Теофанове вести, пошто је познато да право освајање малоазиских провинција од стране Персијанаца отпочиње тек 613 (Cf. Ostrogorsky, Geschichte 77). Из тога изводимо да не мора бити поуздан ни други део Теофанове вести који говори о пљачкању Балкана од стране Авара. Затим, извештај Јована из Никиу о варварским упадима на Балкан не односи се, како ћемо видети, на Фокино доба него, напротив, на почетак Ираклијеве владе (в. доле *Mir. II 1*). Најзад, не долази у обзир ни вест из *Mir. II 1*, пошто ратне акције Словена које се ту описују припадају времену 614—615 и, што је још важније, не изводе их задунавски него македонски Словени.

сараднике⁵³. Једнога дана префект је „позвао себи неке од оних што стоје на челу поменути градске управе и захтевао од њих да спроведу неку наредбу“⁵⁴. Заклињући се у свеца, они су уверавали „његову висост“ да нису у стању да изврше наредбу. Издирући се на њих бесно и презриво, префект избаци неку страшно погрдну реч на рачун св. Димитрија (No 90—91). Али не прођоше ни два дана, он паде у болесничку постељу. Оздравио је тек после годину дана пошто се у цркви св. Димитрија покајао (No 92).

Ова беседа, иако обрађује безначајан предмет, садржи корисних података о префектури Илирика⁵⁵. Сама чињеница што аутор прећуткује име префекта указује да је у питању нека позната и вероватно савремена личност⁵⁶. За то говори и пишчев опис префектове болести који садржи сасвим конкретне појединости о њеном трајању и развоју. У сваком случају, оправдано је претпоставити да је чудесно кажњавање црквењака Онесифора из Mir. I 7 временски раније од сличног мотива из ове беседе⁵⁷. Па ипак, упадно је да беседник уопште не обавештава своје слушаоце од кога ни како је дознао за префектов случај. Није искључено да је Вуеус, преписујући на брзину ово поглавље са париског рукописа, понешто испустио, а можда је посреди и пишчева обазривост да не наруши префектов ауторитет. Карактеристично је, даље, да аутор изричито не каже шта је заправо префект тражио од својих подређених да изврше⁵⁸. Сви ови моменти говоре за претпоставку да је префект био пишчев савременик.

Mir. I 12 — У уводу беседник изражава бојазан да опширношћу свога причања, односно писања, не изазове код својих слушалаца презасићеност коју људска природа, вели, од свега на свету најтеже подноси. Из обзира према онима који могу да грешно не поверују, потребно је бити кратак. И стога, продужује писац, приводећи крају наша излагања о чудесима „опишимо његова брижљива старања и помоћи у рату. Али ако бисмо и овде (тј. при описивању чудеса у рату) поново предузели да споменемо све што упознасмо и о чему дочусмо, онда би се наше писање одужило унедоглед. Јер док ми по реду излажемо прошла (ср. ратна чуда) дотле се свакога дана дешавају јуначки подвизи и, штавише, неће никада престати да се понављају, па макар ми и они после нас писали кроз читав живот. Стога ћемо ућугати чим изложимо с мо два поглавља о ратној помоћи. Јер, кад бисмо се држали причања, не бисмо могли никада достићи циљ. Радужем се, љубими, што сам, излажући пред вама велике победе преславног побед-

⁵³ Mir. I 11, PG 116, 1269 No 90.

⁵⁴ Mir. I 11, PG 116, 1272 No 90: τινάς τῶν τῆς πόλεως ἡγῆς κρατισταίως προϊσταμένων μεταστειλάρμενος ἀλίπτει τινὰ παρ'αὐτῶν γενέσθαι διοίκησιν.

⁵⁵ Сем цитираних места која садрже податке о префектури наводимо још ову карактеристичну појединост. Према аутору префект се ословљава са ὑμῶν ἐνδοξοῦς или ὁ ὑπέρλαμπρος ὑμῶν ἄρόνος (Mir. I 11, PG 116, 1272 No 91).

⁵⁶ Gelzer, Genesis 38 n. 2.

⁵⁷ Обрађујући два или више сличних чуда писац увек почиње са релативно најстаријим и завршава са релативно најмлађим. Тим редом очигледно иду на пр. чудесна оздрављења из Mir. I 1, Mir. I 2 и Mir. I 4 чудесне помоћи за време глади из Mir. I 8 и Mir. I 9. Стога претпостављамо да је случај чудесног кажњавања из овог поглавља временски млађи од оног из Mir. I 7.

⁵⁸ Gelzer, Genesis 39, нагађа да је можда био у питању неки нови порески намет. Није искључено.

ника, стекао у вама истовремено и слушаоце и сведоке догађаја, тако да ми није потребно трудити се како ћу вас који слушате убедити, — веома многи од вас, наиме, били сте гледаоци тих догађаја, — иако ће величина онога што буде изложено сасвим запрепастити и ухо и разум⁵⁹ (No 93—94). Био је 26 октобар. Солун и његова околина славе дан заштитника града. Људи су били весели и безбрижни „пошто се тих дана нису уопште проносили гласови о варварима“.⁶⁰ Другога дана прославе, око поноћи, запали се сребрени кивориј у цркви св. Димитрија. У граду наста права узбуна. Убрзо се стрча огромна маса, већином омладине. Кивориј нису спасли, али су спречили проширење пожара (No 95—96). Да би масу растерао, спречио евентуалне крађе и омогућио рад на гашењу, један човек, и то „цењени старешина скриније зване Дачке у преславној префектури Илирика“⁶¹ повика: варвари! Људи се разбежаше кућама, зграбише оружје и пођоше на градски бедем (No 97). Кад је свануло, пред градом доиста угледаше око пет хиљада Словена, одабраних и искусних бораца. Браниоци изађоше ван града и заметнуше битку. Борба се водила са наизменичним успесима све до поподне, када су Словени били присиљени да се повуку (No 98—99). Док се пред градом водила борба, онај старешина скриније руководио је пословима око гашења пожара и не знајући да је истину казао кад је уплашио народ доласком варвара (No 100—103). Тек кад је стигла вест да су варвари одбијени, људима око храма поста јасно да је старешина говорио истину и тако спасао град. Старешина је, доказује беседник, постао „нови Аврам“ Солуна захваљујући чудотворцу који се њиме послужио да би помоћу пожара спасао град (No 104). Због свега тога грађани свечано захваљују чудотворцу (No 105—106).

Из овог кратког садржаја видимо да на приказ самог догађаја, исто као и на увод и закључак, опадају три седмине хомилије, док су преостале четири седмине испуњене доказивањем да су Словени одбијени успешно и брзо захваљујући једино пожару киворија који је изазвао сам светац. Читаву своју аргументацију писац је вештачки исконструисао. Његов податак да је старешина дачке скриније повикао пред окупљеном масом „варвари!“ вероватан је и треба га схватити у томе смислу да је он био обавештен о приближавању варвара, што је и природно. Али писцу је било потребно да пронађе чудо и стога је измислио да старешина, повикавши „варвари!“, уопште није знао да говори истину. Колико је то неубедљиво показују саме његове речи. Пошто је описао борбу са варварима, писац приповеда како су људи који су остали да гасе пожар били у току ноћи довршили главне послове, па наставља: „Док су они, затворивши врата (sc. црквена), сакупљали сребро и чистили га од гарежи, подиже се страшна и надалеко чујна бука од жестине окршаја између фаланге варвара и војске града. Кад се од те буке они у храму

⁵⁹ ... καὶ τὸν κολορῶνα τοῦτων (sc. θαυματουργημάτων) ἐαυτοὺς ἀνατείναντες, τὰς ἐν πολέμοις αὐτοῦ προνοίας καὶ βοηθίας συγγράψωμεν. Ἀλλὰ κἀνταῦθα πάλιν, ὡν ἔγνωμεν καὶ ἠκούσαμεν, μνημονεῦσαι προδώμεθα, μῆκος ἄφατον τῇ γραφῇ περιδιῆσομεν. Ἐν ᾧ γὰρ τὰ παρελθόντα συντάττομεν, καταλαμβάνουσιν ἐφ' ἑκάστης ἀνδραγαθίματα, καὶ μᾶλλον οὐ λήξουσὶ ποτε προσγιγνώμενα, εἰ καὶ διὰ βίου παντὸς ἡμεῖς τε καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς συγγράφειν ἐλοιμέθα. Οὐκοῦν δύο καὶ μόνα κεφάλαια πολεμικῆς ἐπιχειρίας προθέντες σιγήσομεν... Χαίρω δὲ, ἀγαπητοί, παρ' ἡμῖν τὰ τοῦ πανενδόξου ἀδλοφόρου προτιθεῖς κατορθώματα, τοὺς σὺτοὺς ἀκροατὰς τῶν γενομένων καὶ μάρτυρας κερκτημένους, ὡς μὴ κόπον μοι δεῖν περὶ τῆν παιδῶν ἀκουόντων ὑμῶν (θεαταὶ γὰρ τούτων οἱ πλείστοι γεγονότες), εἰ καὶ τὸ μέγεθος... (Mir. I 12, 1273 No 93—94).

⁶⁰ Mir. I 12, 1273 No 95.

⁶¹ Mir. I 12, 1276 No 97.

узнемирише и свој посао занемарише, онда им онај дивни човек (sc. старешина) рече: „Ви, браћо, свој посао радите, а о варварима уопште не брините. Откад сам ја оно викнуо, код вас се слух пореметио и сада сваку вику, макар и не знали откуда долази, из предубеђења сматрате да је од варвара“.⁶² Чим је ово старешина изговорио, људи се умирише. Али мало доцније ти исти људи још више се узнемирише јер су „својим навиклим ушима распознавали чак и неке знаке варварског дозивања“.⁶³ Па ипак, старешина их и овог пута лако умири. Читаво доказивање да старешина није знао за варваре толико је, како видимо, неуверљиво, намештено и наивно да оно доказује управо супротно од онога што сам писац жели. А пошто читаво чудо и почива на том уверавању, онда је јасно да га је писац сам исконструисао.

Ако је писац измислио чудо којим је објаснио повлачење Словена, да ли он онда на исти начин није измислио и сам напад Словена? По његовом причању Словени нападају за време празника, а зар управо то није мало сумњиво, пошто је у хагиографији чест мотив да непријатељи нападају баш за време свечаних прослава? Сматрамо да веродостојност вести о словенском нападу из ове беседе не треба доводити у питање, и то из ових разлога. Пре свега, анализа пишчевих хронолошких израза показује, како ћемо видети, да је он савременик догађаја. Затим, његов опис догађаја, иако кратак, није нимало уопштен, већ је напротив снабдевен низом конкретних појединости које јасно показују да је пред нама вест о стварном догађају. Што се тиче пишчевог извештаја да је напад извршен за време празника немамо разлога да у то сумњамо, утолико пре што он и не говори да су Словени извршили напад на сам дан прославе него тек трећег дана по прослави, тј. онда када је прослава уствари већ прошла. Другим речима, уопште се не види да је писац свој податак о времену напада удешавао према неком општем хагиографском обрасцу.

Овим поглављем писац, како сам каже у уводу, прелази на приказивање ратних догађаја и тиме испуњава своје обећање дато у осмој и поновљено у деветој беседи.⁶⁴ У горе наведеним речима аутор, пре свега, наглашава да ће од многих ратних чудеса, које је он лично доживео или о којима је чуо, описати само два таква чудесна случаја односно само два успешно одбијена варварска напада на Солун. То су значајне речи и оне нам, сматрамо, откривају: прво, да је у блиској пишчевој скорашњици, односно у оном времену које се у *Mir. I* описује, било, сем напада из *Mir. I 12* и *Mir. I 13—15*, и других варварских напада на Солун, и друго, да је такве исте нападе Солун преживљавао и у пишчевој непосредној садашњости, коју он намерно неће да описује, како је сам изјавио у *Mir. I 3* и како то овде понавља.

⁶² *Mir. I 12*, PG 116, 1280 No 100—101.

⁶³ *Mir. I 12*, PG 116, 1280, No 102.

⁶⁴ *Mir. I 8*, PG 116, 1252 No 65 и *Mir. I 9*, 1261 No 75.

Тачност првог закључка потврђује се, сем горе цитираним речима, и једним другим местом управо из овог поглавља. Пошто је изложио како су словенски нападачи одбијени од града, писац се поново враћа на причу о пожару киворија и ту, поред осталог, излаже како су се црквењаци као и други људи, који су остали да спрече ширење пожара и доведу у ред просторије храма, били страховито уплашили кад је ратна бука почела до њих да допире будући да су „они својим навиклим ушима распознавали чак и неке знаке варварског дозивања“.⁶⁵ Из ових речи јасно се разабире да је и пре напада описаног у овом поглављу било словенских напада на Солун.⁶⁶ На исти закључак наводи нас и оно место из увода овог поглавља где се говори како су грађани Солуна безбрижно прослављали дан заштитника, и то углавном због тога „што се тих дана о варварима уопште нису проносили никакви гласови“.⁶⁷

Према томе, писац *Mir. I* на индиректан али сасвим недвосмислен начин нас обавештава да су словенском нападу, описаном у овој беседи, претходили и неки други које он намерно не описује да би, како каже, избегао преопширност. Реч је, по свој прилици, о мањим и слабије организованим словенским групама које су пљачкале по околини града. Ако је тако, онда се намеће закључак да се у *Mir. I 12* говори о Словенима који се насељавају или су већ настањени у Македонији. Јер немогуће је замислити да веће или мање групе Словена свакога часа потезу чак из Подунавља да би угрожавале велики и утврђени град на Јегејском мору. Да су у питању Словени из околине Солуна види се и по томе што напад описан у *Mir. I 12* не изводи нека мешовита гомила која однекуд долази или некуд пролази, него група од свега пет хиљада, одабраних и искусних ратника, како се у тексту изричито наводи.⁶⁸

⁶⁵ καὶ τινὰ τῆς βαρβαρικῆς κραυγῆς σημεῖα διὰ τῆς ἐδάδος ἀκοῆς ἐπεγίνωσκον (*Mir. I 12*, 1280 No 102).

⁶⁶ Сличан закључак из цитираних речи извео је и *Byeys*, PG 116, 1279 n. 73.

⁶⁷ καὶ βαρβαρικῆς ὀμιλῆς μηδὲλως μηδαμοῦ τηνικυτὰ κατηχομένης (*Mir. I 12* PG 116, 1273 No 95). *Hase* који је донео исправљено читање читавог текста *Mir. I 12* κατηχομένης из наведеног места исправља у *καταχοομένης* (*Leonis Diaconi ed. Bonn.* 507 – 511).

⁶⁸ „Они (sc. грађани са бедема) угледају на пољани пред храмом христосносне мученице Матроне варварску војску, не толико велику — наши су их набројали до пет хиљада — али веома снажну пошто је била састављена од изабраних и искусних бораца“ (*Mir. I 12*, 1277 No 98). Мало доцније за ову војску писац каже да је претстављала „одабрани цвет читавог племена Словена“ (*Mir. I 12*, 1277 No 99). Коментаришући ово место *Tafel*, *De Thessalonica LX* пише: *quonquam parva invadentium copia magis conterminum hostem prodere videtur quam valde dissitum*. Станојевић, Византија и Срби I 182, словенски напад из овог поглавља тумачи „као један од многобројних прелаза словенских чета на Балкан приликом аварског напада на Сирмијум око 581 године“, док у Византији и Срби II 16–17 овај исти догађај претставља као „нападај слободних Словена са доњег Дунава или аварских Словена по наредби хагановој“. Анализа текста показала је да се не може примити ниједно од ова два тумачења. На основу *Mir. I 12* можемо закључити да се македонске Склавивије формирају већ крајем VI века а не тек половином VII века, како се обично узима (cf. *Bon. Péloronnèse* 35).

На пишеву изјаву да неће говорити ни о варварским нападима из своје сасвим блиске прошлости осврнућемо се доцније кад будемо расправљали о питању ауторства *Mir. I*.

Погледајмо сада шта писац каже о времену напада пет хиљада Словена. У цитираном пасусу из увода овог поглавља он, поред осталог, изражава радост што ће при описивању ратних чудеса, тј. варварских напада из *Mir. I 12* и *Mir. I 13—15*, у својим слушаоцима имати истовремено и слушаоце и сведоке „пошто сте, вели им, веома многи од вас били гледаоци тих догађаја“. Даље, напад пет хиљада Словена приказује као догађај који се десио истога дана кад и пожар киворија. Он наиме каже: „... другога дана прославе око поноћи у цркви великог победника — сам крај догађаја упућује ме да тако говорим — запали се његов сребрени кивориј који више пута пре споменусмо“.⁶⁹ После овога писац доноси појединости о самом пожару и покушају његовог локализовања. Према писцу, дакле, словенски напад десио се у једном времену које памте још многи његови слушаоци, и то одређено у времену архиепископа Јевсевија пошто је тада, како смо видели у *Mir. I 6*, изгорео кивориј. Сем тога, писац нам индиректно саопштава да је овај словенски напад временски старији од велике, аварско-словенске опсаде о којој ће он говорити у идућем поглављу и о којој ће дати скоро сасвим одређене хронолошке податке.⁷⁰

Досадашњи покушаји поближег датирања овог догађаја довели су до прилично различитих резултата, како се види из напред приложеног Табеларног прегледа. Једни су се задовољили констатацијом да се напад одиграо пре седмодневне опсаде из *Mir. I 13—15* и, према томе, да га треба ставити у време пре 597, када је, по њихову мишљењу, била седмодневна опсада.⁷¹ Други опет, желећи да дођу до што одређенијег датума, проналазили су одго-

⁶⁹ *Mir. I 12*, PG 116, 1273 No 95. Пре овог поглавља писац је доиста више пута говорио о киворију. У *Mir. I 6* испричао је како је архиепископ Јевсевије на осамнаест месеци после пожара старог киворија на чудесан начин дошао до сребра којим је изградио нови. У *Mir. I 7* (PG 116, 1249 No 60) само је поменуо стари кивориј. У *Mir. I 10*, PG 116, 1265 No 82, он је детаљно описао ново „ремек-дело“ односно нови кивориј. Сем описа пожара старог киворија у овом (*Mir. I 12*) поглављу он ће кивориј и то, како се чини, нови поменути још и у *Mir. I 15*, 1317 No 150.

⁷⁰ Сви досадашњи истраживачи хронологије *Mir. I*, изузев Станојевића и Графенауера претпостављају да је словенски напад из *Mir. I 12* временски старији од седмодневне опсаде из *Mir. I 13—15*. Тој претпоставци у прилог могло би се навести више момената од којих ево само два најважнија. Пре свега, описујући остоврсна чуда (овде су у питању два ратна чуда) писац по правилу почиње од старијих (в. напред нап. 57). Затим, у цитираном уводу овог поглавља писац изричито каже: „Јер док ми по реду излажемо (συγγράτουμεν) прошла (sc. ратна чуда) дотле се...“

⁷¹ Byeus, PG 116, 1275 n. 67; Tafel, De Thessalonica LX; Дринов, Заселение 256; Tougard, De l'histoire 254 n. 13; Niederle, SS II 1, 228 и 228 п. 2 „у кратко време пре 597“; Успенски, Мозаици 37; Grégoire, Origine 106.

варајуће вести из других извора и помоћу њих вршили датирање. Тако Филарет, Кос, и Станојевић предлажу 581 позивајући се на Менандра⁷², док Таfrali исти датум правда Михаилом Сириским.⁷³ Hase и Muralt налазе да је највероватнија 584 година,⁷⁴ док Јиречек и Златарски догађај доводе у везу са извештајима Јована Ефеског и Менандра, те га датирају у 581—584 годину.⁷⁵

Као што видимо, научници се не слажу, иако се иначе њихови предлози крећу у размаку од свега четири године. Ми сматрамо да је прецизније датирање *Mig. I 12* било и немогуће извршити искључиво помоћу поменутих извора, и то из простог разлога што у изворима који говоре о аварским и словенским провалама на византиске територије Балкана у времену 579—584 не налазимо ниједну вест која би се могла сматрати као упоредни податак за словенски напад из *Mig. I 12*. Да не идемо предалеко, ограничимо се само на вести о словенском продирању у Македонију и Грчку, јер једино ове долазе у обзир као предмет упоређивања. Од читавог низа писаца дознајемо да су Словени око 581, поред осталих покрајина, опљачкали и читаву Хеладу.⁷⁶ Међутим, подробнији извештај о томе походу ниједан извор не доноси. Релативно најопширнији је Јован Ефески. У односу на Македонију из његова причања могу се издвојити ове појединости: Године 581 проваљују Словени у покрајине око Солуна, у њима пљачкају, слободно се шире и задржавају као на освојеном земљишту. Године 584, када Јован Ефески завршава своју Историју, они су још у Македонији, док из одговарајуће позније вести Михаила Сириског разабиремо да су они ту остали још дуго времена. Као што видимо, у овом релативно најподробнијем извештају не налази се ниједна појединост која би се могла третирати као ослонац за датирање словенског напада на Солун из *Mig. I 12*. Према томе, морају се сматрати као недовољно образложени предлози оних који су *Mig. I 12* датирали било у 581 било у 584, позивајући се притома управо на горе поменуте изворе, а пре свега на Јована Ефеског. С друге стране, било би сасвим неоправдано казати да причање из *Mig. I 12* нема ништа заједничког са поменутих извештајима о словенском продору у Македонију и Грчку око 581. Напротив, овде су у питању извори који се међу-

⁷² Филарет, Великомученик Димитрије 312—313; Кос, Градиво I 106; Станојевић, Византија и Срби I 182.

⁷³ Таfrali, Thessalonique 103, док на страни 101 истог дела наводи 583 без образложења.

⁷⁴ В. С. Hasius in Leonis Diaconi ed. Bonn 511; Muralt, Chronographie 244.

⁷⁵ Јиречек—Радонић, Историја Срба I (1922) 62; Златарски, Ист. Бугара I 13 и I 400 п. 5.

⁷⁶ Menandri, Hist. fragm. 48, ed. de Boor in Excerpta de legat. I 2, 469; Ioannis Ephesii, Hist. eccl. VI 25, ed. Brooks 248; Ioannis Biclarensis Chronica, ed. Mommsen MGH SS XI, 215—216; Evagrii, Hist. eccl. VI 10, ed. Bidez—Pargmantier 228; Michel Syrien, Chronique X 18, ed. Chabot II 347. Текстове ових вести, изузев последње, доводи Grégoire, Byzantion 17, 109—110.

собно допуњују. Јер словенски напад на Солун који је у *Mir. I 12* описан као и они претходни походи који су у *Mir. I 12* само наговештени, нису ништа друго него забележене епизоде из читавог низа нама непознатих словенских акција на земљишту Македоније и Грчке после провале од 581. Другим речима, причање из *Mir. I 12* претставља допуну кратким извештајима осталих извора. Уочавајући неразлучиву повезаност тих извора Јиречек, а према њему и Златарски, поступили су опрезније кад су *Mir. I 12* само приближно датирали у време 581—584, тј. у време када, према Јовану Ефеском, Словени пљачкају по Македонији. Такав начин датирања једино је оправдан и у основи је тачан. Међутим, сада располажемо подацима који омогућују и одређеније датирање. Из извештаја поменутих писаца и посебно Јована Ефеског разабиремо да су словенске акције у Македонији отпочеле око 581 и да су трајале више година. Анализирајући, опет, текст *Mir. I 12* закључисмо да је нападу пет хиљада Словена претходило и неколико других, сличних словенских похода. Пошто су ови напади могли да почну најраније 581 излази да догађај из *Mir. I 12* треба ставити бар неколико година доцније. С друге стране, очевидно је и опште је усвојено да је словенски напад из *Mir. I 12* претходио седмодневној опсади из *Mir. I 13—15* што практично значи да се десио пре 586, када се збила, како ћемо видети, седмодневна опсада. Штавише, пошто се на једном месту описа седмодневне опсаде спомиње нови кивориј,⁷⁷ излази да је напад из *Mir. I 12* најмање око две године ранији догађај, тј. да се десио најкасније око 584. Јер стари кивориј, како дознајемо из овог поглавља, потпуно је изгорео управо приликом словенског напада, док је нови изграђен, како дознајемо из *Mir. I 6*, тек око осамнаест месеци после пожара старог.⁷⁸ Према томе, на основу наведених података из *Mir. I* и у наслону на вести из других извора о упаду Словена у Грчку 581 долазимо до закључка да словенски напад на Солун из *Mir. I 12* треба датирати у време око 584 или можда нешто раније.⁷⁹

⁷⁷ Неки човек са титулом *illustris* причајући о својим доживљајима у сну каже и ово: „И стадох пред једним интерколумнијем (*πρὸ ἐνδὲς μεσοτύλου*) светога киворија“ (*Mir. I 15, 1317 No 150*). Пошто се у опису новог киворија каже да има „шест стубова и исто толико страна — *τοίχους*“ (*Mir. I 10, 1265 No 82*), сматрамо да *μεσοτύλου* из *Mir. I 15* значи исто што и *τοίχος* из *Mir. I 10*, односно да се у оба случаја ради о истом, новом киворију.

⁷⁸ *Mir. I 6, 1245 No 55*.

⁷⁹ Станојевић, Византија и Срби II 16—17, а према њему и Grafenauer, Некај *vršanj* 80, словенски напад из овог поглавља датирају у време око 609 позивајући се на вест о словенским нападима на Солун коју под том годином доноси Јован из Никју. Из онога што смо напред изложили види се да такво датирање уопште не долази у обзир. Пре свега, и Станојевић и Графенауер седмодневну опсаду датирају у 586, а напад из *Mir. I 12* био је пре те опсаде. Сем тога, тешко је доказати да вест Јована из Никју и *Mir. I 12* имају ишта заједничког, утолико пре што се Јованов извештај односи на крај Фокине и почетак Ираклијеве владе, док се у *Mir. I 12* износи један догађај који је очигледно

Пошто је пожар старог киворија истовремен са овим нападом, следи да изградњу новог киворија, о којој се говори у *Mir. I 6*, треба ставити „око осамнаест месеци доцније“, тј. у време између 585—586.

Mir. I 13—15 — У уводу писац напомиње, поред осталог, да ће у „завршном напису“ причати о чудесној помоћи св. Димитрија приликом највећег рата који је икад задесио Солун⁸⁰ (No 107—108). Затим наставља: „Прича се да је тадањи вођа Авара преко посланика тражио нешто од блажепочившег Маврикија, који је тада држао царски скиптар римске државе. Пошто је промашио својим захтевом, плану неукротивим бесом и, како није могао ништа да учини ономе који се оглушио, измисли начин на који ће моћи, како се највише надао, задати му највећи бол, а то беше доиста и најтачније. Увидевши, наиме, да богом чувана метропола Солуњана надвишује сваки град Тракије и читавог Илирика и разноврсним богатством и људима кршним и мудрим и најбољим хришћанима, и, просто речено, сазнавши да поменута метропола лежи цару на срцу пошто у сваком погледу сјаји преимућствима и да ће окруженог римског владара, само ако јој се штогод неочекивано деси, заболети исто тако као да су му децу заклали, позове он (sc. хаган) себи сву неверу из Склавинија⁸¹, дивљи сој — јер њему се покораваше цео тај народ — и, помешавши с њима и неке варваре других племена, нареди да заједно пођу на богом чувани Солун.

„Беше то највећа војска која би виђена у наша времена, о љубими. Јер, једни их процењиваху на преко сто хиљада наоружаних људи, други на нешто мање, а неки опет на много више. Мишљења очевидца поделише се јер се истина није могла утврдити због мноштва... И толико мноштво доби наређење да таквом брзином превали пут да ми за њихов долазак и не сазнасмо до пре један дан. Јер кад је о њима стигла вест у недељу 22 дана месеца септембра и кад су гриђани у недоумици држали да ће они стићи овамо за четири или чак једва и за пет дана, и кад су због тога остали немарнији према заштити града, баш пред смркавање друге ноћи по суботи, бануше они без граје пред зидине града...“⁸².

Чим је свануло, варвари „као ричући лав“ навалише на зидине града (No 109—111). Тада се деси чудо. Првог варварског војника који се тада попео лествицама на бедем стрмоглавио је сам св. Димитрије (No 112—113). То чудо заплаши варваре и они се повукоше и разиђоше по околним града пљачкајући је (No 114). Прекидајући ту започети опис опсаде, писац подробно оцртава сву тежину положаја у коме се тада налазио Солун: малобројност посаде, и то неискусне за борбу; још су били видљиви трагови куге која је харала „све до месеца јула“; страховита бројна надмоћ непријатеља као и његов изненадни долазак, тако да су многи грађани остали ван града; одсуство префекта, који је са бројном пратњом био отишао у Хеладу, док су опет многи „прваци из скринија

из времена Маврикијеве владе. До свог датирања Станојевић је дошао вероватно због тога што је претпостављао да аварско-словенска опсада из *Mir. I 13—15* претставља „први словенски нападај на Солун“, што ће доцније усвојити и Шишић (Станојевић, Византија и Срби II 14, 208 и Шишић, Повијест I 224).

⁸⁰ *Mir. I 13, PG 116, 1284 No 107*

⁸¹ τὴν ἀπασαν τῶν Σκλαβινῶν φρησχείαν. До сада уопште није уочено да Σκλαβινῶν овде може да значи једино „Склавинија“, а не „Склавина“ (Словена) како су сви преводили: Bueus, PG 116, 1285; Tougard, De l'histoire 91; Kos, Gradivo I, št. 120 итд. Склавиније које се овде помињу очигледно се налазе у крајевима на левој обали Дунава. Први помен Склавиније (Σκλαβινῶν) из те области имамо код Теофилакта Симокате, ed. de Boor, 293. Тврђење нашег писца да су све задунавске Склавиније биле потчињене хагану не могу се дословно узети пошто је солунски извештач и сувише удаљен од Подунавља да би познавао право стање тамошњих прилика.

⁸² *Mir. I 13, 1285 No 109—111.*

префектуре Илирика" били отпутовали у престоницу на неко поклоњење цару. Писац завршава тврђењем да град за спас треба једино да захвали чудесној помоћи великомученика (No 115—118; крај 13 поглавља). И доиста, још пре доласка варвара на осам до десет дана архиепископ Јевсевије уснио је један чудесав сан који му је не само претсказао сву несрећу која претстоји граду, него му је наговестио и коначни спас (No 119—121). Сем тога, још првог дана опсаде виђени су на бедему града читави одреди „непознатих војника“ (тј. анђела)", и то не само од грађана него и од самих непријатеља, како се испоставило на саслушањима извесних непријатељских војника који су последњих дана опсаде пребегли у град (No 122—123). Изложивши ова два чуда писац се враћа на опис тока опсаде. Први дан варвари проведоше у пљачкању и пустошењу околине, а увече свуда око града запалише ватре и вече проведоше у страховитом урликању, а ноћ у жагору (No 124). Сутрадан привлаче зидинама града корњаче, овнове, велике бадаче камења и друге ратне справе и стављају их у дејство (No 125). Грађани, обузети паничним страхом, упућују небесима молитву изговарајући је, напомиње писац, само „увутрашњим гласом“, јер су им језици занемели од страха (No 125—128). И бог се не оглуши о њихов вапај. Ко у то не верује и ко сумња да бог постоји нека слуша шта је даље било па ће се уверити (No 129). Већ сутрадан (тј. трећега дана), наиме, у град је пребегло толико варвара да су њима напунили сва јавна купатила и тако је бог на чудесан начин улио храброст грађанима и „такорећи повратио их из мртвих“ (No 130—131). Поменувши неколико значајнијих акција од стране варвара који су опседали на северној, западној и јужној страни, писац даје подробен опис развоја битке, по данима, на источној страни, где се, како каже, лично налазио. Приказ сваког варварског подухвата пропраћа доказивањем да је на чудесан начин осујећен (No 132—148; крај 14 поглавља). Али ево највећег доказа чудесне помоћи св. Димитрија. Још трећега дана опсаде неки честити човек, великодостојник са титулом *illustris*, у сну је на један сасвим одређен начин сазнао да ће град одолети варварском нападу. Сазнавши то, он је отад сваког дана обилезио посаду на бедему и храбрио је уверавањем да варвари неће успети. Кад је по завршетку опсаде упитан откуда је унапред знао за неуспех варвара, он је испричао садржај свог сна (No 149—155). Изложивши ту причу о сну, писац изводи побожна наравоученија и завршава молитвом (No 156—157).

Аутентичност пишевог извештаја о седмодневној опсади у основи је неоспорна, пошто се већ из изложеног садржаја разабире да је он био очевидац догађаја. Поред општег описа опсаде он нам износи и велики број појединачних ратних призора, али само из тока борби на источној страни града, где је, како вели, лично посматрао шта се одиграва. Говорећи о томе он каже: „Међутим, излагати подробно све оно што се десило на северној и западној страни града — а тамо су, по причању, непријатељи били привукли највише ратних справа и тамо су се, према нашим обавештењима, борили најхрабрији и најдивљији варвари — па онда причати опширно о томе како су варвари покушали да на морску површину поставе дрвено и равно тле да би преко њега могли да провале у градску луку, па о томе како је та варварска скела била разбијена чим је подигнута, и то помоћу једне справе коју је изумео не човек него сам бог, причати све те појединости било би и сувише опширно и превазилазило би оквир онога што ја желим да кажем. Настојећи да опширношћу излагања не замарам пажњу слушаца ја ћу изложити, и то делимично, само оно што сам својим очима видео и својим прстима опипао на источној страни града, и то како оно што су непријатељи предузимали

тако и оно чиме је сам бог њихове покушаје разбио.⁸³ Своје учествовање у опсади писац потврђује и низом других изјава.⁸⁴

Погледајмо укратко како је беседник приказао догађаје. Од педесет приближно једнаких параграфа колико обухвата текст ове велике хомилије на скоро чисти опис седмодневне опсаде отпада двадесет и шест (No 109—111, 115—118, 124—125, 132—148¹, на разна чуда за време битке седамнаест (No 112—114, 119—123, 130—131, 149—155), на молитве четири (No 126—128, 157), на увод два (No 107—108) и на закључак један (No 156). Као што видимо, приказ седмодневне опсаде, који заузима више од половине хомилије, не тече *in solitudo* већ се често прекида било убацивањима реторских молитава и описима разних чуда било доказивањима како је извесна варварска акција пропала захваљујући једино чудесној свечевој интервенцији. Услед тога код писца наилазимо на понављања: напр. о пустошењу градске околине од стране варвара говори двапут,⁸⁵ о операцијама трећег дана трипут⁸⁶ итд. Кад тако разбацане делове описа упоредимо, видимо да они међусобно не противрече него се, напротив, допуњују.

Карактеристично је да се извесних корисних података о опсади може наћи и у оним пасусима који говоре о чудима, а не о догађајима. Да би се до њих дошло, потребно је, разуме се, причу о чуду размрсити, очистити је од побожног фразирања, неживог или смишљено исконструисаног тумачења. Ако се тако напр. прочисти она невешто скрпљена прича о сну великодостојника (No 149—155), онда добијамо прилично поуздан податак да је великодостојник трећег дана могао да буде оптимиста једино

⁸³ ... ἃ δὲ αὐτοψὶ κατείδον καὶ ταῖς χερσὶν ἐψηλάφησα κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς πόλεως μέρος, ἔχ τε τῶν πολεμίων γεγενημένα καὶ ὑπὸ μόνου θεοῦ διεσκεδασθέντα, καὶ ταῦτα μερικῶς διηγήσομαι τῷ μὴ ἀποκνήσαι τῷ μήκει τοῦ λόγου τὴν προθυμίαν τῶν ἀκροατῶν προμηθεύμενος (Mir. I 14, PG 116, 1304—5 No 132).

⁸⁴ Тако, завршујући опис првог дана опсаде писац каже да су варвари увече око читавог града наложили ватре и да су при томе страховито урлали тако да се „од те вике, говоримо из искуства (πειραθέντες ἐναργῶς λέγομεν), земља потресла и небо прокапало“ (Mir. I 14, PG 116, 1300 No 124). Ево још речи учесника: τίς λόγος ὑμῖν ἀγαγεῖν ὑπ’ὄψιν θυνήσεται τὴν ἐργασίαν καταλαβοῦσαν ἡμᾶς τότε περιστάσιν, οὐκ ἐξ αὐτομάτου, ἀλλ’ἐξ ἡμετέρων ὄντως ἀμαρτιῶν; καλὸν γὰρ, ἀδελφοί, τὸ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν (Mir. I 13, PG 115, 1292 No 115). И најзад, то показује и прича о повољном сну који је већ трећег дана опсаде уснио неки истакнути грађанин и после тога храбрио грађане да град неће подлећи. Грађанин је садржај сна испричао тек онда кад је „био присиљен од нас (ἄλιβεῖς παρ’ἡμῶν) да каже разлог због кога је, и тући по бедему, уверавао све људе да ће се град спасити...“ (Mir. I 15, PG 116, 1321 No 155). Узгред напомињемо да је тај истакнути грађанин био ἀνὴρ τις εὐγενής καὶ ἐπίδοξος κατὰ τὸν βίον... καὶ τῇ τῶν καλουμένων ἄλλουστρίων ἀξίᾳ τετιμημένος (PG 116, 1317 No 149).

⁸⁵ Mir. I 13, 1289 No 114 и Mir. I 14, 1297 No 124.

⁸⁶ Mir. I 14, 1300 No 125, 1301 No 130, 1309 No 139—140.

због тога што је он као стручњак оценио већ тада да ће зидине одолети, пошто су управо тога дана варвари ставили у дејство своје најопасније оружје — бацаче камења, али без успеха, како нас обавештава писац на другом месту (No 139—140). Са истог гледишта није без вредности ни пишчева прича о сну архиепископа Јевсевија.⁸⁷ Из ње се, мислимо, може извући податак да су највиши војни функционери, а преко њих и сам архиепископ, били обавештени о доласку варвара најмање десетак, а вероватно и више дана унапред. Вероватност те претпоставке потврђује и сам писац кад извештава да су варвари стигли на четири до пет дана пре него што су становници града рачунали да ће доћи.⁸⁸ Ако је тако, онда наш писац при опису тадањег положаја у граду сигурно претерује кад тврди, између осталог, чак и то да се у моменту доласка варвара већи део не само становништва него и војске затекао ван зидина града.⁸⁹ Нимало, наиме, није вероватно да војска која очекује непријатеља буде у толикој мери неопрезна. Вредан податак о опсади садржи, по нашем мишљењу, и прича о чудесном стрмоглављивању првог војника (No 112—113). Јер како сам опис строваљивања тако и доказивање да га је извршио светац „у оделу хоплита“ јасно показују да су варвари чим су стигли покушали да заузму град на јуриш и да им то није пошло за руком.

Најпразнија места у овој хомилији јесу бесумње она где писац доказује присуство чуда. Таква доказивања заузимају приличан део хомилије и састављена су апологетско-реторски, са много библиских цитата. Овде аутор као побожни адвокат „коњаника у белој хламиди“ долази до изражаја више но и у једној претходној беседи. Све неуспеле акције нападачке војске као и успешне противмере градске одбране он настоји да протумачи као јуначке подвиге „ватреног човека на коњу“. На први поглед добија се утисак да је писац одабрао седмодневну опсаду само као један добар пример којим ће илустровати разноврсно чудотворство св. Димитрија. Међутим, пажљивом анализом садржине његове беседе долази се до закључка да је писац исто толико хроничар који жели да догађај спасе од заборава колико и хагиографски панегиричар који жели да докаже чудо. Као хроничар он је дао о опсади толико стварних података да се помоћу њих да лако сагледати сва наивност и извештаченост његових побожних интерпретација. Примера ради, нагло повлачење варвара он

⁸⁷ Mir. I 14, 1293 No 119—121. На десетак дана пре напада, излаже писац, „тадањи архиепископ Јевсевије“ сањао је да седи у неком театру и када је хтео да пође, заустави га неки трагички глумац и рече му: „Чекај, треба да изведем твоју и твоје кћери трагедију“. Из разговора са глумцем архиепископ је сазнао да реч „кћи“ коју је чуо означава град Тесалонику (Солун). Разним преклињањима успео је да одврати глумца да не почне претставу. Чим се пробудио Јевсевије је прионуо да моли и то је радио све до доласка варвара.

⁸⁸ Mir. I 13, 1288 No 111.

⁸⁹ Mir. I 13, 1292 No 116.

тумачи као последицу паничног страха пред приказивањем „ватреног човека који јаше на коњу огрнут белим плаштем и сав у сјају“, заборављајући да нам је претходно саопштио читав низ чињеница које то повлачење чине сасвим разумљивим: већ другог дана варвари нису имали довољно хране, четири пуна дана узалуд су гађали бедеме из својих бацача, нису располагали никаквим поморским снагама, у њиховим редовима појавила се и нека заразна болест (No 145).

Ако се извештачена тумачења изузму и разбацани стварни подаци покупе, онда се ова хомилија показује као највреднији део читаве збирке *Mir. I*, пошто доноси не само поуздан него и необично исцрпан извештај о једном значајном историском догађају.

Хронолошки подаци које нам писац саопштава о опсади карактеристични су, а неки су и сасвим конкретни. Пре свега, догађај се десио за време „блаженопочившег Маврикија, који је тада држао царски скиптар“,⁹⁰ и његовог савременика у Солуну „тадањег архиепископа Јевсевија“.⁹¹ Затим, на педесетак дана пре опсаде у Солуну је престала куга.⁹² Даље, „безбројна војска“ стигла је пред град у недељу „двадесет другог дана месеца септембра“.⁹³ Даље, израз „веома многи од вас били сте гледаоци тих догађаја“ из увода *Mir. I* 12 односи се како на напад пет хиљада Словена тако и на седмодневну опсаду. Исто тако, на време опсаде односи се и пишчев израз „живи су још многи моји вршњаци“ из *Mir. I* 8. Најзад, писац је, вели, „својим очима видео и својим прстима опипао“ многе појединости приликом седмодневне борбе.

Налазећи да у периоду владе цара Маврикија 22 септембар пада у недељу само 597, Вуеус је закључио да седмодневну опсаду треба датирати у ту годину.⁹⁴ Не проверавајући налаз ученог боландисте многи су његов датум усвојили без поговора.⁹⁵ Међутим, још 1855 Muralt указује да за Маврикијеве владе 22 септембар пада у недељу не само 597 него и 586 године. Пошто

⁹⁰ *Mir. I* 13, 1285 No 109.

⁹¹ *Mir. I* 14, 1296 No 119. Архиепископ Јевсевије помиње се често у хомилији.

⁹² *Mir. I* 14, 1292 No 116.

⁹³ *Mir. I* 13, 1288 No 111.

⁹⁴ Вуеус, PG 116, 1275 n. 79; 1288 n. 84.

⁹⁵ Tafel, *De Thessalonica* LXVI; Филарет, Великомученик Димитрије 321; Николајевић, Критичка покушења, *Летопис МС 107* (1863) 29; Дринов, Заселение 256, претстављајући опсаду као чисто „словенски напад“; Tougard, *De l'histoire*, 253 n. 4, 254 n. 14, 258 n. 42; Rački, *Documenta I*, 250; Jireček, *Gesch. d. Bulg.* 90; Kos, *Gradivo I*, 158; Marquart, *Streifzüge* 245; Niederle, *SS II* 1, 228 n. 4. Интересантно је да Niederle; *SS II* 1-229, годину 597 усваја са извесном резервом јер претпоставља да би вест Јована из Никиу (под 609) могла стајати у вези са седмодневном опсадом. Можда је то навело Станојевића да *Mir. I* 12 датира помоћу Јована из Никиу (в. напред нап. 70).

се седмодневна опсада дешава ускоро после напада пет хиљада Словена (тј. догађаја који је Muralt претходно датирао у 584) и пошто 597 Словени ратују само на Дунаву, излази, закључује Muralt, да догађаје из Mir. I 13—15 треба ставити у 586 годину⁹⁶. Muralt-ово датирање седмодневне опсаде остало је до данас незапажено⁹⁷. До истог закључка као и Muralt долази 1906 и Станојевић, који, како се чини, уопште није знао за идентичну тезу свог претходника. Уочивши да 22 септембар пада у недељу не само 597 него и 586, он седмодневну опсаду ставља у 586, пошто њен опис у Mir. I 13—15 кудикамо боље приличи догађајима и приликама у Византији 586 но оним из 597 године⁹⁸. Станојевићево датирање прихватио је читав низ доцнијих научника⁹⁹. Изузетак чине Успенски и Grégoire којима, како се чини Станојевићева аргументација није била довољно убедљива, па стога и надаље подржавају 597 као датум опсаде¹⁰⁰. Према томе, досад је као несумњиво утврђено да је седмодневна опсада могла да буде или 597 или 586, али који од та два датума долази у обзир још није са сигурношћу решено.

Потсећајући своје слушаоце на опсаду, писац каже: „веома многи од вас били сте гледаоци тих догађаја“. Исто тако, он изјављује да нема опасности да му се неће веровати „пошто су, вели, живи још многи моји вршњаци“. Ако се ови изрази уопреде

⁹⁶ Muralt, Chronographie 699: „586 Thessalonique. Dimanche 22 sept. (qui, du temps de Maurice, ne tombe encore que sur 597, où les Sclavins ne faisaient la guerre que sur le Danube), pendant un tremblement de terre. Cette ville, affaiblie par la peste, est attaquée par les Sclavins envoyés par le khagan peu après 584; elle est défendue par s. Démétrius qui la sauve aussi de la famine venue à la suite de ce siège (Vie, ch. 65, 107, 116, 124)“. Vie ch. 65 = Miracula I 8, ch. 107, 116, 124 = Miracula I 13—15.

⁹⁷ Разлог по свој прилици лежи у томе што је Muralt своју исправку донео у додатку (Additions) свог монументалног дела.

⁹⁸ Станојевић, Византија и Срби I 207, 238 п. 68, био је за 597. Међутим, у Византија и Срби II 14—16 и 208 п. 13 он даје нови датум. Образлажући га он најпре констатује да је о „првом (sic) словенском нападају на Солун назначена код свих писаца до сада погрешно година“, па наставља: „Пре свега није тачно тврђење, да је за владе цара Маврићија само 597 год. био 22 септ. у недељу, него је то био случај и 586 год. Осим тога све остало, што се у Чудима прича како је Хаган слао посланство са неким потраживањима Маврићију, како га је Маврићије одбио и како је Хаган, љут на Маврићија због тога, послао Словене да нападну на Византију, — све то слабо пристаје уз догађаје 597 год., а слаже се са догађајима и приликама 586 год. — О том хронолошком питању спремио сам у осталом засебну расправу за Byz. Zeitschrift“ (Станојевић, Византија и Срби II, 208 п. 13). Колико знамо, Станојевић није стигао да објави своју најављену расправу.

⁹⁹ Напуштајући своје раније датирање у 597 Јиречек—Радонић, Историја Срба I 64 п. 2 усваја Станојевићево датирање. После њега и Златарски, Историја Бугара I, 18 и 400 п. 5. На Станојевића се позивају Tafrafi Thessalonique 104 и Шишић, Повијест I 224 п. 52, као и Grafenauer, Neкај vprašanj 57, 88.

¹⁰⁰ Успенски, Мозанци 37; Grégoire, Origine 106. Истина, 597 као датум наводи и Е Липшиц, Сборник документов 94, али она сигурно није била упозната са Станојевићевом исправком.

са изразом „скоро сви знате“, који се односи на догађај из несумњиво Фокина доба, односно из 607 године¹⁰¹, онда се показује да писцу више приличи да те и такве изразе употребљава говорећи о 586 но о 597 години. Даље, мисао коју је Станојевић набацио у прилог 586 сасвим је умесна и оправдана. Наиме, општа војно-политичка ситуација на византиском Балкану крајем VI века доиста боље одговара 586 као години велике опсаде Солуна него 597. Познато је, наиме, да је балкански део византиске државе још пре Маврикијева доласка на власт као и првих десет година његове владе био веома слабо брањен, и то стога што је у то време царска војска била заузета борбама на персиском ратишту. Цар Маврикије успева тек 591 да, склопивши мир на Истоку, пребаци војску у Тракију и 592 отпочне тешке борбе за повратак и учвршћење дунавске границе. У тим борбама, које су трајале све до Маврикијеве смрти, година 596 испуњена је преузимањем Сингидинума од стране Маврикијева стратега Приска, а 597 аварским продором преко Саве у правцу Јадрана.¹⁰² Ако је тако, онда је тешко замислити да хаган 597 године шаље истовремено огромне војске у Далмацију и на Солун. С друге стране, за 586 као датум опсаде таквих тешкоћа немамо. Напротив, Симокатина (I, 8) и Теофанова (а. М. 6079=586/7) вест о аварском походу на Мезију и Скитију између Дунава и горја Балкана доиста се може довести у везу са опсадом Солуна,¹⁰³ и то не само с обзиром на годину, простор и правац кретања него и годишње доба те експедиције.¹⁰⁴

Затим, за 586 говоре у извесној мери и вести о Илирику које се налазе у очуваној кореспонденцији папе Гргура Великог. Из његових писама, наиме, разабиремо да су неки варвари опљачкали Јустинијану Приму као и многе друге градове Илирика пре 591 године.¹⁰⁵

¹⁰¹ Види напред^{*} Mir. I 10.

¹⁰² Th. Simocattes VII 11—12, ed. de Boor 265. О Маврикијевим ратовима на Балкану извештавају Симоката, савременик који догађаје ве датира, и доцнији хроничар Теофан који за сваки догађај даје одређен датум. Пошто је већ поодавно уочено да Теофан, полазећи од Симокате, прилично произвољно датира вести које је од њега преузео, поставило се питање тачног датирања вести о Маврикијевим ратовима на Балкану. У најновије време то питање темељито претреса Б. Графенауер у поменутој студији, посвећујући му добар део простора. (Grafenauer, Nekaј vprašanj 62—74). Вести из Симокатине историје VII 7—12 он ставља у 596 и 597 годину (Grafenauer, Nekaј vprašanj 66—7).

¹⁰³ Grafenauer, Nekaј vprašanj 57.

¹⁰⁴ Према Simocattes I 8, ed. de Boor 53, овај поход је започео μετοπώρου ἐρχομένης, а опсада Солуна према Mir. I 13—15 почела је 22 септембра.

¹⁰⁵ У писму universis episcopis per Illyricum од маја 591 наређује да епископи који су остали у својим местима приме episcopos quos e propriis locis hostilitatis furor expulerit et quos et captivitatis diversarumque necessitatum angustiae compriment (Gregorii Magni Epistolae I 69, ed. MGH). У писму Sebastiano episcopo Resiniensi (= Рисан код Котора) од фебруара 591 пише да се у некој ствари заузме код цара Маврикија (Gregorii Epist. I 40, ed. MGH). Значи, епископ

Најзад, 586 као датум седмодневне опсаде намеће се и због тога што Монемвасиска хроника као и Аретина схолија јављају да су Словени продрли на Пелопонез у „шестој години Маврикијеве владе“ тј. 587 године¹⁰⁶. Писац *Mir. I*, наиме извештава да је према средњој процени Солуњана у опсади учествовало до сто хиљада варварских војника, и то покупњених из Склавинија. Ако је тако, онда је тешко замислити да се та и толика војска после неуспеле седмодневне борбе за Солун читава повукла на север¹⁰⁷. У сваком случају, оправдано је претпоставити да је

из Рисна стациони се пре 591 од варвара (Словена? Авара?) у Цариград. Да је та интерпретација тачна доказује Гргурово писмо од јула 592 упућено епископу Јовану из Љеша. Ту Гргур извештава да је Јован протеран из своје епископије пошто су варвари заузели Рисан (*Resinum*) и Љеш. (*Gregorii Epistolae I 132, MGH*). О чисто словенском продору у Далмацију (област Салоне) и Истру Гргур први пут говори у писму из 600 године (*Gregorii Epistolae II 249, MGH*). О Гргуровом писму од маја 591 cf. *Dölger, Regesten I 105*.

¹⁰⁶ Текстовете, превод и тумачење ових вести даје Charanis, *The Chronicle of Monemvasia, Dumbarton Oaks Papers 5 (1950) 147 sq., 152 sq.* Cf. A. Bon, *Péloponnèse byzantin 32—3*. Усвајајући 586 као датум опсаде Солуна из *Mir. I 13—15 Charanis, Speculum 27 (1952) 347*, претпоставља да пишчева вест о одласку префекта са војском пре опсаде *κατὰ τὴν Ἑλληνῶν χώραν δημοσίων ἐνεκα χρεῖων* претставља заправо извештај о ослобођењу Коринта. Setton, *Speculum, ibid. 360—61*, указује да 585 Коринт није могао бити ослобођен, пошто је према Монемвасиској хроници и Михаилу Сириском, на које се Charanis управо и позива, пао тек 587 године. Сам Setton под изразом *κατὰ τὴν Ἑλληνῶν χώραν* подразумева подручје између Београда, Анхијала и Цариграда и одатле изводи да је солунски префект пре опсаде био отишао пред зидине Цариграда. То тумачење сасвим је произвољно. Поменути израз писца *Mir. I* очигледно се односи на средњу Грчку, како се разабире из самог текста. Сем тога, писац *Mir. I* изричито извештава да су у Цариград пре опсаде били отпутовали „прваци из скринија префектуре Илирика“ на неко поклоњење цару (*Mir. I 13—15, PG 116, 1293 No 117*).

¹⁰⁷ У *Mir. I 13—15* нигде се не помиње врховни заповедник аварско-словенске војске, али да се борба водила под неком централном командом види се из писчевог описа који јасно показује да је журиш на Солун извођен плански. Да хаган није био присутан разабире се из ових речи које, према писцу, говоре пребеглице: „Вођа Авара, дочувши од многих да град (sc. Солун) располаже незнатним бројем бораца . . ., посла нас говорећи да ћемо град истог дана освојити“ (*Mir. I 14, 1279 No 123*). Ово говоре варвари који су, како нас претходно обавештава писац, „последњих дана у великом броју пребегавали старешинама града, пошто су већ изгубили наду у победу . . .“ (*Mir. I 14, PG 116 ibid.*). Међутим, градској команди пошло је за руком већ трећег дана да примамљивим обећањима привуче многе непријатељске војнике „тако да су сва јавна купатила била већ препуњена варварским пребеглицама (*Mir. I 14, 1304 No 130*). У освит деветог дана варварске војске пред градом више није било, али „пред градским капијама стајао је приличан број пребеглих непријатеља“ (*Mir. I 14, 1313 No 144*). Кад су ови војници били пуштени у град изјавили су на саслушању, поред осталог, и ово: „Полазећи једни за другим они (sc. главнина војске, аварско-словенске) преко целе ноћи бежаху“. (*Mir. I 14, ibid. No 145*). Око подне из града је пошла извидничка коњница која је установила да су се непријатељи доиста били повукли и то набрзину и у нeredу „тако да су на путу остављали и своју спрему и запрежну стоку и робље“ (*Mir. I 14, 1316 No 148*). Из наведених података да се закључити да је међу групама које су сачињавале варварску војску још у току борбе ратна дисциплина сасвим олабавила. Са тога разлога претпостављамо да су се приликом повлачења у нeredу издвојиле не само групе пребеглица него и друге, свакако и словенске, које су кренуле својим правцима.

долазак „огромног мноштва“ бар потстакао нека, у Македонији већ затечена словенска племена да наставе свој продор кроз Грчку. Из свих напред наведених разлога сматрамо да је 586 као датум седмодневне опсаде кудикамо вероватнији но 597.

Глад у Солуну и околини из Миг. I 8 наступила је, како смо видели, као непосредна последица управо седмодневне опсаде. Са тога разлога тај догађај треба датирати у време непосредно после 586.

* * *

О сваком догађају који је описан у Миг. I аутор је, како смо видели, дао извесне податке о времену његова збивања. Ти подаци хронолошки су обично неодређени, али с друге стране они су ипак толико међусобно издиференцирани и јасни да се на основу њих може без већих тешкоћа конструисати релативна сукцесија свих описаних догађаја. С обзиром на те податке поједина „чудеса“ односно догађаји из Миг. I иду овим, табеларно претстављеним, временским редом:

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ДОГАЂАЈА („ЧУДЕСА“) ИЗ *MIR. I* ПРЕМА ЊИХОВОМ ВРЕМЕНСКОМ РЕДУ

Ред. бр.	Наслов и број погл. <i>Mir. I</i>	Пишчеви подаци о времену догађаја			Примедба
		изрази упућени слушаоцима	остали одређујући изрази	имена владара и архиеп. за којих се догађај десно	
1	Оздрављење префекта Мавријана (1)	„ко не верује нека погледа натпис мозаика“	„стара прича која кружи по Македонији и Илирику“	—	e cod. Vatic. 821
2	Оздрављење неког официра (2)	—	—	—	e cod. Vatic. 821
3	Кажњавање црквењака Омесифора (7)	—	„причао нам архиепископ Јевсевије“	„кад је Јевсевије био чтец“	e cod. Vatic. 821
4	Напад 50.0 Словена (12)	„веома многи од вас били сте гледаоци“	Истога дана „запали се кивориј“	—	e cod. Vatic. 821
5	Градња новог киворија (6)	—	„причао нам архиепископ Јевсевије“	Кивориј гради „архиеп. Јевсевије“	e cod. Vatic. 821
6	Аварско-словенска опсада (13—15)	„веома многи од вас били сте гледаоци“	„22 септембар, недеља“ — „причам што сам видео“ — „на 50 дана“ пре опсаде престала куга — нови кивориј изграђен	за владе цара Маврикија и архиеп. Јевсевија	cap. 13—14 et prima pars cap. 15 e cod. Vatic. 797, secunda autem pars cap. 15 e cod. Vatic. 821
7	Глад у Солуну и околини (8)	„живи су још многи моји вршњаци“	„иза повлачења безбројног мноштва варвара“	—	e cod. Paris. 1517
8	Цар Маврикије тражи пренос свечевих моштију (5)	—	—	„блажене успомене цар Маврикије“ и „тадањи пастир хришћ. пастве у Солуну Јевсевије“	e cod. Paris. 1517
9	Полудели војник (4) —	—	„недавно“	—	e cod. Paris. 1517
10	Кажњени префект (11)	—	—	—	e cod. Paris. 1517
11	Солун спасен од грађанског рата (10)	„скоро сви знате“	—	„за царевања после блаженопоч. Маврикија“	e cod. Vatic. 821
12	Куга у Солуну и околини (3)	„скоро сви знате“	„недавно“ — „пре веома кратког времена“ — „пре веома мало година“ — „гледали смо“	—	e cod. Paris. 1517
13	Несташница жита у Солуну и др. градовима (9)	„сви знате“	„пре сасвим кратког времена“ — „својим очима сам гледао“ — „баш пре кратког времена“ — „причали префекти мени лично“	У време „христољубивог цара“	e cod. Paris. 1517

Овај табеларни преглед, иако није у свим појединостима потпуно поуздан, јасно показује да у *Mir. I* треба разликовати две, временски одвојене групе „чудеса“ односно догађаја. Чудо под ред. бр. 1 (*Mir. I 1*) односи се, како смо видели, на сам почетак V века. Истом столећу припада и оно под ред. бр. 2 (*Mir. I 2*). Као изворни подаци ова чуда значе мало или нимало, пошто су уствари „старе приче“. Међутим осталих једанаест беседа обрађују чудесне догађаје који припадају знатно доцнијем времену. Релативно најстарији од тих догађаја (*Mir. I 7*) десио се у времену када Јевсевије још није постао солунски архиепископ, тј. око или не много пре 580, док се наредних пет догађаја (*Mir. I 12, 6, 13—15, 8, 5*) одиграло управо за Јевсевијева епископата, тј. приближно за време цара Маврикија (582—602). Беседе под ред. бр. 9 и 10 (*Mir. I 4 и 11*) описују сасвим безначајне случајеве који свакако припадају или крају VI или почетку VII века, док се она под ред. бр. 11 (*Mir. I 10*) односи, како смо напред утврдили, на догађаје између 607—610. Пишчеви изрази у беседи под ред. бр. 12 (*Mir. I 3*) показују да куга о којој се ту говори претставља догађај који је временски близак како претходном (*Mir. I 10*) тако и последњем (*Mir. I 9*).

Што се тиче овог последњег догађаја (*Mir. I 9*), на први поглед није јасно да ли припада Фокином или нешто доцнијем времену.¹⁰⁸ Да се овде доиста ради о најмлађем чуду показују изрази које писац упућује својим слушаоцима да би их потсетио на време његова збивања: „сви знате“, „пре сасвим кратког времена“ итд. Према томе, овај догађај као релативно најпознији претставља горњу границу времена које се обрађује у *Mir. I* и стога питање његова поближег датирања за нас је од посебног интереса. Упоредбење поменутих израза из ове беседе са изразом „скоро сви знате“ из *Mir. I 10* (грађански рат за време Фоке) јасно показује да се ради о временски блиским догађајима. Другим речима, догађај из *Mir. I 9* припада или крају Фокине или почетку Ираклијеве владе.

Међутим, писац нам даје и других података који омогућују и поближе датирање. Пре свега, у свом опису глади он спомиње и неког владара кога назива „христољубивим царем“.¹⁰⁹ Овакав начин титулисања владара претставља, по нашем мишљењу, прилично поуздан индицијум да се овде алудира на Ираклија, а не на Фоку. Јер наш писац, како смо видели у *Mir. I 10*, толико мрзи Фоку да му ни име није хтео да спомене, акамоли да га још назива и „христољубивим“.

¹⁰⁸ На хронологију вести из *Mir. I 9* досад се осврнуло свега неколико научника. *Byeys*, PG 116, 1225 n. 46, догађај ставља у време после 597 односно у почетак VII века. *Tafel*, *De Thessalonica LXVII—LXIX*, мисли да припада времену Маврикија или Фоке, док *Tafali*, *Thessalonique 108*, мисли да у обзир долази само Фокино доба. Неки други покушаји датирања вису нам познати.

¹⁰⁹ βασιλέα τὸν φιλόχριστον (*Mir. I 9*, PG 116, 1260 No 73).

На Ираклијево доба, и то на прве месеце његове владавине, упуњује нас даље и сам садржај *Mir. I 9*. Ту се наиме прича како је у Солуну и „скоро свуда“, па чак и у самом Цариграду, наступила велика оскудица жита и других намирница, права глад. Из текста се разабере, а иначе је и само по себи разумљиво, да је то могло наступити једино због неког озбиљног поремећаја у снабдевању тих градова путем довоза морем. Такво нередовно стање у саобраћају трговачке морнарице на Јејејском Мору доиста је било пред крај Фокине владе, пошто је Ираклије, спремајући се у Африци на обрачун с Фоком, већ 608 почео да спречава трговачкој флоти пловидбу за Цариград¹¹⁰. Пооштравање блокаде морало је погодити и Солун, нарочито 610 године, када се Ираклије са огромном флотом и војском приближавао престоници. Затим, карактеристично је да једна појединост из кратког Теофановог описа ове Ираклијеве експедиције потсећа управо на један детаљ из *Mir. I 9*. Теофан каже да је Ираклије, стигавши у Абидос на Хелеспонту, био лепо дочекан како од народа тако и од комеса Теодора, да му је комес пружио сва обавештења о ситуацији у Цариграду итд¹¹¹. У *Mir. I 9*, опет, прича се, поред осталог, да је комес Абидоса наредио неком свом потчињеном човеку да оде на острво Хиос и отуда отпреми лађе натоварене намирницама вероватно за Цариград¹¹². Кад је доцније „човек са Хиоса“ дознао да су лађе промениле правац и отпловиле за Солун, јавио је одмах свом претпостављеном комесу у Абидос, оптужујући притом старешине Солуна због незаконитог поступка. Комес извести самог „христољубивог цара“, који ускоро пошаље солунским старешинама писмен укор што су на незаконит начин дошли до жита уместо да су га набавили „према царском наређењу“ са Сицилије итд. Из ове приче разабере се да је „христољубиви цар“ био створио план према коме је требало да се изгладнело становништво великих градова што пре снабде житом: Солун са Сицилије, Цариград са Хиоса итд. Такву акцију могао је и морао да предузме управо Ираклије, и то непосредно по свом ступању на престо 5 октобра 610. С временом те царске акције слаже се и податак писца *Mir. I 9* да су лађе са житом приспеле у солунску луку пред почетак зиме¹¹³.

¹¹⁰ Теофан под год. 6100, ed. de Boor 296, поред осталог, каже да је већ те године, то јест 608, у Цариграду владала „оскудица сваке врсте“ (*σχηπία παντός είδους*).

¹¹¹ *καταλαβῶν δὲ Ἡράκλειος τὴν Ἀβύδον εὖρεν Θεόδωρον τὸν κόμητα τῆς Ἀβύδου...* (Theophanes ad A. M. 6102). Cf. A. Pernice, *L'Imperatore Eraclio* 34—37. О Ираклијевој пловидби крај јејејских острва обавештава и Јован из Никну, ed. Zotenberg 551 (према Spintler, *De Phoca* 51).

¹¹² ... *ἀνὴρ γὰρ πιστὸς τῷ κατὰ τὴν Ἀβύδου μεγαλοπρεπεῖ ἐξυπηρετούμενος κόμητι καὶ τὴν Χίωιν νῆσον αὐτοῦ κελεύσει καταλαβῶν...* (*Mir. I 9*, PG 116, 1257 No 71).

¹¹³ ... *χειμερίου καιροῦ πλησιάζοντος* (*Mir. I 9*, PG 116, 1257 No 70).

Најзад, из горње приче *Μιγ. I 9* види се да комес Абидоса општи са самим царем и да му веран службеник, а то се сасвим добро подудара са Теофановом вешћу о комесу Теодору, који дочекује Ираклија као суверена још пре његове победе над Фоком. Другим речима, опис глади из *Μιγ. I 9* веома добро пристаје ситуацији у којој се цар Ираклије налазио непосредно по свом доласку на престо октобра 610 године

Приказавши укратко страхоте глади, писац наставља: „Кад је такво зло (*sc.* глад) притисло тада велеград Солун и кад су се сви прибојавали очекиваних немира као још већег зла и од саме глади, онда...“¹¹⁴. За време саме глади, тј. у пролеће и лето, становници се, према писцу, плаше да не избију нереди. Природно је замислити да се таква опасност од избијања нереди у Солуну нарочито повећала управо последњих месеци Фокине владе када су противници његовог режима долазили све више до изражаја. Уосталом, сетимо се да је писац у *Μιγ. I 10*, говорећи о чудесном стишавању прве појаве такве опасности, рекао да опасност од избијања немира у граду није престајала још пуне две године. Расправљајући о хронологији догађаја из *Μιγ. I 10* дошли смо до закључка, и то на основу вести Михаила Сириског, да је опасност од избијања грађанског рата први пут запретила Солуну управо око 608 године. Према томе, податак о „очекиваним немирима“ из *Μιγ. I 9* сасвим се добро слаже са „пшчевим извештајем у *Μιγ. I 10* да је после првог смиривања дема односно после 608 још пуне две године претила опасност од избијања нереди.

Да се вест о глади из *Μιγ. I 9* доиста односи на 610 најбоље потврђује један сириски извор. Агапије из Хиерополиса (дан. Менбиг у Сирији) прича, наиме, да су Персијанци, чим је стигла вест о Ираклијевом доласку на престо, провалили на више места на византиску територију, заузели неке градове, сукобили се са царском војском и потукли је. Затим Агапије наставља: „И они (*sc.* Персијанци) заузеше и Цезареју. И те исте године владала је међу Грцима страшна глад, тако да су људи јели стрвине и коже од животиња“¹¹⁵. Пошто овде Агапије говори о првој години Ираклијеве владе и пошто је Цезареја пала у руке Персијанаца између 609—610 године¹¹⁶, нема сумње да се његова вест о глади међу Грцима односи управо на време уочи и непосредно после доласка Ираклијева на власт. Стога сматрамо да Агапијева вест претставља не само, потврду истинитости приповедања из

¹¹⁴ *προσδοχῶμενῶν ταραχῶν* (*Μιγ. I 9*, PG 116, 1256 No 70).

¹¹⁵ Неколико фрагмената Агапијине хронике довео је у руском преводу В. Н. Розен, *Журнал Минист. нар. просвещ.*, 1884, свеска за јануар, 47—75. Наведено место из Агапија налази се на стр. 63.

¹¹⁶ Pernice, *Eraclio*. 46, 59.

Мир. I 9 него и релативно најпоузданији доказ да је наше датирање те вести у 610 потпуно тачно¹¹⁷.

Ово датирање чини потпуно разумљивим оно пишево, иначе неуобичајено, хутање о узроцима глади. Обзир према „христољубивом цару“ Ираклију налагао је аутору да не спомиње блокаду Јегеје која је имала за последицу глад у Цариграду, Солуну и другим градовима. Исто тако, ово датирање указује да вест из Мир. I 9 претставља пажње достојан податак пошто нас у извесној мери обавештава о економској ситуацији балканских градова уочи и приликом Ираклијевог ступања на престо.

Преостаје нам још да датирамо вест из Мир. I 3. (Табеларни преглед под ред. бр. 12). Изрази „скоро сви знате“, „пре веома мало година“ итд. указују да је куга о којој се ту говори свакако нешто ранији догађај од онога из Мир. I 9. који смо датирали у 610. На основу тога закључујемо да вест о куги из Мир. I 3 треба ставити у време између 608 (Мир. I 10) и 610 (Мир. I 9). У прилог овом датирању иде, мислимо, и Теофанов податак да је 608 владала не само оскудица сваке врсте него и „велика смртност“¹¹⁸.

Резимирајмо. Наше испитивање хронологије „чудеса“ односно догађаја описаних у Мир. I своди се на ово:

1. Префект Марјан (Мир. I 1) — почетак V века.
2. Оздрављење официра (Мир. I 2) — V век?
3. Црквењак Онесифор (Мир. I 7) — око или пре 580
4. Напад пет хиљада Словена (Мир. I 12) — око 584
5. Градња новог киворија (Мир. I 6) — између 585—586
6. Аварско-словенска опсада (Мир. I 13—15) — 586

¹¹⁷ Према Muralt, Chronographije I 703, вест о глади 610 преноси и Barhebraeus (неприступачно).

A. J. Butler, The Arab Conquest of Egypt 6, 33—34, претпоставља да је Ираклије стигао у Солун још 609 и да је ту вршио припреме за свој поход на Цариград. Butler своју претпоставку очигледно заснива на извештају Јевтивија Александриског (Саид ибн Батрик, 876—940), иако га изречито не цитира. Јевтивије пише ово: „Porro in urbe Salonica iuvenis fuit nomine Heraclius, cum quibusdam urbis illius patriciis. Patricii autem sumptas naves herdoeque, tritico et leguminibus impletas per Heraclium Constantinopolim miserunt ipsis in subsidium et alimentum, cum obsidione in angustias redacti essent“ (Eutychii Annales, ed. Migne, PG 111, 1085). Јевтивије овде сигурно преноси неки старији извор, али збркаво (Ираклије Солуњанин; Цариград опседнут од неког другог а не Ираклија итд.). Језгро вести своди се на то да је Солун послужио Ираклију као база за обрачун са Фоком. То звучи као прилично веродостојан податак, поготово ако имамо у виду стратeгиски и трговачки значај тадањег Солуна. Са тога разлога сматрамо да Јевтивијев извештај, исто као и вест коју преноси Barhebraeus, претстављају још једну потврду за правилност нашег датирања као и интерпретације вести из Мир. I 9.

¹¹⁸ ἐγένετο δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ (sc. a. M. 6100=608 н. е.) καὶ θανάτων καὶ σκηνία πάντος εἴδους (Theophanes, ed. de Boor 296).

7. Глад у Солуну (Mir. I 8) — непосредно после 586
8. Маврикијево писмо (Mir. I 5) — вероватно око 595
9. Полудели војник (Mir. I 4) — крај VI или почетак VII в.
10. Кажњени префект (Mir. I 11) — крај VI или поч. VII в.
11. Грађански рат (Mir. I 10) — између 607—610
12. Куга у Солуну и околини (Mir. I 3) — између 608—10
13. Несташица жита у Солуну и другим градовима (Mir. I 9) — крај 610.

Према томе, 610 година претставља горњу границу догађаја који се описују у Mir. I, док њихова доња граница, уколико изуземо прва два чуда из V века, допире до времена када Јевсевије још није постао солунски архиепископ, односно када је био чтец. Пошто је утврђено да Јевсевијев архиепископат пада отприлике кад и царевање Маврикијево¹¹⁹, излази да Miracula I говоре о разним догађајима који скоро искључиво припадају Маврикијевом и Фокином добу, односно времену од око 580 до 610 године¹²⁰.

Идући од поглавља до поглавља, ми смо поред хронолошке вршили и садржинску анализу појединих беседа, пошто смо желели не само да датирамо него и да одредимо степен веродостојности као и историску вредност појединих вести које се у њима саопштавају. Резимирајући резултате анализирања садржине појединих беседа долазимо до ових закључака:

Mir. I су збирка од тринаест похвалних беседа. Свака беседа има за предмет један „чудесан случај“ или догађај, а понекад и више. У пет хомилија приповеда се о безначајним случајевима (Mir. I 1, 2, 4, 7, 11), док се у осталих осам описују, односно као чудеса тумаче, догађаји који претстављају корисне а понекад и пралично важне и драгоцене чињенице. У том погледу нарочито се истичу вести о словенским и аварско-словенским нападима на Солун (Mir. I 12, 13—15), као и вест о грађанском рату за време Фоке (Mir. I 10). На опис и тумачење догађаја од мањег или већег значаја отпада преко три четвртине простора читаве збирке.

Напред смо видели да само прве две беседе Mir. I доносе „старе приче“, док се у свим осталим описују „чудесни“ случајеви и догађаји који припадају Маврикијевом и Фокином добу (око 580—610), то јест релативно кратком периоду времена од тридесетак година. Описујући и тумачећи догађаје из тог времена аутор се стално позива на памћење и учествовање својих слушаца, на своје сопствено сећање као и на поуздана сведочанства савремених и познатих личности. Почевши од Mir. I 3 пред нама

¹¹⁹ Види напред нап. 23.

¹²⁰ Laurent, Sur la date 424, није у праву тврдећи да Mir. I приказују углавном Маврикијево доба, као ни Lemerle, Philippes 114 п. 4, који сматра да Mir. I „опште узевши оцртавају стање Македоније иза Маврикијевог смрти“.

је стално савременик који говори савременицима. Према томе, *Μιγ. I* су хагиографски спис али истовремено и своје врсте *appales* града Солуна с краја VI и почетка VII века, запис једног савременика о догађајима свога времена.

У то доба, како разабиремо управо из *Μιγ. I*, Солун је пролазимо кроз бурне и тешке дане: чести напади словенских варвара који се већ настајују у Македонији; напад „безбројног мноштва“ које упућује хаган из Подунавља; наступи дужих или краћих периода гладовања као последице нередовног стања; епидемије итд. Иако усамљен и напуштен, град је ипак успешно одолевао како насртајима варвара тако и другим недаћама захваљујући својим бедемима и морнарици, својим хангарима као и многобројној и добро увежбаној посади (седиште префектуре Илирика). Међутим, хришћанско-паганској свести обичног Солуњанина такво објашњење било је сасвим недовољно. Масае су тврдо веровале у свог градског хероја и њему су приписивале све успехе. Уколико су невоље биле чешће и опасније утолико је култ св. Димитрија постајао све интензивнији и прелазимо све више у слепо обожавање. Аутор *Μιγ. I* припадао је клиру, то јест реду људи који су били главни заступници и пропагатори тог култа. Приступајући записивању извесних драматичнијих догађаја из недавне прошлости, он је желео да их спасе од заборавља, али истовремено и да их прикаже као убедљиве примере човекољубивог и чудесног старања о граду од стране великомученика. Наш писац је, дакле, истовремено и хроничар и проповедник. Ово друго у њему превлађује, јер у *Μιγ. I*, просечно узевши, више се доказује него излаже, више тумачи и полемиче него записује. Пошто је запис стављен у службу и подређен побожној интерпретацији, приказ неког догађаја по правилу је испрекидан и исцепкан на делове, тако да потпуну претставу о њему добијамо тек онда кад те делове прикупимо. Сем тога, понека неважна појединост каткад је надувана или до детаља описана, док је на другој страни неки важнији моменат тек додирнут или напосто изостављен или је прекривен и замагљен мрежом вешто или невешто исплетене побожне приче. Услед тога у појединим беседама извештај о догађају испао је у приличној мери мршав и непотпун (*Μιγ. I* 8, 10, 12). Међутим има хомилија у којима је приказ догађаја неочекивано подробан и толико опширан да се изједначује с побожном интерпретацијом, па је чак и премаша. Такав је случај у *Μιγ. I* 3 (куга), *Μιγ. I* 5 (преписка Маврикија са Јевсевијем), *Μιγ. I* 9 (глад) и нарочито у *Μιγ. I* 13—15 (седмодневна опсада). Опис опсаде у *Μιγ. I* 13—15 по исцрпности приказа и богатству података нимало не заостаје за описом битке коју нам доноси, рецимо, Менандар (напад на Сирмијум), Ускршња хроника (опсада Цариграда) или Агатија (опсада града Фазиса у Колхиди 555 г.), док описи куге из *Μιγ. I* 3, грађанског рата из *Μιγ. I* 10 и глади из *Μιγ. I* 9 свежином и вредношћу својих

обавештења далеко премашују оне сухопарне и бледе белешке о сличним догађајима које налазимо код византиских хроничара.

Писац *Мир. I* очигледно је неко свештено лице. Он је врло ауторитативан и борбен док прича о чудима која су се десила још у току извесног догађаја и док доказује да се срећан исход тог догађаја може објаснити само чудесном интервенцијом великомученика. Тај моменат да говори некако *ex cathedra*, чињеница да својим слушаоцима тумачи као чудесне њима познате и недавне догађаје, као и неке друге околности о којима ћемо говорити доцније, указују да је писац нека угледна и висока црквена личност. Плански изведена постепеност у општем распореду тема, јасан и често китњаст стил као и реторски успеле композиције многих беседа показују да писац *Мир. I* није неук човек. Његова вештина писања, познавање теологије као и искуство проповедника на доста места долазе до видног изражаја. Док приповеда о самом догађају он је прибран и трезвен, али кад прича о неком чуду или кад доказују да је сам догађај право и највеће чудо, онда он запада у реторски патос те наивно, извештачено и празноречиво полемише, самоуверено и самодопадно доказује чак и оно што свакако ни сам не верује.¹²¹ Па ипак, нису без икакве вредности ни таква доказивања, пошто се у њима, како смо видели, налази и стварних података. Сем тога, фантастичне приче о многобројним и разним подвизима чудотворца имају документарну вредност пошто се из њих види да је слепо и биготно обожавање св. Димитрија било само по форми хришћанско, док је његова садржина умногоме била античко-паганска.¹²²

¹²¹ Како друкчије да се објасне она места у којима писац упорно хоће да протумачи као чудо неки моменат који је он сам претходно објаснио на природан начин, напр. кад доказује да је сам светац запалио своју цркву да би на тај начин обезбедио благовремени излазак посаде на бедеме (*Мир. I 12*), да старешина дачке скрипије није знао шта говори кад је упозорио на варваре (*Мир. I 12*), да су се варвари повукли од страха пред анђелима (*Мир. I 13—15*) итд. Чак и *Вуеус* који верује у чудеса на више места свога коментара указује на извештаченост и необудљивост пишчевих доказивања (*Вуеус, PG 116, 1276 p. 69; 1283 p. 76; 1225 p. 14; 1233 p. 20; 1269 p. 60; 1315 p. 8*). Исто тако, писац при опису извесних драматичнијих момената ставља у уста појединцима или читавом солунском становништву опширне и реторски конструисане молитве иако је свестан да не пристају озбиљности односних тренутака (cf. *Мир. I 2, 1220, 1224; Мир. I 12, 1284; Мир. I 14, 1300*). А да је стварно био свестан психолошке депласираности тих молитава сам признаје када једну такву молитву читавог становништва пропраћује примедбом да су људи тако молили само срцима својим, јер је невоља била толика „да нису били у стању да речима моле“ (*Мир. I 14, 1301 No 129*).

¹²² Ево само неколико података о антропоморфистичком и античком карактеру свечевог култа у пишчево време. Пре свега, Солунска базилика св. Димитрија, која се назива „извор здравља“ (*Мир. I 10, 1265 No 81*), била је права чудотворна болница у којој су се болесници лечили у сну инкубацијом као и у Аскалепијевом храму (cf. *Мир. I 3, 1229 No 34; Мир. I 4, 1236 No 43*). Сам светац, по веровању, стално станује у граду односно у својој цркви (cf. *Мир. I 10, 1268 No 84—85*). Он је први грађанин града и „после бога први господар Солуна“ (*Мир. I 9, 1260 No 75*). Он поседује „богуподражавајућу доброту“ и „милостив

Причајући и тумачећи догађаје, писац даје доста података о времену њихова збивања. Упоредним испитивањем тих података омогућено је да се конструише релативна хронологија описаних догађаја, а многи од њих и да се поближе датирају. Ауторови извештаји о догађајима заснивају се највећим делом на аутопсији, пошто је он у скоро свима лично учествовао. Уколико преноси обавештења која је од других добио, он обично каже од кога их је чуо. Са тога разлога његови прикази догађаја, иако засути плевом побожних фантазирања и празне реторике, у основи су поуздани. Све у свему, *Mir. I* представљају не само добар него и разноврстан изворни докуменат за прилике у Солуну и на Балкану крајем VI и почетком VII века.

Сада смо у могућности да бар приближно одредимо и време поставка саме збирке хомилија. Три релативно најпознија догађаја из *Mir. I* припадају, како смо видели, првој деценији VII века. Изрази којима писац у моменту кад говори оживљава сећања на те догађаје веома су карактеристични. За њ и за његове слушаоце то се дешава: „недавно-пре веома кратког времена — пре веома мало година — пре сасвим кратког времена — баш пре кратког времена”. У приближном преводу на језик бројева ови изрази могу да означују временски размак од највише пет до десет година. Из тога излази да писац своје беседе о чудесима св. Димитрија држи највише десетак година доцније од релативно најпознијег догађаја који се описује у *Mir. I 9* и који смо датирали у 610 годину. Другим речима, *Miracula I* састављене су у другој деценији VII века или најкасније око 620 године.

Релативно најстарији догађај који аутор приказује као очевидац јесте седмодневна опсада коју смо датирали у 586 годину. При своме опусу глади (*Mir. I 8*) која је наступила као непосредна последица седмодневне опсаде писац се позива на своје вршњаке. Отуда излази, прво, да је он у тренутку кад држи своје беседе, тј. око 620 или нешто раније, човек у већ поодмаклом добу, и друго, да је око 586 био у млађим годинама. Другим речима, писац *Mir. I* живи крајем VI и почетком VII века.

је као бог“ (*Mir. I 11*, 1269 No 88). Али он уме и да се љути (*Mir. I 11*, 1269 No 90), па чак и с богом да заметне препирку због својих солунских „суграђана“ за које је „спреман и живот да положи“ (*Mir. I 15*, 1320 No 152—53). Да у *Mir. I* има паганских елемената први је запазио Delehaue, *Les recueils 57*. Солунски архиепископ Никита који је у XI веку прерадио скоро читаву збирку *Mir. I* изоставио је из ње, поред осталог, и све горе наведене податке, пошто су му сметали (види напред Кратак преглед виз. хагиографије под бр. 11).

Карактеристично је да међу слушаоцима нашег беседника има и људи који сумњају у чудотворство св. Димитрија (*Mir. I 3*, 1228 No 32, 1229 No 34; *Mir. I 10*, 1264 No 80—81; прича о префекту из *Mir. I 11* итд.) па чак и таквих који доводе у питање и божји опстанак (*Mir. I 14*, 1301 No 129). Ове податке тумачимо као *indicium* да у пишево време процес христијанизације у Солуну још није био завршен.

О ПИСЦУ MIRACULA I

Велика неслагања научника у датирању појединих догађаја из Mir. I, а још више ових из Mir. II, добрим делом су условљена управо тиме што се питање аутора Mir. I различито решавало. Приступајући покушају коначног решења овог питања, погледајмо укратко шта и како се о њему досад расправљало.

У уводу првог поглавља друге збирке чудеса св. Димитрија анонимни аутор између осталог наводи и ово: „Преблажени наш отац, имењак и својим животом и делима умногоме такмац девичанском Јовану, завршивши богодана и сваку људску реч превазилазећа чудеса истинског спасиоца града и Христовог мученика Димитрија, описао их је, како у самом његовом излагању стоји, само делимице, не стигавши, како мислим, да опише и неисказиво тешке опсаде варвара које су за његова времена задесиле наш велелепни град, или стога што су се оне (тј. опсаде) догодиле незнатно пре његова одласка богу или, још пре, што су његове већ довршене описе сакрили епископи после њега“¹. После ових речи апонутис изјављује да ће наставити тамо где је архиеписком Јован стао, то јест да ће најпре говорити о чудесима из времена Јованова епископата, па онда о другим². То своје обећање он је доиста и испунио, јер прва три чуда из Mir. II десила су се, како он то изричито и често наглашава, управо у време архиепископа Јована³. Према томе, апонутис нас обавештава, прво, да је Mir. I написао архиепископ Јован, и друго, да Јован није описао варварске опсаде из времена свог епископата. Исто име аутора наводи се и у наслову париског рукописа Mir. I који гласи: „Светога Јована архиепископа солунског химна богу и преславном победнику Димитрију са

¹ Грчки текст ових речи доноси Вуеус у свом коментару Mir. I 15, PG 116, 1323—4 п. 16. У Mir. II 2, 1336 № 68 апонутис износи и друга нагађања због којих, по његову мишљењу, архиепископ Јован није описао варварске нападе из времена свог епископата.

² Ову изјаву Вуеус не доноси у оригиналу него је само препричава (PG 116, 1324 п. 16).

³ Mir. II 1, 1323—4 п. 16; Mir. II 2 № 168, 172—4; Mir. II 3 № 182.

делимичним излагањем чудеса⁴. Полазећи од ових података, Вуеус је писца *Mir. I* идентификовао са солунским архиепископом Јованом који се помиње у актима шестог васељенског сабора из 680—681 године⁵. Али овде се једно питање само од себе намеће: како може Јован из друге половине VII века да описује догађаје из Маврикијевог времена као савременик, напр. седмодневну опсаду коју је учени боландист датирао у 597? Вуеус је био свестан те тешкоће пошто је јасно видео да опис седмодневне опсаде као и глади која је после ње наступила потиче од очевица и учесника⁶. Не улазећи дубље у питање, Вуеус налази излаз у претпоставци да је Јован неке догађаје сам памтио, а о другим, нарочито оним из VI века, да је чуо од архиепископа Јевсевија⁷.

Читајући *Mir. I Tafel* налази да ту говори савременик и да се његова причања односе скоро искључиво на догађаје с краја VI века, па одатле изводи да се претпоставка о архиепископу Јовану као писцу не може прихватити. Одбацујући је, *Tafel* долази на мисао да је *Mir. I* саставио неки апонумис на почетку VII века, односно непосредно иза смрти цара Маврикија⁸ или најкасније до краја Фокине владе⁹. Али како онда објаснити да се *Mir. I* приписују управо архиепископу Јовану? На то питање *Tafel* одговара хипотезом да су преписивачи, нашавши *Mir. I* без имена аутора и видевши да се на почетку *Mir. II* помиње архиепископ Јован, овоме приписали ауторство, иако се из саме збирке јасно види да је она дело неког савременика¹⁰. Његово мишљење усваја Филарет¹¹, а нешто доцније и Tougard¹².

Године 1895 Laurent долази до новог решења. Полазећи од анализе текста, он указује на извесне податке из којих се види да *Mir. I* доиста пише савременик, да он по свој прилици припада клиру, да приказује догађаје не само из Маври-

⁴ Вуеи, *Comment. praev.* 4, PG 116, 1084: τοῦ Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ὕμνος εἰς θεὸν καὶ τὸν πανένδοξον ἀδελφόφρον Δημήτριον ἐν μερικῇ διηγῆσει τῶν θαυμάτων.

⁵ Вуеус, *Comment. praev.* 23, PG 116, 1095.

⁶ Вуеус, PG 116, 1287 notae 81, 82; 1252 nota 41.

⁷ Вуеус, *Comment. praev.* 22—23, PG 116, 1094—5.

⁸ *Tafel*, *De Thessalonica* LXXVII.

⁹ *Tafel*, *De Thessalonica* LXX nota 53. Из ове напомене излази да *Tafel* настанак *Mir. I* датира у време 602—610.

¹⁰ *Tafel*, *De Thessalonica* LXXIII n. 58. Ово важно и сасвим тачно запажање да *Mir. I* пише савременик изнео је још 1828 В. Насе који каже да су *Mir. I* ab oculato teste perscripta qui ideo alius esse debet ac Ioannes II archiepiscopus Thessalonicensis, circa a. 680 florens (С. В. Насиус, in Leonis Diaconi ed. Bonn. 1828, 510—511). Његово мишљење, међутим, остало је сасвим незапажено.

¹¹ Филарет, Великомученик Димитрије 311. На страни 331 Филарет чак тврди да је архиепископ Јован умро тачно 695 године.

¹² Tougard, *De l'histoire* 252, 253 n. 6, позивајући се на *Tafel*-а не преноси тачно његову мисао наводећи да су *Mir. I* настала непосредно после 610.

кијева него и из Фокина доба и, према томе, да настанак његове збирке треба датирати у почетак VII века, односно у прву деценију Ираклијеве владе¹³. Користећи се дакле извесним бројем података из текста, Laurent у погледу времена настанка Mir. I долази до закључка који уствари са незнатном исправком потврђује тезу коју је пре њега заступао Tafel. Међутим, у погледу аутора Mir. I Laurent налази да Tafel није никако у праву. Пре свега, Tafel пада у основну грешку када догађаје из Mir. II 4, који се према изричитој изјави анонимног писца Mir. II дешавају за његова живота, датира у исто време као и догађаје из Mir. II 1—3, иако се ови не дешавају за његова времена већ знатно пре, за епископата Јовановог. По Tafel-у, дакле, испада да су анонимни писац Mir. II и епископ Јован савременици, а то је немогуће, пошто се из речи анонимног аутора јасно види да су један од другог доста удаљени временски. Laurent, даље, упозорuje да је Tafel необразложено разликовао два Јована, једног познатог из друге половине VII века који је, према Tafel-у, савременик догађаја из Mir. II 1—3, и другог коме писац Mir. II приписује Mir. I али који је, према Tafel-у, измишљен од преписивача¹⁴. Другим речима, Laurent указује да Tafel, датирајући догађаје из Mir. II 1—3 у време архиепископа Јована, полази од сведочанства анонимног аутора Mir. II, али када Mir. I приписује неком анониму са почетка VII века, онда он то исто сведочанство анонимног аутора Mir. II проглашава измишљотином преписивача. Према томе, као што је непоуздана хипотеза да је архиепископ Јован који се помиње у Mir. II 1—3 баш онај који нам је познат са концила 680, тако је још мање оправдано порицати да је Mir. I доиста написао онај архиепископ Јован о коме се говори у Mir. II 1—3. Претпостављајући, дакле, да је Mir. I доиста написао архиепископ Јован, Laurent долази до закључка да епископат тога Јована треба ставити између Јевсевија, последњег познатог архиепископа с краја VI века, и Павла, првог познатог епископа из VII века, то јест отприлике између 610—649 године¹⁵.

Неколико година доцније Gelzer је предложио друкчије решење. Он пише: „Од две збирке легенди прва се приписује Јовану, солунском митрополиту... Јован припада другој половини VII века, али је користио један извор из времена непосредно после пада Фоке, како су то добро запазили већ учени боландисти“. У примедби на ово Gelzer додаје: „О аварском посланству Маврикију он (тј. Јован) говори као о једном давно протеклом догађају“¹⁶. Као што видимо, Gelzer је, не узимајући уопште у обзир Laurent-ову критику Tafel-а, дошао до једног

¹³ Laurent, Sur la date 424—25.

¹⁴ Laurent, Sur la date 426—27.

¹⁵ Laurent, Sur la date 425.

¹⁶ Gelzer, Genesis 35—6. Исто заступа и његов ученик Spintler, De Phoca 26.

решења које уствари претставља комбинацију између теза које су заступали Вуеус и Тафел. Своје мишљење Gelzer правда тврђењем да писац *Mir. I* о извесним догађајима говори као о „давно протеклим“. Међутим, ми смо видели да таквих догађаја у *Mir. I* нема, а најмање се таквим може сматрати аварско посланство Маврикију из *Mir. I* 13—15 на које се Gelzer позива, пошто баш у том поглављу писац изричито изјављује да је био учесник у догађају. Према томе, Gelzer своје мишљење заснива на погрешном тумачењу извора. Сем тога, Gelzer, исто као ни Вуеус, својом претпоставком о архиепископу Јовану из друге половине VII века као писцу *Mir. I* не објашњава чињеницу да писац *Mir. I* наступа као савременик говорећи о догађајима с краја VI века.

Исто што и Gelzer о аутору *Mir. I* мисли и Niederle, а у новије време Lemerle и Bon.¹⁷ Са извесном резервом Gelzer-ову тезу усваја и Јиречек¹⁸. При своме осврту на ово питање Тафали набацује мисао да су *Mir. I* дело сачињено од више писаца међу којима је и архиепископ Јован са почетка VII века¹⁹. Међутим Pernice, Станојевић, Успенски и Графенауер стоје на истом гледишту као и Laurent²⁰. Са извесним колебањем то мишљење дели и Милев²¹. Laurent-ову тезу да је *Mir. I* написао архиепископ Јован између 610—649 прихвата и Grégoire, али са допунском напоменом да је он при састављању своје збирке чудеса „морао да се служи документима који потичу од савременика и који су аутентични“²². Сматрамо да је ова допунска претпоставка, којом Grégoire уствари чини уступак Gelzer-овом схватању, сасвим излишна, јер човек који је митрополит у другој и трећој деценији VII века свакако је живео и крајем VI века и као такав није имао никакве потребе да се при опису догађаја из тог времена служи „документима који потичу од савременика“, пошто је и сам био савременик. На претпоставку да је *Mir. I* написао архиепископ Јован са почетка а не из друге половине VII века Laurent је дошао управо стога што је анализирајући сам извор, иако у недовољној мери, увидео да је у питању писац који је савременик и учесник.

¹⁷ Niederle, SS II 1, 235—36, и Manuel I, 64; Bon, Péloponnèse byzantin 31; Lemerle, Philippines 114 n. 4.

¹⁸ То закључујемо отуда што Јиречек — Радонић, Историја Срба I 68 у погледу писаца *Mir. I—II* упућује не само на Gelzera него и на Tafela.

¹⁹ Tafali, Thessalonique 101. n. 1 од Laurent-а усваја да је *Mir. I* написао архиепископ Јован између 610—649. Међутим на страни 108 истог дела он каже да је архиепископ Јован „један од писаца прве књиге Acta s. Demetrii“.

²⁰ Pernice, Sulla data 186 (цитирано према BZ 12, 1903, 398); Станојевић, Византија и Срби II, 208 n. 13; Успенски, Мозаици 12—13, 25, 36; Grafenauer, Neкај vprašanј 80.

²¹ Милев, Куврат и Кувер 558, усваја да је *Mir. I* написао архиепископ Јован између 610—649, али на истој страници, очигледно под утицајем Gelzera, пише да су *Mir. I—II* „компилиције сабране и редиговане од разних аутора“.

²² Grégoire, Origine 105—6.

То усваја и Grégoire кад пише: „Данас нам изгледа крајње невероватно, да не кажем немогуће, да је епископ Јован, који нам је дат као писац прве легенде, био онај из 681 године“²³. Својим тумачењем да је „солунски епископ Јован између 610 - 649“ при састављању *Mir. I* „морао да се служи документима који потичу од савременика“ Grégoire усваја оно што је закључио Laurent, истовремено одбацујући оно на основу чега је Laurent донео свој закључак.

Потпуности ради споменимо још једно мишљење о аутору *Mir. I* које је сасвим усамљено. Е. Липшиц, наиме, тврди да је *Mir. I* написао неки „аноним из VI века“²⁴.

Из овог сумарног прегледа разабиремо да су мишљења научника о аутору и времену постанка *Mir. I* у приличној мери подељена. Покушајмо стога наћи једно задовољавајуће решење. Анализирајући поједина поглавља *Mir. I* дошли смо, између осталог, и до закључака да је све беседе саставио је дан аутор, да он у њима описује скоро искључиво савремене догађаје, да живи крајем VI и почетком VII века, да је припадник клира и да је своју збирку чудеса саставио око 620 или нешто раније. Ти закључци заснивају се на анализи текста и стога сматрамо да су поуздани. Ако је тако, онда је лако уочити и оценити шта је у досадашњој дискусији о аутору *Mir. I* речено тачно а шта није. Пре свега, отпада претпоставка да је *Mir. I* написао митрополит Јован из друге половине VII века (Byeus) или аноним из VI века (Липшиц). Исто тако не долази у обзир ни теза да су *Mir. I* састављена у другој половини VII века према неким документима с краја VI и почетка VII века (Gelzer, Niederle и др.), пошто се из текста *Mir. I* јасно разабире да их је написао савременик и учесник. У дискусију не улази ни нагађање да је *Mir. I* саставило више аутора (Tafel), будући да сам текст то искључује. Пошто су *Mir. I* неоспорно састављена почетком VII века, остаје једино да се одговори на дилему: да ли се као писац може сматрати архиепископ Јован, како је претпоставио Laurent, или неки аноним, како је мислио Tafel. Ми сматрамо да је прва претпоставка кудикамо основанија од друге.

Пре свега, не видимо оправданог разлога да се сумња у веродостојност или да се третира само као „une déclaration formelle“²⁵ она напред цитирана изјава анонимног аутора *Mir. II* у којој се изричито каже да је збирку *Mir. I* саставио архиепископ Јован. Tafel је ту изјаву прогласио „измишљотином преписивача“ не узимајући у обзир да анонимни аутор истог архиепископа Јована помиње у сва три прва поглавља своје збирке.

²³ Grégoire, Origine 105 n. 17 bis.

²⁴ Е. Липшиц, Сборник документов 93.

²⁵ Grégoire, Origine 105.

Сведочанство анонимног аутора Mir. II. потврђују и две изјаве које је о себи дао аутор Mir. I. У уводу дванаесте беседе стоји ово: „Али ако бисмо и овде (тј. при опису ратних чудеса) поново предузели да споменемо све што упознасмо и о чему дочусмо, онда би наше писање одужио се у недоглед. Јер док ми по реду излажемо прошлост, свакога дана дешавају се јуначки подвизи... Стога ћемо ућутати чим изложимо само два поглавља ратне помоћи“²⁶. Аутор Mir. I, дакле, обавештава нас да неће говорити о „јуначким подвизима“ чудотворца, то јест о ратним догађајима из своје непосредне садашњости. Ова његова изјава у потпуности се слаже са напред цитираном изјавом анонимног аутора Mir. II да митрополит Јован није описао варварске нападе из времена свог епископата. Још је карактеристичнија изјава коју о себи даје аутор Mir. I у уводу своје треће беседе. Поновимо његове речи: „Међутим, ја нећу говорити о чудесима која су се појавила у давним или прадавним временима, али ни о оним која су се збила у наше време (дословно: за самих нас), иако смо грешници...“²⁷ Овде, дакле, писац поново изјављује да неће говорити о чудесима односно догађајима из непосредне садашњице. Штавише, сматрамо да аутор Mir. I овде, иако у увијеној форми, открива и свој митрополитски положај, и то својим изразом *ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν*. Тај израз, који смо превели „у наше време, у време нас самих“, не може никако да значи „у време које ја и ви памтим“, јер такав смисао не би био у складу са самим писцем који управо и описује догађаје свога времена, догађаје које он и његови слушаоци знају, како то сам често подвлачи²⁸. Исто тако, поменути израз не може да значи ни „у моје време, у време које ја памтим“ јер би и то било у противречности са самим писцем који често доказује веродостојност појединих догађаја баш тиме што их приказује као очевидац. Преостаје као једино могуће да израз *ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν* овде може да значи за време самих нас, то јест „за време мог епископата“, пошто га изговара црквена личност. Другим речима, писац каже да неће говорити о чудесима која су се збила за време док је он био митрополит²⁹.

²⁶ Mir. I 12, 1273 № 94.

²⁷ Mir. I 3, 1225 № 30: *ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, καίτοι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἐπιτελεσθείας (sc. θαυματουργίας)...*

²⁸ Од многобројних његових израза те врсте потсећамо само на онај из Mir. I 13 где каже: „беше то највећа војска која би виђена у наша времена — *κατὰ τοὺς ἡμέτερος χρόνους*“ (PG 116, 1288 № 110).

²⁹ Познато је да су се у Солуну, као и у другим сличним градовима, поједини догађаји временски одређивали према архиепископима. Тако ради и наш писац означавајући време појединих догађаја према архиепископу Јевсевију. Исти *usus* познат је и из натписа (напр. натпис где се наводи име управо истог архиепископа Јевсевија, v. EEBΣ 12, 1936), па чак и из царских повеља (напр. повеља Јустинијана II из 688 као елемент датирања наводи и име тадањег солунског архиепископа Петра, v. Byzantion 17, 1945, 123).

У досадашњој дискусији није узимана у обзир⁸⁰ ни чињеница да се Јованово име налази у наслову париског рукописа *Mir. I*. Та околност није за потцењивање, пошто је *cod. Paris. 1517* не само релативно најбољи него и најстарији рукопис *Mir. I*. Вредно је истаћи да још старије сведочанство о архиепископу Јовану као писцу збирке *Mir. I* налазимо код солунског митрополита Никите. У уводу своје парафразе *Mir. I* он изричито каже да ће редом изложити само оно што је нашао у напису „свете успомене Јована“⁸¹

Наведени моменти претстављају довољно поуздан доказ да је прву збирку чудеса доиста написао архиепископ Јован из почетка VII века.

⁸⁰ Прави наслов са *cod. Paris. 1517* Вуеус је навео само у својој расправи *Commentarius praevius* № 4, PG 116, 1084. То је разлог што је остао незапажен.

⁸¹ τὰ δ'ἑφεξῆς τῶ ἐν ἁγίοις Ἰωάννῃ συγγεγραμμένα, ed. A. Sigalas EEBΣ 12, 1936, 334.

MIRACULA S. DEMETRII II

Под *Miracula II* подразумевамо збирку од шест „чудеса“ којима се наставља збирка од тринаест „чудеса“ архиепископа Јована. Већ на први поглед уочљиве су извесне разлике које ову збирку одвајају од *Mir. I*. Пре свега, овде нису у питању реторски састављене беседе него кудикамо једноставнији записи о чудесним догађајима. Даље, док се у *Mir. I* поред значајних догађаја описују и сасвим безначајни „чудесни“ случајеви, дотле у *Mir. II* нема „празних“ поглавља. Свако чудо које се овде описује претставља уствари мање или више значајан догађај. Највећим делом и скоро искључиво, то су подаци о словенским племенима у Македонији и Хелади, о њиховим пљачкањима тих територија, о њиховим покушајима да освоје Солун итд. Да би се добила једна макар и груба претстава о вредности садржине *Mir. II* биће довољно ако само укажемо на догађаје о којима се прича у појединим поглављима.

Mir. II 1: Група словенских племена пљачка Грчку, јегејска острва и део малоазиске обале, а потом опседа Солун са копна и са мора.

Mir. II 2: Претрпевши пораз на мору приликом последње опсаде, Словени траже преко поклисара од аварског хагана савезничку помоћ. Након две године стиже хаган са војском сакупљеном од разних народа. После 33 дана хаган напушта Солун не успевши да га заузме.

Mir. II 3: Месец дана после смрти архиепископа Јована наиђоше земљотреси. Мислећи да је град порушен, оближњи Словени дођоше пред Солун са намером да откопавају из рушевина имовину. Затекавши зидине читаве, повратише се празних руку. Ускоро и црква св. Димитрија изгоре у пожару, али после извесног времена би подигнута нова.

Mir. II 4: Првуд, кнез словенског племена са Ринхина, осумњичен да спрема напад на Солун, на превару би ухваћен, одведен у Цариград и тамо погубљен. После његове смрти околна словенска племена врше двогодишњу тешку блокаду Солуна. Тада нападоше град са копна и са мора, али убрзо одусташе због неких међусобних размирица. Герилске препаде и даље су вршили

извесно време и тада се смирише. Примирје прекинуше Стримонци и Ринхинци прешавши у гусарење по Дарданелима и Мраморном мору. Цар им објави рат, у коме они беху тешко поражени.

Mir. II 5: Приликом напред поменутог (*Mir. II 2*) похода на Солун хаган је покупио много робља по Тракији, Дарданији и другим покрајинама и одвео их у Подунавље. После шездесет година потомци овог ромејског робља враћају се у Македонију под вођством свога главара, који се звао Кувер. Сместивши се у близини Солуна, Кувер је смислио да на превару заузме Солун, али му то не пође за руком.

Mir. II 6: Неки митрополит Кипријан, пловећи из Африке за Цариград, негде око средње Грчке би заробљен од Словена. Робујући извесно време пребегне у Солун, а одатле продужи за Цариград и срећно се поврати у Африку.

Овај сумарни преглед садржине, иако смо у њему изнели само наслове појединих вести, показује да *Mir. II* претстављају један занимљив и привлачан историски докуменат. Интересантност тог документа постаје још уочљивија кад узмемо у обзир да су вести које он доноси потпуно усамљене у византиској историографији. Стога је сасвим разумљиво што су оне већ давно запажене. Тешко је наћи неку студију или чланак из последњих сто година који расправља о животу старих Словена на Балкану а да у њему не би били бар коментути напр. Првуд из *Mir. II 4* или Хаџон из *Mir. II 1*. Али какве разлике у датирању и тумачењу појединих вести из *Mir. II*! Бацимо поглед само на Табеларни преглед досадашњих датирања овог хагиографског списка! Из прегледа види се, пре свега, да при досадашњем коришћењу вести из *Mir. II* скоро уопште нису узимана у обзир обавештења која нам пружају *Mir. II 3* и *Mir. II 6*, иако и оне нису за потцењивање, како ћемо видети. Затим, разлике у датирањима појединих догађаја из *Mir. II* кудикамо су веће но код оних из *Mir. I*. Те разлике иду дотле да од осамнаест научника чији су системи датирања обухваћени Прегледом скоро сваки има своје одвојено мишљење о времену када се изванстан догађај одиграо. Тако, вести из *Mir. II 1* и *Mir. II 4* датирани су досад, према Прегледу, на петнаест, из *Mir. II 5* на четрнаест, а оне из *Mir. II 2* на тринаест разних начина. Исто тако, мишљења се разилазе и о времену настанка *Mir. II*. Најпозније датирање иде до почетка IX, а најраније до почетка VII века. Поред ових крајњих датирања изнето је још седам различитих мишљења о аутору и времену постанка *Mir. II*. Великим разликама у одређивању хронологије *Mir. II* нужно су уследиле и осетне разлике у интерпретирању појединих вести, у оцени њиховог историског значаја¹. Једном речју, дискусија око *Mir. II*

¹ Као пример довољно је навести закључак до кога је Dvornik, Slaves 14, дошао тумачећи вести о Словенима из *Mir. II*: „Добри односи ових (тј. македонских) Словена са царством у току VII и VIII века дозволили су им да чак вео-

доведена је у ћорсокак и запала је у толику збрку, да је данас скоро немогуће разабрати ко је од учесника у праву а ко није². Један од многих разлога који су литературу о *Mir. II* довели до стања у коме се данас налази јесте, поред оних на које смо указали у Уводу, и тај што се при покушајима датирања појединих догађаја из друге збирке чудеса скоро увек полазило од аналогнија нађених у другим изворима, а не од анализе самог текста. Међутим, у овом конкретном случају тај пут нужно је доводио до различитих и несигурних резултата.

Друга збирка чудеса тесно је повезана са првом. Захваљујући томе, многоме је олакшано испитивање њене хронологије. У уводу свог написа анонимни аутор обавештава нас, наиме, да ће он најпре описати „неизрециво тешке опсаде варвара“ које су се десиле у време архиепископа Јована, па ће затим прећи на чудеса која су се збила у његово, пишчево доба³. То своје обећање он је извршио, пошто су се варварски напади, описани у *Mir. II 1* и *Mir. II 2*, доиста одиграли за време Јованова епископата, како анонимни аутор изричито наводи. Пошто се у *Mir. II 3* не приказује никакав прави варварски напад и пошто се сви догађаји из тог поглавља одигравају заправо после смрти архиепископа Јована, следи да под „неизрециво тешким нападима варвара“ треба подразумевати оне који се описују у првом и другом поглављу *Mir. II*.

Расправљајући о хронологији *Mir. I*, закључили смо да је та збирка чудеса настала најкасније око 620 и да се најмлађи догађај који се у њој приказује одиграо 610 године. Држећи своје беседе око 620, архиепископ Јован изјављује да неће говорити о чудотворчевим „јуначким подвизима“, односно ратним догађајима из своје непосредне садашњице, из времена свога епископата. Те „јуначке подвиге“ великомученика, које је архиепископ Јован намерно изоставио, описује анонимни настављач у

сетно и мирно продиру у град (cf. *Mir. II 158* = *Mir. II 1*). У овоме времену нема никаквог трага о борби између њих и Византије“. Овај закључак сасвим је погрешан, јер вести из *Mir. II*, како смо већ имали прилике да видимо, доказују управо супротно.

² Ево само неколико примера из новијег времена који показују да је сналажење у досадашњој литератури о *Mir. I-II* скоро немогуће. Користећи се неким вестима из *Mir. I-II Grabar*, *Reliquaires* 5 n. 3, упућује на коментаре које су дали Vuens и Tougard као на најважнију литературу о проблему хронологије ових списа. Lemerle, *Philippes* 114 n. 4, очигледно мисли да је најважнији рад о солунским збиркама Gelzer-ова студија. К. М. Setton, *Speculum* 25 (1950) 532 n. 68, као и Bon, *Péloponnèse* 31, упућују на Grégoire-ову расправу, док сам Grégoire, *Origine* 105 n. 17, сматра да су Pernice и Laurent дали „два најважнија чланка о хронологији *Miracula s. Demetrii*“, иако иначе њихову хронологију не усваја.

³ Текст и превод овог увода цитирали смо у поглављу које расправља о писцу *Mir. I*.

прва два поглавља своје збирке. Из овог следи да су се догађаји из Mir. II 1 и Mir. II 2 морали одиграти у времену о коме архиепископ Јован намерно неће да говори, то јест у временском размаку који се налази између 610, када се десио последњи од њега описани догађај, и 620, када је најкасније држао своје беседе.⁴ Што се тиче догађаја приказаних у Mir. II 3, очигледно је да припадају времену после 620 када је архиепископ Јован умро.

У напред цитираном уводу из Mir. II 1 анонимни аутор, поред осталих нагађања, допушта могућност да је Јован можда и описао варварске опсаде из времена свога епископата, али да су „његове већ довршене описе сакрили епископи после њега“. Из тога излази да се између године смрти архиепископа Јована, то јест од око 630, па до времена када анонимни аутор пише своју збирку на солунској архиепископској столици изређало више лица⁵. Другим речима, анонимни писац није прави савременик догађаја које је описао у Mir. II 1—3. Да је то тачно види се и из његових речи којима почиње четврто поглавље: „Будући да сам оно мноштво чуда славнога нашег савезника и старатеља Димитрија, вернога слуге бога недокучивог и творца свега, које сам претходно одлучио⁶ да делимично (sc. опишем), највећим делом укратко већ изложио, прелазим на брижљиво старање које је у садашње време према нама показао онај исти мученик Димитрије који је...“ Из ових речи разабиремо да су догађаји из Mir. II 4—6 свакако познији од оних из Mir. II 1—3. Да бисмо добили претставу о времену које је у питању, довољно је да укажемо само на један карактеристичан податак из Mir. II 5. У уводу овог поглавља писац нас обавештава да су Хаџон (Mir. II 1) и Авари (Mir. II 2) били опустошили многе ромејске крајеве и да је том приликом доста ромејског робља „поменути хаџан“ одвео у неки задунавски крај. То ромејско становништво проборавило је у Подунављу „око шездесет и више година“ и тек тада се вратило у Македонију под вођством Кувера. Другим речима, аутор нас обавештава да је Кувер дошао у Македонију „шездесет и више година“ после Хаџоновог (Mir. II 1) и хаџановог (Mir. II 2) напада. Пошто се ови напади дешавају у другој деценији VII века следи да анонимни аутор у другом делу своје збирке чудеса односно у Mir. II 4-6 приказује догађаје који припадају другој половини VII века.

⁴ Из овог излази да Јованов епископат пада у време после 610 године, а то се сасвим добро подудара са нашим, иначе сасвим скромним, знањима о солунским архиепископима почетком VII века. Наиме, последње писмо папе Гргура Великог пуњено архиепископу Јевсевију датирано је, како смо видели, новембра 603. Отуда закључујемо да у времену од око 604 до око 610 архиепископску столицу у Солуну држи Плотин, пошто се његов епископат ставља у Фокино доба. Види напред кратак преглед виз. хагиографије нап. 10.

⁵ Cf. Mir. II 1, 1325 No 158; Mir. II 2, 1336 No 168; Mir. II 4, 1349 No 185.

⁶ Алудира на своје обећање дано у уводу Mir. II 1.

⁷ Mir. II 4, 1349 No 185. Текст наводимо ниже у напомени 90.

У Mir. II, дакле, разликујемо две, временски одвојене групе догађаја. Вести из Mir. II 1—3 односе се на прву, а оне из Mir. II 4—6 на другу половину VII века. Ово разликовање умногоме ће нам олакшати поближе испитивање хронологије појединих догађаја.

Mir. II 1. У уводу овог поглавља писац нас обавештава да он наставља тамо где је стао архијепископ Јован. Констатујући да Јован није описао „неизрециво тешке опсаде варвара“ из времена свога епископата, он ће, вели, најпре описати те опсаде, па ће затим прећи на чудеса која су се збила при догађајима из његова времена⁸. Приказ прве од тих опсада почиње овако: „И тако се десило, као што је речено, да се за епископата блажене успомене Јована подиже народ Словена, неизмерно мноштво састављено од Дрогувита, Сагудата, Велегезита, Вајунита, Верзита и осталих племена. Најпре су се показали у томе што су, изградивши чамце истесане из једног стабла и наоружавши се за море, опљачкали читаву Тесалију и острва око ње и Хеладе, па још и Кикладска Острва и читаву Ахају, Епир и највећи део Илирика и део Азије, опустошили * * * многе градове и покрајине, и потом једнодушно одлучили да крену и на речени христољубиви овај наш град са циљем да га опљачкају као што су и остале“⁹. Опколише град са мора и са копна. Са собом су водили „и своје породице, па чак и своје ствари пошто су намеравали да их по заузимању града унутра сместе“¹⁰ (№ 158). Грађане обузе паничан страх јер су варвари окружили град као „смртоносни венац“ (№ 159). Три дана словенски морнари припремају се за борбу, а дотле грађани утврђују обалске прилазе (№ 160—1). Четвртог дана у зору отпоче јуриш на бедеме са свих страна. У тренутку најжешћих окршаја појављује се „преславни мученик Димитрије“, и то најпре на бедему, а затим и на мору. Видели су га чак и градски Јевреји. „Посредством мученика“ словенски чамци почеше да се међусобно сударају, насукују на подводне шиљке и друге замке, и ускоро западоше у праву гужву. Опазивши то, одред посаде искочи кроз јужну капију и поби много варвара. Дуну ветар и скоро сасвим онемогући словенским моноксилима да се повуку (№ 162—165). После ове победе на мору грађани врше свечано благодарјење у храму св. Димитрија. Али највеће чудо било је то што је вођа Словена Хаџон, коме су домаћи врач пре битке били прорекли да ће ући у град, жив заробљен на мору. Неки прваци града „из користољубља и из не баш тако похвалних победа“ прикривали су Хаџона. Али жене у којима је мученик „разуктао мушку храброст“ пронађоше Хаџона и каменоваше га. На крају писац додаје: „Нека свако од вас који волите мученика буде сигуран у ово што сам ја сељачки укратко испричао. Али помисли ли неко да сам лажно говорио, тај нека погледа

⁸ Текст овог увода в. напред у поглављу о писцу Mir. I.

⁹ Текст овог важног, али стилски збрканог места гласи: ἐγένετο τοίνυν, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῆς ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ ἐπισκοπῆς Ἰωάννου τὸ τῶν Σκλαβίνων ἐπαρθεῖναι ἔθνος πλῆθος ἀπειρον συναχθὲν ἀπὸ τε τῶν Δρογουβιτῶν, Σαγούδατων, Βελεγεζιτῶν, Βαιουνητῶν, Βερζιτῶν καὶ λοιπῶν ἔθνων, πρῶτους ἐφευρόντων ἕξ ἐνὸς εὐλοῦ γλυπτὰς νῆας κατασκευάσαι κατὰ θάλασσαν ὀπλισμένους, καὶ πᾶσαν τὴν Θετταλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι μὴν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Ἀχαϊαν πᾶσαν, τὴν τε Ἠπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας ἐκπορθεῖναι, καὶ ἀοικίτους * * * πλείστας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ποιῆσαι, βουλευσασθαι τε ὁμοθυμαδὸν καὶ κατὰ τῆς εἰρημένης ἡμῶν φιλοχρίστου ταύτης πόλεως παρατάξασθαι... (Mir. II 1, PG 116, 1325 № 158).

¹⁰ μεθ' ἑαυτῶν ἐπιζύνους ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν γενεὰς μετὰ καὶ τῆς αὐτῶν ἀποσκευῆς ὀφείλοντας ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν ἀλῶσιν τούτους ἐγκαταστήσαι (Mir. II 1, PG 116, 1325 № 158).

како је то (sc. опсада) приказано на слици пред пресветим храмом вечног помена достојног мученика Димитрија, где се приказује читав ток битке као и наше спасење које нам је дошло посредством Победника¹¹ (№ 166—167).

Писац извештава да су Сагудати, Вајунити, Дрогувити и остала племена опљачкали Тесалију и острва око ње и Хеладе, па онда Кикладско Острвље, Ахају, Епир, највећи део Илирика, део мадоазиске обале итд. Очигледно је, дакле, да су у питању читава територија копнене Грчке као и подручје Јегејског острвља.

Даље, из пишчевих речи види се да пљачке и гусарења не изводе неки Словени који би дошли са стране, рецимо из Подунавља, него словенска племена из околине Солуна. Аутор наиме изричито каже: „Подиже се народ Словена, неизмерно мноштво састављено од Дрогувита, Сагудата итд“^{11а}, а не рецимо „провали народ Словена“ и т. сл. А да је овде стварно реч о домаћим, у Македонији већ настањеним словенским племенима показује и једно место из Mir. II 2 где се прича како ови исти Словени, о којима се говори у Mir. II 1, после неуспеле опсаде шаљу хагану поклик-саре поручујући, између осталог, да је Солун још једини град „у њиховој средини“ који они нису освојили и разорили¹². Према томе, пљачке по грчком копну и мору, које се описују у првом делу Mir. II 1, врше домаћи, македонски Словени, а не подунавски, како су неки тумачили¹³. Најприродније је претпоставити да су овде у питању непосредни потомци оних Словена чији се насртаји на Солун описују у Mir. I 12, а делимично и у Mir. I 13—15. Анализирајући, наиме, опис словенске опсаде из Mir. I 12 указали смо на податке који показују да тај описани напад изводе Словени који су настањени или се настањују у околини Солуна. Пошто је дакле процес насељавања словенских племена у Македонији отпо-

¹¹ PG 116, 1333 № 167.

^{11а} ἐγένετο ... τὸ τῶν Σχλαβίνων ἐπαρθῆναι ἕθνος (Mir. II 1, PG 116, 1325 № 158).

¹² φασκόντων ... ταύτην δὲ μόνην (sc. Θεσσαλονίκην), καθὼς εἶρηται, ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑπάρχειν... (Mir. II 2, PG 116, 1337 № 169).

¹³ Тако Laurent, Sur la date 429, тврди да у Mir. II 1 „присуствујемо инвазији Словена у њеним почецима, да имамо посла са Словенима који Солун и околину нападају први пут са намером да ту остану“. Стога он вести из Mir. II 1 доводи у везу са вестима о досељавању Словена из Порфирогенитовог, De adm. 32 и које чак и датира у време „око 620 године“. Међутим Станојевић, Византија и Срби II 17-18, исте догађаје приписује „слободним Словенима из данашње Румуније“, односно „слободним словенским племенима са доњег Дунава“, пошто се у опису тих нападаја нигде не помињу Авари“. Излази да и Јиречек-Радонић, Историја Срба I 67, у истом смислу третира вести из Mir. II 1 пошто их повезује са вешћу о провалама варвара коју доноси Јован из Никиу (Cf. Jireček, Romanen 26). Јиречека се држи и Златарски, Ист. Буг. I 15 и 400 п. 5. Grégoire, Origine 107, сматра да се у Mir. II 1-3 ради о словенским нападима у којима су Словени само аварски савезници, нападима које сам хаган организује или којима бар стоји у позадини. Међутим, из Mir. II 2 јасно се види да словенске акције описане у Mir. II 1 изводе македонски Словени, који су потпуно независни од хагана. Grafenauer, Nekaј vpražanj 81 et 103, догађаје из Mir. II 1 тумачи као епизоду у аварско-словенским провалама на Балкан из 615 године.

чео већ почетком претпоследње деценије VI века, разумљиво је што су ти Словени за три до четири деценије боравка бројно ојачали и у сваком погледу напредовали толико да су постали кадри да изводе самосталне и онако замашне ратне операције како се описује у *Mir II 1*: освајање Грчке и напад на Солун.

Освајање Грчке и њених острва од стране Словена аутор није описао, већ само прибележио. Та његова краткоћа долази отуда што је он као скромније образован солунски грађанин био заинтересован највише и скоро једино за оне догађаје који су били од већег или мањег утицаја на судбину његова родног града. Тачност тога доказује сама садржина његова списа. Архиепископ Јован, његов претходник и узор, имао је шири и интерес и видик. Оцењујући тако догађаје својим мерилом, он је напад словенских племена на Солун приказао кудикамо опширније но њихова пустошења грчких територија и острва која су нападу претходила и која су као историски догађај кудикамо значајнија, утолико пре што су са успехом завршена, док је опсада, напротив, прошла без икаквог резултата. Из пицеве забелешке разабире се да је напад на грчке покрајине и острва извршен једновремено, у једном налету, што значи да је цели подухват унапред планиран и изведен организовано.¹⁴ Међутим, писац не даје никакав, па ни индиректан, податак о трајању словенског освајања грчких територија, као ни о времену које је протекло између тог догађаја до њиховог концентричног напада на Солун. С обзиром на дужину обала које су опљачкали моноксидима као и величину и број провинција и градова које су, према пицевом извештају, опустошили и разорили, можемо претпоставити да је њихова операција трајала бар коју годину дана. Исто тако, морамо претпоставити да су они, завршивши акцију освајања, утрошили бар коју годину на прикупљање снага за напад на Солун, утолико пре што се из описа те опсаде види да је словенски вођа Хаџон окружио град и са копна и са мора.

По нашем мишљењу, дакле, пљачке Словена по грчком копну и мору предходиле су њиховом нападу на Солун. Другим речима, сматрамо да у *Mir. II 1* треба разликовати два, временски одвојена догађаја, утолико пре што у обема акцијама учествују иста словенска племена. Јер немогуће је замислити да Словени гусаре по читавој Јегеји и јонском приморју и да ти исти исто време организовано нападају јако утврђени Солун са копна и са мора. Уосталом, иако су напред наведене пицеве речи¹⁵ прилично нејасне, из њих се ипак разабире да су Словени најпре пљачкали по Јегеји па потом прешли на опсаду Солуна. Да у

¹⁴ *καὶ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ... ἐκπορεύσασιν ... καὶ δοικῆτους ... πόλεις καὶ ἐπαρχίας ποιῆσαι* (*Mir. II 1*, PG 116, 1325 No 158). Пошто обе ратне акције које се описују у *Mir. II 1* изводе иста племена, природно је закључити да је у оба случаја био и исти вођа Хаџон (*ἔξαρχος Χατζών*).

¹⁵ Види текст наведен напред у нап. 9.

томе смислу треба схватити текст најбоље показују адверби времена „најпре... затим” којима писац одваја белешку о пљачкама од описа опсаде¹⁶. При датирању догађаја из Mir. II 1 треба, дакле, узети у обзир чињеницу да су у питању два догађаја који су се одиграли не у једној години него у извесном, краћем или дужем, временском размаку. Сви они који су датирали догађаје из Mir. II 1 у једну годину полазили су или од необразложених претпоставки¹⁷ или од погрешког тумачења текста¹⁸.

Опис опсаде, иако је у односу на претходну вест појединостима богатији, сиромашан је стварним подацима на основу којих бисмо били у стању да створимо јасну и употпуњену претставу о самом догађају. Опис је уствари „сељачки кратка“ прича, како сам писац рече, бледа и невешто извучена скица. Словени, према аутору, опседају Солун да би се по освојењу у њему населили¹⁹. Тешко је веровати да је то био главни и једини циљ словенског напада. Јер да су Хацонови људи желели да станују у градовима, онда они, пролазећи Грчком, не би градове рушили, него би их за себе поштедели. Словенским пиратима Солун је био привлачан, пре свега, као богата варош, а затим и као добро утврђен град, као евентуална база за вршење гусарења. Из текста описа излази даље да се битка за Солун одиграла за један дан, и то четвртог по доласку и опкољавању града²⁰. Најзад, из пишчевог приказивања битке на мору да се закључити, прво, да је пораз словенских моноксила у солунској луци био пресудан за читаву опсаду, и друго, да је тај пораз био проузрокован, с једне стране, добро организованом одбраном (подводне замке и разне препреке), а с друге стране и изненадним избијањем ветра у току борбе²¹. То би били основни и најважнији подаци које нам писац даје о Хаценовој опсади. Чиме су били наоружани словенски моноксили

¹⁶ πρῶτως ἐφευρόντων ... εἶτα δὲ ... (Mir. II 1, 1325 No 158). Преводећи текст дословно Вуеус (PG 116, 1326) дао је превод који није ни јасан ни тачан. Наш превод у основи се слаже са оним који је дао Tougard, De l'histoire 119.

¹⁷ Филарет, Великомученик Димитрије 330-31, датира их у 676, што преузимају Ковачевић-Јовановић, Историја Срба 99. Они чак тврде да је Хацон победоносно продро у Солун, иако у извору стоји сасвим друкчије. Датирање истих догађаја у 675 Muralt, Chronographie 276, 308, и Нопф, Gesch. Griechenlands 94, ничим не образлажу.

¹⁸ Тако Laurent, Sur la date 429, читаву своју интерпретацију Mir. II 1 као и датирање у једну годину заснива на изразу πρῶτως ἐφευρόντων који он преводи односно тумачи као „les Slaves apprennent à naviguer” иако поменути израз то значење уопште не може имати. Laurent је био очигледно заведен мета ним преводом који је дао Вуеус, PG 116, 1326: quae (sc. Sclavorum nationes) primum ipso ex ligno nave praeparare didicerant... Своје тврђење да се у Mir. II 1 говори само о једном догађају Grafenauer, Nekaj vprašanj 80—81 et 103, заснива на извођенима која уопште не полазе од текста Mir. II 1.

¹⁹ Mir. II 1, 1325 No 158. В. напред нап. 10.

²⁰ Mir. II 1, 1329 No 162.

²¹ Mir. II 1, 1329-31 No 162-65.

и колико их је било, колико је било копнених снага и какво је било њихово наоружање, аутор не износи нити се то на основу његова описа бар приближно може одредити.

Што је још карактеристичније, у тексту Mir. II 1 не налазимо никаквих података који би нам помогли да поближе датирамо догађаје који се ту приказују. У погледу хронологије ових догађаја од писца дознајемо једино то да су се, као уосталом и они из Mir. II 2-3, десили за време архиепископа Јована, то јест после 610 године. Тај хронолошки податак, иако неодређен и недовољан за поближе датирање, драгоцен је као полазни индицијум као путоказ за коришћење других извора. Јер ако смо сигурни да догађаји из Mir. II 1 припадају времену после 610, односно другој декади VII века, онда је јасно да њихово одређење датирање можемо извршити само помоћу евентуално аналогних вести из других извора тог истог времена. А таквих вести има, и природно је што их има, пошто је словенско освајање Грчке, које је укратко забележено у Mir. II 1, и сувише значајан догађај да би остао незапажен и од других писаца са почетка VII века. Захваљујући тој околности, сматрамо да је могуће и да треба догађаје из Mir. II 1 датирати помоћу одговарајућих извештаја из других извора тога доба.

Досадашња дискусија о хронологији догађаја из Mir. II 1 врло је разноврсна. Вуеус, Tafel и неки други предлагали су разне датуме из друге половине VII века, док су Laurent, а после њега и сви остали, за разне године из прве половине VII века. Датирања у другу половину VII века²² уопште не долазе у обзир

²² Вуеус, PG 116, 1325 notae 18 et 20, догађаје из Mir. II 1 ставља у време Константина IV (668-685), или у прву владу Јустинијана II (685-695), односно између 670—700, пошто је претпостављао да је у том времену живео архиепископ Јован. Tafel, De Thessalonica LXXII. LXXIX сматра да у обзир долази само време Константина IV. Николајевић, Критичка покушења LMS 109 (1864) 44-45, тврди да у Mir. II 1 говори савременик, што је сасвим погрешно. Датирање словенских пљачки из Mir. II 1 у време „између 662—64 године“ образлаже овако: Године 662, каже Николајевић, Констанс II пролази крај Солуна и кроз Грчку, што значи да те крајеве држи у власти он, византиски цар, а не Словени. Из 664 године, опет, имамо вест да пет хиљада Словена у Малој Азији из византиске војске прелази Абдурахману. Према томе, закључује Николајевић, у међувремену су Словени пљачкали и стога су за казну били присилно пресељени у Малу Азију. Ово је доиста оригинална аргументација, али исто тако и неодржива. Не упуштајући се у подробно побијање, примећујемо само ово: прво, у Mir. II 1 уопште се не говори о некој царској експедицији против македонских Словена; друго, кад би словенска племена била тада пресељена, како би онда та иста племена могла доцније да пуне две године опседају Солун?; треће, какве везе имају Словени који нападају Солун у Mir. II 1 са 5.000 Словена који у Малој Азији беже из византиске војске Арабљанима?; четврто, зар није природно претпоставити да оних 5.000 Словена у Малој Азији потичу од оних Словена које је 658 године Констанс II (641—668) преселио из „Склавније“, против које је тада ратовао? Итд. Опсаду Солуна из Mir. II 1 Николајевић, *ibid.* 49, 61, ставља у 675, према Muralt-у. Дринов, Заселение 274, 293, први догађај из Mir. II 1 датира у време Константина IV (668-85), а опсаду једном у 675, а други пут у 676 годину. Tougard, De l'histoire 258, задовољава се датирањем у „другу половину VII века“. О осталим датирањима Mir. II 1 у другу половину VII века в. нап. 17.

пошто је архиепископ Јован, за чијег се времена одигравају догађаји из *Mir.* II 1-3, живео у првој а не другој половини VII века, како смо напред видели²³. Преостаје нам, дакле, да се позабавимо само предлозима оних који су *Mir.* II 1 датирали у прву половину VII века.

Догађаје из *Mir.* II 1-2 Laurent датира између 617-620 позивајући се на Никифора и Теофана, који јављају да су варвари опљачкали Илирик 617 и 619, а поред тога и на Порфирогенита, који у *De administrando* 32 говори, према Laurent-у, да су око 620 Словени населили Македонију²⁴. Сматрамо да ниједан од ових извора не долази у обзир при датирању *Mir.* II 1. Порфирогенит опада из простог разлога што опсаде које се описују у *Mir.* II 1-2 не изводе Словени који се досељавају, како тумачи Laurent, него Словени који су већ настањени у околини Солуна. Да је то тако најбоље показује оно место из *Mir.* II 2 у коме се говори како Словени траже помоћ од хагана. Ту се, између осталог, каже да је Солун једини град који још није порушен и да исти стоји окружен словенским насељима²⁵. Погледајмо Никифора, на кога се Laurent такође позива. Никифор каже да варвари 617 нападају Цариград, и то у месецу јуну. Пошто и хаган из *Mir.* II 2 напада Солун за време жетве, тј. у јуну, Laurent је закључно да Никифорова вест претставља доказ да и хаган из *Mir.* II 2 напада Солун исте, 617 године. Али Никифор говори о Цариграду, а у *Mir.* II 2 ради се о Солуну, па је стога тешко замислити да је хаган могао истовремено вршити нападе и на Цариград и на Солун. Сем тога, ако Laurent, с позивом на Никифора, хаганов напад из *Mir.* II 2 ставља у 617, онда би било доследно да Хацонов напад из *Mir.* II 1 стави у 615 пошто је хаганов напад уследио две године доцније, како се изричито каже у уводу *Mir.* II 2, а не да оба догађаја датира у време 617—620. Према томе, Laurent-ово датирање догађаја из *Mir.* II 1-2 не може се сматрати прихватљивим.

Словенске пљачке по Јереји из *Mir.* II 1 Niederle доводи у везу са вешћу „једног сириског извора“ о нападу Словена на Крит 623 године. За саму опсаду Солуна, која је уследила гусаарењима по Јереји, Niederle не даје датум, али из његовог писања се разабире да је третира као догађај непосредно после 623 године²⁶. Сириски хроничар Тома Презвитер (VII век) о пљачкању Крита од стране Словена каже ово: „Anno 934 (= 623 н. е.) ingressi sunt Sclavi Cretam aliasque insulas et ibi comprehensi sunt

²³ Велика хаганова опсада Солуна из *Mir.* II 2 не може се ни замислити у другој половини VII в. пошто Авари, како је познато, већ пре 640 „ишчезавају са политичког хоризонта у жег Балкана“ (Grégoire, *Origine* 107).

²⁴ Laurent, *Sur la date* 429. Његово датирање *Mir.* II 1 усваја Tafraли, *Thessalonique* 108.

²⁵ Cf. *Mir.* II 2, 1336 No 169-70 (Tougaard, 128—130 No 146—47).

²⁶ Niederle, *SS* II 1, 236.

*beati a Quennesre e quibus circiter viginti viri interfecti sunt*²⁷. Пошто се у овом Томином извештају говори о пљачкању „Крита и осталих острва“, најприродније је замислити да су тај гусарски поход извели Словени са Пелопонеза, а не македонски Словени о којима се говори у *Mir. II 1* и који су вршили пљачке првенствено по Јегејском острвљу. У овом смислу Томину вест тумаче Томадакис, Vasmer, Вон и други²⁸. Против повезивања Томиног извештаја са *Mir. II 1* говори и та околност што су се словенска гусарења из *Mir. II 1* морала догодити свакако пре 620, како смо напред видели²⁹. Према томе, није прихватљиво ни решење које предлаже Niederle.

Врло је интересантно Станојевићево мишљење. Одбацујући Laurent-ово датирање у 617, он словенска гусарења по Јегеји из *Mir. II. 1* ставља у 614-15 правдајући то овом кратком напоменом: „За хронологију словенских нападаја на Приморје и Острва в. белешку Исидора из Севиље код Дринова, Заселеније 1873, 118—19“³⁰. Исидорова белешка на коју се Станојевић позива претставља један податак који се доиста подудара с оним што се прича у *Mir. II 1* и стога Станојевићу припада заслуга да је на њу први указао. Исидор, наиме, кратко али сасвим одређено каже: „Eraclius dehinc quintum agit annum imperii. Cuius initio Sclavi Graeciam Romanis tulerunt, Persi Syriam et Aegyptum plyrimasque provincias“³¹.

Perpice догађаје из *Mir. II 1* глобално датира у прву декаду Ираклијеве владе. Полазећи од тога, Baynes у својој расправи о датирању хроничарских вести о изненадном аварском нападу на Цариград 617 узгред напомиње да једину потврду вести о словенским пљачкама из *Mir. II 1* претстављају стихови 71—78 из другог певања Пизидине Ираклијаде³². У тим стиховима каже се

²⁷ Цитирано према N. Baynes, BZ 21, 1912, 11. Cf. Land, Anecdota syriaca I 115, Lungduni Batavorum 1862.

²⁸ Cf. Вон, Péloponnèse byzantin 35 п. 4. Томин извештај користан је, дакле, због тога што се њиме, иако на индиректан начин, потврђује присуство Словена на Пелопонезу пре 623 године. Вест о словенском гусарењу из *Mir. II 1* Еп. Хрисантопулос, ЕЕВШ 21 (1951) 250, повезује са извештајем Исидора из Севиље о словенском освојењу Грчке 614 и са вешћу Томе Презвитера о словенском упаду на Крит 623, што се свакако не може примити. Сасвим је натегнуто и необудљиво његово доказивање да је текст *Mir. II 1* послужио као извор вести о словенском упаду на Пелопонез за време цара Маврикија, коју доноси Монеувасиска хроника (Cf. нап. 109 поглавља о *Mir. I*).

²⁹ В. напред нап. 4.

³⁰ Станојевић, Византија и Срби II 209 п. 15. Словенску опсаду Солуна из *Mir. II 1* Станојевић, Византија и Срби II 17—18, ставља у 617 преузимајући очигледно датум од Laurent-а. Милев, Куврат и Кувер 559, догађаје из *Mir. II 1* датира „између 614—617 године“, према Станојевићу.

³¹ Isidori Hispalensis (+ 636), Chronica, ed. Th. Mommsen, MGH, SS XI, 479.

³² Mommsen, MGH, SS XI p. 244.

³³ N. H. Baynes, The Date of the Avar surprise, BZ 21 (1912) 118.

ово: „Облаци из Тракије донесоше ти (тј. цару Ираклију) олују рата. С једне стране скитска Харибда, правећи се мирном, разбојнички пљачкаше, а с друге стране нахрупише словенски вукови (οἱ Σκλάβοι λύκοι) и копнену буру проширише и на море. Попрскана њиховом крвљу вода је силом постала црвена“⁸⁴. Пизида дакле говори, иако у песнички неодређеној форми, да су Словени гусарили на мору за време цара Ираклија и да су претрпели крвав пораз. А то исто, само потпуније и конкретније, говори се и у *Mir. II 1*. Пошто обе вести припадају Ираклијевом времену, сасвим је разумљиво и уместо што их је Ваупес довео у везу. Међутим, Пизидин податак, иако драгоцен као потврда, не може се употребити и као ослонац за прецизније датирање вести из *Mir. II 1*, и то једноставно стога што је временски неодређен, пошто Пизида није хроничар него песник. Вероватно је то био разлог што сам Ваупес уопште није улазио у поближе датирање Пизидине вести иако је указао на њену везу са *Mir. II 1*. Али што није учинио Ваупес покушао је да уради Графенауер, и то полазећи управо од неких његових хронолошких закључака. Ваупес наиме Пизидине стихове који долазе после горе поменутих коментарише овим речима: „v. 79—94 operations against Persia. cf. the sea victory of the Romans over the Persians (Sebeos p. 79) (in 616 A. D.)“⁸⁵. Ваупес Пизидине стихове 79—94 који говоре о Ираклијевој победи над Персијанцима доводи у везу са једним извештајем о поразу персиске флоте који доноси јерменски хроничар Себеос, претпостављајући да је та византиска победа на мору била око 616 године. Преузимајући ову Ваупес-ову хронолошку претпоставку као утврђен факат, Графенауер закључује да Пизидини стихови 71—78 који говоре о Словенима и који претходе стиховима 79—94 свакако треба да се односе на бар једну годину раније, то јест на 615. А пошто ти стихови јављају исто што и *Mir. II 1*, излази, закључује Графенауер, да догађаје из *Mir. II 1* треба датирати у ту исту, 615 годину⁸⁶. Међутим Графенауер превиђа да је Ваупес Пизидине стихове о поразу персиске флоте, односно одговарајући му извештај који доноси Себеос, датирао у 616 са знаком питања. Ваупес је то учинио сигурно због тога што је узео у обзир да је вест коју доноси Себеос хронолошки исто тако неодређена као и Пизидини стихови⁸⁷. Другим речима, Пизидини стихови о словенском

⁸⁴ *Georgii Pisidae, Heraclius II v. 71—78.*

⁸⁵ Ваупес, *op. cit.* 119.

⁸⁶ Графенауер, *Некај впрашањ* 81.

⁸⁷ Себеос наиме у 26 глави своје хронике прича о извесним догађајима који се очигледно односе на разне године. Између осталог он ту приповеда да је Ираклије послао персиском краљу неке дарове. Примивши их од византиских посланика, краљ је истовремено издао наређење својој флоти да нападне Цариград. Византиска морнарица изиђе у сусрет персиској и порази је. У тој битки погинуло је четири хиљаде персиских морнара. О времену ове битке Себеос ништа не каже. Непосредно иза овог извештаја Себеос говори о једном догађају из 623. (*Cf. Sebeos, Histoire d'Héraclius XXVI, ed. Macler 79.*)

поразу на мору за време Ираклија могу се третирати само као упоредни податак, али не и као хронолошко упориште за прецизније датирање одговарајуће вести из *Mir.* II 1. Па ипак, ако се претпостави да Пизида у своје низању догађаја не отстапа много од њиховог хронолошког реда, онда би нам у погледу хронологије *Mir.* II 1 могла у извесној мери користити Ваупес-ова хронолошка интерпретација 93-ег стиха поменутог Пазидиног пева. Доказавши, наиме, да изненадни аварски напад на Цариград треба ставити у 617 годину, Ваупес тумачи да вест о том догађају, поред хроничара, доноси и 93 стих из другог певања Пазидине Ираклијаде⁸⁸. Ако је тако, онда би требало закључити да се стихови 71—78 истог певања Пазидине Ираклијаде исто као и извештај из *Mir.* II 1 односе на време пре 617 године. Сматрамо да се тек толико да извући из хронолошке анализе Пазидиних стихова коју је извршио Ваупес.

Занимљиво је да Графенауер у поменутој својој расправи за исте вести предлаже и нешто друкчије датирање. Повезујући садржину *Mir.* II 1 са оним што пишу Јован из Никиу под 609, Теофан под 610 и Исидор из Севиље под 615, он закључује да словенска опсада из *Mir.* II 1 пада у 615, а словенско гусарење између 612—615 године⁸⁹.

Извештај Исидора из Севиље о словенском освојењу Грчке 615 неоспорно долази у обзир као упоредни податак, али свакако само за вест о словенском гусарењу по Јегеји а не и за вест о словенској опсади Солуна из *Mir.* II 1.

Датирање догађаја из *Mir.* II 1 помоћу Јована из Никиу први је извршио Јиречек, али не у 612—615, како чини Графенауер⁴⁰, него у 609 годину⁴¹. Сматрамо да су обе ове хронолошке интерпретације Јованова извештаја, исто као и неке друге^{41а}, подједнако несигурне, иако су међусобно доста различите. Јован из Никиу наиме пише ово :

⁸⁸ Ваупес, *op. cit.* 118, 128.

⁸⁹ Grafenauer, *Nekaj vprašanj* 75—6.

⁴⁰ Grafenauer, *Nekaj vprašanj* 75. Међутим на стр. 80 он и *Mir.* I 12 ставља у 609 позивајући се на исту вест Јована из Никиу.

⁴¹ Јиречек—Радонић, *Историја Срба* I 67. Cf. Jireček, *Romanen* I 26. Датирање *Mir.* II 1 у 609 од Јиречека преузима и L. Hauptman, *Rad JAZ* 243 (1932) 202. Узгред напомињемо да је Jireček, *Gesch. d. Bulg.* 93 *Mir.* II 1 датирао у 676 годину.

^{41а} Милев, Куврат и Кувер 566—68, помоћу вести Јована из Никиу датирао је *Mir.* II 2 у 610 годину. Позивајући се на истог Јована из Никиу Златарски, *Ист. Буг.* I 15, 400т. 5, све догађаје из *Mir.* II 1—2 ставља у 609 годину. Успут напомињемо да Zlatarski, *Die Besiedlung der Balkanhalbinsel durch die Slaven* (*Rev. internat. d' études balkaniques* I-II, 1936, 358—375), умногоме погрешно интерпретира садржину *Mir.* II 1—2. Препричавајући садржину *Mir.* II 2, пише да је хаган пред Солун довео огромну војску „чије су издржавање по уговору преузели Драговити, највеће македонско словенско племе“ (р. 373). Овде је Златарски очигледно побркао садржину *Mir.* II 2 са оном из *Mir.* II 5. Даље, каже да су тада,

„On rapporte, au sujet de l'empire romain, que les rois de ce temps avec les barbares des peuples étrangers et des Illyriens ravageaient les villes des chrétiens et emmenaient les habitants captifs. Seule la ville de Thessalonique fut épargnée, car ses murs étaient solides et, grâce à la protection de Dieu, les peuples étrangers ne réussirent pas à s'en emparer; mais toute la province fut dépeuplée“⁴². Ову Јованову вест, иако се налази у склопу његових забелешки о догађајима пред крај Фокине владе, није оправдано везивати за једну одређену годину (напр. 609, како чини Јиречек), јер то не дозвољава њена садржина која, без обзира како је тумачимо, очигледно обухвата читав низ догађаја. Нисмо, наиме, сигурни да ли овде Јован говори о заједничким персиско-аварским нападима (les rois de ce temps = персиски краљеви?, les barbares... des Illyriens = Авари и Словени?) или напротив искључиво о најездама неких варвара (Авара? Словена?) на балканске територије византиске државе. Пошто он не помиње Цариград него само Солун, друга претпоставка чини се да је вероватнија. Затим, није јасно ни на коју територију он мисли кад каже да је Солун одолео најездама, али да је „читава покрајина била опустошена.“ Шта овде значи „покрајина“, околина Солуна или читава Грчка? С обзиром да Јован пише у Никиу (Египат), ово друго је вероватније, пошто се од њега не може очекивати да разликује и познаје поједине делове Грчке. Ако дакле реч „покрајина“ има то значење, онда је у том, и једино у том, случају оправдано његов извештај третирати као сведочанство које бар једним својим делом потврђује вест о словенском пљачкању Грчке из Mir. II 1. Јер Јованову вест сводимо отприлике на ово: Авари (les rois de ce temps avec les barbares des peuples étrangers) и Словени из Илирика (les barbares... des Illyriens) пустошили су византиско земљиште, пљачкали, купили робље и порушили су све градове изузев Солуна. Ова неодређена вест, дакле, садржи више догађаја које је немогуће ставити у једну годину. Према томе, извештај из 109 главе хронике Јована из Никиу у најбољем случају може се сматрати потврдом Mir. I и ничим више.

При своме датирању Mir. II 1 Графенауер се позива и на Теофанову вест из 610. То је уствари кратка белешка у којој се каже да је Ираклије дошавши на престо нашао државу у расулу будући да су Европу били опустошили Авари, а Азију

приликом склапања примирја са хаганом, „Словенима додељени крајеви у близини Солуна“ (р. 373). Међутим, о томе се у Mir. II 2 уопште не говори. Мало даље пише да су Словени „614 преотели Ромејима Грчку“ (р. 374) заборављајући да је пре тога ту исту вест из Mir. II 1 ставио у 609 годину. Најзад, наводи да су Словени из Грчке 622 пљачкали Јејеју и стигли чак до Кипра. И то је нетачно, јер према Томи Презвитеру Словени су 623 опљачкали Крит и друга острва.

⁴² Цитат преузет из Niederle, SS II 1, 229, пошто нам је превод Јованове хронике (ed. H. Zotenberg, Paris 1883) неприступачан. Niederle примећује да је Zotenberg у првом издању свога превода ову вест превео нешто друкчије, јер је уместо Illyriens био написао Alvaricon (Avares?).

Персијанци⁴³. Тешко је примити да ова прилично неодређена вест може претстављати упоредни податак за извештај о гусарењу македонских Словена из *Mir. II 1*, утолико пре што се односи на неке догађаје пре 610.

Од вести које долазе у обзир као упоредни подаци за извештај о словенском освајању Грчке из *Mir. II 1* хронолошки је најконкретнији Исидор из Севиље. Са Исидором се умногоме подудара и један западни хроничар из VIII века који каже: „*Huius (sc. Eraclii) temporibus, in era DCLIII, anno imperii eius quarto, Sclavi Graeciam occupant*“⁴⁴. Ова вест утолико је драгоценија што је, како по свему изгледа, потпуно независна од Исидорове хронике.

Словенско освајање Грчке забележено је дакле у пет извора. Из *Mir. II 1* излази, како смо закључили, да се догађај одиграо после 610. Пизидини стихови говоре за време пре 617. Према Јовану из Никиу дошла би у обзир нека од почетних година Ираклијеве владе. Исидор из Севиље наводи почетак пете, а анонимни хроничар четврту годину Ираклијеве владе. Како видимо, у основи се сви извори подударају, а постојеће разлике долазе само отуда што нису сви хронолошки подједнако прецизни. Сасвим одређен датум који доноси Исидор потпуно је, мислимо, поуздан, и то из ових разлога: прво, вест доноси савременик; друго, години коју даје Исидор не само да не противрече подаци осталих извора него је, напротив, допуњују, док је један од њих, и то од Исидора независан, чак и потврђује. Према томе, вест о освајању Грчке из увода *Mir. II 1* треба датирати у крај 614 и почетак 615 године. Овакву формулацију датума правдамо с једне стране анализом Исидорове белешке, а с друге стране нашом претпоставком да је словенско освајање Грчке из *Mir. II 1* била једна операција која се није могла завршити за неколико месеци.

Полазећи од овог закључка и узимајући у обзир претпоставку да је између словенског освајања Грчке и њихове опсаде Солуна морало протећи бар једна година дана, сматрамо да ту опсаду, о којој се говори у другом делу *Mir. II 1*, треба датирати најраније у време око 616 године.

⁴³ Theophanes, ed. de Boor I, 299.

⁴⁴ *Isidori Pacensis, Continuatio hispana*, ed. Mommsen, MGH, SS XI, 337. Ову хронику која обрађује догађаје до 754 Mommsen је назвао *Continuatio hispana* због тога што је дошао до закључка да она уствари претставља наставак *Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum* од Исидора Севиљског. Исто тако, он мисли да није сасвим сигурно да је Исидоров настављач управо *Isidorus Pacensis*, како стоји у једном рукопису, него вероватно неки анонимус. Упоређење ове хронике са хроником Исидора Севиљског показује да, поред извесних сличности, има још више разлика. Наведена вест о Словенима чини се да је потпуно независна од Исидора Севиљског, утолико пре што ни једна рукописна варијанта Исидорове вест. не доноси четврту годину Ираклијеве владе као датум словенског освајања.

Mir. II 2. У стилски збркавом уводу, коме је тешко ухватити прави смисао као и везу са оним што следи, писац хоће да каже, чини се, да је он неспособан да прикладно опише големо чудо које претставља наредна описана, али да томе ипак приступа једино из захвалности према архиепископу Јовану (№168). У напред описаном нападу Словени су поред претрпљених губитака остали и без заробљеника и без плена. Огорчени и жедни освете, они прикупљају дарове и шаљу их преко поклоисара Хагану са поруком да су царсто решени да освоје Солун. Обећавају му велику гомињу злата као и део плена „само ако им он за тај подухват пружи своју савезничку помоћ“. Они то предузимају „због тога да ни тај једини (sc. град) не буде више у њиховој средњој јер, док су они опустошили све њему (sc. Солуну) потчињене градове и провинције, дотле још једини он (sc. Солун), као што је речено, стоји окружен њиховим (sc. словенским) насељима, а сем тога он (sc. Солун) прима све избеглице из Подунавља, Паноније, Дакције, Дарданије као и осталих провинција и градова и пружа им уточиште“⁴⁵ (№ 169). Хаган, настојећи да им испуни жељу, „прикупи унутар своје управе сва варварска племена и заједно са безбројном масом свих Словена, Бугара и многих других племена по истеку друге године упути их на овај наш од мученика штићени град“⁴⁶. Војска са собом вуче много ратних справа. Хаган посла преким путем одред коњаника, а он сам путује са главнином пешадије. Хаганови коњаници упадају у околину Солуна и, затекавши људе на жетвеним равнинама, неке побише а друге заробише заједно са стоком и пољопривредним алатом (№170). Долазак варвара у граду изазива страх и пометњу, утолико више што није било довољно средстава за одбрану. Још већу панику стварале су избеглице из разореног Ниша и Сардије „пошто су били већ искусили њихово (sc. аварско) опседање“⁴⁷. Епископ Јован⁴⁸, напротив, храбрио је становништво, обилазио посаду и упућивао је да врши одбранбене припреме и да се узда у заштиту св. Димитрија. После неколико дана стиже и хаган⁴⁹ са пешадијом и околни град са копнених страна (№ 171). Истога дана варвари привлаче ратне справе: овнове, корњаче, бацаче камења и др. (№ 172). Те ноћи архиепископу Јовану јавља се у сву св. Димитрије и обавештава га да ће се град ослободити опсаде само ако читаво становништво повиче „Господе помиљуј“. Пробудивши се, архиепископ је отишао у храм да се моли (№ 173—4). Тог јутра варвари ставише у дејство своје бацаче који ударају бегеме камењем великим „као брада и брегова“. Њима одговарају мањи бацачи из града који гађају првенствено варварска тешка оруђа. Око подне у ваздуху се сударише, на варварски бацач падоше и посаду убише два камена, један мањи на коме је било написано „у име бога и св. Димитрија“ из градског бацача и један већи из непријатељског бацача. После тог „чуда“ изненада се земља потресе и сви грађани повикаше „Господе помиљуј“ (№ 175). Варвари, мислећи да су бегеме од потреса попустили, извршише јуриш, али без успеха. Архиепископ тумачи народу да је земљотрес доказ божије посете (№ 176). За време опсаде градско пристаниште остало је слободно и трговачке лађе снабдевају град житом па чак и оружјем и војском, пошто је управо тих дана цар

⁴⁵ PG 116, 1336—7 No 169.

⁴⁶ ... τὰ ἐνδότερον αὐτοῦ πάντα βάρβαρα φύλα συναθροίσας, ἄμα τε τῶν πάντων Σκλαβίνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἀπειρῶν ἐθνῶν ἀναριθμητῶ λαφ, παρετάξατο μετὰ διетῆ χρόνον τῇ μαρτυροφυλάκτῳ ταύτῃ ἡμῶν πόλει... (PG 116, 1337 No 170).

⁴⁷ ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναισσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων, ὡς πείραν τῆς αὐτῶν (sc. βαρβάρων) τειχομαχίας εἰληφότες... (PG 116, 1337 No 171).

⁴⁸ ὁ προνομασθεὶς πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης (ibid.).

⁴⁹ μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὁ τῶν βαρβάρων χάγανος μετὰ τοῦ ἑτέρου πλήθους... προσήψε (PG 116, 1340 No 171).

послао у Солун префекта Харију иако није знао да су варвари већ стигли⁶⁰ (№ 178). Дани пролазе, а варварима не полази за руком да освоје град (№ 179). Стога хаган ступа у преговоре и као услов за своје повлачење тражи дарове. Град ту понуду одбија. Озлојеђен тиме, хаган даде спалити све храмове и куће из околине, поручујући граду да неће одустати од опсаде, него да ће још и нову војску довести (№ 180). Тако прођоше 33 дана. Тада град попушта и, ступивши у преговоре, склопи мир. Хаган је добио извесну откупнину и накнаду у новцу и намирницама за ослобођене заробљенике (№ 181).

У овом поглављу, за разлику од претходног, налазимо приличан број података али, нажалост, нисмо у стању да се њима користимо за прецизније датирање пошто су одреда у питању или догађаји о којима не знамо кад су се десили или лица која нисмо у стању да идентификујемо или индиције које су временски неодређене.

Док опсада траје, неки грађани, који су изгубили сваку наду, говоре: „Ако је бог и ослободио град од прошлих опсада, ми не верујемо да ће га ослободити и од ове. Јер нико још није запамтио да је оволика варварска војска напала на град“⁶¹. Уколико ово претставља стваран податак а не пишчеву реторику, излазило би да се аварско-словенска опсада из Mir. II 2 дешава много доцније после оне, свакако много страшније, опсаде из Mir. I 13—15, коју смо датирали у 586 годину. Било како било, наведене речи претстављају хронолошки неодређен податак.

Писац изричито и у више наврата наводи да се опсада одиграва за време архиепископа Јована⁶². То је драгоцен податак, али као ослонац за поближе датирање не може се употребити јер из њега излази једино то да се опсада из Mir. II 2, као уосталом и наредни и претходни догађај, дешава после 610 године.

У току опсаде цар шаље извесну, иако незнатну, војну помоћ коју предводи „хипарх Харија“⁶³. Међутим, ко је и када је живео овај Харија нисмо успели да пронађемо.

Своју огромну војску, састављену од Словена, Бугара и других племена, хаган доводи пред Солун на позив македонских Словена који су му, између осталог, били поручили и ово: „Солун прима све избеглице из Подунавља, Паноније, Дакије, Дарданије, као и осталих провинција и градова, и пружа им уточиште“⁶⁴. Значи, опсада из Mir. II 2 дешава се непосредно после неких

⁶⁰ Лађе су пристизале у луку јер, објашњава писац, нико није ни знао за тако изненадни долазак варвара, па чак ни сам цар. „Али он (тј. цар) послао је овамо префекта Харију, који ни сам, све док није упловио у луку овог бого-спасног (sc. града), није знао за постојећу, како рекосмо, провалу непријатеља“ (PG 116, 1344 No 178).

⁶¹ ... οὐδέποτε γάρ τσαούτην πλιθὺν βαρβάρων τις τῆ πόλει προσβαλεῖν τεθέαται (Mir. II 2, 1340 No 172).

⁶² Mir. II 2, PG 116 1333—41 No 168, 171, 173—4, 176.

⁶³ ἀλλ'ἔστειλεν ὑπαρχὸν ἐνταῦθα τοῦνομα Χάρσαν (Mir. II 2, PG 116, 1344 No 178).

⁶⁴ Mir. II 2, PG 116, 1336 No 169.

великих аварских пустошења по читавом византиском Балкану. Пошто се ова опсада, како излази из претходних излагања, дешава после 616 године, онда је највероватније да цитиране речи претстављају алузију на аварске провале између 615—617, када се Цариград налазио под концентричним ударцима Авара и Персијанаца⁵⁶. У сваком случају, наведени податак омогућује закључак да се опсада Солуна из Mir. II 2 не дешава после 619, јер, прво, те године Ираклије склапа са хаганом примирје, и друго, у времену после 619 па све до 626 Авари не проваљују чешће у балканске провинције, док је, напротив, у наведеном месту из Mir. II 2 реч баш о тим и таквим провалама.

Са пишчевом алузијом на аварске провале стоји свакако у вези и његово обавештење о нишким и софиским избеглицама који су се затекли у Солуну у моменту опсаде. О њима се каже: „А други опет, од оних из Ниша и Сардике, пошто су већ били искусили њихово (т.ј. варварско) опседање града, са сузама говораху: побегавши отуда стигосмо овамо да с вама изгинемо. Јер један хитац њихова камена (т.ј. бацача камења) разбиће бедем“⁵⁶. Кад бисмо знали годину или године аварског рушења ових градова добили бисмо прилично поуздан ослонац за датирање опсаде из Mir. II 2. Међутим, о историској судбини ових градова у VII веку, као и у наредним столећима, познати извори ћуте. Штавише, Прокопијева вест да је Јустинијан, поред осталих места, обновио и Ниш и Сардику, досада се третирао као последњи изворни податак о овим градовима у VI—VII веку⁵⁷. Наведени податак из Mir. II 2 показује да су Ниш и Сардика порушени од стране Авара негде после 615 године.

Релативно најкориснији и најупотребљивији индицијум за датум опсаде јесте пишчев извештај да је хаган довео своје трупе пред Солун после двогодишњег спремања⁵⁸. Ако се претпостави да су Словени тражили помоћ од Авара непосредно после своје неуспеле опсаде, онда излази да је хаган стигао пред Солун две године после догађаја из Mir. II 1. У овом смислу досад је углавном и датирана вест из Mir. II 2, како се види из напред приложеног Табеларног прегледа.

⁵⁶ Ostrogorsky, Geschichte 78.

⁵⁶ ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναϊσσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων, ὡς πείραν τῆς αὐτῶν (sc. βαρβάρων) τειχομαχίας εἰληφότες, μετὰ θρήνων ἔλεγον, ὅτι ἐκεῖθεν φυγόντες ἐνταῦθα ἤκομεν μεθ' ὑμῶν ἀπολέσθαι, μίᾳ γὰρ τοῦτων λίθου βολῇ τὸ τεῖχος κατεάξει (Mir. II 2, PG 116, 1337 No 171).

⁵⁷ Cf. M. Fluss, Naissus, RE 16, 1589—99; Fluss—Oberhammer, Serdica, RE II A, 1669—1671.

⁵⁸ ὁ χαγάνος... παρετάξατο μετὰ διετῆ χρόνον τῆ... ἡμῶν πόλει (Mir. II 2, PG 116, 1337 No 170).

Датирања у другу половину VII века остављамо по страни, пошто не долазе у обзир⁵⁹. Исто тако није потребно да се поново расправља ни о предлозима оних научника који су *Mir. II 2* датирали две године доцније од датума који су претходно дали за догађаје из првог поглавља⁶⁰. Независно од свог датирања *Mir. II 1* опсаду из *Mir. II 2* датирају једино *Niederle* и *Tafrafi*. *Niederle* сматра да хаганову опсаду Солуна треба ставити „пре 626“, то јест пре познате опсаде Цариграда, односно „пре 635–641“, то јест „пре него што су аварску силу на Дунаву сломили Куврат и Само“⁶¹. *Niederle* је сасвим оправдано претпоставио да 626 претставља *terminus ante quem* за догађај из *Mir. II 2* пошто је у питању један замашан ратни поход који Авари свакако нису могли да изведу после свог пораза пред Цариградом. Са тога разлога унапред можемо казати да је неодрживо датирање хаганове опсаде у 626, како предлаже *Tafrafi*. Он у образложењу наводи да баш те године Хозрое тражи помоћ од хагана и да се хаган исте године одазива и проваљује на византиску територију. Један део аварске војске, наставља *Tafrafi*, полази на Солун, што потврђује сам почетак *Mir. II 2*, док други део проваљује у Тракију, како описују Теофан и Никифор⁶². На ово примећујемо: прво, у *Mir. II 2* говори се једино о аварско-словенском односно хагановом нападу на Солун и nigде нема ниједне речи која би се могла протумачити ни као алузија да аварска војска истовремено ратује игде ван Солуна, акамоли против Цариграда, како *Tafrafi* сасвим произвољно приписује тексту *Mir. II 2*. Друго, из описа опсаде види се да се пред зидинама Солуна налази хаган лично, што није ни чудо, пошто се он за овај подухват припремао пуне две године, како се изричито наводи у тексту. Уосталом, и сам *Tafrafi* признаје присуство хаганово, како се види из његова препривавања⁶³. С друге стране, Никифор и Теофан, на које се *Tafrafi* позива, причају да аварски хаган лично учествује у нападу на Цариград 626 године

⁵⁹ *Byeys*, PG 116, 1337 p. 35, 1363 p. 81, догађај из *Mir. II 2* ставља „између 680–90“. *Tafel*, *De Thessalonica* LXXXIV, у 678–79, а Филарет, Великомученик Димитрије 330–31, и Дринов, Заселение 275, у 678 годину. Дринов погрешно наводи да догађај описује „очевидцац“. *Mirait*, *Chronographie* 309, и Николајевић, Критичка покушења, ЛМС 109, 49, предлажу 677 годину, док је *Tougaard*, *De l'histoire* 261 p. 64, за 679 годину.

⁶⁰ *Laurent*, *Sur la date* 429, а према њему Станојевић, Византија и Срби II 18, 209, и Милев, Куврат и Кувер 559, аварско-словенску опсаду из *Mir. II 2* датирају у 619 годину. Међутим Милев, Куврат и Кувер 566–68, исти догађај ставља и у 610. Успут напомињемо да Станојевић опсаду из *Mir. II 2* претставља као искључиво „словенски нападај“ у коме учествује само аварска коњица, и то „без хагана“, што је нетачно. Јиречек — Радонић, Историја Срба I 67, догађај датира у време „после 609 године“. Сасвим је усамљен *Marquart*, *Streifzüge* 243–44, који *Mir. II 1* ставља у 581, а *Mir. II 2* у 583 годину.

⁶¹ *Niederle*, SS II 1, 236.

⁶² *Tafrafi*, *Thessalonique* 115–16.

⁶³ *Tafrafi*, *Thessalonique* 115, 117.

Mir. II 2. У стилски збрканом уводу, коме је тешко ухватити прави смисао као и везу са оним што следи, писац хоће да каже. чини се, да је он неспособан да прикладно опише големо чудо које претставља наредна опсада, али да томе ипак приступа једино из захвалности према архиепископу Јовану (№168). У напред описаном нападу Словени су поред претрпљених губитака остали и без заробљеника и без плена. Огорчени и жедни освете, они прикупљају дарове и шаљу их преко поклицара Хагану са поруком да су чврсто решени да освоје Солун. Обећавају му велику гомилу злата као и део плена „само ако им он за тај подухват пружи своју савезничку помоћ“. Они то предузимају „због тога да ни тај једини (sc. град) не буде више у њиховој средини јер, док су они опустошили све њему (sc. Солуну) потчињене градове и провинције, дотле још једини он (sc. Солун), као што је речено, стоји окружен њиховим (sc. словенским) насељима, а сем тога он (sc. Солун) прима све избеглице из Подунавља, Паноније, Дакије, Дарданије као и осталих провинција и градова и пружа им уточиште“⁴⁵ (№ 169). Хаган, настојећи да им испуни жељу, „прикупи унутар своје управе сва варварска племена и заједно са безбројном масом свих Словена, Бугара и многих других племена по истeku друге године упути их на овај наш од мученика штићени град“⁴⁶. Војска са собом вуче много ратних справа. Хаган посла преким путем одред коњаника, а он сам путује са главнином пешадије. Хаганови коњаници упадају у околину Солуна и, затекавши људе на жетвеним радовима, неке побише а друге заробише заједно са стоком и пољопривредним алатом (№170). Долазак варвара у граду изазива страх и пометњу, утолико више што није било довољно средстава за одбрану. Још већу панику стварале су избеглице из разореног Ниша и Сардије „пошто су били већ искусили њихово (sc. аварско) опседање“⁴⁷. Епископ Јован⁴⁸, напротив, храбрио је становништво, обилазио посаду и упућивао је да врши одбранбене припреме и да се узда у заштиту св. Димитрија. После неколико дана стиже и хаган⁴⁹ са пешадијом и опколи град са копнених страна (№ 171). Истога дана варвари привлаче ратне справе: овнове, корњаче, бацаче камења и др. (№ 172). Те ноћи архиепископу Јовану јавља се у сну св. Димитрије и обавештава га да ће се град ослободити опсаде само ако читаво становништво повиче „Господе помилуј“. Пробудивши се, архиепископ је отишао у храм да се моли (№ 173—4). Тог јутра варвари ставише у дејство своје бацаче који ударају бедеме камењем великим „као брада и брегови“. Њима одговарају мањи бацачи из града који гађају првенствено варварска тешка оруђа. Око подне у ваздуху се сударише, на варварски бацач падоше и посаду убише два камена, један мањи на коме је било написано „у име бога и св. Димитрија“ из градског бацача и један већи из непријатељског бацача. После тог „чуда“ изненада се земља потресе и сви грађани повикаше „Господе помилуј“ (№ 175). Варвари, мислећи да су бедери од потреса попустили, извршише јуриш, али без успеха. Архиепископ тумачи народу да је земљотрес доказ божије посете (№ 176). За време опсаде градско пристаниште остало је слободно и трговачке лађе снабдевају град житом па чак и оружјем и војском, пошто је управо тих дана цар

⁴⁵ PG 116, 1336—7 No 169.

⁴⁶ ... τὰ ἐνδότερον αὐτοῦ πάντα βάρβαρα φύλα συναθροίσας, ἀμα τε τῶν πάντων Σκλαβίνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἀπειρῶν ἐθνῶν ἀναριθμήτῳ λαφ, παρετάξατο μετὰ διетῆ χρόνον τῆ μαρτυροφυλάκτῳ ταύτῃ ἡμῶν πόλει... (PG 116, 1337 No 170).

⁴⁷ ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναϊσσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων, ὡς πείραν τῆς αὐτῶν (sc. βαρβάρων) τεichoμαχίας εἰληφότες... (PG 116, 1337 No 171).

⁴⁸ ὁ προνομασθεὶς πατήρ ἡμῶν Ἰωάννης (ibid.).

⁴⁹ μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὁ τῶν βαρβάρων χάγανος μετὰ τοῦ ἐτέρου πλήθους... προσήψε (PG 116, 1340 No 171).

послао у Солун префекта Харију иако није знао да су варвари већ стигли⁶⁰ (№ 178). Дани пролазе, а варварима не полази за руком да освоје град (№ 179). Стога хаган ступа у преговоре и као услов за своје повлачење тражи дарове. Град ту понуду одбија. Озлојеђен тиме, хаган даде спалити све храмове и куће из околине, поручујући граду да неће одустати од опсаде, него да ће још и нову војску довести (№ 180). Тако прођоше 33 дана. Тада град попушта и, ступивши у преговоре, склопи мир. Хаган је добио извесну откупнину и накнаду у новцу и намирницама за ослобођене заробљенике (№ 181).

У овом поглављу, за разлику од претходног, налазимо приличан број података али, нажалост, нисмо у стању да се њима користимо за прецизније датирање пошто су одреда у питању или догађаји о којима не знамо кад су се десили или лица која нисмо у стању да идентификујемо или индиције које су временски неодређене.

Док опсада траје, неки грађани, који су изгубили сваку наду, говоре: „Ако је бог и ослободио град од прошлих опсада, ми не верујемо да ће га ослободити и од ове. Јер нико још није запамтио да је оволика варварска војска напала на град“⁶¹. Уколико ово претставља стваран податак а не пишчеву реторику, излазило би да се аварско-словенска опсада из Mir. II 2 дешава много доцније после оне, свакако много страшније, опсаде из Mir. I 13—15, коју смо датирали у 586 годину. Било како било, наведене речи претстављају хронолошки неодређен податак.

Писац изричито и у више наврата наводи да се опсада одиграва за време архиепископа Јована⁶². То је драгоцен податак, али као ослонац за поближе датирање не може се употребити јер из њега излази једино то да се опсада из Mir. II 2, као уосталом и наредни и претходни догађај, дешава после 610 године.

У току опсаде цар шаље извесну, иако незнатну, војну помоћ коју предводи „хипарх Харија“⁶³. Међутим, ко је и када је живео овај Харија нисмо успели да пронађемо.

Своју огромну војску, састављену од Словена, Бугара и других племена, хаган доводи пред Солун на позив македонских Словена који су му, између осталог, били поручили и ово: „Солун прима све избеглице из Подунавља, Паноније, Дакије, Дарданије, као и осталих провинција и градова, и пружа им уточиште“⁶⁴. Значи, опсада из Mir. II 2 дешава се непосредно после неких

⁶⁰ Лађе су пристизале у луку јер, објашњава писац, нико није ни знао за тако изненадни долазак варвара, па чак ни сам цар. „Али он (тј. цар) послао је овамо префекта Харију, који ни сам, све док није упловио у луку овог богоспасног (sc. града), није знао за постојећу, како рекосмо, провалу непријатеља“ (PG 116, 1344 No 178).

⁶¹ ... οὐδέποτε γὰρ τοσαύτην πληθὺν βαρβάρων τις τῆ πόλει προσβαλεῖν τεθέαται (Mir. II 2, 1340 No 172).

⁶² Mir. II 2, PG 116 1333—41 No 168, 171, 173—4, 176.

⁶³ ἀλλ'ἔστειλεν ὑπαρχὸν ἐνταῦθα τοῦνομα Χαρῖαν (Mir. II 2, PG 116, 1344 No 178).

⁶⁴ Mir. II 2, PG 116, 1336 No 169.

великих аварских пустошења по читавом византиском Балкану. Пошто се ова опсада, како излази из претходних излагања, дешава после 616 године, онда је највероватније да цитиране речи претстављају алузију на аварске провале између 615—617, када се Цариград налазио под концентричним ударцима Авара и Персијанаца⁶⁵. У сваком случају, наведени податак омогућује закључак да се опсада Солуна из Mir. II 2 не дешава после 619, јер, прво, те године Ираклије склапа са хаганом примирје, и друго, у времену после 619 па све до 626 Авари не проваљују чешће у балканске провинције, док је, напротив, у наведеном месту из Mir. II 2 реч баш о тим и таквим провалама.

Са пишчевом алузијом на аварске провале стоји свакако у вези и његово обавештење о нишким и софиским избеглицама који су се затекли у Солуну у моменту опсаде. О њима се каже: „А други опет, од оних из Ниша и Сардике, пошто су већ били искусили њихово (т.ј. варварско) опседање града, са сузама говораху: побегавши отуда стигосмо овамо да с вама изгинемо. Јер један хитац њихова камена (т.ј. бацача камења) разбиће бедем“⁶⁶. Кад бисмо знали годину или године аварског рушења ових градова добили бисмо прилично поуздан ослонац за датирање опсаде из Mir. II 2. Међутим, о историској судбини ових градова у VII веку, као и у наредним столењима, познати извори ћуте. Штавише, Прокопијева вест да је Јустинијан, поред осталих места, обновио и Ниш и Сардику, досада се третирао као последњи изворни податак о овим градовима у VI—VII веку⁶⁷. Наведени податак из Mir. II 2 показује да су Ниш и Сардика порушени од стране Авара негде после 615 године.

Релативно најкориснији и најупотребљивији индицијум за датум опсаде јесте пишчев извештај да је хаган довео своје трупе пред Солун после двогодишњег спремања⁶⁸. Ако се претпостави да су Словени тражили помоћ од Авара непосредно после своје неуспеле опсаде, онда излази да је хаган стигао пред Солун две године после догађаја из Mir. II 1. У овом смислу досад је углавном и датирана вест из Mir. II 2, како се види из напред приложеног Табеларног прегледа.

⁶⁵ Ostrogorsky, Geschichte 78.

⁶⁶ ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναϊσσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων, ὡς περὶ τῆς αὐτῶν (sc. βαρβάρων) τεῖχομαχίας εἰληφότες, μετὰ θρήνων ἔλεγον, ὅτι ἔχεισθαι φυγόντες ἐνταῦθα ἤκομεν μεθ' ὑμῶν ἀπολέσθαι, μίᾳ γὰρ τούτων λίθου βολῇ τὸ τεῖχος κατεάξει (Mir. II 2, PG 116, 1337 No 171).

⁶⁷ Cf. M. Fluss, Naissus, RE 16, 1589—99; Fluss—Oberhammer, Serdica, RE II A, 1669—1671.

⁶⁸ ὁ χαγάνος... παρετάξατο μετὰ διετῆ χρόνον τῆ... ἡμῶν πόλει (Mir. II 2, PG 116, 1337 No 170).

Датирања у другу половину VII века остављамо по страни, пошто не долазе у обзир⁵⁹. Исто тако није потребно да се поново расправља ни о предлозима оних научника који су *Mir. II 2* датирали две године доцније од датума који су претходно дали за догађаје из првог поглавља⁶⁰. Независно од свог датирања *Mir. II 1* опсаду из *Mir. II 2* датирају једино *Niederle* и *Tafraли*. *Niederle* сматра да хаганову опсаду Солуна треба ставити „пре 626“, то јест пре познате опсаде Цариграда, односно „пре 635–641“, то јест „пре него што су аварску силу на Дунаву сломили Куврат и Само“⁶¹. *Niederle* је сасвим оправдано претпоставио да 626 претставља *terminus ante quem* за догађај из *Mir. II 2* пошто је у питању један замашан ратни поход који Авари свакако нису могли да изведу после свог пораза пред Цариградом. Са тога разлога унапред можемо казати да је неодрживо датирање хаганове опсаде у 626, како предлаже *Tafraли*. Он у образложењу наводи да баш те године Хозрое тражи помоћ од хагана и да се хаган исте године одазива и проваљује на византиску територију. Један део аварске војске, наставља *Tafraли*, полази на Солун, што потврђује сам почетак *Mir. II 2*, док други део проваљује у Тракију, како описују Теофан и Никифор⁶². На ово примећујемо: прво, у *Mir. II 2* говори се једино о аварско-словенском односно хагановом нападу на Солун и нигде нема ниједне речи која би се могла протумачити ни као алузија да аварска војска истовремено ратује игде ван Солуна, акамоли против Цариграда, како *Tafraли* сасвим произвољно приписује тексту *Mir. II 2*. Друго, из описа опсаде види се да се пред зидинама Солуна налази хаган лично, што није ни чудо, пошто се он за овај подухват припремао пуне две године, како се изричито наводи у тексту. Уосталом, и сам *Tafraли* признаје присуство хаганово, како се види из његова препричавања⁶³. С друге стране, Никифор и Теофан, на које се *Tafraли* позива, причају да аварски хаган лично учествује у нападу на Цариград 626 године

⁵⁹ *Byeus*, PG 116, 1337 п. 35, 1363 п. 81, догађај из *Mir. II 2* ставља „између 680–90“. *Tafel*, *De Thessalonica* LXXXIV, у 678–79, а Филарет, Великомученик Димитрије 330–31, и Дринов, Заселение 275, у 678 годину. Дринов погрешно наводи да догађај описује „очевидац“. *Muralt*, *Chronographie* 309, и Николајевић, Критичка покушења, ЛМС 109, 49, предлажу 677 годину, док је *Tougard*, *De l'histoire* 261 п. 64, за 679 годину.

⁶⁰ *Laurent*, *Sur la date* 429, а према њему Станојевић, Византија и Срби II 18, 209, и Милев, Куврат и Кувер 559, аварско-словенску опсаду из *Mir. II 2* датирају у 619 годину. Међутим Милев, Куврат и Кувер 566–68, исти догађај ставља и у 610. Успут напомињемо да Станојевић опсаду из *Mir. II 2* претставља као искључиво „словенски нападај“ у коме учествује само аварска коњица, и то „без хагава“, што је нетачно. Јиречек — Радонић, Историја Срба I 67, догађај датира у време „после 609 године“. Сасвим је усамљен *Marquart*, *Streifzüge* 243–44, који *Mir. II 1* ставља у 581, а *Mir. II 2* у 583 годину.

⁶¹ *Niederle*, SS II 1, 236.

⁶² *Tafraли*, *Thessalonique* 115–16.

⁶³ *Tafraли*, *Thessalonique* 115, 117.

и да њиме руководи. Зар је онда могуће да хаган исте године не само напада два најутврђенија града византиског царства већ и да руководи и једним и другим нападом, и то дословно у исто време, пошто се оба напада, према изворима, дешавају за летњих месеци? Према томе, 626 као датум за *Mir. II 2* не може се примити.

Пошто смо закључили да Хаконова опсада из *Mir. II 1* пада око 616, следи да хаганову из *Mir. II 2* треба ставити око 618. Том датирању иду у прилог ови моменти. Према извештајима хроничара, 617 хаган проваљује све до Дугог зида. Две године доцније он продире до Хераклеје, а одатле све до Цариграда. Непосредно после тога склопи са Ираклијем мир, 619 године⁶⁴. Са овим хроничарским вестима слаже се и анонимни аутор *Mir. II*. У уводу *Mir. II 5* он се поново враћа на догађај из *Mir. II 2* извештавајући да су Авари том приликом „опустошили скоро читав Илирик, односно његове провинције, мислим обе Паноније, исто тако обе Дакије, ... па још и Тракију и подручје уз византски Дуги зид, те друге градове и насеља и...“⁶⁵ Из ових речи разабиремо да је хаганов поход на Солун из *Mir. II 2* уствари био само један од више сличних аварских продора на византиску територију у времену између 617—619 године. Према томе, вест из *Mir. II 2* са допунама из *Mir. II 5* претставља драгоцен извештај који употпуњује доста оскудне податке хроничара о приликама на византиском Балкану у првој декади Ираклијевог владу.

Mir. II 3 — После хагановог напада архиепископ Јован је једном сањао страховит земљотрес. Тумачећи тај сан као претсказање, архиепископ је истрајно молио у храму св. Димитрија да та несрећа мимоиђе град док је он епископ. Небо је услишило његове молитве. Али већ месец дана доцније архиепископ Јован умре и после његове смрти наиђоше земљотреси⁶⁶. Узастопни таласи потреса понављали су се више дана. Куће су пропадале „као лађе на узбурканом мору“. Земља се љуљала „као пијан човек“. Оштећен је чак и део градског бедема. Људских жртава, међутим, није било. Словени који су живели близу Солуна⁶⁷ веровали су да је читаво становништво изгнуло. Стога они пограбише будаке и остали алат за рашчишћавање и тако, без оружја, кренуше у град са намером да из рушевина откопају преосталу имовину грађана. Али стигавши у непосредну близину града увидеше да град стоји као и пре, и да војници стражаре на бедему. Разочарани, вратише се својим кућама празних руку (№ 182). После краћег времена град је задесила нова несрећа: изгорео је храм св. Димитрија. Али саграђен је нови „који и сада гледате“, како завршава писац (№ 183—184).

⁶⁴ Cf. Ostrogorsky, Geschichte 78, 81. Pernice, Eraclio 96—97.

⁶⁵ *Mir. II 5*, 1361 No 195. Види доле у *Mir. II 5*.

⁶⁶ τάχα που μηνός ἐνός πρὸς θεὸν τὸν αὐτὸν ἀποδομῆσαι θεῖον ἡμῶν πατέρα, καὶ εἰθ' οὕτω καταλαβεῖν τὴν... πάλιν τὴν τῶν... σεισμῶν... ὄργην (PG 116, 1348 No 182).

⁶⁷ τὸ δὲ τῶν Σκλαβίνων ἔθνος πλησίον ὑπάρχον (Tougaard, 140 No 57). οἱ τῶν λεχθέντων καὶ παρακειμένων ἡμῖν Σκλαβίνων (Tougaard, 142 No 60).

Испитивање садржине овог поглавља умногоме је отежано због тога што не располажемо ни потпуним ни довољно поузданим текстом⁶⁸. Судећи по наслову очуваном у париском рукопису, у овом поглављу обрађују се два посебна и, како се чини, временски независна догађаја: земљотрес и пожар храма⁶⁹. Приликом вишедневног земљотреса, који је отпочео непосредно после смрти архиепископа Јована, десила су се ова чуда: прво, светац је виђен како за време потреса са анђелима чува стражу; друго, захваљујући чудотворцу ниједан грађанин није страдао иако је много кућа порушено; треће, оближњи Словени, заслепљени од чудотворца, мислили су да је град сасвим порушен па су стога без оружја пошли да раскопавају из рушевина имовину грађана, али кад су стигли, затекли су бедем сасвим читав, па су чак и наоружану посаду видели иако тада ни живе душе у граду није било. Тако су сами они грађанима доцније причали.

На причу о другом догађају писац прелази овим речима: „Обнављајући дакле успомену на ова неизрецива и од варвара објављена чудеса, грађани се после у мирној радости сакупљаху сваке године у спасоносном храму свога старатеља, певајући химне богу и мучнику за свој спас. Међутим, после веома мало таквог живота поново задеси град неописива невоља због наших грехова: онај што душама спас а телима здравље доноси храм често помињаног мученика Димитрија, после бога нашег првог господара, из непознатог разлога до темеља би уништен у пожару...”⁷⁰ Али чудотворац се побрину да његова кућа буде

⁶⁸ Вуеус у ASS одн. PG доноси само неке одломке текста, док је испуштене делове препричао. Сем тога, у cod. Paris. 1517 недостаје једна страница која се односи управо на ово поглавље, како извештава Вуеус, PG 116, 1345 п. 44 et 1347 п. 50. Непотпуност текста из боландистичког издања прилично надокнађују фрагменти које је објавио Tougard, De l'histoire 141—48. Текст који се односи на пожар и обнову цркве објавио је O. Tafraill, Revue archéol. t. 13, 1909, 84—86.

⁶⁹ Наслов гласи: περὶ τῶν γενομένων θεηλάτων σεισμῶν καὶ ἐμπρησμοῦ τοῦ ναοῦ (Mir. II 3, PG 116, 1346, nota 45).

⁷⁰ Место је доста нејасно па га стога наводимо: τῶν οὖν ἀνεκλαλήτων τούτων θαυμάτων καὶ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐν εὐφροσύνῃ λοιπὸν μεθ'ἡσυχίας ἢ πόλις τῆ θεῶ καὶ τῆ μάρτυρι ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας κατ' ἔτος ἀνανεούμενοι μεθ' ἑμῶν συνηθροίζοντο ἐν τῆ ψυχασώστῳ τεμένει τοῦ αὐτῶν κηδεμόνος. μετ' ὀλιγοστών (in cod. οὐλιγοστών, Tougard 145 п. 2) οὖν τούτων ἤδη χρόνον ἐπῆλθε πάλιν τῆ πόλει ἐξ ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἀφατος θλίψις... (Mir II 3, PG 116, 1348 No 183). Tougard мисли да израз μετ' ὀλιγοστών χρόνον, како стоји у cod. Paris. 1517, значи исто што и μετ' οὐκ ὀλιγοστών и преводи га са „après un temps assez considérable“. Ми сматрамо, међутим, да је οὐλιγοστών = ὀλιγοστών, аналогно οὐλος = ὄλος, и преводимо га са „после веома мало таквог живота“, пошто овде χρόνος не може да значи „време“, него „живот“. Јер смисао је реченице у томе да су грађани мало година проживели у миру и срећи после недаће коју им је донео земљотрес. Реч οὐλιγοστών у значењу ὀλιγοστών схватио је и Laurent, Sur la date 424.

поново обновљена. Јер „захваљујући старању и помоћи победника (тј. Димитрија) онај прекрасни и здравље доносећи храм, који и сада гледате, би освећен.“⁷¹

У Mir. II. 3 описују се дакле, односно помињу, многи догађаји који очигледно не припадају истоме времену. Смрт Јована архиепископа, земљотрес и покушај оближњих Словена да се њиме користе истовремени су догађаји пошто се одигравају у једном месецу. После тога долази пожар који је уништио кров и унутрашњи уређај цркве, док су зидови, како се из пажљивијег читања читавог текста разабире, остали читави⁷². Колико је времена протекло од пожара до обнове цркве писац одређено не каже. Међутим, из његових речи да се наслутити да је нови храм освећен тек после извесног времена. Према томе, у Mir. II 3 има три датума које би требало поближе одредити: а) смрт Јована, земљотрес и покушај Словена, б) пожар цркве и в) реконструкција цркве. Први датум интересантан је пре свега због архиепископа Јована, јер је он писац Mir. I. Фиксирати други, односно трећи, датум било би од немале користи, јер овде је реч о једном значајном споменику византиске уметности. Црква св. Димитрија, наиме, о чијој се обнови овде говори, била је очувана све до 1917, када је уништена. То је била величанствена базилика коју су Турци били поштедели и претворили у џамију. Крајем прошлог и почетком овог столећа у џамији, односно цркви, откривени су многобројни мозаици од којих неки имају и натписе⁷³. Два од ових натписа очигледно су у вези са садржином Mir. II 3. Први се налази испод једног мозаика који представља св. Димитрија како стоји између два ктитора од којих је један епископ а други неки висок функционер, вероватно префект Илирика чије је седиште било у Солуну. Натпис је исписан у два реда и гласи:

⁷¹ καὶ διὰ τῆς τοῦ ἀθλοφόρου σπουδῆς τε καὶ συνάρσεως, ὡς ὄρατε καὶ νῦν, ὁ βπερχαλλῆς οὗτος... οἶκος ἀνιερώθη... (Mir. II 3, PG 116, 1348 No 184).

⁷² Објављујући потпун текст о пожару, Тафрали је спровео успешну анализу и убедљиво показао да храм није до темеља изгорео, како се добија први утисак, него само његова унутрашњост. (Tafraли, Sur la date de l'église et des mosaïques de s. Démétrius de Salonique, Revue archéol. t. 13, 1909, 86—91). Сличну претпоставку изразио је већ Texier (et Pullan), Architecture byzantine, Londres 1864, 137, док је Laurent, напротив, протумачио текст Mir. II 3, у супротном смислу (BZ 4, 424).

⁷³ Најпотпунији приказ и опис уметничких објеката откривених у солунској базилици дао је П. Н. Папагеоргиу у BZ 17 (1908) 321—381. Годину дава доцније још значајнији и научно солиднији рад о мозаицима солунске базилике објавио је Успенски у Изв. русск. археол. инст. в Константинопуљу 14 (1909) 1—61. За осталу литературу cf. Ch. Diehl, Salonique, Paris 1920, 24. Синтезу досадашњих резултата на испитивању мозаика доноси Grabar, Martyrium II 88—100.

+ κτίστας θεωρεῖς τοῦ πανενδόξου δόμου
 ἐκεῖθεν ἔνθεν μάρτυρος Δημητρίου, (први ред)
 τοῦ βάρβαρον κλύδωνα βαρβάρων στόλων
 μεταπρέποντος καὶ πόλιν λυτρούμένου + (други ред)⁷⁴

(Превод: Лево и десно (т.ј. од св. Димитрија) гледаш осниваче преславног храма мученика Димитрија, онога који варварску олују варварске поморске војске сузбија и град ослобађа).

Прва реченица овог стихованог (јампски триметар) натписа, која говори о оснивачима цркве, односи се, поред неког солунског епископа, свакако на Леонтија, префекта Илирика почетком V века, јер, према упорно одржаваној традицији, он је био ктитор цркве св. Димитрија⁷⁶. Другом реченицом очигледно се алудира на опсаду словенских племена из Mir II 1, јер од свих вести о варварским нападима из Mir. I—II једино Mir. II 1 описује опсаду у којој је напад са мора био главни⁷⁸. Натпис дакле претставља сведочанство које потврђује тачност извештаја из Mir. II 1. Међутим, за хронологију тог догађаја натпис се не може користити. Па ипак, његова садржина јасно показује да је мозаик израђен, а можда и реконструисан, приликом обнове цркве св. Димитрија о којој се говори у Mir. II 3. Из онога што смо напред изложили следи да је то било негде око половине VII века, а можда и нешто раније⁷⁷.

Други натпис, који је опет у јампском триметру, садржински је повезан управо са извештајем о пожару и реконструкцији базилике из Mir. II 3. Исписан је испод три медаљона у мозаику, од којих средњи претставља св. Димитрија, а два побочна неке високе личности⁷⁸. Натпис гласи:

⁷⁴ Мозаик са натписом доноси Папагеоргиу, BZ 17, 380 са погрешним читањем прве речи натписа; Успенски, Мозаици 10 и табла XV; Diehl, Manuel d'art byzantin I 210.

⁷⁵ Писаним вестима о Леонтију као оснивачу које је прикупио Tafrafi, Revue archéol. t. 13, 1909, 99—101, треба додати Passio s. Demetrii, ed. Byeus, PG 116, 1173—184, јер је она свакако најстарији извор у овом погледу. (В. напред кратак преглед виз. хат. нап. 8 а)

⁷⁶ Ова Хацонова опсада била је приказана и на посебном мозаику (В. напред у садржају Mir. II 1). Истина, и опсада из Mir. II 4 извршена је не само са копна него и са мора, али главни ударац долазио је са копна, како се разабире из њеног описа.

⁷⁷ Описујући овај мозаик, Grabar, Martyrium II 88—9, га не датира.

⁷⁸ Grabar, Martyrium II 88—93, сматра да побочни медаљони претстављају два солунска епископа и да потичу из VII века. То датирање, до кога се дошло анализом израде медаљона, потпуно је у складу са нашим датирањем до кога долазимо анализом текста Mir. II 3.

Ἐπὶ χρόνων Λέοντος ἠβῶντα βλέπεις
καυθέντα τὸ πρὶν τὸν ναὸν Δημητρίου⁷⁹

(Превод: Гледаш цркву Димитрија, пре спаљену, а за време Лава обновљену).

Натпис дакле каже да је црква „подмлађена” за време неког Лава. Идентификовање те личности отежано је тиме што се поред имена не наводи и његова функција, односно титула. Испуштање титуле у овом конкретном случају постаје разумљиво ако имамо у виду ове моменте: прво, распоред као и величина медаљона изискивали су да трака за њихов пропратни натпис буде, у циљу одржања пропорције, одређене како дужине тако и ширине, утолико пре што се читав мозаик, како се види из фотографског снимка, налази на уском простору изнад лука, и друго, текст натписа требало је изразити у два кратка стиха са строго одређеним бројем слогова. Али такво тумачење, ма колико било тачно, од сасвим је незнатне користи за истраживање титуле Лава које се овде намеће као први предуслов за идентификовање његове личности. Говорећи начелно и узимајући у обзир да се црква, чија се реконструкција обележава натписом, налази у једном важном црквеном и политичком центру и да је она сама по себи значајан објект, Лав из натписа може да буде: цар, архиепископ или војно административни функционер (префект). Прва претпоставка отпада из простог разлога што у току читавог VII века ниједан византиски владар није носио име Лав. А да је овде у питању не само VII век него штавише и време око 630—650, то сматрамо, после свега што смо напред казали, неоспорним. Остаје дакле као могућност да је Лав или архиепископ или префект.

Од солунских митрополита у VII веку познати су нам ови: Плотин (између 604—око 610)⁸⁰, Јован аутор *Mir. I* (око 610—око 630), Павле (око 649),⁸¹ Јован (око 680),⁸² Петар (око 688),⁸³ Сергије (око 690).⁸⁴ Ова листа, иако је проширена са два имена која су досада била мање позната (Плотин и Петар), ипак је још увек непотпуна. За питање које овде третирамо од највеће је штете

⁷⁹ Снимке овог мозаика доносе Папагеоргиу, *BZ* 17, 326 и табла III; Успенски, *Мозаици* 28; Tafraß, *Revue archéol.* t. 13, 1909, 84; A. Adamantiu, *Η Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη*, Атина 1914, 54.

⁸⁰ в. напред нап. 4.

⁸¹ Познат на основу писама папе Мартина I (649—55) из године 649 којима га оптужује због мовотелитске јереси. Текст папиних оптужби доноси Mansi, *Sacrorum concilliorum collectio* X, col. 785, 833—49. Cf. L. Petit, *Les évêques de Thessalonique*, *Échos d' Orient* 4, 1900—1, 213—14.

⁸² Спомиње се као присустан у актима шестог васељенског сабора у Цариграду из 680/81 године (cf. L. Petit, *op. cit.* 214).

⁸³ Изричито се помиње у едикту Јустинијана II који је датиран у 688. Текст едикта објавио Grégoire, *Byzantion* 17, 1944—5, 123—124.

⁸⁴ Према претпоставци до које је дошао L. Petit, *op. cit.* 214.

што не познајемо име Павловог претходника, пошто је, како претпостављамо, обнова базилике извршена управо за његова или Павлова епископата. Из крње листе којом располажемо можемо једино извући констатацију да од приличног броја познатих солунских митрополита VII века нема ниједног са именом Лав. Другим речима, немамо никаквог оправданог разлога да унапред одбацимо трећу могућност, то јест да се израз *ἐπὶ χρόνων Λέοντος* односи на неког префекта. Ако је тако, онда једна белешка на маргини париског рукописа *Mir. II* постаје веома убедљив докуменат. *Tafraii* је, наиме, исписујући са париског рукописа читав текст *Mir. II 3* који се односи на пожар и обнову цркве (*cod. Paris. 1517 fol. 162*), приметио да је са стране тог места, златним словима и руком самог преписивача, записано ово: *ἐπὶ τῶν χρόνων Λέοντος ἐπίτρυψι*⁸⁶. Ова схолија веома је карактеристична. Њена релативно велика старост је загарантована пошто је, како уочава *Tafraii*, записана од самог преписивача париског рукописа (XII век). На основу тога претпостављамо да се *Λέων* из схолије уз *Mir. II 3* и *Λέων* из натписа којим је обележена реконструкција базилике односи на исту личност, пошто се у оба случаја ради о истој ствари⁸⁶. Према томе, извештај о пожару и обнови базилике св. Димитрија из *Mir. II 3* не само да се потврђује него се и допуњује једним епиграфским податком који нам говори да је обнова цркве извршена за време неког Лава префекта.

Али ни овај податак, иако је користан, засад се не може употребити као ослонац за датирање *Mir. II 3*, и то стога што не знамо у којем је деценију Лав био префект Илирика. Штавише, од свих префеката који су током VII века заседали у Солуну досад није било познато ни једно једино име.

Све у свему, ни анализа садржине *Mir. II 3*, као ни допунски подаци до којих смо дошли, не пружају могућност да се поближе одреде датуми који нас овде интересују. *Points de repère* постоје, али не можемо их искористити, бар засад. Проблем поближег датирања догађаја из *Mir. II 3* било би сасвим лако решити кад бисмо располагали потпунијим листама солунских епископа и префеката у VII веку. При садањем стању морамо се задовољити само приближним датирањима. На основу предњих излагања, као и расправљања о догађајима из *Mir. II 1—2*, закључујемо да догађаји из *Mir. II 3* иду овим хронолошким редом: смрт архиепископа Јована и покушај Словена да уђу у Солун приликом земљотреса — око 630 године⁸⁷. Пожар у базилици св. Дими-

⁸⁶ O. Tafraii, *Rev. archéol.* t. 13, 1909, 97.

⁸⁶ Идентификацију *Λέων* са натписа уз медаљоне са *Λέων* из схолије париског рукописа извршио је већ *Tafraii* у свом чланку *Sur les réparations faites au VIIe siècle à l'église de s. Démétrius de Thessalonique*, *Revue archéol.* t. 14, 1909, 384—86. Аргументи којима ту идентификацију правда умесни су али не и довољни.

⁸⁷ Можда није искључено да је земљотрес из *Mir. II 3* у вези са великим земљотресом који је Теофан забележио *ad A. M. 6124* (633 н. е.) и који се, према Теофану, највише осетио у Палестини.

трија — неколико година доцније, то јест негде око 635. Реконструкција базилике — највише десетак година доцније, то јест између 640—650 године⁸⁸. Оправданост оваквог датирања, заснованог искључиво на анализи *Mir. II 3* као и претходних двају поглавља, у извесној мери потврђују и нама позната датирања оних мозаика који су израђени управо приликом обнове базилике о којој се говори у трећем поглављу *Mir. II*⁸⁹.

Mir. II 4. — У уводу писац напомиње да је од многобројних чудеса досада описао само њих „неколико“, и то „укратко“, па наставља: „Прелазим на брижљиво старање које је у садашње време према нама показао онај исти мученик Димитрије који је за нас и свој живот жртвовао, како је он за своје недостојне слуге прошао кроз толико опасности и зноја и како је град ослободио од неизбеживих опасности мимо свих очекивања“.

„Док су, наиме, они често помињани, у близини овог богом чуваног града настањени Словени најизглед чували мир, дотле онај који је тада по дужности као префект управљао овом покрајином напуни — на који начин или због чега? — преко достављача богомудре уши онога коме је од бога додељено да влада над нама против кнеза Ринхина, по имену Првуда, како се подмуклим плањом и злом намером заверио против нашега града“⁹⁰ (№ 185). Цар шаље наредбу да се Првуд

⁸⁸ Да од пожара до завршетка радова на реконструкцији базилике није протекло много година потврђује се и археолошким испитивањима из којих се види да многи стубови као и делови зида носе тргове брзога рада и недовршености (Parageorgiu, BZ 17, 1908, 338—40).

⁸⁹ Пре свега, карактеристично је да према мишљењу историчара уметности најмлађи од мозаика који су у базилици откривени не прелазе границе VII века (Grabar, *Martyrium II 88*). Сем тога, она три медаљона у мозаику чији натпис, како смо показали, стоји у вези са реконструкцијом базилике из *Mir. II 3*, датирана су у VII век, и то независно од текста *Mir. II 3* (cf. Grabar, *Martyrium II 93*).

О хронологији догађаја из *Mir. II 3* досад се уопште није расправљало изузев неколико покушаја датирања вести о смрти архиепископа Јована. Вуеус, PG 116, 1347 p. 49 и Tafel, De Thessalonica LXXXIV, сматрају да је Јован умро у последњој деценији VII века, док Филарет, Великомученик Димитрије 330—31, одређено каже да је то било 695 године. Murali, *Chronographie 310*, митрополитову смрт ставља у 678, иако на страни 308 истог дела бележи да је Јован био присутан на васељенском сабору из 680 године. Његов датум преузима и Николајевић, Критичка покушења, ЛМС 109, 49. Tougard, De l'histoire 254 p. 13, 262 p. 65, догађај из *Mir. II 3* ставља у крај VI века пошто је сасвим погрешно закључио да је опис пожара базилике из *Mir. II 3* уствари препривавање вести о пожару киворија из *Mir. I 12* После оног што смо напред утврдили о архиепископу Јовану очигледно је да се ниједно од наведених мишљења не може одржати. Laurent, Sur la date 431, претпоставља да је митрополит Јован умро најкасније око 649. Овај закључак у основи је, како смо видели, тачан.

⁹⁰ τὴν ἔδῃ προτεθεισαν μερικῶς τῶν θαυμάτων πληθὺν τοῦ... Δημητρίου... ἐν βραχεὶ λόγῳ ἐκ τῶν πλείστων διεξελθόν, μετελεύσομαι εἰς τὴν ὄψιν καθ' ἡμᾶς προσελθούσαν παρ' αὐτοῦ... μάρτυρος Δημητρίου προμήθειαν, ... Τῶν γὰρ πολλῶν λελεγμένων τῶν προσπαραικειμένων τῇ θεοσώστῳ ταύτῃ πόλει Σκλαβίνων τῷ δοκεῖν τὰ τῆς εἰρήνης κρατούντων, ὁ τότε τῆς τῶν ἐνταῦθα ἐπαρχότητος κρατεῖν κελευσθεὶς — ποίῳ τρόπῳ ἢ τίνος χάριν — τὰς θεοσόφους τοῦ ὑπὸ θεοῦ λαχόντος βασιλεύειν ἡμῖν, διὰ ἀναφορῶν ἐνήχησεν ἀκοῶς κατὰ τοῦ τῶν Ρυγχίνων ῥηγῶς, τοῦνομα Περβούνδου... (PG 116, 1349 № 185).

везан доведе у Цариград. Пошто је он тада управо боравио у граду, ухватише га, везаше и отпремише у престоницу (№ 186). Кад се то прочуло, Словени са Ринхина као и они са Стримона захтеваху од солунског префекта да им се Првуд врати. У ту сврху би послато у Цариград посланство састављено од словенских и солунских претставника и „вашавши његову благочестивост где се спрема за одбранбени рат против богом презрених Агарена, би утврђено са свим овим поклисарима да ће он (sc. цар) Првуда ослободити после рата“⁹¹. Кад се посланство вратило са овим обећањем, Словени се примирише. Међутим, неки врло угледан тумач наговори Првуда да се склони на његово (тумачево) имање у Тракији. Кнез Првуд, преобучен у ромејско одело и знајући грчки, изиђе из Цариграда као грађанин и оде у Тракију. Читавих 40 дана цар је свакодневно слао коњицу да пронађе Првуда. Кад се чинило да му се траг сасвим заметнуо, би пронађен на тумачевом имању и враћен у Цариград. Његови саучесници, које је одао, кажњени су, а он сам стављен под јаку стражу. Ускоро је поново покушао да бежи, али би ухваћен. На саслушању отворено признаде своје непријатељске намере према Солуну и стога га цар даде погубити.

Кад се то прочуло, Словени са Ринхина и Стримона заједно са Сагудатима дигоше се листом против Солуна. Вршили су препаде и хватали робље свуда око града, на копну и на мору. „И они су то чинили без престанка пуне две године“⁹². Та герилска блокада изазва у граду страховиту глад. Многи су и умрли. Изгладнели људи пребегавали су варварима и да они нису почели да их продају Словенима из дубље унутрашњости град би остао без становништва.

Једном навале Словени на сам град и „цвет одважнијих (sc. бранилаца) би сасечен на северној страни крај пешчаног насипа“. Најзад, цар посла граду десет наоружаних лађа (καράβους) и нешто намирница. „Већу војску није могао јер је и сам био заокупљен у другом рату“⁹³.

Одлуком градске управе ове царске лађе беху послате у околину Тебе и Деметријаде да од тамошњих Велегезита покупују што више „сувих плодова“ и друге хране. То словенско племе, наиме, тада није било у ратном стању са Солуном. У међувремену словенски Дрогувити, Сагудати, као и они са Ринхина, извршише концентрични напад на Солун, једни са копна а други са мора, и то „двадесет петог дана месеца јула, петог индикта“⁹⁴. Били су страховито наору-

⁹¹ καὶ ἐβρημένῃς τῆς αὐτοῦ εὐσεβείας προπαράταξιν τῶν θεσπτότων Ἀγαρηνῶν ἀνθοπλιζομένης, ... (Tougaard, 150 № 67).

⁹² καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς διηνεκῶς ἐπράττετο μέχρι χρόνων δύο πληρεστάτων (Tougaard, 156 № 76).

⁹³ αὐτίκα γ' οὖν δέκα ἐνόπλους καράβους μετὰ καὶ δαπανῶν ὁ τῶν πραγμάτων κύριος τῆ πόλει κατέπεμψεν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι στρατὸν πλεῖονα στείλαι, καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς συνέβη ἐν ἑτέρῳ ἀσχολεῖσθαι πολέμῳ (Tougaard, 164 № 84).

Израз συνέβη ἐν ἑτέρῳ ἀσχολεῖσθαι πολέμῳ („заокупљен, запослен у другом рату, тј. рату који је сличан нашем“) сматрамо карактеристичним. Из саме формулације израза види се да је у питању неки одбранбени а не офанзивни царев рат, јер кад би ово последње било, овда писац не би изједначавао (ἐν ἑτέρῳ) цареву ратовање са борбама око Солуна, које су биле изразито дефанзивног карактера. Тачност такве интерпретације потврђује и облик инфинитива пасивног ἀσχολεῖσθαι (бити заузет, заокупљен, притиснут и т. сл.), утолико пре што глагол ἀσχολέω тражи акузатив, са предлозима εἰς и περί, или без њих, кад год показује неку радњу која долази иницијативом субјекта. Према томе, овде је реч о оном истом одбранбеном рату против Арабљана о коме је писац и раније говорио. У истом смислу ово су место схватили Tafel и Tougaard. (Cf. Tougaard 264, п. 79).

⁹⁴ τῆ εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ Ἰουλοῦ μηνός, ἰνδικτιῶνος πέμπτῃ... πόλει προσέβαλον, ... (Tougaard, 166 № 87).

жани, јер су имали оруђа за бацање ватре, бацаче камења, лествице „до неба високе“, стреле „тек пронађене“, „безброј дрвених справа“ и „просто речено оно што нико из нашег нараштаја није ни знао ни икад видео, чак за већину тога не могосмо све досада ни имена дати“. Али тада се деси чудо. Словени са Стримона, приближивши се граду на око три миље, повратише се у свој крај. Поменута словенска племена три дана водила су борбу али без жељеног успеха. Тада се међусобно посвађаше, покупише погинуле вође као и рањенике и одоше својим кућама, оставивши пред зидинама чак и ратне справе. После неколико дана стигше са житом и поврнем они што су били отишли Велегезитима. Тако пропаде опсада.

Али и после тог неуспеха Словени не мирују. „Данима“⁹⁵ су вршили препаде, пљачке и заробљавања по околини Солуна. Истовремено су градили и нова оруђа и тако се спремали за нову опсаду. Међу тим припремама најзначајнији је био случај једног словенског мајстора који се своје квезу понудио да изгради високу кулу са точковима и ваљцима. Обећавао је да ће се том справом Солун лако освојити. Кнез усвоји предлог и даде мајстору радну снагу. Изградња куле већ је доста напредовала кад једног дана „мајстору се приказа славни мученик Димитрије и ударивши га по лицу шамаором распамети га“. Полудевши сасвим, мајстор побеже у шуму и тамо остаде све док Словени „посредовањем мученика сасвим не изгубише жељу за дљим опседањем“. Повративши се из шуме здрав, мајстор дође у град и ту би покрштен.

Завршивши причу о словенском мајстору, писац наставља: „А ево како је још једном (sc. нама) указана помоћ захваљујући посредовањима онога који воли наш град. Од свих, наиме, Словена једино они са Стримона и Ринхина, док су остали отада делимично мировали и одложили оружје, пошто би опљачкали велики број помораца који су се враћали у царски град са товаром плодова као и становнице по острвима око морског теснаца (sc. Дарданела) и околини места Парнион и Проконез, и пошто би заробљавали заједно са пловилима чак и саме царинике враћали би се у своје колибе одводећи много лађа“.

„Тада поглавар државе, од Христа окруњени наш цар, гледајући упорност и дрскост непријатеља, и то не само ону (sc. дрскост) према нашем граду (sc. Солуну) него како се усуђују да нападну и саме владаре, одлучи да са одредима христољубиве војске из Тракије и насупротних земаља зарати против оних са Стримона, и то не прикривено или из потаје него им унапред објавивши свој поход“⁹⁶. Стримонци, сазнавши то, заузеле клисуре и утврђенија места и позвавши

⁹⁵ εἰ γὰρ τὸ τῆς πολιουρκίας τότε διεσχέδαστο, ἀλλὰ τὸ τῶν κούρσων ἤγουν ἡμερινῶν ἀνευδότων προσβολῶν οὐκ ἐπαύσατο (Tougaard, 178 № 99).

⁹⁶ Καὶ ταύτη δὲ πάλιν διὰ τῶν τοῦ φιλοπόλιδος πρεσβειῶν γεγένηται ἡ συμμαχία· τῶν γὰρ ἀπάντων Σκλαβίνων οἱ ἀπὸ τοῦ Στρυμῶνος καὶ Ρυγχίνου, λοιπῶν ἐκ τῶν ἐνθεν μερικῶς καταπαυσάντων καὶ διαξέυκτων ἔπλων, τοὺς θαλαττίους πλωτῆρας τοὺς ἐπὶ παρακομιδῇ καρπῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἀνιόντας πόλει παμπόλλους ἐκπορθήσαντες, ἀπὸ τε τῶν νήσων καὶ τῆς στενῆς θαλάττης καὶ τῶν ἐπὶ τὸ Πάριον καὶ Προκόννησον τόπους, καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ τελωνεῖον ἅμα τῶν πλοῦμων αἰχμαλωτίσαντες, μετὰ πλείστων νηῶν οἴκοι ἐπὶ θυλάκους ἀπίασιν.

Τότε δὲ ὁ τῶν πραγμάτων κύριος ὁ χριστοστεφῆς ἡμῶν βασιλεὺς τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀλαξονίαν τῶν ἐχθρῶν ἐρῶν οὐ μόνον τὴν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς πόλιν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τολμᾶν ἀντιπαρατάξασθαι τοὺς κρατοῦντας, ἠξίωσε τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ διὰ Θράκης καὶ τῶν ἀντίων κατὰ τῶν τοῦ Στρυμῶνος καταστρατοπεδεῦσαι, οὐ κρυφῆδὸν ἤτοι λαθραίως, ἀλλὰ καὶ προμηνύσας αὐτοῖς τὴν πρὸς αὐτῶν ἐπέλευσιν. (Tougaard, 182—84 № 106—7).

у помоћ и војску извесног броја других кнезова спремаху се за отпор царским трупама. Али „христољубива војска“ из заседе побѝ вође и много војске и „разбежа се читаво варварско племе“.

Шаљући војску копном цар је истовремено упутио за Солун и лађе са 60.000 мерица жита. „Пошто су тада иза лађа са житом и осталом робом пловиле и ратне лађе које су их пратиле, варвари, претрпевши крајњи пораз, стадоше најзад да говоре о миру“ (Tougard 148—186, № 65—169; у PG текст је углавном само резимиран).

У целој збирци *Μιγ. II* ово је најважније поглавље, јер доноси читав низ историски значајних и драгоцених вести о македонским Словенима. О хронологији ових вести досад се расправљало знатно више но о подацима из других поглавља *Μιγ. II*. Неслагања међу научницима овде су такође највећа. Скоро сваки

Овде као и на многим другим местима писац *brevis esse studens obscurus fit* У том погледу нарочито је нејасан у другој реченици. Превод те реченице изискује образложење. Не износећи га у свим појединостама, ми ћемо покушати само да оправдамо наш израз „отада“ којим смо превели *ἐκ τῶν ἔνθεν*. Почетак те реченице *Byeus* је превео: *E Sclavis enim omnibus ii, qui a Strymone et Runcino sunt, reliquis, qui harum partium sunt, partim quiescentibus... armisque disjunctis* (PG 116, 1358). *Tougard* преводи друкчије: *de tous les Slaves en effet, ceux du Strymon et du Rhynchin, pendant que les autres se reposaient en partie de tous ces événements et que leurs armes étaient déposées,...* (p. 183). *Byeus*, дакле, израз *ἐκ τῶν ἔνθεν* схвата као ознаку за простор: *qui harum partium*. Али то је неприхватљиво: прво, што би у том случају грчки израз пре требало превести са *qui illarum partium*, а то очигледно не иде, и друго, што против таквог превода говори општи смисао текста из кога се види да писац уопште не жели да просторно одређује словенска племена, а то му је и непотребно јер су за њ и Словени са *Ринкина*, како се види са почетка овог поглавља, део *τῶν προσπαρακειμένων Σκλαβίνων*. Не може се примити ни *Tougard*-ов превод: *de tous ces événements*, прво стога што глагол *καταλάβω* у прелазном значењу тражи акузатив а не генетив, па према томе *ἐκ τῶν ἔνθεν... καταλαύσαντων* не може имати смисао који му је дао *Tougard*, јер овај партицип очигледно има непрелазно значење: „*quiescentibus*, мировали“. Простаје као једино могуће да *ἐκ τῶν ἔνθεν* има временско значење и треба га превести са „отада, после овдашњих догађаја, после тога“, то јест после неуспеле опсаде Солуна о којој је писац непосредно пре тога говорио завршавајући причу о словенском мајстору. Помоћ (*συμμαχία*) чудотворца при тој опсади састоји се у томе што је распаметио мајстора и тако осујетио опсаду, а његова *συμμαχία* поводом Стримонаца и Ринхинаца састоји се у томе што их је цар потукао. Према томе, овде су у питању два, временски одвојена догађаја. Да је тако доказује и пишчев израз *καὶ πάλιν* „поново, још једном“.

Да ли су гусарења на мору од стране Стримонаца и Ринхинаца наступила непосредно после пропалог покушаја мајстора или вешто дошнѝе, писац не каже. Али вероватније је претпоставити да је после неуспеле опсаде владало извесно време затишје које су први прекинули Стримонци и Ринхинци, док су остали и даље мировали. У том смислу ово место интерпретира и *Tafel, De Thessalonica XCII*. Међутим, још важније је питање: колико су времена они гусарили? Мислимо да је то трајало више месеци, а можда и дуже, јер на то упућује пишчев израз *ἐπιμονήν* „упорност, истрајност“ и *ἀπίασιν*, презент у значењу итеративног имперфекта. Сем тога, из текста се види да су Словени извршили много акција, и то на релативно широком и од њихових седишта удаљеном простору (Св. Гора—малоазиска обала Мраморног Мора), а то се није могло моноксилима извршити за кратко време. Најзад, на дуже трајање њихове пиратерије указује и партицип *δρῶν* пошто се овде приповеда један протекли, прошли догађај.

трија — неколико година доцније, то јест негде око 635. Реконструкција базилике — највише десетак година доцније, то јест између 640—650 године⁸⁸. Оправданост оваквог датирања, заснованог искључиво на анализи *Mir. II 3* као и претходних двају поглавља, у извесној мери потврђују и нама позната датирања оних мозаика који су израђени управо приликом обнове базилике о којој се говори у трећем поглављу *Mir. II*⁸⁹.

Mir. II 4. — У уводу писац напомиње да је од многобројних чудеса досада описао само њих „неколико“, и то „укратко“, па наставља: „Прелазим на брижљиво старање које је у садашње време према нама показао онај исти мученик Димитрије који је за нас и свој живот жртвовао, како је он за своје недостојне слуге прошао кроз толико опасности и зноја и како је град ослободио од неизбежних опасности мимо свих очекивања“.

„Док су, наиме, они често помињани, у близини овог богом чуваног града настањени Словени наизглед чували мир, докле онај који је тада по дужности као префект управљао овом покрајином напуни — на који начин или због чега? — преко достављача богомудре уши онога коме је од бога додељено да влада над нама против кнеза Ринхина, по имену Првуда, како се подмуклим плањом и злом намером заверио против нашега града“⁹⁰ (№ 185). Цар шаље наребу да се Првуд

⁸⁸ Да од пожара до завршетка радова на реконструкцији базилике није протекло много година потврђује се и археолошким испитивањима из којих се види да многи стубови као и делови зида носе тргове брзога рада и недовршености (Parageorgiu, BZ 17, 1908, 338—40).

⁸⁹ Пре свега, карактеристично је да према мишљењу историчара уметности најмлађи од мозаика који су у базилици откривени не прелазе границе VII века (Grabar, Martyrium II 88). Сем тога, она три медаљона у мозаику чији натпис, како смо показали, стоји у вези са реконструкцијом базилике из *Mir. II 3*, датирана су у VII век, и то независно од текста *Mir. II 3* (cf. Grabar, Martyrium II 93).

О хронологији догађаја из *Mir. II 3* досад се уопште није расправљало изузев неколико покушаја датирања вести о смрти архиепископа Јована. Вуеус, PG 116, 1347 п. 49 и Tafel, De Thessalonica LXXXIV, сматрају да је Јован умро у последњој деценији VII века, док Филарет, Великомученик Димитрије 330—31, одређено каже да је то било 695 године. Muralt, Chronographie 310, митрополитову смрт ставља у 678, иако на страни 308 истог дела бележи да је Јован био присутан на васељенском сабору из 680 године. Његов датум преузима и Николајевић, Критичка покушења, ЛМС 109, 49. Tougard, De l'histoire 254 п. 13, 262 п. 65, догађај из *Mir. II 3* ставља у крај VI века пошто је сасвим погрешно закључио да је опис пожара базилике из *Mir. II 3* уствари препричавање вести о пожару киворија из *Mir. I 12*. После оног што смо напред тврдили о архиепископу Јовану очигледно је да се ниједно од наведених мишљења не може одржати. Laurent, Sur la date 431, претпоставља да је митрополит Јован умро најкасније око 649. Овај закључак у основи је, како смо видели, тачан.

⁹⁰ τὴν ἔδην πρὸςθεθεῖσαν μερικῶς τῶν θαυμάτων πληθὺν τοῦ... Δημητρίου... ἐν βραχεὶ λόγῳ ἐκ τῶν πλείστων διεξελθόντων, μετελεύσομαι εἰς τὴν νῦν καθ' ἡμᾶς προσελθούσαν παρ' αὐτοῦ... μάρτυρος Δημητρίου προμήθειαν,... Τῶν γὰρ πολλῶν λελεγμένων τῶν προσπαραιρεμένων τῇ θεοσώσῃ ταύτῃ πόλει Σκλαβίνων τῷ δοκεῖν τὰ τῆς εἰρήνης κρατούστων, ὁ τότε τῆς τῶν ἐνταῦθα ἐπαρχότῃτος κρατεῖν κελευσθεῖς—ποῖψ τρόπῳ ἢ τίνος χάριν—τὰς θεοσόφους τοῦ ὑπὸ θεοῦ λαχόντος βασιλεύειν ἡμῖν, διὰ ἀναφορῶν ἐνήχησεν ἀκράς κατὰ τοῦ τῶν Ῥυγγίνων ῥηγῶς, τοῦνομα Περβούνδου... (PG 116, 1349 № 185).

везан доведе у Цариград. Пошто је он тада управо боравио у граду, ухватише га, везаше и отпремише у престоницу (№ 186). Кад се то прочуло, Словени са Ринхина као и они са Стримона захтеваху од солунског префекта да им се Првуд врати. У ту сврху би послато у Цариград посланство састављено од словенских и солунских претставника и „нашавши његову благочестивост где се спрема за одбранбени рат против богом презрених Агарена, би утврђено са свим овим поклисарима да ће он (sc. цар) Првуда ослободити после рата“⁹¹. Кад се посланство вратило са овим обећањем, Словени се примирише. Међутим, неки врло угледан тумач наговори Првуда да се склони на његово (тумачево) имање у Тракији. Кнез Првуд, преобучен у ромејско одело и знајући грчки, изиђе из Цариграда као грађанин и оде у Тракију. Читавих 40 дана цар је свакодневно слао коњицу да пронађе Првуда. Кад се чинило да му се траг сасвим приметно, би пронађен на тумачевом имању и враћен у Цариград. Његови саучесници, које је одао, кажњени су, а он сам стављен под јаку стражу. Ускоро је поново покушао да бежи, али би ухваћен. На саслушању отворено признаде своје непријатељске намере према Солуну и стога га цар даде погубити.

Кад се то прочуло, Словени са Ринхина и Стримона заједно са Сагудатима дигше се листом против Солуна. Вршили су препаде и хватали робље свуда око града, на копну и на мору. „И они су то чинили без престанка пуне две године“⁹². Та герилска блокада изазва у граду страховиту глад. Многи су и умрли. Изгладнели људи пребегавали су варварима и да они нису почели да их продају Словенима из дубље унутрашњости град би остао без становништва.

Једном навале Словени на сам град и „цвет одважнијих (sc. бранилаца) би сасечен на северној страни крај пешчаног насипа“. Најзад, цар посла граду десет наоружаних лађа (καράβους) и нешто намирница. „Већу војску није могао јер је и сам био заокупљен у другом рату“⁹³.

Одлуком градске управе ове царске лађе беху послате у околину Тебе и Деметријаде да од тамошњих Велегезита покупују што више „сувих плодова“ и друге хране. То словенско племе, наиме, тада није било у ратном стању са Солуном. У међувремену словенски Дрогувити, Сагудати, као и они са Ринхина, извршише концентрични напад на Солун, једни са копна а други са мора, и то „двадесет петог дана месеца јула, петог индикта“⁹⁴. Били су страховито наору-

⁹¹ και εβρημένης της αὐτοῦ εὐσεβείας προπαράταξιν τῶν θεσπτότων Ἀγαρηνῶν ἀνθοπλαζομένης, ... (Tougaard, 150 № 67).

⁹² και τοῦτο παρ' αὐτοῖς διηνεκῶς ἐπράττετο μέχρι χρόνων δύο πληρεστάτων (Tougaard, 156 №76).

⁹³ αὐτίκα γ' οὖν δέκα ἐνόπλους καράβους μετὰ και δαπανῶν ὁ τῶν πραγμάτων κύριος τῆ πόλει κατέπεμψεν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι στρατὸν πλείονα στείλαι, και γὰρ και αὐτὸς συνέβη ἐν ἐτέρῳ ἀσχολεῖσθαι πολέμῳ (Tougaard, 164 № 84).

Израз συνέβη ἐν ἐτέρῳ ἀσχολεῖσθαι πολέμῳ („заокупљен, запослен у другом рату, тј. рату који је сличан нашем“) сматрамо карактеристичним. Из саме формулације израза види се да је у питању неки одбранбени а не офанзивни царев рат, јер кад би ово последње било, онда писац не би изједначавао (ἐν ἐτέρῳ) царево ратовање са борбама око Солуна, које су биле изразито дефанзивног карактера. Тачност такве интерпретације потврђује и облик инфинитива пасивног ἀσχολεῖσθαι (бити заузет, заокупљен, притиснут и т. сл.), утолико пре што глагол ἀσχολέω тражи акузатив, са предлозима εἰς и περί, или без њих, кад год показује неку радњу која долази иницијативом субјекта. Према томе, овде је реч о оном истом одбранбеном рату против Арабљана о коме је писац и раније говорио. У истом смислу ово су место схватила Tafel и Tougaard. (Cf. Tougaard 264, п. 79).

⁹⁴ τῆ εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ Ἰουλίου μηνός, ἰνδικτιώνος πέμπτῃ... πόλει προσέβαλον, ... (Tougaard, 166 № 87).

жани, јер су имали оруђа за бацање ватре, бацаче камења, лествице „до неба високе“, стреле „тек пронађене“, „безброј дрвених справа“ и „просто речено оно што нико из нашег нараштаја није ни знао ни икад видео, чак за већину тога не могосмо све досада ни имена дати“. Али тада се деси чудо. Словени са Стримона, приближивши се граду на око три миље, повратише се у свој крај. Поменута словенска племена три дана водила су борбу али без жељеног успеха. Тада се међусобно посвађаше, покупише погинуле вође као и рањенике и одоше својим кућама, оставивши пред зидинама чак и ратне справе. После неколико дана стигосе са житом и поврћем они што су били отишли Велегезитима. Тако пропада опсада.

Али и после тог неуспеха Словени не мирују. „Данима“⁹⁶ су вршили препаде, пљачке и заробљавања по околини Солуна. Истовремено су градили и нова оружја и тако се спремали за нову опсаду. Међу тим припремама најзначајнији је био случај једног словенског мајстора који се своме кнезу понудио да изгради високу кулу са точковима и ваљцима. Обећавао је да ће се том справом Солун лако освојити. Кнез усвоји предлог и даде мајстору радну снагу. Изградња куле већ је доста напредовала кад једног дана „мајстор се приказа славни мученик Димитрије и ударивши га по лицу шамаром распамети га“. Полудевши сасвим, мајстор побеже у шуму и тамо остаде све док Словени „посредовањем мученика сасвим не изгубише жељу за даљим опседањем“. Повративши се из шуме здрав, мајстор дође у град и ту би покрштен.

Завршивши причу о словенском мајстору, писац наставља: „А ево како је још једном (с. нама) указана помоћ захваљујући посредовањима онога који воли наш град. Од свих, наиме, Словена једино они са Стримона и Ринхина, док су остали отада делимично мировали и одложили оружје, пошто би опљачкали велики број помораца који су се враћали у царски град са товаром плодова као и становнике по острвима око морског теснаца (с. Дарданела) и околини места Парсион и Проконез, и пошто би заробљавали заједно са пловилима чак и саме царинике враћали би се у своје колибе одводећи много лађа“.

Тада поглавар државе, од Христа окруњени наш цар, гледајући упорност и дрскост непријатеља, и то не само ону (с. дрскост) према нашем граду (с. Солуну) него како се усуђују да нападну и саме владаре, одлучи да са одредима христољубиве војске из Тракије и насупротних земаља зарати против оних са Стримона, и то не прикривено или из потаје него им унапред објавивши свој поход“⁹⁶. Стримонци, сазнавши то, заузеше клисуре и утврђенија места и позвавши

⁹⁶ εἰ γὰρ τὸ τῆς πολιουρκίας τότε διεσκέδαστο, ἀλλὰ τὸ τῶν κούρσων ἦγον ἡμερινῶν ἀνευδότην προσβλῶν οὐκ ἐπαύσατο (Tougaard, 178 № 99).

⁹⁶ Καὶ ταύτη δὲ πάλιν διὰ τῶν τοῦ φιλοπόλειδος πρεσβειῶν γεγένηται ἡ συμμαχία· τῶν γὰρ ἀπάντων Σκλαβίνων οἱ ἀπὸ τοῦ Στρυμῶνος καὶ Ρυγγίνου, λοιπῶν ἐκ τῶν ἐνθεν μερικῶς καταπαυσάντων καὶ διαζεύκτων ὄλων, τοὺς θαλαττίους πλωτῆρας τοὺς ἐπὶ παρακομιδῇ καρπῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἀνόντας πόλει παμπόλλους ἐκπορθήσαντες, ἀπὸ τε τῶν νήσων καὶ τῆς στενῆς θαλάττης καὶ τῶν ἐπὶ τῷ Πάριον καὶ Προκόννησον τόπους, καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ τελωνεῖον ἅμα τῶν πλοῖμων αἰχμαλωτίσαντες, μετὰ πλείστων νηῶν οἴκοι ἐπὶ θυλάκουσιν ἀπίασιν.

Τότε δὲ ὁ τῶν πραγμάτων κύριος ὁ χριστοστεφῆς ἡμῶν βασιλεὺς τὴν ἐπιμονὴν καὶ ἀλαξονίαν τῶν ἐχθρῶν ὄρων οὐ μόνον τὴν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς πόλιν, ἐτι δὲ καὶ πρὸς αὐτοὺς τολμᾶν ἀντιπαρατάξασθαι τοὺς κρατοῦντας, ἠξίωσε τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ διὰ Θράκης καὶ τῶν ἀντίων κατὰ τῶν τοῦ Στρυμῶνος καταστρατοπεδεύσαι, οὐ κρυφιδὸν ἦτοι λαθραίως, ἀλλὰ καὶ προμηγνύσας αὐτοῖς τὴν πρὸς αὐτῶν ἐπέλευσιν. (Tougaard, 182–84 № 106–7).

у помоћ и војску извесног броја других кнезова спремају се за отпор царским трупима. Али „христољубива војска“ из заседе поби вође и много војске и „разбежа се читаво варварско племе“.

Шаљући војску копном цар је истовремено упутио за Солун и лађе са 60.000 мерица жита. „Пошто су тада иза лађа са житом и осталом робом пловиле и ратне лађе које су их пратиле, варвари, претрпевши крајњи пораз, стадоше најзад да говоре о миру“ (Tougard 148—186, № 65—169; у PG текст је углавном само резимиран).

У целој збирци *Μιγ. II* ово је најважније поглавље, јер доноси читав низ историски значајних и драгоцених вести о македонским Словенима. О хронологији ових вести досад се расправљало знатно више но о подацима из других поглавља *Μιγ. II*. Неслагања међу научницима овде су такође највећа. Скоро сваки

Овде као и на многим другим местима писац *brevis esse studens obscurus fit*. У том погледу нарочито је нејасан у другој реченици. Превод те реченице изискује образложење. Не изнесеши га у свим појединостима, ми ћемо покушати само да оправдамо наш израз „отада“ којим смо превели *ἐκ τῶν ἔνθεν*. Почетак те реченице *Byeus* је превео: *E Sclavis enim omnibus ii, qui a Strymone et Runcino sunt, reliquis, qui harum partium sunt, partim quiescentibus... armisque disjunctis* (PG 116, 1358). *Tougard* преводи друкчије: *de tous les Slaves en effet, ceux du Strymon et du Rhynchin, pendant que les autres se reposaient en partie de tous ces événements et que leurs armes étaient déposées, ...* (p. 183). *Byeus*, дакле, израз *ἐκ τῶν ἔνθεν* схвата као ознаку за простор: *qui harum partium*. Али то је неприхватљиво: прво, што би у том случају грчки израз пре требало превести са *qui harum partium*, а то очигледно не иде, и друго, што против таквог превода говори општи смисао текста из кога се види да писац уопште не жели да просторно одређује словенска племена, а то му је и непотребно јер су за њ и Словени са Ринхина, како се види са почетка овог поглавља, део *τῶν κροσπαρακειμένων Σκλαβίνων*. Не може се примити ни *Tougard*-ов превод: *de tous ces événements*, прво стога што глагол *καταλάβω* у прелазном значењу тражи акузатив а не генетив, па према томе *ἐκ τῶν ἔνθεν... καταλαύσάντων* не може имати смисао који му је дао *Tougard*, јер овај партицип очигледно има непрелазно значење: „*quiescentibus*, мировали“. Преостаје као једино могуће да *ἐκ τῶν ἔνθεν* има временско значење и треба га превести са „отада, после овдашњих догађаја, после тога“, то јест после неуспеле опсаде Солуна о којој је писац непосредно пре тога говорио завршавајући причу о словенском мајстору. Помоћ (*συνμαχία*) чудотворца при тој опсади састоји се у томе што је распаметно мајстора и тако осујетио опсаду, а његова *συνμαχία* поводом Стримонаца и Ринхинаца састоји се у томе што их је цар потукао. Према томе, овде су у питању два, временски одвојена догађаја. Да је тако доказује и пишчев израз *πάλιν* „поново, још једном“.

Да ли су гусарења на мору од стране Стримонаца и Ринхинаца наступила непосредно после пропалаг покушаја мајстора или нешто доцније, писац не каже. Али вероватније је претпоставити да је после неуспеле опсаде владало извесно време затишје које су први прекинули Стримонци и Ринхинци, док су остали и даље мировали. У том смислу ово место интерпретира и *Tafel, De Thessalonica XCII*. Међутим, још важније је питање: колико су времена они гусарили? Мислимо да је то трајало више месеци, а можда и дуже, јер на то упућује пишчев израз *ἐπιμονή* „упорност, истрајност“ и *ἀπίσιν*, презент у значењу итеративног имперфекта. Сем тога, из текста се види да су Словени извршили много акција, и то на релативно широком и од њихових седишта удаљеном простору (Св. Гора—малоазиска обала Мраморног Мора), а то се није могло моноксалима извршити за кратко време. Најзад, на дуже трајање њихове пиратерије указује и партицип *δρῶν* пошто се овде приповеда један протекли, прошли догађај.

од њих даје своје посебно тумачење, а разлика између најранијег и најпознијег датирања износи преко сто педесет година. Та размимоилажења највећим делом долазе отуда што досадашњи испитивачи или нису имали пред собом читав текст *Mir. II 4* или су своје хронолошке закључке заснивали више на вестима из других извора него на анализи саме садржине овог поглавља. Међутим, у *Mir. II 4* не описују се догађаји само из једне него из више година. Даље, вести које овде налазимо скоро су сасвим усамљене у византиској историографији. Најзад, прича о догађајима у овом поглављу врло је неспретно сложена. Из свих тих разлога подробна анализа садржине намеће се као први и најважнији пут којим треба ићи при испитивању историских података садржаних у *Mir. II 4*.

У уводу овог поглавља апостолу рече да прелази на излагање савремених догађаја. Те речи претстављају не само поуздано сведочанство да догађаји из *Mir. II 4* припадају пишчевом времену него и прилично добар ослонац за претпоставку да писац исто тако обрађује савремене догађаје и у *Mir. II 5* и *Mir. II 6*. Уосталом, било би сасвим неочекивано и од стране писца недоследно кад би он, описавши догађаје из времена архиепископа Јована (*Mir. II 1—3*), приказао један савремен (*Mir. II 4*) па после тога опет догађаје из ранијег времена⁹⁷. А да је такво извођење сасвим тачно потврђује и сам писац када своју причу о Кипријану (*Mir. II 6*) почиње, према Анастасију, овим речима: „Поред осталих чудеса која је свети мученик Димитрије учинио у наша времена, желим да споменем још и ово“⁹⁸. Ове речи јасно показују да писац третира као савремена не само чудо са Кипријаном него и чудеса из претходних поглавља. И пошто писац четврто поглавље почиње изјавом да ће причати о савременим чудесима, односно догађајима, а у уводу шестога поглавља напомиње да ће већ описаним чудесима из свога доба додати још једно ново и савремено чудо, онда он тим својим изјавама на недвосмислен начин обележава као савремени догађај и оно што је испричао у петом поглављу.

У вези са догађајима из *Mir. II 4—6* поставља се и питање њиховог временског реда. Утврдити то значило би добити још једну, и то осетну, олакшицу за њихово датирање. Међутим, у тексту уопште нема података помоћу којих би се то питање унапред могло решити. На прећуткивање таквих података писац је био наведен вероватно самом природом догађаја које је ода-

⁹⁷ Има и других момената који говоре да такав поступак писцу не би прилично. Прво, у *Mir. II 1-3* писац излаже догађаје хронолошким редом, па је стога вероватно да од тог не отступа ни у *Mir. II 4—6*. Друго, писац је, подражавајући аутору *Mir. I*, желео да опише једино „чудеса“ из свог времена, а изузетак са прва три поглавља учинио је једино из обзира према архиепископу Јовану, како он то сам наглашава у *Mir. II 2 No 168*.

⁹⁸ Anastasii Bibliothecarii, Passio s. Demetrii, PL 129, 724.

брао да опише. Сваки од њих, наиме, одиграва се на свом, посебном земљишту, а тек једним делом у Солуну и његовој околини и, сем тога, сваки се одиграва независно од другог. Реч је, дакле, о догађајима који су простором лабаво повезани, а узрочно уопште не стоје у међусобној вези. Ако је тако, онда постаје разумљиво што је писац заборавио да каже шта је у *Mir.* II 4—6 раније а шта доцније. Из тога, међутим, не излази да се он овде није придржавао никаквог временског реда, утолико пре што је тај исти писац претходна три догађаја (*Mir.* II 1—3) изложио оним редом како су се временски збивали. На основу тога с разлогом претпостављамо да се прича из *Mir.* II 5 односи на доцније време него она из *Mir.* II 4. Што се тиче случаја са Кипријаном (*Mir.* II 6), тешко је унапред казати да се десило пре, између или после догађаја из *Mir.* II 4—5.

Констатована чињеница да се у последња три поглавља *Mir.* II описују догађаји из друге половине VII века умногоме олакшава поближе испитивање њихове хронологије. Превиђање те основне чињенице и довело је досадашње испитиваче до оних великих разлика у датирањима *Mir.* II 4 и *Mir.* II 5, како се види из напред приложеног Табеларног прегледа. Не уочавајући да су у питању догађаји из приближно истог времена, једни су доказивали да је Куверов случај из *Mir.* II 5 знатно познији од догађаја поводом Првуда из *Mir.* II 4, а други опет да је знатно старији.

Пре него што приступимо покушају поближег датирања догађаја из *Mir.* II 4 приказаћемо укратко шта и како се о томе досад расправљало. Доследно своме датирању *Mir.* 1—3 у другу половину VII века *Byeus Mir.* II 4—6 ставља у знатно позније доба, у другу половину VIII века. Вест о царском походу против словенских племена са Стримона и Ринхина из *Mir.* II 4 доводи у везу са Теофановим извештајем о Ставракијевом походу против македонских Словена из 782, док остале догађаје из овог поглавља ставља у време Константина VI, односно у временски размак 780—797 године⁹⁹. До истог датирања *Mir.* II 4 долази доцније и Laurent, али сасвим другим путем. Куверово досељење из *Mir.* II 5, доказује Laurent, пада око шездесет година после хаганове опсаде из *Mir.* II 2, и према томе, тај догађај треба ставити у време око или после 680. Из увода *Mir.* II 5, наставља Laurent, да се закључити да је анонимни аутор вест о Куверу нашао у неким списима логографа, што значи да је Кувер бар стотину година млађи од анонимног аутора. А пошто анонимни аутор у *Mir.* II 4 прича очигледно савремене догађаје, излази да се ти догађаји односе на време око сто година после оних са Кувером, то јест да падају око 780. Јер 620 (година хаганове опсаде из *Mir.* II 2) plus 60 (Куверово досељење) plus 100 (време од Кувера до анонимног аутора) дају 780. Даље, у

⁹⁹ Byeus, PG 116, 1349 n. 57, 1355 n. 67, 1359 n. 73.

Mir. II 4 говори се да је цар после склопљеног примирја са Арабљанима победоносно ратовао против неких македонских Словена. Сем тога, од аутора дознајемо да се „један од многобројних словенских напада овога рата дешава 25 јула, петог индикта“. Пошто је Ставракијев поход из 782 дошао после примирја са Арабљанима и пошто та година пада управо у пети индикт, следи, закључује Laurent, да догађаје из Mir. II 4 треба ставити у 782 годину¹⁰⁰.

Читава ова хронолошка конструкција почива уствари на једној реченици из Mir. II 5 коју је Laurent погрешно разумео и протумачио. Он ту реченицу истина цитира, али не читаву, тако да се из онога што он наводи не разабере смисао у потпуности. У уводу Mir. II 5 анонимни писац говори како људски ум није способан да схвати, ни људска реч да искаже, ни људска вештина да прикаже величанство божјих дела, па наставља: *καὶ γὰρ καὶ τὰ τοῦ μάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Δημητρίου θαύματα θεοπάροχα τυγχάνοντα τὰς τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων ὑπερβάλλουσι τέχνας, ἀλλὰ τὰς ἐκ τῶν εἰρημένων λογιγράφων καὶ φιλοσόφων ἐυθέτους ὡσαυεὶ ἐκθέσεις παραδραμόντες, πρὸς ἑπὲρ ἐσμὲν βραχεῖς, τὰ μεγάλα ἐν μικροῖς λέξομεν* (превод: Па и чудеса Христовог мученика Димитрија, божјом помоћу стварана, и она превазилазе вештину песника и списатеља (књижевника, историчара?), али ми, остављајући по страни начин излагања поменутих логографа и филозофа, ма колико био прикладан, описаћемо велике догађаје са мало речи с обзиром да смо кратки)¹⁰¹. Ово место Byeus је, напоменувши претходно да је језички тешко, превео: *Miracula autem Christi martyris Demetrii, quae Deo dante fuere patrata, oratorum philosophorumque artes exsuperant. Verum quo breves simus, quas dicti oratores philosophique concinnarunt, appositas utcumque expositiones praetereuntes, maxima verbis paucis prosequemur*¹⁰².

Без обзира што је ово место језички тешко, ипак је јасно да се у њему уопште не говори о неким списима логографа у којима би писац тобоже нашао причу о Куверу. Пошто је Laurent схватио да је овде у питању признање анонимног аутора да пише о Куверу на основу неких логографских списа, онда је из тога закључио да тај писам мора да живи најмање око сто година после догађаја које описује у Mir. II 5. Међутим, као што видимо, тај закључак заснива се на погрешном преводу и према томе отпада његов главни разлог којим је правдао тезу да анонимни аутор Mir. II живи крајем VIII века. Истовремено отпада и његово датирање догађаја из Mir. II 4 у 782 годину. Уосталом, његово датирање Mir. II 4 неодрживо је и са још једног разлога. Laurent наине у 782 ставља и двогодишњу опсаду као и царски поход из Mir. II 4, позивајући се притоме на Теофанову вест

¹⁰⁰ Laurent, Sur la date 427—30.

¹⁰¹ Mir. II 5, 1361 No 194.

¹⁰² Byeus, PG 116, 1362.

о ратовању царског војсковође Ставракија као и на чињеницу што 782 пада у пети индикт исто као и крај опсаде из Mir. II 4. Тачно је да се опсада из Mir. II 4, према тексту, завршава петим индиктом, али је исто тако тачно да царски поход из Mir. II 4 долази после опсаде, и то бар неколико година доцније, дакле не петог индикта. Према томе, 782 никако се не може ускладити са догађајима из Mir. II 4.

Laurent-ово датирање у 782 преузеће доцније Станојевић¹⁰³, док ће Милев приложити и један нов доказ. Laurent је, каже Милев, добро уочио да су догађаји из Mir. II 4 знатно каснији од оних из Mir. II 5. Јер у уводу Mir. II 5, запажа Милев, помињу се словенски кнез Хаџон и аварски хаган, али се нигде не помиње Првуд, који је иначе кудикамо значајнији за Солун од Хаџона. Одатле излази, закључује Милев, да је вест о Првуду писана доцније од вести о Куверу¹⁰⁴. Међутим, Милев је добро запазио, али је погрешно закључио. У уводу Mir. II 5 анонимни писац доиста не помиње Првуда, и то због тога што су се догађаји са Првудом одиграли, како сам писац изричито каже, у његово време, док су се Хаџонова и хаџанова опсада, као и словенске пљачке које су им претходиле, десиле давно пре његова доба, за време архиепископа Јована, како то опет сам писац у више наврата изричито наводи¹⁰⁵. Даље, писац у Mir. II 5 приповеда како се Кувер са потомцима грчких заробљеника враћа из Паноније у Македонију. Откуда у Панонији грчки заробљеници и кад су тамо доспели? Писцу је било потребно да то објасни, па је то, и само то, у уводу Mir. II 5 и учинио. Он јасно говори како су за време Хаџона и хаџана покупљени по Илирику, Тракији и Македонији заробљеници и после тога смештени у Панонији. Затим, исти писац излаже како је од тог одласка у Панонију па до повратка на Керамесиско Поље прошло око

¹⁰³ Станојевић, Византија и Срби II 93—95, 229 п. 61, не улазећи у хронолошку анализу Mir. II 4 пише да је Првуд осумњичен у Цариграду „по свој прилици око 782 године“ и при томе се позива на Laurent-а. Међутим, у расправи о јужним Словенима у VI—VIII веку (Глас САН 80, 1909, 139) случај са словенским мајстором из Mir. II 4 он датира „око 790“, иако је тај догађај бар неколико година ранији од царског похода. Занимљиво је да Станојевић, Византија и Срби II 229, увиђа да Laurent-ови разлози за 782 „нису тако да се не би могло бранити и старо (тј. Tafel-ово) мишљење о времену нападаја“. Ову сумњу у 782 као датум за догађаје из Mir. II 4 дели и Милев, Куврат и Кувер 561-62, допуштајући могућност да су се ти догађаји могли одиграти и 687 једнако као и 757, пошто за оба ова датума имамо вести о царским походима против македонских Словена. Иначе, садржину Mir. II 4 Станојевић препричава прилично опширно али не и верно. Тако за опсаду Солуна после Првудове смрти каже да је трајала „пуне три године“, а за словенско гусарење по Дарданелима да се одигривало „у исто доба“ кад и опсада. Итд.

¹⁰⁴ Милев, Куврат и Кувер 561-62. Његов доказ усвојиће доцније, како ћемо видети, и Златарски.

¹⁰⁵ Cf. Mir. II 1, 1325 No 158; Mir. II 2, 1336 No 168; Mir. II 3, 1349 No 185.

60 година. Да ли икакве везе са овим догађајем има Првуд? Очигледно нема, јер је он савременик самог писца, а Хаџон и хаган су из времена епископа Јована, тј. са почетка VII века. Првуд нема никакве везе са оним што се описује у Mir. II 5, па је стога сасвим разумљиво што се ту и не помиње. Кратко речено, закључак Милева почива на обичној омашци при тумачењу извора¹⁰⁶, сасвим аналогно Laurent-y.

Има читав низ научника који су, полазећи од Tafel, догађаје из Mir. II 4 стављали у другу половину VII века. Пошто је царски поход из Mir. II 4 довео у везу са познатим походом Јустинијана II против македонских Словена из 688, Tafel закључује да су се догађаји са Првудом морали одиграти за време владе Константина IV (668—685), јер је између Првудове смрти и Јустинијанове експедиције морало протећи „несумњиво више од две или три године“¹⁰⁷.

Настојећи да буде одређенији, Филарет двогодишњу блокаду Солуна која је наступила по Првудовој смрти ставља у 685—687, а царску експедицију у 689 годину. Према Mir. II 4 цар је за време словенске блокаде био у рату са Сараценима, а то управо одговара времену 685—687 када је Јустинијан II ратовао с Арабљанима¹⁰⁸. Међутим Филарет не наводи никакав извор који би то потврђивао. Напротив, познато је да Византија живи са Арабљанима у миру од 678—691 године¹⁰⁹. Сем тога, двогодишња блокада завршава се према анонимном аутору петог индикта, а у годинама 685—687 немамо тог индикта.

Miralt наводи да је Првуд погубљен 678, то јест исте године кад је, према њему, умро и архиепископ Јован. Двогодишњу блокаду ставља у 678—680, случај са словенским мајстором у 681, а

¹⁰⁶ Милев, Куврат и Кувер 558 п. 3, напомиње да је у рукама имао само Tougard-ова excerpta па је стога разумљиво да није могао стећи јасну претставу о Mir. I—II

¹⁰⁷ Tafel, De Thessalonica XCIV, XCVI. Његово датирање преузима Šafarik, Slav. Alterthümer II, 191.

¹⁰⁸ Филарет, Великомученик Димитрије 345—50. Године 685—87 као датум словенске блокаде Солуна преузимају Дринов, Заселение 275, 293, 306, и Dvornik, La vie de St. Grégoire le Désarolite, 31. Напомињемо да Дринов, Заселение 293, 306, 307 гусарење Стримонаца по Дарданелима датира у 689, а царски поход у 687 очигледно замењујући ред догађаја. Царски поход у 687, а двогодишњу блокаду у 685—687 ставља и Jireček, Gesch. d. Bulg. 93. Говорећи о појединим словенским племенима у Македонији Јиречек каже да су Стримонци и Сагудати (!) вршили пљачке по Хелеспонту и допирали чак до Цариграда „године 689“. Али како је могуће да пљачкају 689 када су, према Јиречку, од царске војске били потучени 687 баш због тих пљачки? Занимљиво је да у Историји Срба Јиречек нигде не помиње Првуда као ни догађаје у вези с њим иако су без сумње веома значајни за најстарији период историје македонских Словена. Уопште, Јиречек је бледо и непотпуно приказао вести о Словенима из Mir. I—II.

¹⁰⁹ Ostrogorsky. Geschichte 102—107.

царски поход у 688 годину¹¹⁰. Међутим ни ово датирање словенске блокаде не може се примити јер у годинама 678—680 немамо петог индикта.

Коментаришући место из *Mir. II 4* које говори да је солунско-словенска депутација затекла цара како се спрема за рат против „богом презрених Агарена“, *Tougard* пише: „Тај рат трајао је пет година (673—678) и према томе Првуд је погубљен 672, а не 678 како је мислио *Rambaud*“¹¹¹. Ако је Првуд погубљен 672, онда би требало да се двогодишња блокада завршила 674. Међутим, ни са том годином не да се ускладити важан податак о петом индикту којим се, према извору, завршила словенска блокада Солуна. Сем тога, датирајући догађаје из *Mir. II 4* у 672 и 688 годину, *Tougard* запада у једну малу недоследност. На једној страни он признаје да је Првуд био савременик анонимног аутора¹¹², а на другој страни за тог истог анонимног аутора *Mir. II* тврди да је живео „у другој половини VIII века“¹¹³. Овај исти приговор може се упутити и *Tafel*-у али с мање оправданости, будући да он, како се чини, уопште није уочио да апонимус у *Mir. II 4* приповеда о савременим догађајима.

Сасвим друкчију хронолошку интерпретацију текста *Mir. II 4* даје *Niederle*. Одбранбене ратне припреме у којима се, према анонимном аутору, цар налазио у моменту Првудовог довођења у Цариград *Niederle* датира у 634 пошто се, каже, баш те године Ираклије спремао за рат против Арабљана. Двогодишња блокада Солуна после Првудовог погубљења завршава се, према извору, петог индикта. Полазећи од тог податка, *Niederle* опсаду датира у 630 будући да те године, вели, пада пети индикт: Казнену експедицију царске војске против Стримонаца *Niederle* оставља без датума. Разлог је вероватно у томе што ниједан извор не говори о неком Ираклијевом походу против македонских Словена. *Niederle* само напомиње да га опис царског похода из *Mir. II 4* потсећа на вести из других извора о походу Јустинијана II против македонских Словена из 688. Ту сличност он тумачи претпоставком да је анонимни аутор *Mir. II* побркао догађаје¹¹⁴.

¹¹⁰ *Muralt*, *Chronographie* 276, 310—12, 316. Годину 678 као датум Првудове смрти преузимају Николајевић, Критичка покушења, ЛМС 109 (1864) 50, и *Rambaud*, *L'empire grec au X-ème siècle*, 1870, 265—66, а 678—80 као време словенске блокаде доцније су прихватили Николајевић, Критичка покушења, *ibid.* 51; *Bury*, *A History of the Later Roman Empire II*, 1889, 337—38; *Diehl—Marçais*, *Le monde oriental de 395 à 1081*, Paris 1936, 217—18, и Е. Липшиц, *Виз. сборник* 1945, 137.

¹¹¹ *Tougard*, *De l'histoire* 262 n. 69. Царски поход из *Mir. II 4* *Tougard*, *De l'histoire* 266 n. 89, ставља у 688 исто као и *Tafel*.

¹¹² *Tougard*, *De l'histoire* 149, 262 n. 65.

¹¹³ *Tougard*, *De l'histoire* 254 n. 13, 258.

¹¹⁴ *Niederle*, *SS II 1*, 235 *notae* 3—4, 236. Тезу да сви догађаји из *Mir. II* припадају Ираклијевом времену од *Niederle*-а преузима и Успенски, *Мозаици* 41, 45—6.

Датирање које предлаже Niederle сасвим је неодрживо. Пре свега, немогуће је да Првуд буде погубљен 634, а двогодишња блокада да се заврши 630, будући да је према извору блокада отпочела после Првудове смрти. Уосталом, пети индикт и не пада у 630 него у 632. Затим, из уводних речи *Mir. II 4* види се да је између Хацонове и хаганове опсаде (*Mir. II 1-2*) и догађаја са Првудом морало протећи најмање неколико деценија, пошто анонимни аутор, како смо видели, у више махова наглашава да су Хацон и хаган напали Солун за време епископа Јована, а Првуд да је из његова, пишчева времена. Према томе, не може се говорити ни о каквом бркању догађаја од стране анонимног аутора, нити је могуће да су догађаји из *Mir. II 1-5* скоро истовремени, како излази из хронологије коју предлаже Niederle. Јер, да не идемо даље, потсетимо само на чињеницу да је од хагановог напада из *Mir. II 2* па до Куверовог досељења из *Mir. II 5*, према изричитом податку анонимног писца, протекло „око 60 и више година“. Другим речима, датирање *Mir. II 4* у прву половину VII века уопште не долази у обзир.

Ослањајући се на Niederle-а и Tafrali тврди да се „инцидент са Првудом десио или 634 или нешто раније“¹¹⁵. Међутим, царски поход против Ринхинаца и Стримонаца Tafrali датира независно од осталих, и то овако. Констанс II (641 – 668) претрпео је, каже Tafrali, пораз од арабљанске флоте на ликиској обали 655 године. Ту слабост царске флоте искористише Ринхини, Стримонци и друга македонска племена и стадоше да пљачкају Пропонтиду. Да би то спречио, Констанс II већ 657 шаље своје трупе, што поред *Mir. II 4* потврђује и Теофан¹¹⁶. У какву је пометњу запао Tafrali најбоље показују његова даља излагања. Цитирајући једну реченицу из *Mir. II 4* која описује пораз Словена, он каже да се ту говори о Словенима „који су побеђени и распршени од Јустинјана II“¹¹⁷, а то је према истоме Tafrali-у било 688 године. Међутим на истом месту он тврди да је против македонских Словена ратовао 668 Константин Погонат и да је тај поход непознат писцу *Mir. II*, „што није ни чудо, примећује Tafrali, пошто се причање ове хронике (тј. *Mir. II*) завршава са завером Мауровом“, а то је, према истоме Tafrali-у, било између 637 – 647 године¹¹⁸. Како је онда могуће да *Mir. II*, која се према Tafrali-у завршавају

¹¹⁵ Tafrali, Thessalonique 121. Успут напомињемо да Tafrali из *Mir. II 4* пре-причава углавном само извештај о Првуду, и то искривљено. Тако он, између осталог, каже да је Првуд тобоже побегао из затвора и стао на чело словенских опсада Солуна.

¹¹⁶ Tafrali, Thessalonique 135. Он се овде позива на текст код Tougard, *De l'histoire* 182, а то је уствари текст из *Mir. II 4*. Теофанова вест ad A. M. 6149 (657 н. е.).

¹¹⁷ Tafrali, Thessalonique 136 n. 1.

¹¹⁸ Tafrali, Thessalonique 134, 136 n. 3, 137.

једном 634, а други пут 637—647 године¹¹⁹, причају односно описују царски поход од 657 односно из 688? Збрка је толика да о њој уопште не вреди расправљати.

Уочавајући да се четврто поглавље *Mig. II* истиче над осталим „како по начину излагања тако и по богатству материјала“ Златарски у „Притурки“ своје Историје посвећује Првуду посебан осврт, у коме поред превода и коментарисања најважнијих вести из *Mig. II* 4 расправља опширно и о њиховој хронологији¹²⁰. Погубљење словенског кнеза и двогодишњу опсаду Солуна која му је уследила Златарски ставља у 735—737. Разлози којима правда ово своје, сасвим оригинално, датирање јесу ови. Пре свега, он усваја тезу својих претходника (*Laurent* и *Милев*) да су догађаји из *Mig. II* 5 (*Кувер*) знатно ранији од оних из *Mig. II* 4 (*Првуд*). Штавише, изводи да је вест о Првуду првобитно била састављена од неког савременика као сасвим одвојена прича па је тек доцније накнадно убачена у *Migacula II*, и то од неког компилатора који је на своју руку ту причу о Првуду ставио ближе осталим причама о словенским опсадама Солуна из *Mig. II* 1-3, иако она тамо временски не спада.

Своје датирање догађаја из *Mig. II* 4 Златарски заснива углавном на једном податку који доноси *Ставракије*. Словенски превод „Ивана хартофилакса солунскога *Ставракија* о чудесех мироточца *Димитрија*“ потиче из 1479 године и у њему се, поред осталог, о Првуду каже и ово: „Гледај ми поново читаву хорду (родство) пагана и оне који против нас раде, поново помоћу мученика (тј. при одбрани с наше стране?). *Ринхини*, *Стримони*, *Сагудати*, оближњи пагани (језици—паганска племена?) татарски и склавински, зверима подобни и варварски. Вођа њихов некакав човек, једини са влашћу, по имену *Первунд*. Тада владајући самодржац *Лав*, вешт у говору и непревазиђен у мудрости...“¹²¹.

Извршивши упоређење словенског *Ставракија* са фрагментима оригиналног *Ставракија*, које су објавили *C. Vyeus*¹²² и *L. Allatius*¹²³, он запажа да словенски преводилац грчки текст

¹¹⁹ *Tafraii, Thessalonique* 131—2. Иако овде изричито каже да је све из *Mig. II* пре 634, то му ипак ништа не смета да одмах иза тога (op. cit. 134) напише да је *Маур* пао у немилост код цара „можда између 637—647 године“, дакле за читаву десетину година после наводно последњег догађаја из *Mig. II*.

¹²⁰ Златарски, *Ринхинският княз Прѣбнд* и четврта опсада на Солун, *Историја Бугара I*, 394—406.

¹²¹ Златарски, *Ист. Буг. I* 401, доноси словенски текст у оригиналу. Словенски преводилац преводи дословно и стога је тежак и неразумљив. Сам Златарски на једном месту каже: „Словенски превод је толико буквалан да се једва разабере смисао, а понегде се уопште не може ни ухватити“. (*Ист. Буг. I*, 2, 1927, 851). При преводу наведеног пасуса помогли су њам асистенти Института за српски језик САН. Старобугарски превод *Ставракијевог* оригинала сачуван је у *Панегирику Владислава Граматичара* из 1479, како нас обавештава Златарски, *l. c.*

¹²² *P G* 116, 1405—6, 1407—8, 1418—19, 1421—22.

¹²³ *In Georgii Acropolitae ed. Bonn. (1836)* 236—37.

свуда преводи „ропски и буквално“ и из тога сасвим оправдано закључује да и место о Првуду из словенског превода претставља дослован превод Ставракијевог оригинала. Према томе, закључује даље Златарски, и име цара Лава које помиње словенски превод у вези са Првудом сигурно је узето из самог Ставракија. А откуда податак о цару Лаву код Ставракија, пита се даље Златарски и одговара: „Иван Ставракије даје нам једну вест коју је он очигледно могао да преузме или из неке оригиналне приче о Првуду и опсади Солуна пре но што је ова ушла у нама познату збирку *Migascila* (ова претпоставка поткрепљује се тиме што се Иван Ставракиј не придржава онога реда којим су чудеса наизнана у издању *Acta SS*), или из неког другог извора који је саопштавао у суштини исте догађаје“¹²⁴. Словенски превод, односно Ставракијев текст, својом формулацијом очевидно упућује на Лава VI Мудрог (886 - 911), али такво тумачење Златарски одбија пошто су Ринхинци, Стримонци и друга македонска племена крајем IX и почетком X века већ сигурно била покрштена, док Ставракије, као и *Mig. II 4*, говоре о њима као паганима и варварима. Узимајући у обзир хронолошки податак из *Mig. II 4* о петом индикту, којим се завршила двогодишња блокада Солуна после Првудове смрти, Златарски долази најзад до закључка да од четири византиског цара VIII - IX века са именом Лав као једини преостаје Лав III Сирски (717 - 741), односно да су се догађаји са Првудом могли одиграти једино од 735 - 737 године¹²⁵.

Теза Златарског о накнадном убацивању приче о Првуду од стране неког компилатора не може се примити, јер догађаје из *Mig. II 4-6*, како смо видели, описује њихов савременик. Сем тога, потпуно је сигурно да сва поглавља *Mig. II* припадају истом аутору¹²⁶. До ове у основи погрешне интерпретације текста *Mig. II 4* Златарски је дошао вероватно стога што је то поглавље испитивао одвојено од остале садржине *Mig. II*.

Заснивајући своју хронологију догађаја из *Mig. II 4* на Ставракијевом податку о Првудовом погубљењу за време неког цара Лава, Златарски је очигледно пошао од претпоставке да Слово солунског ђакона претставља поуздан извор¹²⁷. Али управо

¹²⁴ Златарски, *Ист. Буг. I 401-2*.

¹²⁵ Златарски, *Ист. Буг. I 401-404*.

¹²⁶ Довољно је указати само на овај моменат. У уводу *Mig. II 4* писац истиче како је догле од многобројних чуда описао само неколико, и то укратко (алузија на *Mig. II 1-3*) и како сада, тј. са *Mig. II 4*, прелази на описивање савремених чуда. У уводу *Mig. II 5* каже дословно: „Као што знате, у претходним поглављима бар делимично изложисмо оно што се односи на Словене, односно Хациона као и Аваре...“ (опет алузија на *Mig. II 1-2*). Сасвим је дакле јасно да иста рука пише сва поглавља *Mig. II*.

¹²⁷ Он то претпоставља иако каже да „Ставракијево дело не само да није још испитано ни издато него ни време у којем је живео још није тачно утврђено“ (*Ист. Буг. I 401*). У погледу Ставракијевог времена исто мисли и Krumbacher, 192. Међутим већ је први издавач и испитивач Ставракијевих фрагмената био

ту се и налази основна слабост хронологије коју предлаже Златарски, будући да Ставракијево Слово уопште не претставља пажње достојан извор. До тога закључка долазимо ако извршимо упоређење доступних нам грчких и словенских фрагмената као и новогрчке Парафразе Ставракијевог Слова са одговарајућим поглављима из *Μιγ. I-II*. Упоређење је оправдано и потребно због тога што се из новогрчке Парафразе као и поменутих фрагмената разабире већ на први поглед да Ставракије у својој збирци не доноси скоро ништа ново, него углавном препричава *Μιγ. I-II*¹²⁸. Поједина чуда из *Μιγ. I-II* Ставракије одабира и комбинује произвољно, препричава популарно, слободно а често и сасвим искривљено. Да би се то видело довољно је ако погледамо причу о Првуду из новогрчке Парафразе, која у погледу садржине скоро нимало не отступа од оригиналног Ставракија, како се да лако утврдити њеним упоређивањем са фрагментима оригинала¹²⁹.

Пре но што ће изложити догађаје са Првудом, ево шта и како прича новогрчка Парафраза. „У оно време кренуше Авари са сто хиљада војске и опљачкавши многа места стигоше и до велелепног Солуна“. Чим стигоше одмах прислонише лествице и стадоше да се пењу на беду, али појави се св. Димитрије и стрмоглави многе (препричавање *Μιγ. I 13*). Они тада узмакоше и вратише се и навалише са још више справа. Али тада се поново појави Димитрије и узе један каменчић и написа на њему: „У име Исуса Христа, нашег бога, свети Димитрије, моузори!“ и баца камен, и кад тај „великог, поштовања достојни камен“ паде међу непријатеље, полупа им справе и многи изгибоше и најзад побегоше (мотив о чудотворном камену из *Μιγ. II 2, PG 116, 1341 № 175*).

„После мало времена поново прикупише (тј. Авари) још већу војску и ударише на Солун“ (ово се односи на *Μιγ. II 2*). Али чим су почели да справама опседају, угледаше на беду безбројну војску авњела и разбежаше се од страха напустивши оружје и сву осталу спрему (мотив из *Μιγ. I 14, PG 116, 1312 № 144*). Непосредно после овог Парафраза наставља:

„У оно време цареваше у Бугарској чувени Самуило, који је поред осталих земаља освојио и околину Солуна“. Његов млађи

дошао до закључка да солунски ђакон „по свој прилици“ живи у XIII веку (Vucel, *Comment. graev.* 26, PG 116, 1097). Да је доиста у питању XIII век, и то прва половина, убедљиво је доказао тек К. Дувунотис, *NE 15 (1921) 189-190*, а после њега и Ј. Ивиритис (*Сf. BZ 43,390*).

¹²⁸ Оригинал Ставракијевог Слова, ed. J. Ивиритис (*Ἰβριτίς*), није нам био приступачан (в. Кратак преглед виз. хаг. под бр. 16). Грчке фрагменте Слова edd. Vucel et Allatius (в. нап. 122 и 123). *Excerpta* из старобугарског превода објавио је Златарски, *Ист Буг. I (1918) 401, I 2 (1927) 851-853*. Новогрчку Парафразу Ставракија ed. К. Дувунотис (в. Кратак преглед виз. хаг. под бр. 36).

¹²⁹ Таково упоређење извршио је на два примера већ сам издавач Парафразе К. Дувунотис, *NE 15 (1921) 193-94*. Златарски, *Ист. Буг. I 2 (1927) 851-53*, упоређује Ставракијев грчки фрагмент о Радомиру са одговарајућим местом из словенског превода. Том месту одговара стр. 198-99 новогрчке Парафразе у *NE 15 (1921)*.

син звао се Радомир „звер у људској кожи, потпуни безумник, крвожедан, бездушник, мрзак свима, слуга пакла, тек мало нижи од самих ђавола, права нечист, највећа нечист, сама нечист“. Свакога дана он је вршио неописиве злочине: батинао је људе, обешчашћивао девојке, силовао жене, пљачкао, робио, убијао. Нарочито је то радио у некоме крају који се зове Соскон, где би најрадије боравио ради лова. Тај тиранин, мучећи људе, говорио би: „Да видимо како ће доћи Димитрије да вас избави из мојих руку“. Али светац се не оглуши о плач и јецање својих верника. Јер једнога дана, док је Радомир у лову јахао на коњу предусретне га сјајно опремљен коњаник Димитрије и зари му копље у срце и мртав паде тиранин. Парафраза наставља дословно: „После мало времена кренуше поново многа племена на Солун: Ринхини, Стримонци и Сагудати, племена из Подунавља, Татари и Словени, зверима подобни и варварски. Имаћаху и једног вођу исте крви, по имену Првуна. Тај Првун живљаше у љубави са цариградским царем Лавом Великим, али потајно сноваше зло против Ромеја и ишчекиваше прилику да подигне рат. После цар дознаде за његову заверу и посла људе и они га ухватише и бацише га у окове и...“¹³⁰.

Као што видимо, Парафраза Ставракија сасвим је збркана компилација онога што се прича у *Μιγ. I—II*, па стога с разлогом претпостављамо да није много друкчији односно бољи ни оригинални Ставракије. У сваком случају, Парафраза нам поуздано сведочи да Ставракије догађај са Првудом приписује, с једне стране, времену после Самуиловог сина Радомира (1014—1015), а с друге стране епохи Лава „који се истиче мудрошћу“, а тај не може бити други но Лав VI Мудри (886—911). Тумачећи текст *Μιγ. II 4* произвољно, Ставракије је очигледно запао у хронолошку конфузију¹³¹. Према томе, податак о цару Лаву који доноси Ставракије у склопу своје вести о Првуду не заслужује нити може да се третира као неки поуздан ослонац за датирање догађаја из *Μιγ. II 4*, како је то претпоставио Златарски.

¹³⁰ μετὰ δὲ ὀλίγον ἐκίνησαν πάλιν ἔθνη πολλὰ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τούτέστι Ρυγχίνοι (in cod. ρυγχίνοι), Στρυμόνιοι (in cod. στρυμμόνια) καὶ Σαγουδάτιοι (in cod. σαγουδάτσα), ἔθνη τοῦ Παραδοῦναβι, Τάταροι (in cod. τατάροι) καὶ Σθλαβίνοι (in cod. σθλοβίνοι), θηριώδεις (in cod. θηριώδης) καὶ βάρβαροι. Εἶχαν δὲ καὶ ἀρχηγὸν ἕναν ὀμότροπόν τους, Περβουον τὸ ὄνομα. Ἐτούτος ὁ Περβουὸνος εἶχεν ἀγάπην μὲ τὸν Κωνσταντινουπόλεως βασιλέα Λέοντα τὸν μέγαν, ἀλλὰ... (Paraphrasis Stauracii, ed. Duvniotis, NE 15 (1921) 199).

¹³¹ У поузданост Ставракијевог податка о Лаву посумњао је већ Tafrali, Thessalonique 121. Grégoire, Origine 106, Златарском примењује: „Mais l'argumentation de M. Zlatarski ne tient pas. Car Stavrakios ne mentionne pas seulement Léon: il lui donne aussi des épithètes qui ne conviennent qu' à Léon VI le Sage. Il nous paraît évident que Stavrakios a commis ici une confusion chronologique, et qu' il a introduit dans l'histoire de Perbound le nom de l'empereur Léon VI qu'il trouvait dans la troisième légende écrite après 904.“

На сасвим оригиналан начин догађаје из *Mir. II 4* датира и Grégoire. У првом свом осврту на ово питање он указује да текст *Mir. II 4* садржи три важна хронолошка податка: „Прво, цар од кога становници траже помоћ не може непосредно да им је пружи јер је присиљен да се најпре бори против Арабљана. Друго, опсада Солуна дешава се у једној години која је означена петим индиктом. Треће, после те опсаде цар шаље своју војску да потчини Словене на Струми“¹²². Из првог податка да се закључити, тумачи Grégoire, да је 634 *terminus post quem* за догађаје из *Mir. II 4*. Пошто тој години одговара седми и осми индикт и пошто у времену 634—641 ниједна година не пада у пети индикт, излази да онај неименовани цар из *Mir. II 4* не може бити Ираклије. Даље, царски поход о коме се говори у *Mir. II 4* долази непосредно после опсаде Солуна означене петим индиктом. Са тога разлога извештај о томе походу не може да се односи на познату експедицију Констанаса II из 658—59, јер она пада у први и други индикт, као ни на поход Јустинијана II из 688, како се досад узимало, будући да 688 не пада у пети него у други индикт¹²³. Grégoire дакле одбацује хронологије које су предложили Tafel и Niederle, али сам оставља питање отворено. Међутим, у једном другом свом раду он налази и решење. Анализирајући текст едикта Јустинијана II из 688 којим цар дарује цркви св. Димитрија у Солуну неку солану у знак захвалности за помоћ у борби против заједничких непријатеља Grégoire констатује да се тај едикт умногоме подударе са оним што се прича у *Mir. II 4* (стил, исти царски епитети, исти начин називања Солуна итд.). Али како решити тешкоћу што година 688, као година едикта и као година којом македонски поход Јустинијана II датира Теофан, пада у други индикт, док царски поход из *Mir. II 4* долази, вели Grégoire, „непосредно“ иза опсаде Солуна, која се завршила петог индикта. Grégoire налази излаз у претпоставци да је словенска опсада Солуна о којој се прича у *Mir. II 4* била 691/92, и тај датум образлаже овако. Пре свега, опсада Солуна била је петог индикта, а 691/92 пада управо у тај индикт. Затим, анонимни аутор извештава да је цар пре опсаде спремао „une expédition contre les Agarènes rejetés de Dieu, cf. Tougard p. 150“ и да је у моменту опсаде већ у том рату (cf. Tougard p. 164), што је у потпуном складу са чињеницом да Јустинијан II улази у рат против Арабљана 691/92. Даље, да је у *Mir. II 4* реч о Јустинијану II види се и по царским епитетима који се потпуно подудару са изразима које о себи даје Јустинијан II у своје едикту из 688 године. Најзад, да царски поход против Стримонаца из *Mir. II 4* није исто што и позната експедиција Јустинијана II против македонских Словена из 688 види се и по томе што је у експедицији од 688 Јустинијан II, како јављају извори, учествовао

¹²² Grégoire, Origine 107.

¹²³ Grégoire, Origine 107.

лично, док анонимни аутор, напротив, не говори да је цар лично руководи походом на Стримонце. Другим речима, поход царске војске против Стримонаца треба датирати непосредно после опсаде, тј. у годину 692/93, када пада 6 индикт¹⁸⁴.

Хронологија коју предлаже Grégoire искоonstrуисана је духовито, али није без приговора. Пре свега, према анонимном аутору блокада Солуна од стране словенских племена трајала је пуне две године и завршила се неуспелом опсадом града означеном петим индиктом. Ако је та опсада била 631/92, како доказује Grégoire, онда би требало да је блокада трајала 689,90—691/92, тј. у време када Јустинијан II још није био у рату са Арабљанима, пошто је он, како је познато, ступио у тај рат тек 691/92. Међутим из текста Mir. II 4 јасно разабиремо да је цар у рату са „Агаренима“ и пре и за време саме опсаде¹⁸⁵. Затим, из текста Mir. II 4 види се да царска експедиција не долази непосредно после опсаде него извесно време доцније, како је то још Tafel уочио¹⁸⁶. Даље Теофан нас обавештава да је Јустинијан II на своме походу 688 применио веома драстичне мере: поред убијања и заробљавања он је тада велики број македонских Словена преселио у Малу Азију. Да је то стварно тако било да се наслутити и из Јустинијановог едикта¹⁸⁷. Зар је онда могуће да ти исти Словени отпочну двогодишњу опсаду Солуна док још цар из Солуна није честито ни отишао. Према Grégoire-у, наиме, излази да је двогодишња блокада почела 689/90, а царски едикт датиран је у 688. А ако још узмемо у обзир да је словенски кнез Првуд ухваћен у Солуну и одведен у Цариград бар једну годину пре почетка блокаде, онда би изишло да је Првуд ухваћен баш онда кад је сам цар боравио у Солуну, што се уопште не слаже са причом из Mir. II 4. Уосталом, зар није невероватно да Јустинијан II већ 692/93 мора да врши поновни поход против оних истих македонских Словена с којима се 688 онако радикално обрачунао? И најзад, рат Јустинијана II са Арабљанима завршен је за непуну годину дана, док се у Mir. II 4, напротив, ради о неком царевом одбранбеном рату који је, како се разабире из текста, трајао неколико година. Према томе, хронологија коју за догађаје из Mir. II 4 предлаже Grégoire уште се не може ускладити са стварним подацима који се налазе у тексту¹⁸⁸. Али Grégoire је, мора се истакнути, учинио неколико финих и веома корисних запажања.

¹⁸⁴ Grégoire, Un édit de l'empereur Justinien II, daté de septembre 688, Byzantion 17 (1944/45) 122—23.

¹⁸⁵ В. напред нап. 93.

¹⁸⁶ Cf. Tafel, De Thessalonica XCVI. Види напред нап. 107.

¹⁸⁷ Iustiniani Secundi Edictum, ed. Grégoire, Byzantion 17 (1944/45) 124.

¹⁸⁸ Grégoire сматра да се његово датирање царског похода из Mir. II 4 у 692/93 потврђује и податком са познатог печата из Витиније, означеног осмим индиктом и датиравог у 694/95, као и чињеницом што је Јустинијан II створио

Изајакјући садржину Mir. II 4 трудили смо се да уочимо и истакнемо све оне моменте који нам помажу да сагледамо релативни хронолошки ред којим иду догађаји описани у том поглављу. Полазећи од тога сматрамо да у Mir. II 4 са хронолошког гледишта треба разликовати две, временски јасно одвојене групе догађаја. У прву спадају: тужба од стране солунског префекта против словенског кнеза Првуда, Првудово хватање, одвођење у Цариград, акција солунско-словенских претставника да кнез буде ослобођен, Првудово бекство из Цариграда и његово хватање, поновни покушај бекства и најзад његово погубљење. Док се то све одиграло било је потребно најмање једна година дана. После Првудове смрти настаје герилска блокада Солуна од стране словенских племена која је, како писац изричито каже, трајала „пуне две године“. Ова блокада прелази у опсаду града која је почела „двадесетпетог јула, петог индикта“ и трајала свега три дана. Али и после тога герилска блокада се наставља „данима“, чак у смањеном обиму и јачини. Истовремено оближњи Словени врше систематске припреме за нову опсаду: изграђују разне ратне справе и оружје, па чак и огромну дрвену кулу за опседање. После дуготрајних радова подухват пропада и Словени „посредовањем мученика сасвим изгубише вољу за даље опседање“. Међу македонским Словенима настаје мир.

Према томе, од Првудове смрти до примирја протекло је најмање три године.

Другу групу догађаја сачињавају гусарски препадци које су Спримонци и Финхици, прекидајући примирје, вршили у области Дарданела и Пропонтиде. Њихова пиратерија трајала је извесно време и довела је најзад до победоносног царског похода.

Прецизно датирање догађаја из прве групе омогућено је неколиким карактеристичним подацима које сам текст садржи. Пре свега, писац нам саопштава да је у моменту Првудовог одвођења у престоницу цар био заузет припремањем одбране од Арабљана¹⁴⁰. Даље, кад је Првуд побегао из Цариграда, онда, према писцу, цар поручује Солуњанима да се „побрину за безбедност града и да спреме резерву намирница пошто се очекивало да ће ускоро народ Словена напасти град (sc. под вођством Првуда)¹⁴¹. Из ових речи разабиремо да су већ тада цару биле сасвим везане руке кад он није у стању да пошаље Солуну бар малу помоћ, иако сам предвиђа да ће град бити нападнут. Наве-

гему Хелладу између 687—695, будући да је пресељавању Словена у Витинију као и стварању теме Хеллада морало претходити умиривање македонских Словена неком успешном и енергичном експедицијом. Овај закључак сасвим је на месту, али не видимо да он претставља и доказ да се царски поход из Mir. II 4 морао десити 692/93 а не раније.

¹⁴⁰ Mir. II 4, Tougard 150 № 66. В. напред нап. 91.

¹⁴¹ Mir. II 4, Tougard 154 № 71.

дене речи, дакле, наговештавају да је у моменту Првудовог бекства Цариград већ блокиран од Арабљана. После Првудове смрти, двогодишња блокада словенских племена изазвала је у Солуну тешку глад. Али цар ни тада не шаље праву помоћ пошто је, како нас поново обавештава писац, заузет истим одбраненим ратом¹⁴². И најзад, Солун не добија помоћ ни после опсаде иако Словени и тада врше герилске препаде и припремају нову опсаду, и то наочиглед самих грађана. Другим речима, из пишчевог излагања разабиремо: прво, да је од Првудовог хватања у Солуну па до смиривања околних Словена протекло више од три године; и друго, да је кроз читаво то време цар био заузет одбраненим борбама против Арабљана. Које су то борбе? Будући да су овде у питању догађаји из друге половине VII века, онда вишегодишњи одбранени рат против „богом презрених Агарена“ из Mir. II 4 може једино да се односи на опсаду Цариграда од стране Арабљана 674—678 године за владе Константина IV. И донста, причања писца Mir. II 4 о догађајима у Македонији хронолошки се сасвим добро усклађују и поклапају са четворогодишњом арабљанском опсадом Цариграда 674-678. Кад је солунско-словенско посланство интервенисало за Првуда, цар је управо организовао одбрану против Арабљана. Значи, Првуд је одведен у Цариград пре пролећа 674, када је отпочела борба за престоницу. У моменту Првудовог бекства из Цариграда рат је, како изгледа, већ буктао. У сваком случају, од Првудовог заточења у Цариграду па до његовог погубљења морала је протећи бар једна година дана. Из тог излази да Првудова смрт пада најраније крајем 674 године. После погибије кнеза, македонски Словени, извештава писац, спроводе тешку герилску блокаду Солуна, и то „пуне две године“. Временски, како из предњег излази, то треба да је било 675—676. Непосредно после блокаде Словени прелазе у комбиновани напад на Солун, у тродневну опсаду. Значи, опсаду треба да ставимо у 677 годину. Тај датум потпуно се подудара са изричитим пишчевим податком да је опсада почела „двадесет петог јула, петог индикта“, пошто 677 година пада управо у пети индикт. Према томе, прву групу догађаја из Mir. II 4 стављамо у време од краја 673 или почетка 674 па до самог краја 677, и то стога што је Солун и после тродневне опсаде из јула 677 био узнемираван од стране оближњих Словена бар неколико месеци, ако не и дуже.

Тада настало примирје први су нарушили Стримонци и Рихинци. Њихова безобзирна пиратерија најзад је довела до царске интервенције. Ову вест о походу царске војске највећи део досадашњих испитивача хронологије Mir. II доводио је у везу са походом Јустинијана II о коме извештавају Никифор и Теофан. Године 687/88 Јустинијан II продире с војском до Солуна и многа

¹⁴² Mir. II 4, Tougard 164 № 84. В. напред нап. 93.

тамошња словенска племена, што милом што силом, покорава и од њих око тридесет хиљада пресељава у малоазиску тему Опсикион¹⁴³. Алузију на овај поход налазимо и у едикту којим Јустинијан II око 688 поклања цркви св. Димитрија у Солуну једну солану у знак захвалности великомученику за победу над „заједничким непријатељима“¹⁴⁴. Али Grégoire је убедљиво показао да се поход царске војске из Mir. II 4 не може идентификовати са походом Јустинијана II из 688, и то са више разлога, од којих је најважнији тај што се у Mir. II 4 нигде не говори да је цар у операцијама лично учествовао и њима руководио, док је 688 Јустинијан II стигао чак у Солун. И доиста, из текста Mir. II 4 да се разабрати да царска војска тада уопште није стигла до Солуна¹⁴⁵. Гусарење Стримонаца и Ринхинаца по Дарданелима и Пропонтиди значило је нарушавање примирја које је у области Солуна наступило, како смо горе закључили, крајем 677 године. Исто тако, анализом текста дошли смо до закључка да је од почетка примирја па до почетка словенског гусарења по Дарданелима морало протећи извесно време¹⁴⁶. То се сасвим добро подудара са чињеницом да словенски гусарски моноксили због присуства арабљанске флоте нису ни могли ни смели пре лета 678 да се појављују у водама Дарданела и Пропонтиде. Пошто су њихова гусарења трајала више месеци, а можда и коју годину¹⁴⁷ излази да поход „христољубиве војске“ из Mir. II 4 треба датирати у време око 680 године. Према томе, ова вест из Mir. II 4 односи се на једну посебну и у другим византским изворима незабележену експедицију Константина IV против македонских Ринхинаца и Стримонаца. Византиски хроничари овај догађај нису записали по свој прилици због тога што није претстављао операцију већих размера, каква је била, например, експедиција Јустинијана II из 688 године.

¹⁴³ Theophanes, ed. de Boor 364; Nicephori, ed. de Boor 36. Cf. Georgii Monachi, ed. de Boor II, 729—30; Leo Grammat., ed. Bonn 163; Skylitzes (Cedrenus), ed. Bonn. 771—72; Zonara, XIV 22, ed. Bonn. III 229; Euphraemii Chronicon, vers. 1472—77, ed. Bonn. 69.

¹⁴⁴ Критички текст, превод и коментар Јустинијановог едикта доноси Grégoire, Byzantion 17, 1944—45, 119—125.

¹⁴⁵ Према писцу словенска војска била је потпуно поражена тако да се „читаво варварско племе даде у бекство“. Писац затим наставља: „И могло се видети како поједини и избегли становници, са женама и децом, одлазе у колибе (χάσας) оних (sc. Словена) око града и других оближњих места, како иду носети на леђима жито, поврће, разни пртљак и остале при бежању потребне ствари...“ (Mir. II 4, Tougard 184 № 108). Аутор дакле извештава да избеглице са Стримона и Ринхина долазе у околину Солуна, што другим речима значи да царева војска уопште није ни стигла у непосредну околину града.

¹⁴⁶ То доказују пишчеви изрази ἐκ τῶν ἐνθεν и πάλιν (В. нап. 96).

¹⁴⁷ На тај закључак наводе пишчеви изрази ἐπιμονήν, ἀπίασιν и ὄρων (в. нап. 96).

Mir. II 5. — У уводу писац наглашава да људски ум није способан да схвати, ни људска реч да искаже, ни људска вештина да прикаже величини чуда св. Димитрија. Па ипак он ће, вели, покушати да „са мало речи“ опише једно чудо које ће се показати великим иако неће бити изложено ни реторски ни филозофски (No 194). Потом наставља: „Као што знате, у претходним (sc. поглављима) бар делимично изложисмо оно што се односи на Словене односно Хациона и Аваре и (sc. рекосмо) да они опустошише скоро читав Илирик, односно његове провинције, мислим обе Паноније, исто тако обе Дакије, Дарданију, Мезију, Превалис, Родопу и све остале, па још и Тракију и подручје уз византски Дуги зид те друге градове и насеља и целокупно становништво (sc. одведоше) у задунавски крај према Панонији, којој је провинцији метропола некад био град звани Сирмијум. Тамо дакле, како рекосмо, поменути хаган на-настани сав заробљени народ као убудуће му потчињене“¹⁴⁸. Ово ромејско становништво, и поред мешања с Аварима, Бугарима и другим племенима, очувало је своју хришћанску веру као и чежњу за остављеном домовином (No 195). Али „пошто је око шездесет и више година прошло откад су њихове очеве варвари били заробили, они су тамо постали читав један нов народ“¹⁴⁹. Узимајући их као посебан народ, аварски хаган даде им главара који се звао Кувер (Κούβερ). Од најближих пријатеља Кувер дознаје да народ жели повратак у отаџбину. Стога он покупи „сав народ Ромеја и присталице из других племена“ и са

¹⁴⁸ ὡς ἴστε, φιλόχριστοι, ἐν τοῖς προτέροις τὴν τῶν Σκλαβίνων, ἤγουν τοῦ κληθέντος Χάτζονος καὶ τῶν Ἀβάρων καὶ ἐν μέρει ἔκθεσιν ἐποιησάμεθα, καὶ διτιπερ τὸ Ἰλλυρικὸν σχηδὸν ἅπαν, ἤγουν τὰς αὐτοῦ ἐπαρχίας, λέγω δὴ Παννονίας δύο, Δακίας ὡσαύτως δύο, Δαρδανίας, Μυσίας, Τριβάλεως, Ροδώπης, καὶ πασῶν ἐπαρχιῶν, ἔτι μὴν καὶ Θράκης, καὶ τοῦ πρὸς Βυζαντίου μακροῦ τεύχους καὶ λοιπῶν πόλεις τε καὶ πολιτείας ἐκπορθήσαντες, ἅπαντα τὸν αὐτὸν λαὸν εἰς τὸ ἐκείθεν πρὸς Παννονίαν μέρος τὸ πρὸς τῇ Δανουβίῳ ποταμῷ, ἡστικὸς ἐπαρχίας πάλαι μητρόπολις ὑπῆρχεν τὸ λεχθὲν Σερμεῖον. ἐκεῖσε οὖν, τὸν εἰρηται, τὸν ἅπαντα λαὸν τῆς αἰχμαλωσίας κατέστησεν ὁ λεχθεὶς χαγάνος, ὡς αὐτῷ λοιπὸν ὑποκειμένους (PG 116, 1361 № 195).

Овакав текст доноси Вуеус према париском рукопису. Међутим Tafel, спотичући се о стилске нејасноће овог места, прогласио га је за locus corruptus и стога је извршио многе емендације (Tafel, De Thessalonica XCVI—VII). Тако „исправљен“ текст доноси Tougard, p. 186 № 110, а према њему и Grégoire, Byzantion 17, 108. Место је доиста прилично нејасно и језички збркано, али за locus corruptus не може и не треба да се прогласи јер потпуно одговара стилу којим пише анонимни аутор *Mir. II*. Сви преводници овог места углавном се слажу изузев реченице која се односи на крај у коме је хаган сместио ромејско робље. Препричавајући ту реченицу Tafel пише: *Avaricae gentis princeps... omnem captivorum multitudinem ad regni sui sedem abduxerat, quae veteris Sirmii locum obtinebat* (De Thessalonica XC VII). То погрешно схватање усвојили су доцније Филарет, Станојевић и др. Није јасан ни превод који даје Grégoire: ... „ils (sc. Avars) déportèrent la population toute entière dans les pays situés près de la rive du Danube de l'autre côté vers la Pannonie, dans la province dont la métropole ancienne s'appelle Sirmium“. Вуеус, PG 116, 1362 № 195, и Tougard, 187 № 110, израз еἰς τὸ ἐκείθεν πρὸς Παννονίαν μέρος преводу у смислу „задунавски крај, крај на левој обали Дунава према Панонији“. Да је такав превод тачан доказује и доцнији пишчев податак да је Кувер, полазећи са народом ромејским из хаганове државе за Македонију, прешао Дунав.

¹⁴⁹ Χρόνων γὰρ ἐξήκοντα ἡδὴ που καὶ πρὸς διαδραμόντων, ἀφ' ἧς εἰς τοὺς αὐτῶν γεννήτορας ἢ παρὰ τῶν βαρβάρων γεγένηται πόρσησις, καὶ λοιπὸν ἄλλος νέος ἐκεῖσε λαὸς ἀνεφαίνετο, ... (PG 116, 1364 № 196).

пртљагом и оружјем крешуше на југ. Хаган пође у потеру и после више изгубљених битака поврати се на север, а Кувер „са народом пређе реку Дунав и стиже у наше крајеве и заповеде Керамесиско Поље“¹⁵⁰.

Ту су многи, а нарочито хришћани, тражили од Кувера да их пусти „у родне градове“, односно Солун, Визант и разне градове у Тракији (No 196). Међутим Кувер није дозвољавао јер је, наговорен од саветодаваца, одлучио да сам над тим народом влада као хаган. Стога он преко поклисара ступи у преговоре са царем тражећи да му се заповеднута територија одобри и да за прво време „нама (sc. Солуњанима) суседно племе Дрогувита“¹⁵¹ прибави довољну количину хране. Тако и би. Али Куверови људи, прикупљајући жито од словенских Дрогувита, улазили су у њихове куће и од њих су добијали обавештења да је Солун близу. Услед тога отпоче масовно бежање РOMEЈА са Керамесиског Поља у Солун. Старешине града одмах би их отпремали на лађама за Цариград (No 197). Кад је то дознао Кувер, онда он са својим саветницима донесе лукаву одлуку да његов војвода Маур, човек „који се истицао и био вешт у свему и који је знао грчки, латински, словенски и бугарски језик“, постане тобожњи побуњеник и као такав да пребегне у Солун са читавом гомилом својих једномишљеника и после да побуном изнутра заузме град. У плану је, даље, било да Кувер по заузећу Солуна окупира читаву околину града, затим Јејејска острва, и да се тако припреми за коначни обрачун са царем (No 198). И доиста, једном стигне Маур у Солун као избеглица. На понизну изјаву верности цар га именује конзулом¹⁵² и пошаље му заставницу, наређујући да се сви који побегну од Кувера ставе под његову команду (No 199). Убрзо Маур ствара у граду одреде од по десет, педесет и стотину момака и поставља им старешине. Са овима је потајно уговорио да ноћу између Велике суботе и Ускрса дигну устанак и приграбе власт у граду (No 200). Али у међувремену, управо на Велики четвртак, у солунску луку стиже адмирал Сисиније са бродовљем и не знајући да је својим доласком осујетио Мауров план. Сисинија је послао цар да би се нашао при руци Мауру и да би обезбедио да што већи број његових присталица не смеатано пребегне са Керамесиског Поља. Спасоносни Сисинијев долазак био је право чудо, јер се Сисиније, пролазећи крај Хеладе, био укотвио крај острва Скиатеје на саму Цветну недељу и намеравао је да ту дочека и Ускрс, али га је у сву опомену св. Димитрије да што пре крене за Солун. Пошавши са Скиатеје на Велики уторак, стиже у Солун на Велики четвртак „око седмога часа“ (No 201—204). Маур од страха да не буде откривен паде у болесничку постељу. Добио је неку грозницу од које би и умро да га честити Сисиније није храбрио изјавама своје искрене верности. И тако Маур ускоро оздрави. Тада адмирал изда наредбу да се момчад његове морнарице као и Маурови одреди повуку и ушанче западно од града како би омогућили пребеглицима са Керамесиског Поља да несметано од Словена прелазе у Солун (No 205). Тамо осташе „много дана“. И тада Сисиније на својим лађама и другим за то спрењеним пловилима превезе Маура и његове људе у Цариград. Цар додељује Мауру чин архонта. Али после извесног времена Мауров син открива цару намере свога оца према Солуну као и читав заверенички план са Кувером. У том тренутку Маур се налазио негде у Тракији. Цар га ипак не уби, већ га само лиши чина и даде га

¹⁵⁰ . . . τὸν αὐτὸν Κοῦβερ μετὰ τοῦ εἰρημένου σὺν αὐτῷ παντὸς λαοῦ τὸν προαρηγηθέντα Δάνουβιν ποταμὸν καὶ ἔλθειν εἰς τὰ πρὸς ἡμᾶς μέρη, καὶ κρατῆσαι τὸν Κεραμῆσιον κάμπον, . . . (PG 116, 1365 № 196).

¹⁵¹ . . . αἰτῶν (sc. Κοῦβερ) κελευσθῆναι τὰ παρακείμενα ἡμῖν τῶν Δραγουβιτῶν ἔθνη δαπάνας κατὰ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς ἐπιχορηγῆσαι, ὃ δὴ καὶ γέγινεταί (PG 116, 1365 № 197).

¹⁵² Израз πέμψας ὠρατίωνα ὑπάτου треба превести са „именује га конзулом“ пошто ὠρατίων = Ernennungsurkunde, како је доказао I. Dujčev, Un passage obscur des „Miracula“ de St. Démétrius, Byzantion 13, 1938, 207—215.

затворити у један замак, далеко од војске којом је дотле командовао (No 206). Писац завршава молитвом св. Димитрију што је на време довео Сиснија и тако спасао град. (No 207).

Овај извештај анонимног солунског хроничара о Куверу и Мауру већ давно је запажен и о њему се много дискутовало. Ко је заправо Кувер? Где је било седиште његове вазалне државе? Када и због чега се одвојио од хагана и преселио из Подунавља у Македонију? Шта је било с њим после пропалог покушаја да заузме Солун? Којој је етничкој групи припадало становништво које је он довео на Керамесиско Поље и да ли се од тог становништва нешто очувало и где? Да ли је уопште прича о Куверу и Мауру веродостојан извештај савременика или анонимни аутор овде преноси легенду која је кружила у његово доба? О свим овим и сличним питањима доста се расправљало и одговори до којих се долазило умногоме се разликују. Разноврсност интерпретирања садржине *Миг. II 5* постаће нам разумљива ако узмемо у обзир ове моменте. Прво, прича о Куверу и Мауру у *Миг. II 5*, иако је доста опширна, ни издалека не садржи сва потребна обавештења која би омогућила да о догађају добијемо јасну и потпуну претставу, док с друге стране извесни подаци тог извештаја нису довољно ни јасни ни конкретни. Друго, Куверово пресељавање из аварског Подунавља у византиску Македонију претставља очигледно један важан догађај. Па ипак, имена Кувер и Маур не налазе се ни у једном познатом византиском извору. Намеће се питање: Зар није невероватно да Куверов случај буде забележен само у једном хагиографском спису и нигде више? Име Кувер можда се крије у неком познатом и од хроничара записаном имену. И доиста, вест о Куверу у овом смислу су неки и тумачили, како ћемо одмах видети.

Нама је овде првенствено стало да утврдимо хронологију догађаја из *Миг. II 5* и стога ћемо у критику и оцену досадашњих теорија о Куверу улазити само уколико се оне заснивају и повезују са питањем датирања саме вести.

Анонимни аутор извештава, како смо видели, да је од поробљавања и одвођења ромејског становништва у Панонију па до његова повратка у Македонију под вођством Кувера протекло „око шездесет и више година“. Скоро сви досадашњи испитивачи хронологије *Миг. II 5* полазили су од овог доиста најконкретнијег и најпоузданијег хронолошког податка. Па ипак, досад је изнесено петнаестак разних датирања. То долази отуда што се оних шездесет година рачунало од разних датума. Према начину израчунавања сви досадашњи покушаји датирања *Миг. II 5* могу се поделити у две, јасно одвојене групе. У прву спадају датирања до којих се долазило пошто би се оних 60 година прибројило некој од година 578—585, када су, према изворима, Словени провалили и пљачкали по Грчкој, или ако би се, што је знатно ређе, рачунало од неких других догађаја. У другу и кудикамо број-

нију групу улазе хронологије оних који су при дорачунавању оних 60 година полазили од догађаја описаних у *Mir.* II 1-2.

Датирање *Mir.* II 5 према догађајима у Грчкој из времена око 580 први је извршио Gelzer. Запажајући да ово поглавље садржи читав низ „важних културно-историских чињеница“ Gelzer га опширно препричава, тумачи, изводи закључке и најзад датира овако: „Писац ставља догађај преко шездесет година иза првог напада варвара, а тај се десио према Јовану Ефеском (*Hist. eccl.* VI 25) 581 године. Долазимо дакле на отприлике 645 годину, дакле под царем Констансом II. То се прилично слаже и са Теофановом вешћу из 656/57 да је те године цар заратио против Склавинија и многе (sc. Словене) заробио и покорио“¹⁵³.

Није тешко увидети да је Gelzer своје датирање засновао на сасвим погрешном тумачењу текста. У почетку *Mir.* II 5 апонутис, како смо видели, напомиње да је он већ укратко описао догађаје у вези са Хацоном (*Mir.* II 1), хаганом (*Mir.* II 2) и да је казао да су тада варвари опљачкали и опустошили читав Илирик и Тракију све до Цариграда (*Mir.* II 1-увод), да су становништво тих покрајина варвари заробљавали и да је све то робље „поменути хаган“ одвео у задунавски крај „према Панонији чија се метропола некада звала Сирмијум“. Изложивши како су ови заробљеници живели у аварској држави, анонимни аутор наставља: „Пошто је већ око шездесет и више година прошло откад су њихове очеве варвари одвели у ропство, они су тамо постали читав један нов народ и највећи број њих постаде слободан...“¹⁵⁴. Тада Кувер, побунивши се против хагана, одводи народ преко Дунава у Македонију. Другим речима, писац нас на недвосмислен начин обавештава да је ромејско становништво одведено у Подунавље приликом оних аварско-словенских пустошења о којима је он, писац, говорио у *Mir.* II 1-2, а не приликом неких других варварских провала. Према томе, Куверово досељење на Керамесиско Поље из *Mir.* II 5 може и треба једино да се датира „око шездесет и више година“ после догађаја са Хацоном и хаганом из *Mir.* II 1-2. Такав начин датирања намеће сам текст *Mir.* II. 5, а тако су га схватили не само испитивачи пре Gelzera него и они који су се овим питањем бавили и после Gelzera, али независно од њега. Тиме отпада и његово повезивање догађаја из *Mir.* II 5 са походом Констанса II против македонских Склавинија, утолико пре што се о таквом походу у *Mir.* II 5 нигде не

¹⁵³ Gelzer, Genesis 49: „Der Verfasser setzt das Ereignis über 60 Jahre nach dem ersten Einfall der Barbaren. Dieser geschah nach Johannes von Ephesos (Ekle-siastike VI, 25) 581, wir kommen also etwa in das Jahr 645, also unter Kaiser Konstans II. Das stimmt nicht schlecht zu Theophanes' Bericht zu 656/7: τούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν ὁ βασιλεὺς κατὰ Σκλαυινίας καὶ ἤχμαλώτευσεν πολλοὺς καὶ βέταξεν (347, 6)“. Gelzer-ово датирање усваја Јиречек—Радонић, *Ист. Срба I* 72 док Marquart, *Streifzüge* 244, предлаже време „после 630“.

¹⁵⁴ *Mir.* II 5, 1364 № 196. В. напред нап. 149.

говори¹⁵⁵. Са истог разлога не долази у обзир ни датирање које предлаже Niederle. Полазећи не од 585, као Gelzer, него од 578, и додајући том датуму 60 година он добија 638 односно 635 као датум Куверовог односно „Кувратовог“ досељавања у Македонију¹⁵⁶.

Да је Кувер исто што и Куврат Niederle је напросто претпоставио, док Успенски жели да то и докаже. Анализирајући вести о Куврату, он налази да је за њ најкарактеристичније ово: прво, Куврат се побунио против хагана; друго, он је био савезник Ираклијев, и треће, добио је чин патриција из цариградског двора. Пошто се у Mir. II 5 прича како се Кувер у Панонији побунио против хагана, како је Куверов пријатељ Маур примио из Цариграда конзулски плашт, Успенски то сматра довољним доказом да је Кувер исто што и Куврат¹⁵⁷. Међутим, и без опширнијег доказивања јасно је да се закључак Успенског заснива на упоређењу које не говори много. Кад се, наиме, упореди прича о Куверу из Mir. II 5 са оним што о Куврату јављају Теофан, Никифор и Јован из Никиу, онда се види да им је заједничко једино то што су обојица устали против хагана. Па и у овој јединој подударности има значајних разлика. О Куврату Никифор прича како се он око 635 побунио против хагана, протерао Аваре

¹⁵⁵ Gelzer, Genesis 48. У својој расправи Gelzer је обилато искористио и успешно тумачио „изванредно драгоцене податке“ из Mir. I—II који се односе на префектуру Маџрих (pp. 34—42), а сем тога посветио је посебан осврт и вестима из Mir. II које говоре о „словеским упадима и политичко-правном значењу св. Димитрија“ (pp. 42—64). Објашњавајући и тумачећи те податке био је присиљен да се позабави и питањем хронологије Mir. I, а нарочито Mir. II. Међутим, тај проблем обрађивао је без освртања на оно што се пре њега расправљало и набрзину тако да се не би могао рећи да је у овом погледу нешто стварно допринео. Штавише, питање ауторства Mir. I као и питање датирања Mir. II 5 он је само још више замрсио.

¹⁵⁶ Niederle, SS II 1, 205, 232 п. 3, „Кувратово“ досељење у Македонију ставља у 638, а у SS II 1, 226 п. 4, у време „св. 635“. Вредно је напоменути још ово. Niederle, SS II 1, 229, цитира уводни пасус из Mir. II 5 у коме се говори о „првом нападу“ и тумачи да се ту алудира на словенске нападе из Ираклијева доба. Према томе, вест о словенским пљачкама из увода Mir. II 5 Niederle једном доводи у везу са догађајима из 578, а други пут са догађајима из друге или треће деценије VII века.

Препричавајући садржину Mir. II 5 Tafrali, Thessalonicque 131, пише: „Изазећи у сусрет његовом (тј. Куверовом) тражењу и жељи да има на својој страни ове Псеудо-Бугаре како би их искористио ако устреба против Авара, цар именује Кувера (Куврата) патрицијем 634 године“. Потврду за своје датирање Tafrali налази у Никифоровој весту о устанику Куврата против хагана 635 године. Очигледно, Tafrali усваја са незнатном изменом хронологију Niederle-ову. Међутим, садржину Mir. II 5 погрешно препричава наводећи да је Кувер постао царски патриције, пошто се у овом поглављу говори једино о томе да је Маур добио од цара конзулски плашт.

¹⁵⁷ Успенски, Мозаики 41, 45—6. Идентичност Куврата са Кувером заступа и Шиншић, Повијест I 271, западајући при томе у контрадикцију јер на једном месту (р. 270) тврди да је Кувер умро у Македонију око 670, док на другом (р. 272) каже да је Куврат умро око 642.

из своје земље, затражио савез са Ираклијем, добио од цара чин патриција и остао му веран до краја свог живота¹⁵⁸. Јован из Никиу доноси нешто друкчије појединости. Куврат је, према њему, одрастао у Цариграду, ту био покрштен, одржавао тесно пријатељство са Ираклијем и остао цару веран чак и после његове смрти, пошто је био на страни Ираклијеве удовице и њених синова¹⁵⁹. Према оба извора Куврат је нећак Органе, кнеза Уногундура, дакле племена бугарског које, долазећи са Азовског мора у време Ираклија, може једино да буде смештено негде северно од доњег Дунава. Кувер, међутим, према *Mir. II* 5 подиже устанак против хагана на сасвим другом месту, на земљишту отприлике данашњег северног Баната и јужне Бачке. Он, даље, одводи потомке бивших грчких заробљеника у Македонију, носи се мишљу да освоји Солун, намерава да удари и на сам Цариград итд. — дакле, све друкчије но што се прича о Куврату.

Имена Кувер и Куврат имају неке сличности, али упадне су и разлике. Поставља се питање: Зашто само солунски извор пише *Κοβρα* а сви остали *Κοβρατος* или томе слично? Успенски то објашњава претпоставкама да анонимни аутор *Mir. II* не познаје Кувера него да извештај о њему преноси по „причању које је до њега допрло у преувеличаном облику“¹⁶⁰, односно да је аутор причу о Куверу саставио према неким „писаним изворима“¹⁶¹, односно „официјелним актима“¹⁶². Успенски дакле исту ствар објашњава хипотезама које су међусобно очигледно насложиве. Али, без обзира на то, ни једно од његових објашњења не може се сматрати тачним, како смо већ видели расправљајући о општој хронологији догађаја из *Mir. II* 4—6, као и о једној сличној хипотези коју је бранио *Laurent*¹⁶³. Уосталом, претпоставке Успенског несложиве су и са његовим сопственим ставом према општој хронологији догађаја из *Mir. II*. Он наиме, исто као и *Niederle*, стоји на гледишту да сви догађаји из *Mir. II* припадају првој половини VII века, односно Ираклијевој епохи¹⁶⁴. Ако је тако, излази да извештај о Куверу не доноси неки доцнији писац према „службеним актима“ или „по чувењу“ него писац савременик. Јер ако се признаје, а то се мора признати, да *Mir. II* 4 пише савременик, онда је нужно да савременнику треба приписати и *Mir. II* 5, поготову ако стојимо на гледишту да се у оба поглавља говори о догађајима из истог времена.

¹⁵⁸ *Nicephori*, ed. de Boor 33, 69.

¹⁵⁹ Превод Јованове вести цитира *Grégoire*, *Origine* 102.

¹⁶⁰ Успенски, *Мозанци* 58.

¹⁶¹ Успенски, *Мозанци* 50.

¹⁶² Успенски, *Мозанци* 55.

¹⁶³ В. мапрел стр. 110—113.

¹⁶⁴ Успенски, *Мозанци* 44—5.

Поред доказивања идентичности Кувера са Кувратом, Успенски догађаје из *Mir. II 5* и поближе датира: „Аутор одваја прву групу догађаја од групе коју овде (тј. у *Mir. II 5*) описује периферном од око 60 година и приближава је почетку слабљења аварске власти на Балканском Полуострву“¹⁶⁵. Успенски дакле датира *Mir. II 5* на исти начин као Gelzer и Niederle, са разликом једино у томе што се не изјашњава о догађајима које треба подразумевати под „првим нападом“, односно „првом групом“ од које је рачунао оних 60 година. Али пошто он Куверово досељавање ставља у почетак „слабљења аварске власти на Балкану“, јасно је да под „првом групом“ подразумева отприлике исто што и његови претходници¹⁶⁶.

Док су Niederle и Успенски идентификацију Кувера са Кувратом третирали као доказ за своју хронологију *Mir. II 5*, дотле је Grégoire у својој расправи о пореклу и имену Хрвата и Срба поступио управо обратном. Јер основна теза коју овде истакнути византолог заступа и брани јесте ова: *Χρῳάτος* (епоним и вођа Хрвата према Порфиригениту) = *Κοῦβρατος* (оснивач бугарске државе према Никифору, Теофану, Јовану из Никиу и Мојсију Хоремском званом и Ананије из Ширака) = *Ковбер* (*Mir. II 5*). Полазећи од те тезе Grégoire покушава да реши столетно и важно питање порекла имена Хрват као и читав низ других сродних питања. Идентификација Кувера са Кувратом претставља важну карику његове основне тезе, а као најважнији доказ да су Кувер и Куврат једно те исто лице служи му датирање догађаја из *Mir. II 5* у време између 638—645. До тог датирања Grégoire долази истим путем као и пре њега Gelzer, Niederle и Успенски. Једина је разлика у томе што Grégoire проширује и разрађује закључак својих претходника. Цитиравши у целости напред наведени пасус из увода *Mir. II 5*, Grégoire налази, наиме, да речи анонимног аутора о аварско-словенском пустошењу балканских провинција „на запањујући начин потсећају“ на вести Јована Ефеског, Јована Бикларског, Менандра и Евагрија о аварско-словенској инвазији Балкана између 578—585. Будући да се садржина тих вести, према Grégoire-у, сасвим добро подудара са извештајем из увода *Mir. II 5*, он им додаје још 60 година и тако добија 638—645 као датум Куверова досељавања у Македонију. Дошавши до овог датума, Grégoire налази да се изве-

¹⁶⁵ Успенски, Мозанци 45.

¹⁶⁶ Успенски као цитат понекад износи препричани а не преведени текст из *Mir. II*, напр. из *Mir. II 1* (op. cit. 42), из *Mir. II 2* (ibid. 43) итд. Сем тога, Успенски пише: „На основу текстова које је допунио учени Gelzer омогућено је да се створи сасвим нови поглед на Чуда св. Димитрија као историјски извор за историју Словена“ (ibid. 35). Међутим, Gelzer не само да није донео никаква нова, необјављена места из *Mir. I—II*, него се није послужио ни Tougaard-овим изводима који стварно садрже извесне у *Acta SS* односно *PG* необјављене делове *Mir. II* Све што је цитирао, Gelzer је искључиво преузео из бољавијачког издања

штај о Куверу из *Mir. II 5* умногоме подудара са причањима из других извора о Куврату (обојица живе у истој епохи, обојица се дижу против хагана, имена су им слична итд.) и одатле закључује да је Кувер исто што и Куврат. И пошто је претходно утврдио да су Хрват и Куврат исто, Grégoire завршава констатацијом да у Куверовом пресељавању из Подунавља у Македонију треба гледати долазак Хрвата на Балкан¹⁶⁷. Доиста, сасвим необичан и изненађујући закључак, али исто тако и неогржив, пошто се заснива на недоказаном и погрешно доказиваном идентификовању Хрват-Куврат-Кувер. Идентификовање Хрвата са Кувратом не може се примити, будући да се утврђене чињенице о Куврату не могу ускладити са оним што Порфиригенит приповеда о Хрвату¹⁶⁸. Исто тако, неприхватљива је и идентификација Кувер-Куврат, и то стога што се, како смо видели, заснива на очигледно погрешном датирању извештаја о Куверу у време 638—645 године¹⁶⁹.

У основи погрешну хронологију догађаја из *Mir. II 5* дао је и *Miralt*. Он тврди да је Кувер сишао у Македонију „шезде-

¹⁶⁷ Grégoire, *Origine* 108—18.

¹⁶⁸ На мисао да је Хрват исто што и Куврат први је дошао мађарски језуита Timon, *Imago Novae Hungariae II*, Беч 1754, 116. У новије време исто гледиште бранио је Bury, *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene* (395—800) vol. II, London 1889, 275—76, али га је почетком овог века прешутно напустио пошто је увидео да је несложиво са текстом Порфиригенијева извештаја о Хрватима (Опширније Шишић, *Повијест I* 236 п. 1, 250—51).

¹⁶⁹ При идентификовању Кувера са Кувратом Grégoire се позива на Niederle-а и Успенског. Међутим ту идентификацију још пре њих извршио је W. Tomaschek, *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien* 28 (1877) 683. Штавише, основну Grégoire-ову тезу да су Хрват—Куврат—Кувер исто лице заступао је и бранио, иако врло несолидно, Gantscho Tzenoff, *Goten oder Bulgaren*, Leipzig 1915, 191—204, и *Geschichte der Bulgaren und der anderen Südslaven*, Berlin—Leipzig 1935, pp. IX, 172—75, 183—86.

Успут напомињемо да је Tzenoff у оба поменута дела цитирао, препричавао и тумачио и друге вести из *Mir. I—II*, али увек искривљено, нетачно и произвољно. Тако у *Goten oder Bulgaren* (p. 191) изводи да су Кувер и Маур стајали на челу словенских гусарења која се описују у *Mir. II 1*, а у *Gesch. d. Bulg.* (p. 167) препричава *Mir. II 2* и каже да је „краљ Авара пуве две године опседао Солун“ итд.

Kenneth M. Setton, *The Bulgars in the Balkans and the Occupation of Corinth in the Seventh Century*, *Speculum* 25 (1950) 503, 510, 532 п. 68, позивајући се на Grégoire-а, *Mir. II 5* датира у „средину VII века“ и при томе запада у недоследност, будући да догађаје из овог поглавља доводи у везу не само са извештајима о аварско-словенском продору из 578—85 него и са вестима из *Mir. II 1—2*, па чак и оном из *Mir. I 12*. Семодневну опсаду из *Mir. I 13—15* Setton, op. cit. 512, 533 п. 79, ставља у 597, као и Grégoire. На стр. 521 он, опет под истим утицајем, пише да је Кувер „вођа Хрвата“, што понавља и у *Speculum* 27 (1952) 356. Било би потребно да се Grégoire-ова расправа о постанку имена Србин и Хрват подвргне темељитој критици, утолико пре што и Dölger сматра да његова хипотеза о досељењу Хрвата, као и његова етимологија имена Србин (од *servus*), имају „einen hohen Grad von Wahrscheinlichkeit“ (F. Dölger — A. M. Schneider, *Byzanz*, Bern 1952, 75). О расправи угледног белгиског научника код нас је досад, колико знамо, дао само један површан приказ J. Господњетић, *Историјски Зборник* 4 (1951) 374—76. — В. сада подробију критику Графенауер, *ibid.* 5 (1952) 45—50.

сет година после рата из 688¹⁷⁰, што по његову рачуну даје 758 (уместо 748) годину¹⁷⁰. Muralt дакле као основу за рачунање узима царски поход из Mir. II 4, пошто је у 688 претходно био ставио управо тај догађај. Међутим, очигледно је да је Muralt овде запао у неспоразум.

Погледајмо сада другу групу датирања Mir. II 5. Овамо спадају предлози оних који су, како рекосмо, до датума за Куверову сеобу долазили тако што су оних шездесет година рачунали од догађаја из Mir. II 1—2. Иако су рачунали на исти и у основи правилан начин ипак су долазили до хронологија које се умногоме разилазе. Ми ћемо се овде осврнути само на мишљења оних који су Куверову сеобу стављали у другу половину VII века, будући да датирања у VIII век, како излази из претходних испитивања хронологије догађаја из Mir. II 1—2, уопште не долазе у обзир за дискусију¹⁷¹.

Израчунавши да Кувер силази из Подунавља негде између 680—90, Laurent његову сеобу повезује са Теофановим извештајем о пресељавању македонских Словена у Малу Азију од стране Јустинијана II 688 године¹⁷². На ту мисао Laurent је дошао вероватно стога што се у Mir. II 5 приповеда да су Куверови људи, који су за Мауром бежали у Солун са Керамесиског Поља, одвођени некуд лађама. Али тешко је видети да је превозиће Куверових мешаних дошљака исто што и присилно пресељавање македонских Словена од стране Јустинијана II.

Позивајући се на Laurent-a, Станојевић исти догађај ставља у 670, иако би било последније да је, полазећи од свог датирања Mir. II 1—2 у 614—619, као датум предложио време око 680 године¹⁷³.

¹⁷⁰ Muralt, Chronographie 719. У кратком препричавању садржине Mir. II 5 Muralt преноси Тафелове односно Филаретове нетачности: да су заробљени РOMEЈИ пре повратка у Македонију становали у области Сирмијума, да су Куверове повратнике на Керамесиском Пољу морали издржавати словенски Сагудати итд.

¹⁷¹ Vyeus PG 116, 1361 n. 76, 1363 n. 79, Куверову сеобу ставља између 740—800. Tafel, De Thessalonica XCVII, а према њему и Николојевић (Критичка покушења, ЛМС 106, 25—6; 107, 4; 109, 52) у 740 годину. Филарет, Великомученик Димитрије 352, у 742 годину. Дринов, Заселение 310, у 778 тумачећи при томе да је Куверова војска била састављена „од самих Словена“. Tougard, De l'histoire 268 n. 103, догађај ставља „око половине VIII века“.

¹⁷² Laurent, Sur la date 429—30.

¹⁷³ Станојевић, Византија и Срби II 44—49, 217 n. 33. Упут напомињемо да Станојевић веома опширно препричава Mir. II 5, и то према Тафелу. Тако он од њега преноси тврђење да су Авари заробљенике из околине Солуна населили „у области старог Сирмијума“, а после да је Кувер, враћајући се из Паноније са потомцима тих истих заробљеника „прешао Дунав“; па онда да је хаган у борби са Кувером био потучен „у два последња сукоба“, иако у извору стоји сасвим другачије. Међу његове властите омашке спада, на пример, да су се Словени разишли по Куверовим шаторима, уместо обратно; да је Сисиније на острву Скијатеји нашао „незнабожачки“ храм уместо хришћански итд. Станојевићев датум

Релативно најподробнију анализу и најреззвенију интерпретацију садржине *Mir. II 5* дао је Милев¹⁷⁴. Расправљајући о хронологији вести о Куверу, Милев најпре указује да су Gelzer, Niederle и Успенски погрешили што су оних 60 година рачунали од неког „првог варварског напада“ из 80-их година VI века уместо од Хацона и хагана из *Mir. II 1-2*. Заборављајући да је хаганову опсаду већ једанпут датирао у 619 (р. 559), Милев долази до 610 као новог датума за исти догађај. Полазећи од тога, закључује да Кувер силази у Македонију око 670—675 године¹⁷⁵. Међутим, ни ово ни Станојевићево датирање не може се примити пошто њихове хронологије хаганове опсаде из *Mir. II 2* нису довољно тачне, како смо напред видели.

Извештај анонимног аутора о Куверовом доласку у Македонију садржи довољно елемената и података који омогућују да се тај догађај доста приближно датира. Пре свега, оправдано је претпоставити да су догађаји који се описују у *Mir. II 5* познији од оних који се приказују у претходном поглављу¹⁷⁶. Према томе, датум Куверовог досељења треба тражити у времену после 680, јер се отприлике тада, према нашем датирању, завршавају догађаји из *Mir. II 4*. С друге стране, потпуно је очигледно да писац у *Mir. II 5*, исто као и у *Mir. II 4*, приказује

доцније су усвојили Шишић. Повијест I 270, и Grafenauer, *Nekaј vprašanј* 92, 94, преносећи и нетачност да је средиште Куверове власти било у Срему (в. напред нап. 170).

Ст. Матијашевић, *Кратка историја Солуна*, Београд 1926, 81—92 et passim, препричава многе вести из *Mir. I—II*, али сасвим збркаво и нетачно, иако се стално позива на Станојевића.

¹⁷⁴ Милев, *Куврат и Кувер* 566—86. Милев претпоставља да је Кувер уствари четврти син бугарског хана Куврата, који је умро 642 године. Наиме, према Теофану (ed. de Voog 357) и Никифору (ed. de Voog 24) четврти син Кувратов отишао је у Панонију и тамо је владао над „својим људима“ признајући врховну власт аварског хагана. То мишљење усваја и Златарски, *Ист. Буг. I* 112, 121. Ово је примамљива претпоставка, али остаје да се реши једна тешкоћа. Наиме, према *Mir. II 5* Кувер влада над једним племеном које је састављено највећим делом од ромејског становништва, док четврти син Куврата, према Никифору и Теофану, влада над „својим људима“, тј. бугарским племеном. У сваком случају Милев пружа једно тумачење које је несравњиво усклађеније са изворима него оно које дава брани Grégoire.

¹⁷⁵ Милев, *Куврат и Кувер* 566—68. Карактеристично је да Милев доцније у истом чланку (р. 586) допушта могућност, као и Laurent, да Куверова сеоба стоји у вези са експедицијом Јустинијана II против македонских Словена из „године 687“. Овим колебањем Милев је смањио убедљивост свога, иначе сасвим уместог, указивања да су Gelzer и Успенски били на погрешном путу. Међутим Златарски, *Ист. Буг. I* 121, 155—59, време 670—75 као датум Куверове сеобе усваја без икакве резерве.

¹⁷⁶ Beh је Byeus, *PG* 116, 1364 n. 81, запазио да „ab ordine quo quaeque gesta sint auctor noster in narrando recedere nullo ex capite videtur“. Cf. нап. 97.

савремене догађаје¹⁷⁷. И не само то. Пишчев начин титулисања владара открива да се Куверов долазак у Македонију дешава под оним истим царем под којим су се одиграли и догађаји поводом Првуда¹⁷⁸. Ако је тако, онда Куверову сеобу треба ставити у период владе Константина IV (668—685), односно у временски размак после 680, како смо напред закључили. И доиста, управо то време и добијамо ако оних „шездесет и више година“ — толико је, према писцу, протекло од поробљавања ромејског становништва од стране хагана до повратка тог становништва под Кувером — додамо години 618 у коју смо датирали хаганову опсаду из Mir. II 2. Према томе, Кувер силази у Македонију између 680—685 године.

Mir. II 6 — Беше неки старац Кипријан, архиепископ из Африке. „Кад је он тада по неком послу путовао у царски град, негде око Хеладе неочекивано га из заседе заробише Словени. Поштованом и седом оном архиепископу везаже руке и одведоше га у своју земљу“¹⁷⁹. Служећи код неког домаћина Кипријан је сваког дана износио ђубре из коњушнице и радио друге тешке послове. Господар га је шамарао и тукао по леђима и глави. Под теретом дуготрајног и тешког ропства старац клону (№ 208). Једне ноћи, док је Кипријан „на земљи спавао“, укаже му се у сну св. Димитрије и упути га како и куда треба да бежи. Већ сутрадан старац пође на пут, а пред њим као водич ишао је сам св. Димитрије преобучен у једног војника (№ 209). „Осмог дана“ стигоше пред Солун и водич нестале. Старац уђе у град и тамо исприча све што му се десило (№ 210). После извесног времена настави пут за Цариград. Кад се најзад вратио у своју земљу, сагради цркву св. Димитрију у знак захвалности, и то од чистог мрамора (№ 211—215).

¹⁷⁷ Да се у Mir. II 5 ради о догађају који је писцу савремен најбоље доказује његова реченица којом почиње наредно поглавље, Mir. II 6: „Поред осталих чуда која је свети мученик Димитрије учинио у наша времена желим да споменем још и ово“. Сем тога, све оне особине, које карактеришу Mir. II 4 и које ово поглавље одвајају од Mir. II 1—3, налазимо и у Mir. II 5: опширност излагања, познавање детаља, исти стил итд. У том погледу нарочито је карактеристичан податак о времену доласка Сисинијеве флоте у Солун (Mir. II 5, PG. 116, 1373 № 205). Та појединост показује да су догађаји у вези са Кувером писцу још у сасвим свежој успомени.

¹⁷⁸ Док писац у Mir. II 2, то јест при излагању једног давног догађаја, о владару каже τὸν κύριον τῶν σκήπτρων κρατεῖν λαχόντα (PG 116, 1344 № 178), дотле у Mir. II 4, то јест говорећи о савременом догађају, цара назива ἐκ τοῦ δικαίως καὶ εὐσεβῶς βασιλεύειν ἡμῖν λαχόντος (PG 116, 1357 № 193), θεοσεβῆς βασιλεὺς (PG 116, 1349 № 186), ὁ χριστοσεβῆς ἡμῶν βασιλεὺς (PG 116, 1357 № 191). С тим изразима потпуно се слажу и они из Mir. II 5: τὸν βασιλέα ἡμῶν (PG 116, 1376 № 207), πρὸς τὸν ὑπὸ θεοῦ βασιλεύειν ἡμῖν λαχόντα (PG 116, 1365 № 197), πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα (1368 № 199), ὁ δὲ τὸ κράτος θεόθεν δεδεγμένος (PG 116, 1369 № 201), θεοσεβῆτος βασιλέως (PG 116, 1376 № 206), εὐσεβέστατος βασιλεὺς (PG 116, 1376, № 206). Према томе, изрази у Mir. II 4—5 не само да су идентични него неки од њих претстављају и доста поуздана хронолошка индиција. Наиме, у Mir. II 5 једнако као и Mir. II 4 налазимо израз ὁ ἡμῶν βασιλεὺς који треба превести са „наш, сада владајући цар“. Из тога налази да су се догађаји из Mir. II 4—5 одиграли за живота једног истога и писцу савременог цара.

¹⁷⁹ ... περὶ που τοὺς τῆς Ἑλλάδος τόπους ἀπροσδόκητα τῇ τῶν Σκλαβῶνων ἐθνεὶ ἐνήδρευται. ἀπάγεται τοίνυν τῇ σφῶν χώρα ἀνδράποδον ὁ κατ' ἄμφω σεμνὸς... ἀρχιερεὺς. (PG 116, 1377 № 208).

Текст овог поглавља, за разлику од предходних, Вуеус је узео из *cod. Vatic. 821* будући да је париски рукопис на овом месту оштећен¹⁸⁰. Ватикански рукопис, како смо имали прилике да видимо говорећи о *Mir. I*, млађи је од париског и доноси скраћен и нешто прерађен текст *Mir. I—II*. Творац тих скраћивања радио је механички и стога је умногоме осакатио првобитни текст. Такав је случај и овде. Из ове приче не види се, наиме, када је Кипријан био заробљен од Словена. Прерађивач је очигледно испустио неке изразе који су о томе обавештавали. На ту претпоставку наводи нас чињеница што писац *Mir. II* ни у једној прилици није пропустио да каже, иако на свој начин, када се десило догађај о коме је почео да говори. Даље, из текста се не види сасвим јасно ни где ни како је Кипријан пао у ропство. А управо ти моменти претстављају оно што нас овде првенствено и скоро једино интересује.

Пошто нисмо у могућности да са расположивим текстом ватиканског рукописа упоредимо бар оне фрагменте који су од овог поглавља очувани у париском рукопису, упућени смо на текстове доцнијих прерађивача. Од нама познатих прерада приче о Кипријану овде долазе у обзир једино оне које су дали Анастасије Библиотекар, Никита Архиепископ и Константин Акрополита.

Анастасије, који је скраћено превео и препричао многа поглавља *Mir. I—II*, причу о Кипријану почиње овим речима: „*Miraculum quod temporibus nostris gessit sanctus martyr Demetrius inter caetera miracula et hoc inserere volo*“¹⁸¹. Ове речи, које су очигледно дословни превод, на недвосмислен начин показују да се догађај са Кипријаном одиграо у време самог писца *Mir. II*. Исто тако, Анастасијев израз *et hoc miraculum* открива да је чудо са Кипријаном завршно поглавље, односно последњи догађај који је описао аутор *Mir. II*.

Кипријаново заробљавање Анастасије описује овако: *Cumque navigassent multis diebus et jam partibus Graeciae eppropinquassent a ferocissimis Sclavis captus est (sc. Cyprianus) cum omnibus suis. Quos captivos inter se cum divisissent simul cum eis et praedictum episcopum in servitutum sibi dividerunt*¹⁸². Епископ и његов водич, наставља Анастасије, *noctibus iter agebant, per diem autem quiescebant*. И путујући тако *post dies octavos* стигоше пред Солун. Презимивши у Солуну и дочекавши пролеће, односно време пловидбе, Кипријан продужи за Цариград.

Према Анастасију, дакле, Кипријан је заробљен негде око Грчке. Бежећи од свог словенског господара, он је путовао једино ноћу, што значи да је на простору од места где је боравио као заробљеник па до Солуна било земљиште настањено

¹⁸⁰ Вуеус, PG 116, 1377 n. 2.

¹⁸¹ Anastasii Bibliothecarii, Passio s. Demetrii, PL 129, 724.

¹⁸² Anastasii Bibliothecarii, Passio s. Demetrii, PL 129, 725.

Словенима. Другим речима, словенски гусари који су заробили Кипријана имали су своје базе, односно насеља, негде јужно од Солуна, и то неколико дана хода.

Анастасијев податак о месту заробљавања Кипријана потврђује се и варијантом приче коју доноси Никита Архиепископ. Он наводи, наиме, да је Кипријанов брод због буре на мору био присиљен да прекине пловидбу, и то негде „око Хеладе“. Бежећи из ропства Кипријан је путовао 8 ноћи пошто дању није смео да га не би опазили „варвари“, тј. Словени¹⁸³. Са Никитом се слаже и Константин Акрополита, који каже да је Кипријан заробљен „на пролазу кроз Хеладу“¹⁸⁴. Према томе, сви прерађивачи првобитне приче о Кипријану из *Mir. II 6* (ἀνομυμῆς из *cod. Vatic. 821*, Анастасије Библиотекар, Никита Архиепископ и Константин Акрополита) слажу се да је Кипријан заробљен негде око Хеладе, да је одатле одведен у неку земљу Словена и да је, бежећи из ропства у Солун, морао да путује ноћу како не би био задржан од словенских варвара. На основу тога закључујемо да се исти податак налазио и у првобитном тексту *Mir. II 6*. Једино још остаје да решимо питање где је Хелада, односно који део Грчке анонимни аутор назива тим именом. Одговор нам даје сам писац када, причајући о доласку адмирала Сисинија у Солун, каже и ово: „И тај веома славни стратег Сисиније, желећи да докраја испуни наређење (sc. царев), исплови из околине Хеладе и пристаде на острво Скијатеју на Цветну недељу“¹⁸⁵. Острво Скијатеја налази се у близини јужног дела тесалске обале. Према томе, под Хеладом наш писац подразумева област јужно од Тесалије и Епира, односно средњу Грчку. Да Тесалија доиста не улази у састав његове Хеладе показују и уводне речи из *Mir. II 1* (No 158), у којима писац јасно одваја Тесалију и Епир од Хеладе.

Заробивши Кипријана негде око Хеладе, Словени су га одвели у „своју земљу“. Где је та њихова земља и који су Словени у питању? Из пишчеве приче о Кипријану дознајемо да је он, бежећи из ропства, путовао осам ноћи до Солуна. Значи, у питању је неки крај између Солуна и Хеладе. Највероватније је да су Кипријана заробили Велегезити, јер они, према писцу, живе

¹⁸³ πνευμάτων δὲ μάχῃ, δυσπλοία περισχεθεῖς ταῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα δυσχωρίαις προσίσχει... ἐγκυρήσας βαρβάρους ληϊζομένους αὐτὴν (sc. Ἑλλάδα). (*Nicetae, Laudatio cap. 14*, ed. A. Sigalas, p. 341).

¹⁸⁴ διὰ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἰὼν Σθλαβίνων λόχῳ περιτυχῶν αἰχμάλωτος ἄγεται καὶ βαρβαρικὴν δουλείαν ὑφίσταται (*Constantini Acropolitae, Laudatio*, ed. Papadopoulos—Kerameus, p. 194).

¹⁸⁵ ὅστις εὐκλεέστατος στρατηγὸς Σισίνιος τὸ κελουσθὲν εἰς πέρας ἀγαγεῖν βουλόμενος ἔξεισιν ἀπὸ τῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν, καὶ καταλαμβάνει τὴν Σκιαθίαν νῆσον ἡμέρᾳ Κυριακῇ... (*Mir. II 5*, PG 116, 1369 № 201).

око градова Тебе и Деметријаде¹⁸⁶ тј. у Тесалији. Тај податак о Велегезитима аутор доноси у четвртом поглављу, где, како у уводу изричито каже, излаже догађај из свога доба. Том истом добу, како смо видели, припада и случај са Кипријаном и према томе природно је претпоставити да је Кипријан заробљен од тих истих, писцу савремених тесалских Велегезита. Даље, Велегезити станују на приморју и као такви сигурно су вршили гусарења на мору. И најзад, бежећи из ропства Кипријан је путовао осам ноћи, а отприлике толико је времена и било потребно старцу да стигне из околине тесалских градова Тебе и Деметријаде до Солуна, јер раздаљина између њих износи око 200 километара. Дакле, има доста момената који говоре за то да су Кипријана заробили гусари из словенског племена Велегезита.

У расположивом тексту овог поглавља нисмо уочили ниједан карактеристичан податак који би се могао употребити као хронолошки ослонац за поближе датирање вести о Кипријану. Вуеус је, претпостављајући да случај из *Mir. II 6* временски долази непосредно после догађаја из *Mir. II 5*, заробљавање епископово датирао свега неколико година касније од догађаја са Кувером. Та претпоставка ученог боландисте није без основа пошто је не само могуће него и вероватно да је анонимни аутор *Mir. II* остао до краја доследан у излагању догађаја оним редом којим су се стварно и одиграли. Полазећи од тога и узимајући у обзир претходна расправљања, Кипријанов случај из *Mir. II 6* требало би да ставимо у време пре 685.

Рекапитулирајмо. Резултат предњих расправљања у погледу хронологије догађаја из *Mir. II* своди се на ово:

Mir. II 1: а) Словенске пљачке по јегејским острвима и грчком копну — крај 614 и почетак 615.

б) Хацонова опсада — око 616.

Mir. II 2: Аварско-словенска опсада — око 618.

Mir. II 3: а) Смрт архиепископа Јована, земљотрес и покушај Словена да уђу у Солун — око 630.

б) Пожар базилике св. Димитрија — око 635.

в) Реконструкција базилике — између 640-50.

Mir. II 4: а) Првудово погубљење — крај 674.

б) Двогодишња блокада Солуна од стране македонских Словена — 675 и 676.

в) Тродневна опсада Солуна од стране македонских Словена — 25-27 јули 677.

¹⁸⁶ εἰς τὰ τῶν Θεβῶν καὶ Δημητριάδος μέρη πρὸς τοὺς τοῦ ἔθνους τῶν Велегезитῶν (*Mir. II 4*, Tougaard 166 № 86). Град Деметријада лежи на месту античког града Магнесија у Пергејском заливу (дан. Воло) на источној обали Тесалије. Cf. Tafel, De Thessalonica LXXXVII. На обали истог залива, само на супротној страни, налази се и град Теба звани Phtiotidis.

г) Гусарење Стримонаца и Ринхинаца по Дарданима и Пропонтиди — између 678-679.

д) Поход царске војске против Стримонаца и Ринхинаца — око 680.

Mir. II 5: Куверов долазак у Македонију—између 680-685.

Mir. II 6: Кипријаново заробљавање у Грчкој од стране тамошњих Словена — негде пре 685.

Из овог резимираног прегледа разабиремо да анонимни аутор *Mir. II* приказује две временски одвојене групе догађаја. Догађаји прве групе припадају углавном првим деценијама VII века, док се они из друге односе на осму и девету деценију истог столећа. У вези са овом констатацијом постављају се питања: зашто је анонимни солунски аналит, који је очигледно желео да опише своје доба, забележио и извесне догађаје који не припадају његовој непосредној садашњици? И друго: да ли и у којој мери су та његова причања веродостојна?

Уносећи у своје дело чуда односно догађаје из времена Јованова епископата, наш писац уствари наставља, како уосталом и сам у уводу рече, тамо где је митрополит стао. Из уводних речи *Mir. II* да се закључити да је апонупиус читао збирку *Mir. I*, да је његов аутора некад, свакако у младости, лично позивао и много га поштовао и да је стога одлучио да и сам опише догађаје свога доба. Али истовремено он је желео да својим пером спасе од заборава и оне догађаје које Јован није описао а који су се збили управо у време његова епископата. Хтео је дакле да прослави архиепископа и да овековечи његово име. Да је то тачно доказују и ове речи из увода *Mir. II 2*: „Повод и узрок што приступамо описивању и овог догађаја јесте напред поменути наш отац Јован, који и после свог одласка богу с нама разговара као да је присутан... и који упућује богу молитве, па стога његови спасоносни савети, упућени нама, заслужују да буду читани с осећањем крајње благодарности. Право је, дакле, да га се вечно сећамо”¹⁸⁷. Према томе, аноним је описао догађаје из времена архиепископа Јована само зато да би се одужио његовој успомени.

Чињеница да писац није прави савременик догађаја из *Mir. II 1—3* одражава се и на његовом начину приказивања. Док су, наиме, описи у *Mir. II 4—6* опширни и појединостима богати, дотле су догађаји из *Mir. II 1—3* само скицирани и изложени

¹⁸⁷ ἀφορμή τοίνυν καὶ ταύτῃ τοῖς παροῦσι καὶ αἴτιος γέγενται ὁ πρόβου-
θεν ἡμῖν λεχθεὶς καὶ γενόμενος ἡμῶν πατὴρ Ἰωάννης... οὐκ ἐπὶ διὰ μνήμης
διηγερούς ἀξιόν ἐστι λέγειν τὰς πρὸς ἡμᾶς... αὐτοῦ... ψυχοσωτῆτος παραι-
νέσεις, δίκαιον οὖν ἐστὶ ἡμᾶς μεμνησθαι αὐτοῦ διηγερούς (*Mir. II 2*, PG 116,
1336 № 168).

у општим цртама, како то истиче и сам аутор¹⁸⁸. Штавише, он се на једном месту извињава што је догађаје из *Mir.* II 1 описао „сељачки укратко“¹⁸⁹. Даље, у његовом приказу ових догађаја има осетно више него доцније стилски нејасних места, започетих али недовршених описа, општих израза итд. Велика хаганова опсада из другог поглавља на пример, не само да је описана штуро него и по једној схеми која умногоме потсећа на *Mir.* I 13. При сликању појединих сцена наш писац се служи често истим изразима и поређењима које налазимо код архиепископа Јована¹⁹⁰. Уопште, читав његов опис ове битке састављен је шаблонски. Нешто друкчије стоји опис битке за Солун из *Mir.* II 1. Ту налазимо знатно мање позајмљених израза и слика и читав приказ борбених операција релативно је конкретнији и подробнији. Па ипак, опис као целина компонован је очигледно по узору на писца *Mir.* I. Једном речју, у прва три поглавља своје збирке писац је кратак и стоји под видним утицајем свог претходника. У поређењу са *Mir.* II 4—6 ова поглавља имају свакако мању изворну вредност, и то не само због тога што се догађаји ту приказују скицирано него и стога што су извесне појединости претстављене очигледно схематски, уопштено. Са тога разлога пишчеви прикази ових догађаја не могу се третирати као извештаји који су у целости поуздани. Али из тога не излази да *Mir.* II 1—3 претстављају у основи сумњив докуменат. Већ само релативно обиље конкретних података као и пишево познавање читавог историјата појединих догађаја искључују могућност да их је он измислио. У вези са тим поставља се питање његових извора. На крају првог поглавља он упућује читаоце на мозаик, који, вели, приказује читав ток опсаде¹⁹¹. Тај податак о мозаику с једне стране претставља доказ да је опсада реалан догађај, док с друге стране наводи на помисао да је можда баш тај мозаик послужио писцу као једини извор, бар за тај догађај. Међутим таква претпоставка отпада из простог разлога што су на мозаику, како се из цитираног места види, биле претстављене само поједине сцене из опсаде, док писац напротив приповеда не само ток опсаде него и њену бурну и догађајима богату предисторију, као и последице које је изазвала. Стога је највероватније да је аутор прва три поглавља *Mir.* II саставио према својим личним сећањима, допуњујући их можда и успоменама својих суграђана вршњака. Тиме се објашњавају не само пишчева краткоћа, односно релативна оскудица конкретних података, у *Mir.* II 1—3,

¹⁸⁸ У уводу *Mir.* II 4 каже да је претходна чудеса изложио ἐν βραχεῖ λόγῳ (PG 116, 1349 № 185).

¹⁸⁹ τοῖς ἀγροίκως ἐν βραχεῖσι περὶ τούτων ἱστορηθεῖσιν (*Mir.* II 1, 1333 № 167).

¹⁹⁰ Да би се то видело довољно је упоредити *Mir.* I 13 № 107, 110, 111 са *Mir.* II 2 № 168, 170—172.

¹⁹¹ *Mir.* II 1, 1133 № 167.

него и његова местимична зависност од писца Mir. I при описивању извесних појединости. Према томе, вести из Mir. II 1—3 у основи су веродостојне јер се заснивају на сећању једног или више савременика.

У другом делу својих чуда (Mir. II 4—6) аутор излаже догађаје осетно друкчије него у првом. У поглављу четвртном, на пример, он описује неколико словенских покушаја да заузму Солун, али сваки не само на различит начин него и језиком који ни по чему не личи на описе из Mir. I. Насупрот штурости описа у Mir. II 1—3, овде је његово излагање опширно и крцкато конкретним подацима. Очигледно аутор добро познаје оно о чему говори. Штавише, он зна и више од онога што нам саопштава¹⁹². Такву опширност излагања налазимо у четвртном и петом поглављу, док је у шестом знатно мања. То долази отуда што је текст овог поглавља узет, како смо видели, из једног рукописа који првобитни оригинал скраћује. Затим, ту се говори о једном мање значајном случају.

Веродостојност извештаја из Mir. II 4—6 у односу на оне из Mir. II 1—3 знатно је већа управо стога што потичу из пера правог савременика. Подробност којом овде један Солуњанин описује догађаје који су се добрим делом одигравали ван Солуна показује да је он прикупљао обавештења, а није се задовољио оним што је сам видео и доживео. У уводу Mir. II 5 он наглашава да ће при описивању тог великог „чуда“ бити кратак и да се неће користити ни реториком ни филозофијом¹⁹³. И доиста, Mir. II 4—6 писана су једноставно. Песничких слика и фигура овде је веома мало. Нема ни оних реторски компонованих молитава којих је тако много у Mir. I. Исто тако, нема ни „филозофије“, под којом, мислимо, писац подразумева теолошко-реторска расправљања, доказивања да је извесни догађај доиста чудесан а не природан. Наш писац опис неког догађаја (напр. успешно одбијање опсаде, на време отклоњену глад итд.) не коментарише упорним доказивањима да се то одиграло захваљујући чудесној интервенцији св. Димитрија, као што је случај код писца Mir. I, него он обично своје излагање завршава једноставним тврђењем да догађај претставља чудо. Захваљујући томе његов приказ догађаја није испрекидан теолошким дигресијама нити је преудешаван према проповедничком ефекту, као што је случај у Mir. I. Кратко речено, аутор Mir. II осетно је више аналит, односно хроничар, него што је писац Mir. I. Уопште, Mir. II 4—6 дају утисак да је писцу кудикамо више стало да догађаје забележи

¹⁹² На једном месту Mir. II 4 он каже да „не би било довољно да се покупи сав папирус са Нила и од њега направе и испишу књиге“ ако би се хтело подробно (*κατὰ λεπτόν*) описати све што се тада догађало у Солуну и околини (Tougaard 176 № 98). Ове речи не могу се третирати као празна фраза будући да писац овде говори о догађају који је сам преживео.

¹⁹³ Mir. II 5, 1361 № 194.

него да прославља великомученика или себе да истакне. Услед свега тога последња три поглавља *Mir.* II претстављају не само чињеницама богате него и континуирано изложене вести¹⁹⁴, иако не увек на јасан начин.

Словенске варваре, о којима највише приповеда, писац, разуме се, не воли, али их и не мрзи заслепљено. Он их назива „варвари“ а не, рецимо, *ὠμοβόροι* (*Mir.* I 14, 1300 № 126), или „звери у људском облику“, „крволочни“ и т. сл., како пишу доцнији пре-рађивачи *Mir.* I–II. Штавише, у уводу *Mir.* II 4 он окривљује солунског префекта да је без икаква оправдана разлога оптужио Првуда и тако довео град у тежак положај¹⁹⁵. Поред тога он напада градску управу због корупције, распродаје градског жита и других злоупотреба, као и трговце због бездушних набијања цена за време глади¹⁹⁶. Та пишчева непристрасност и трезвен однос према домаћим властима умногоме повећавају изворну вредност његових извештаја.

У *Mir.* II уопште, а посебно у *Mir.* II 4–6, има доста реченица које се тешко преводе. Од приличног броја нејасних места понеко је неразумљиво свакако због тога што је *locus corruptus*. Међутим, исквареношћу рукописне традиције може се правдати само један део нејасних фраза, док други, већи, треба приписати самоме писцу, његовом стилу и језику. Желећи да буде кратак¹⁹⁷ и истовремено да каже што више ствари, он постаје често збркан и нејасан, утолико више што очигледно није мајстор пера. Могло би се без претеривања рећи да је његов начин писања и невешт и неспретан. Једно издање критичније од овог које данас имамо уклонило би извесне али сигурно не и све нејасноће које се налазе у тексту *Mir.* II.

¹⁹⁴ Gelzer, *Genesis* 35, 42, као и Marquart, *Streifzüge* 245, налазе да су *Mir.* II компилација. То прихвата и Милев, *Куврат и Кувер* 558, допуњујући још да је у питању компилација од више аутора с краја VII века, иако ће доцније (р. 561–62) догађај из *Mir.* II 4 ставити у 782 годину, односно у крај VIII века. Златарски, *Ист. Буг.* I 155, 400, иде и даље оцењујући да су *Mir.* II компилација без икаквог одређеног реда, и то из друге половине VIII века. Ово су сасвим нетачне оцене *Mir.* II као историског извора. Напротив, чињеница је да се у *Mir.* II догађаји описују оним редом како су се и одвијали. У овом погледу друга збирка чуда у односу на прву претставља један знатно сређенији документ. (Ср. нап. 176).

У бољандистичком приручнику *Bibliotheca hagiographica graeca* (р. 72) *Mir.* II наводе се као 16–21 поглавље *Mir.* I, из чега излази да је *Mir.* II написао архиепископ Јован, писац прве збирке што је, разуме се, сасвим нетачно.

¹⁹⁵ *Mir.* II 4, 1349 № 185 (*Tougard* 148 № 65).

¹⁹⁶ *Mir.* II 1, 1333 № 167; *Mir.* II 4, *Tougard* 158 № 77–78, 164 № 84, 186 № 109.

¹⁹⁷ Писац у више наврата истиче своју одлуку да пише *ἐν βραχεί λόγῳ* (*Mir.* II 1, 1333 № 167; *Mir.* II 4, 1349 № 185; *Mir.* II 5, 1361 № 194).

О времену постанка *Mir. II* досад су изнете разне претпоставке¹⁹⁸. Датирање у крај VII века, који је први предложио Gelzer и доцније подржао Niederle, може се сматрати као једино прихватљиво и у основи тачно. Претходна расправљања омогућују да се време настанка *Mir. II* и поближе одреди. У том погледу нарочито поуздан ослонац налазимо у *Mir. II 4*. Ту се, како смо видели, описује, поред осталог, и поход царске војске против македонских Словена. Тај поход датирали смо у време око 680. Али без обзира на тачност тог датирања јасно је да се извештај *Mir. II 4* о том походу ни у ком случају не може идентификовати са извештајима других византиских извора о познатом походу Јустинијана II из 688. Другим речима, анонимни солунски аналит описује поход „христољубиве војске“ против гусарских Стримонача и Ринхинаца, а ништа не говори о кудикамо замашнијој експедицији при којој је чак сам цар Јустинијан II стигао у Солун. То пишчево хутање може се објаснити једино тиме што му је експедиција Јустинијана II била непозната, односно што је своју збирку *Mir. II* писао пре 688. Међутим, може се још одређеније фиксирати време постанка *Mir. II*. Напред смо видели да се израз $\delta \eta \mu \omega \nu \beta \alpha \sigma \iota \lambda \epsilon \upsilon \varsigma$ („наш, сада владајући цар“) из *Mir. II 4–5* односи на Константина IV (668–685). Према томе, 685 претставља *terminus ante quem* за настанак збирке *Miracula II*.

Што се тиче личности аутора *Mir. II*, сигурно је само то да припада црквеном клиру, и то по свој прилици нижем¹⁹⁹.

Посматрано у целини, збирка *Mir. II*, иако хагиографски спис, претставља користан изворни документ утолико вреднији што доноси у основи поуздане вести о догађајима на византиском Балкану почетком и у другој половини VII века. Највећи део тих извештаја односи се на македонске Словене. Византиска историографија VII века о њима пружа, како је познато, сасвим оскудна обавештења. Са тога разлога *Mir. II* су нарочито драгоцен извор за најстарији период историје Јужних Словена.

¹⁹⁸ Bueus, *Comment. graev.* 24 (PG 116, 1095), PG 116, 1378 п. 4, збирку *Mir. II* ставља у крај VIII или почетак IX века. Tafel, *De Thessalonica* LXXXVI, а према њему и Филарет, Великомученик Димитрије 352, предлажу VIII век. Tougaard, *De l'histoire* 254 п. 13, 258, а после Laurent, *Sur la date* 430, и Златарки, *Ист. Буг.* I 155, 400–404, спис датирају у другу половину VIII века. Gelzer, *Genesis* 35, 42, и Niederle, *SS II* 1, 227, односно Manuel I 64, процењују да у питање долази крај VII века. Станојевић, *Византија и Срби* I 220, II 208, 229, исто као и Успенски, *Мозаици* 50, 58, и Милев, *Куврат и Кувер* 558, 561–62, колебају се између VII и VIII века. Pernice, *Sulla data* 184–86, а према њему и Delehaue, *Les rescueils* 57, и Grégoire, *Origine* 105, настанак списа стављају у почетак друге половине VII века, односно непосредно после 656 године. Сасвим усамљено датирање предлаже Tafali, *Thessalonique* 101 п. 1, према коме су *Mir. II* састављена у првој половини VII века тј. у исто време кад и *Mir. I*.

¹⁹⁹ За пишчеву припадност нижем клиру говоре ови моменти: неизграђен стил, неспособност јасног изражавања, као и отворено критиковање градских власти. До истог закључка о писцу дошао је и Tafel, *De Thessalonica* LXXVI, који запажа да један епископ о себи не би никад казао да приповеда „сељачки укратко“, како то чини апоптимус.

P. S. — За време штампања овог рада г. проф. Paul Lemerle објавио је у BZ 46 (1953) 349—361 чланак: *La composition et la chronologie des deux premiers livres des Miracula s. Demetrii*. Проф. Lemerle овим чланком, како у уводу и сам истиче, у непромењеном облику публикује једно од својих саопштења са IX Међународног конгреса византолога, априла 1953 у Солуну, на коме сам и ја, у виду једног реферата, приказао основне резултате до којих сам дошао у овом раду. Са задовољством констатујем да је проф. Lemerle многа питања, нарочито у вези са Mir. II, решио на начин који је подударан или сличан моме. О проблему хронологије Mir. I-II недавно је објавио већу расправу и бугарски научник Ал. Бурмов. Његов рад још нисам имао у рукама. Колико разабирем из кратке белешке у BZ 46 (1953) 451, проф. Бурмов у погледу хронологије Mir. II дошао је до осетно другачијих закључака. Према томе, испитивању хронологије Mir. I-II приступило се, истовремено и независно, на више места. То је свакако доказ појачаног интересовања за солунске збирке. С друге стране, објављивање критичког издања Mir. I-II, које припрема проф. Lemerle, знатно ће допринети да се садашња дискусија о основним питањима у вези са овим изворима убрзо и успешно приведе крају.

R é s u m é

Franjo Barišić

Les Miracles de st. Démétrius comme sources historiques

Quand on considère la littérature existant jusqu'à présent où sont utilisées ou discutées les diverses données tirées de Mir. I-II, ce qui tout d'abord frappe le lecteur, ce sont les grands désaccords des savants sur la chronologie et l'interprétation de ces données. D'autre part, un assez grand nombre de renseignements d'un certain intérêt historique, spécialement ceux de Mir. I, n'ont même pas été pris en considération dans les discussions qui ont eu lieu jusqu'à ce jour. En d'autres termes, les Acta s. Demetrii représentent des ouvrages qui, comme sources historiques, devraient être minutieusement examinés, comme l'a dit récemment feu A. Vasiliev. Notre étude est précisément une tentative d'un tel examen, un effort pour trouver les meilleures solutions des questions qui se posent à propos de Mir. I-II, considérés comme sources historiques: Quand furent composés ces recueils? Quels renseignements historiques et de quelle sorte contient chacun de ces deux documents et quand se sont passés les divers événements dont on y parle? Quelle est, en un mot, la valeur de ces ouvrages hagiographiques comme sources historiques?

La réponse à toutes ces questions est rendue difficile par une série de circonstances dont nous citerons les principales. Mir. I-II

sont des œuvres hagiographiques où — quoique incomparablement moins que dans d'autres ouvrages byzantins de ce genre — le récit des détails d'un événement est à un tel point obscurci par l'imagination religieuse qu'il est difficile de déterminer où finit l'irréel et imaginaire et où commence le réel et possible. Au surplus, dans Mir. I, les „miracles“ sont exposés manifestement sans le moindre souci de l'ordre chronologique. Dans Mir. II non plus, la succession des événements n'est pas immédiatement perceptible. Et enfin, les renseignements que nous trouvons dans ces documents semblent être complètement isolés dans l'hagiographie byzantine, du moins au premier abord. Toutes ces circonstances, ainsi que certaines autres (p. ex. les discussions abondent d'opinions opposées, l'édition des Bollandistes n'est ni critique ni complète etc.), contribuent à ce que les deux recueils des Miracles de Démétrius représentent un matériel assez embrouillé.

Les Mir. I - II ne contiennent qu'une modeste partie de ce qui dans le monde byzantin fut écrit sur le thaumaturge de Salonique. Pour donner une idée de l'ampleur de cette littérature et de la place qu'y occupent nos deux recueils, nous avons donné, comme introduction, un „Court aperçu de l'hagiographie byzantine sur st. Démétrius“. Nous y avons rassemblé et exposé une quarantaine de divers écrits que nous avons réussi à nous procurer. Cet aperçu a permis de faire quelques constatations assez utiles: l'hagiographie du martyr salonicien est excessivement vaste et s'étend du Ve siècle presque jusqu'à nos jours; le plus grand nombre d'écrits provient des métropolitains de Thessalonique et ne représente qu'une répétition, adaptation ou traduction de ce qui fut écrit dans Mir. I et, à un degré de beaucoup moindre, de ce qui provient des Mir. II. C'est précisément grâce à cela que quelques ouvrages ultérieurs peuvent nous être utiles pour la reconstitution du texte primitif de nos recueils et permettent d'expliquer, sinon plus, du moins quelques endroits obscurs que nous trouvons dans les textes actuels.

Les Mir. I, que nous étudions dans le second chapitre de notre travail, est en réalité un recueil de treize homélies en l'honneur du thaumaturge de Salonique. Le sujet de chacune d'elles est un événement qui, au dire de l'auteur, fut achevé par un miracle. Dans les deux premières homélies l'auteur, comme il le dit lui-même, rapporte „d'anciennes histoires“, tandis que dans toutes les autres il parle de son époque, d'événements „miraculeux“ dont lui-même et ses auditeurs se souviennent. Ces „miracles“, sauf quelques exceptions insignifiantes (Mir. I 4, 7, 11), représentent des faits non seulement réels, mais parfois aussi d'une importance historique. Surtout les Mir. I 9, 10, 12, 13 - 15 se distinguent à ce point de vue.

L'étude de la chronologie des Mir. I est rendue possible par une série de faits. D'abord, l'auteur, en parlant d'un événement, ne manque jamais de rappeler à ses auditeurs le temps quand il a eu lieu. Il le fait en employant des expressions du langage quotidien:

„cela s'est passé récemment”, „beaucoup d'entre vous s'en souviennent”, „au temps de l'archevêque Eusèbe” etc. Ces expressions, quoique vagues en soi, sont toutefois assez différenciées pour permettre de distinguer ce qui est plus ancien de ce qui est plus récent, donc d'établir la chronologie relative des événements (cf. table, p. 65). Ensuite, dans certains chapitres sont mentionnés quelques personnages historiques connus (l'archevêque Eusèbe, les empereurs Maurice, Phocas et le φιλόχριστος βασιλεύς = Héraclius). Enfin, dans certaines homélies il s'agit d'événements notés, directement ou indirectement, aussi dans d'autres sources (Mir. I 5, 9, 10, 12). En utilisant et en combinant tous ces éléments, nous sommes arrivés aux datations suivantes:

1. Le cas du préfet Marianos (Mir. I 1) — début du Ve siècle.
2. La guérison d'un officier (Mir. I 2) — Ve siècle?
3. Le cas du sacristain Onesiphoros (Mir. I 7) — vers 580.
4. L'attaque de cinq mille Slaves (Mir. I 12) — vers 584.
5. La construction du nouveau ciborium (Mir. I 6) — de 585 à 586.
6. Le siège avaro-slave (Mir. I 13-15) — 586.
7. La famine à Salonique (Mir. I 8) — immédiatement après 586.
8. La lettre de Maurice (Mir. I 5) — probablement vers 595.
9. Le soldat devenu fou (Mir. I 4) — fin du VIe ou début du VIe siècle.
10. Le préfet puni (Mir. I 11) — fin du VIe ou début du VIIe siècle.
11. La guerre civile (Mir. I 10) — vers 607.
12. La peste à Salonique et dans ses environs (Mir. I 3) — de 608 à 610.
13. Le manque de blé à Salonique et dans les autres cités (Mir. I 9) — fin de 610.

Par conséquent, dans Mir. I, à l'exception de deux premiers chapitres, on décrit les événements concernant l'époque d'environ 580 – 610.

À cette époque la situation de Salonique était difficile. Mais, malgré tout, la cité résistait victorieusement aussi bien aux attaques des barbares qu'aux autres calamités qui s'abattaient sur elle, grâce à ses remparts, à sa richesse et à sa flotte. En notant quelques événements dramatiques de ce temps, l'auteur de Mir. I voulait les sauver de l'oubli, mais il désirait en même temps de les présenter comme des preuves de la sollicitude miraculeuse de la part de son héros local et de son protecteur. Il s'en suit que notre auteur est en même temps un chroniqueur et un prédicateur. Bien plus, le prédicateur l'emporte chez lui sur le chroniqueur: en effet, l'auteur de Mir. I se soucie beaucoup plus de prouver, interpréter, s'engager dans la polémique à propos d'un événement que de rapporter l'événement même. Et, puisque l'enregistrement de l'évènement est subordonné à l'inter-

prétation dévote, il est de règle interrompu et morcelé par des digressions, de sorte qu'on ne peut s'en faire une idée complète qu'après en avoir rassemblé les parties disséminées dans la trame du récit. C'est pour la même raison que l'auteur décrit jusqu'au plus infimes détails certaines particularités sans importance, tandis que certains moments de plus grand intérêt sont à peine effleurés ou tout simplement passés sous silence, ou encore dissimulés et embrouillés dans la tresse habile ou maladroite du récit religieux. Par conséquent, dans certaines homélies, le récit de l'évènement est assez maigre et incomplet (Mir. I 8, 10, 12), tandis que dans d'autres on est surpris de le trouver très ample et détaillé à tel point qu'il égale, et surpasse même parfois, l'interprétation religieuse (Mir. I 3, 5, 9, 13-15). Pris dans leur ensemble, les Mir. I représentent un document, contenant de précieux renseignements de toute sorte, mais couvert d'une couche épaisse de fantaisie religieuse et de rhétorique vide.

Il ressort des informations chronologiques que nous communiquons l'auteur que les Mir. I furent composés vers 620.

Le grand désaccord qui existe entre les savants quand il s'agit de dater les divers renseignements tirés des Mir. I et bien plus encore ceux que nous fournissent les Mir. II, provient pour une bonne part de l'incertitude sur l'identité de l'auteur des Mir. I. C'est pour cette raison que nous avons consacré un chapitre spécial à cette question. En tenant compte des renseignements caractéristiques que l'auteur lui-même nous donne sur sa personne et en les comparant à ceux que nous donne de lui l'auteur anonyme des Mir. II, ainsi qu'avec quelques informations ultérieures (par le métropolitain Nicéas de Thessalonique, par le titre du manuscrit parisien des Mir. I), nous sommes arrivés à la conclusion que le recueil Mir. I fut composé par l'archevêque Jean, qui a vécu à la fin du VIe et au début du VIIe siècle.

Dans le chapitre IIIe de notre étude, nous nous occupons des Mir. II. Ce recueil anonyme se compose de six chapitres et diffère dans bien des points du recueil de l'archevêque Jean. D'abord, l'auteur anonyme ne nous donne pas des homélies soigneusement stylisées selon les règles de la rhétorique, ses notes sur les évènements sont de beaucoup plus simples. Ensuite, tous les faits „miraculeux“ que l'auteur nous décrit se rattachent à des évènements plus ou moins importants. Aussi, n'y a-t-il rien d'étonnant que les renseignements tirés des Mir. II aient fait l'objet de discussions beaucoup plus vives qu'il n'est le cas des Mir. I. Mais les opinions des savants sont ici également beaucoup plus divergentes, qu'il s'agisse de fixer une date ou d'interpréter un évènement, de sorte que l'on peut dire que presque chaque savant possède son propre système chronologique. Il suffit de constater que l'origine des Mir. II fut placée entre le début du VIIe et le début du IXe siècle et que pour chaque renseignement d'une certaine importance une quinzaine de dates furent proposées (cf. table, p. 9—10). Cette discussion a abouti à une telle incertitude que beaucoup de savants évitent par prudence d'utiliser les Mir. II comme

source. Une de causes principales qui amenèrent la discussion sur les Mir. II dans l'état où elle se trouve actuellement est le fait que, pour établir la chronologie des diverses informations, on se basait beaucoup plus sur des analogies puisées à d'autres sources que sur l'analyse approfondie du texte.

Dans son introduction (Mir. II 1), l'auteur déclare que l'archevêque Jean, auteur des Mir. I, n'avait pas eu le temps de décrire „l'horreur des sièges des barbares qui peut à peine être exprimée par des mots“ et que pour cette raison il se propose de reprendre l'exposition des faits au point où le métropolitite s'est arrêté (Mir. II 1, 1323 n. 16). En effet, dans chacun des trois premiers chapitres, il ne manque pas d'informer le lecteur que l'évènement rapporté remonte à l'époque de l'épiscopat de Jean (Mir. II 1, 1323 n. 16; II 2, No 163, 172—174; II 3 No 182), tandis que dans l'introduction de Mir. II 4 il déclare qu'il passe à l'exposé d'évènements contemporains. Il faut donc distinguer dans Mir. II deux groupes d'évènements appartenant à deux époques différentes: Mir. II 1—3 et Mir. II 4—6. Etant donné que le dernier évènement, décrit dans Mir. I, se passa en 610 (Mir. I 9), il en ressort qu'il faut placer les évènements des Mir. II 1—3 après l'année 610. Conformément à cette conclusion, nous avons obtenu les résultats suivants:

Dans Mir. II 1 nous distinguons deux groupes d'évènements: d'abord, les actions de pillage des corsaires slaves (Sagoudates, Drogouvites et d'autres tribus) le long des côtes de l'Egée, ensuite, l'attaque de ces mêmes tribus contre Salonique sous le commandement de Hatzon. Ces deux groupes de faits sont séparés l'un de l'autre par une année au moins. Le premier groupe qui se rapporte aux corsaires est d'une grande importance et il n'est pas étonnant qu'on puisse en trouver la mention également dans d'autres sources: ainsi, Isidorus Hispalensis nous informe, qu'au début de la cinquième année du règne d'Héraclius „Sclavi Graeciam Romanis tulerunt“; un autre chroniqueur anonyme du VIIIe siècle (dit Isidorus Pacensis), indépendant, d'après toutes les apparences, d'Isidore de Séville, nous dit à peu près la même chose. Nous trouvons également une allusion au même évènement chez Pisidas Heraclias II 71—78. Il n'est pas non plus possible de ne pas rattacher à cet évènement le ch. 109 de la Chronique de Jean de Nikiou. En comparant toutes ces sources, on est amené à fixer la fin de l'année 614 et le début de 615 comme la date la plus probable de la première information qui se trouve dans Mir. II 1. Quant au siège de Hatzon, nous le datons vers l'année 616.

Le grand siège avaro-slave, dont on parle dans Mir. II 2, a eu lieu, comme nous dit l'auteur (1337 № 170), deux ans après celui de Hatzon. Il faut, par conséquent, placer cet évènement vers 618. L'exactitude de cette date est confirmée dans une certaine mesure par les informations de Théophane se rapportant aux incursions des Avars dans les Balkans en 617—619. Le renseignement sur le siège entrepris par les Avaro-Slaves est un précieux complément des infor-

mations assez pauvres en détails que nous donnent Théophane et les autres chroniqueurs.

Dans Mir. II 3 l'auteur anonyme nous raconte que, immédiatement après la mort de l'archevêque Jean, Salonique eut à subir un tremblement de terre et que les Slaves, établis près des frontières, croyant que la ville avait été détruite, se mirent en route pour déterrer les richesses des maisons détruites. Après un certain temps, la cité subit une nouvelle calamité: l'église de st. Démétrius fut démolie par un incendie qui détruisit la toiture et l'intérieur de l'église. Mais plus tard fut construite la nouvelle église, „celle que vous pouvez voir chaque jour“, comme dit l'auteur. Nous avons donc ici trois dates importantes qu'il y aurait intérêt à fixer. Mais dans le texte, qui d'ailleurs est incomplet et peu sûr, nous ne trouvons pas de point d'appui pour la chronologie, étant donné que la liste des préfets et des métropolitains de Salonique de la première moitié du VIIe siècle ne nous est pas connue. C'est pour cette raison que nous n'avons pu établir que des dates approximatives. Nous datons la mort de l'archevêque Jean et la tentative des Slaves de pénétrer à Salonique vers 630, l'incendie de la basilique de st. Démétrius vers 635 et sa reconstruction de 640 à 650. Cette dernière date, fondée exclusivement sur l'analyse du texte, se trouve confirmée dans une certaine mesure par la date que nous connaissons de quelques mosaïques qui ont été posées précisément à l'occasion de la reconstruction dont on parle dans ce chapitre.

En parlant de l'auteur des Mir. I, c.-à-d. du métropolitain Jean, l'auteur anonyme nous dit: „Il est donc juste que nous en gardions éternellement le souvenir“ (Mir. II 2, 1336 № 168). Ces mots nous indiquent qu'il a probablement connu personnellement l'auteur des Mir. I, sans doute dans sa jeunesse. S'il en est ainsi, son information dans l'introduction du Mir. II 4 qu'il y commence à rapporter les événements „de son temps“, nous indique clairement que l'expression „de son temps“ ne peut se rapporter qu'à la seconde moitié du VIIe siècle. Ceci est une conclusion sûre, puisqu'il est évident que tous les chapitres des Mir. II furent écrits de la même main (cf. l'introduction de Mir. II 4 et l'information de l'introduction de Mir. II 5 qu'il avait déjà parlé de „Hatzon et des Avars“, c.-à-d. des événements racontés dans Mir. II 1—2). Il est de même incontestable que les faits rapportés dans Mir. II 4—6 datent du temps de la vie de l'auteur, et cela d'une période assez courte (cf. Mir. II 4, introduction; les premiers mots de Mir. II 6 dans la traduction d'Anastase le Bibliothécaire: *miraculum quod temporibus nostris gessit s. Demetrius inter cetera miracula et hoc inserere volo*; la même ampleur de la narration dans Mir. II 4—6, ce qui contraste avec Mir. II 1—3, dépourvus de détails; le même titre *ὁ ἡμῶν βασιλεὺς* dans Mir. II 4—5). C'est pour avoir maconnu ces faits de nature essentielle que les savants sont arrivés à cette grande divergence en datant les événements racontés par Mir. II 4—5, les uns affirmant que le cas de Kouver est de beaucoup postérieur à celui de Perbund, les autres soute-

nant, au contraire, qu'il est beaucoup plus ancien. Le fait établit qu'il s'agit, dans Mir. II 4 - b, des événements très proches les uns des autres facilité, dans une grande mesure, la tâche de préciser leur chronologie.

Dans Mir. II 4, nous distinguons, au point de vue de la chronologie, deux groupes d'événements: la capture du „roi“ slave Perbund à Salonique et son envoi à Constantinople, le départ de la députation slavo-salonicienne avec une pétition pour sa libération, les tentatives de fuite de Perbund et son exécution, le blocus de Salonique par des guerillas des tribus slaves qui, comme nous dit l'auteur, dura pendant „deux années entières“ et qui se transforma, enfin, en un siège de la cité, commencé „le 25 juillet, 5e indiction“; les Slaves continuent, après leur échec, le blocus par leur guerillas „pendant des jours“, préparent un nouveau siège, mais „par intercession du martyr, ils perdurent toute volonté de continuer le siège“. Depuis lors, la paix règne parmi les Slaves macédoniens. Tous ces événements forment, au point de vue chronologique, le premier groupe. Quant au deuxième groupe, il faut y ranger les incursions pirates dans la région des Dardanelles et de la Propontide effectuées, malgré l'armistice, par les Strymoniens et les Rhynchines slaves. Leur piraterie dura pendant un certain temps et fut enfin repoussée par l'expédition victorieuse de l'armée impériale.

Pour fixer la date des événements se rapportant à Perbund (premier groupe), nous trouvons un point d'appui solide dans le renseignement de l'auteur que, au moment de l'arrivée de Perbund, l'empereur faisait des préparatifs pour une guerre défensive contre „les Agarènes méprisés par Dieu“ et qu'au moment du siège, c'est à dire deux années plus tard, il se trouvait engagé dans cette guerre (Mir. II 4, Tougard 150 No 68, 164 No 84). Cette guerre, qui dura donc plusieurs années, ne peut être que celle qui eut lieu pendant le règne de Constantin IV, en 674—678, d'où il résulte que Perbund fut exécuté au plus tôt vers la fin de l'année 674, tandis que le blocus biennal de Salonique doit être daté de 675 à 676, et le siège de la cité qui dura trois jours de l'année 677. D'après l'auteur, ce siège commença dans la cinquième indiction et l'année 677 tombe précisément dans cette indiction. L'armistice peut avoir été conclu vers la fin de la même année.

Le texte faisant partie du deuxième groupe d'événements nous apprend que, durant l'expédition contre les Strymoniens, l'armée impériale ne parvint pas jusqu'à Salonique (Mir. II 4, Tougard 184 No 108) et qu'elle ne fut pas commandée par l'empereur en personne. En d'autres termes, l'expédition impériale racontée dans Mir. II 4 ne peut pas être identifiée avec l'expédition de Justinien II de 688, comme on l'admet ordinairement. Ce fut M. Grégoire qui l'indiqua le premier. L'expédition de „l'armée christophile“ doit être placée vers l'année 680. Par conséquent, il s'agit d'une expédition de l'époque de Constantin IV qui n'est pas signalée dans les autres sources byzantines.

Au début de Mir. II 5 l'auteur nous rappelle qu'il avait déjà parlé des événements se rapportant à Hatzon (Mir. II 1), au khagan (Mir. II 2) et qu'il avait dit *qu'à cette époque* les barbares avaient dévasté l'Illyrie et la Thrace (= Mir. II 1, introd.), et que la population romaine de ces contrées avait été emmenée en esclavage „par ledit khagan” (ὁ λεχθεὶς χαγάνος, sc. in Mir. II 2) et établie dans la région danubienne. L'auteur continue ensuite: „Déjà soixante ans et plus s'étant écoulés depuis que les barbares ont emmené leurs pères en esclavage, ils ont formé là-bas tout un peuple...” (Mir. II 5, 1364 № 196). Alors Kouver, se soulevant contre le khan, traverse le Danube et conduit le peuple en Macédoine. En d'autres termes, l'auteur nous informe d'une manière qui ne permet aucun doute que la population romaine fut emmenée dans la région danubienne précisément au cours de ces dévastations avaro-slaves, dont il parle dans Mir. II 1–2, et non au cours de quelques autres incursions barbares, comme beaucoup de savants l'avaient erronement supposé (Gelzer, Niederle, Uspensky, Grégoire etc.). Par conséquent, Kouver amena la population en Macédoine „environ soixante ans et plus” après 618 (le siège du khan noté dans Mir. II 2), c.-à-d. vers 680. Nous arrivons également à la même date par une autre voie. Dans Mir. II 5, de même que dans Mir. II 4, l'empereur est nommé ὁ ἡμῶν βασιλεὺς, c.-à-d. „notre empereur”, celui qui règne actuellement. Ceci veut dire que les événements exposés dans Mir. II 4–5 se déroulent pendant le règne du même souverain, Constantin IV (668–685). Et comme nous avons démontré que les événements de Mir. II 4 prenaient fin vers 680, il s'en suit qu'il faut placer la migration de Kouver à l'époque de 680 à 685.

L'exposé qui précède nous permet également de déterminer avec assez de précision le temps où fut composée l'oeuvre même de l'auteur anonyme, les Mir. II. En premier lieu, on est frappé par ce que l'auteur nous décrit largement l'expédition de „l'armée christophile” et ne nous dit rien de celle de Justinien II, d'envergure beaucoup plus grande et plus importante pour Salonique. Ce silence ne peut être expliqué que par le fait que cette dernière expédition lui était inconnue quand il écrivait les Mir. II, donc qu'il avait terminé son recueil avant 688. Bien plus, l'expression ὁ ἡμῶν βασιλεὺς nous permet de conclure que l'année 685 représente le terminus antequem de la composition des Mir. II.

Les événements embrassés par Mir. II 1–3 sont exposés brièvement et d'une façon généralisée, étant donné qu'ils appartiennent à un passé assez lointain. Beaucoup d'expressions y sont évidemment empruntées à l'auteur des Mir. I. Au contraire, dans Mir. II 4–6 l'auteur en est indépendant et son exposé est plein de détails. Les images poétiques et les figures stylistiques sont peu nombreuses. On n'y trouve non plus ces prières d'une éloquence solennelle qui abondent dans le livre de son prédécesseur. Certes, il n'aime pas les barbares slaves, mais il n'éprouve pas pour eux cette haine aveugle que mani-

festé l'auteur du premier recueil. Tandis que le métropolite Jean a pour les autorités toujours des mots d'une politesse flatteuse et qu'il dissimule leurs fautes ou les passe sous silence, l'auteur anonyme des *Mir. II*, au contraire, inculpe ouvertement le préfet de Salonique d'avoir, sans motif justifié, accusé Perbund et d'avoir mis par là la cité dans une situation difficile (*Mir. II* 4, Tougard 148 № 65). Dans une autre circonstance, il accuse les autorités communales de corruption pour avoir vendu aux étrangers le blé public, et les commerçants de la ville pour l'impitoyable hausse de prix pendant la famine (*Mir. II* 1, 1333 № 167; *Mir. II* 4, Tougard 158 № 77—78, 164 № 84, 186 № 109). Son exposé des faits est continu, mais il n'est pas toujours facile de comprendre ce qu'il veut dire. Ces obscurités sont à attribuer en partie à la corruption de la tradition manuscrite, mais plus encore à l'auteur lui-même, à son désir d'être bref, de même qu'à ses capacités d'expression littéraire médiocres. Bref, l'auteur anonyme est un chroniqueur beaucoup plus que ne l'est son prédécesseur. Pris dans son ensemble, les *Mir. II* sont une source riche et sûre des événements qui se sont passés autour de Salonique et dans les Balkans byzantins au début et dans la deuxième moitié du VIIe siècle.

Les informations des *Mir. I-II* sont principalement d'un caractère local. C'est pourquoi on ne trouve dans les sources byzantines, occidentales et orientales qu'un très petit nombre de données qui puissent servir comme confirmation ou analogie de ce qui est raconté dans les recueils saloniens. A cause de cela, ainsi qu'à cause du manque de renseignements chronologiques précis dans *Mir. I* et bien plus encore dans *Mir. II* et, enfin, à cause de l'édition insuffisante des textes dont nous disposons, — il ne nous a été possible de fixer avec précision qu'un petit nombre de dates. Une édition critique de ces documents, ainsi que l'utilisation de sources qui ne nous étaient pas accessibles, permettront non seulement de préciser certains détails de notre système chronologique, mais aussi de les mieux établir.

РЕГИСТАР

- ▲** Гапије из Хиерополиса 68
 Ахилеј, заштитник Ларисе 26
 Акрополита Константин 24–25 137 138
 Анастасије Библиотекар 18 19 22 31
 36 110 137 138
 Анонимни аутор *Mir.* III 20
 Арабљани (Агарени, Сарацени) 107
 123 sq.
 Арменопулос Константин 26
 Артемије чудотворац 13
- Б**анат 131
 Baynes N. H. 91 sq.
 Beck H. G. 25
 Bon A. 12 52 63 77 83
 Bury J. B. 115 133
 Butler A. J. 69
 Bueys C. 9 10 16 18 24 26 30 31 35
 36 46 49 52 53 56 60 66 72 75 78
 88 89 99 101 106 111 112 134 135
 137 139 144
- Charanis P.** 63
- Д**акија 96 97 100 126
 Дамаскин Студита 26 27
 Дарданија 96 97 126
 Дјаконов А. П. 47
 Delehaue H. 12 13 73 144
 деме (ο: δῆμοι) — устанак за време
 Фоке 45–48
 Деметријада, град у Тесалији 139
 Diehl Ch. 115
 Дионизије, монах из Сијатисте 25
 Dölger F. 20 23 48 133
 Дринов М. С. 9 10 13 53 60 89 99
 114 134
 Дрогувити, словенско племе 85 sq.
 107 127
 Дворник Ф. 82–83
- Е**вгеник Маркос 26
 Εὐαγγεῖα ἡ κυρία 45
- Ф**иларет, епископ черниговски 9 10
 13 54 60 75 99 106 114 134 144
- Ф**илотеј, митрополит селимбрски
 (XIV в.) 25
 φιλόχριστος βασιλεὺς (Ираклије) 66–69
 Фока, цар (602–610) 44–48 55 62 66
 67 68 70
- G**eizer H. 9 10 12 32 36 44 46 49 76
 78 129–130 132 135 143 144
 Господнетих J. 133
 Грабар А. 12 16 83 103 106
 Графенауер Б. 9 10 39 53 55 61 62 77
 86 88 92 sq. 133 135
 Grégoire H. 10 12 42 53 54 61 77 78
 83 86 120 121 sq. 125 126 132–133
 144
 Григорије, ђакон и референдар (XIII
 в.?) 24
 Григорије Палама, солунски митро-
 полит 25
 Григорије Велики, папа 62 63
 Guiland R. 25
- Ж**ацон (Χάρζων), вођа Словена 24 82
 84 85 sq. 100 113 126 129 135
 Malkin F. 20
 Харија (Χαρία), хипарх 97
 Hase V. C. 14 17 31 52 54 75
 Хеллада (Ἑλλάς) = средња Грчка 21
 56 85 127 136 138
 Hoff K. 88
 Хрисантопулос, еп. 91
 Хрисолора Димитрије 26
- И**раклије, цар 55 66
 Isidorus Hispalensis, хроничар 91
 Isidorus Pacensis 95
- Ј**евсевије (Εὐσέβιος), солунски архи-
 епископ (крај VI в.) 21 22 38 39
 40 41 53 57 59 60 65 66 70 76 79
 Јевстатије, солунски архиепископ (XII
 в.) 23
 Јиречек К. 9 10 13 48 54 55 60 61 77
 86 93 94 99 114 129
 Јосиф, солунски митрополит (поч. IX
 в.) 19

- Јован солунски митрополит и писац
Mir. I 18 74--80 83--84 85 87 96
97 100 101 102 104 113 140 141
- Јован, солунски митрополит (крај VII
в.) 104
- Јован Ефески 54 55 129
- Јован из Никиу, хроничар 48 55 60 67
93 -94 131
- Justiniana Prima 62
- К**абасилас Никола 25
- Керамесиско Поље у Македонији 113
127 129 134
- κιβόριον (ciborium) 40--41 45 50 53
55 56 65
- Кипријан, епископ из Африке 21 22 110
- Кир и Јован, хришћански мученици 13
- Климент, епископ 26
- Константин IV, око 680 ратује про-
тив македонских Словена 125 sq.
- Кос Ф. 32 54 56 60
- Ковачевић-Јовановић 88
- Krumbacher K. 23 30 118
- Кулаковски J. 45 46 47 48
- Кувер (Κοῦβερ), одметник од хагана
84 113 126 sq.; не може се иден-
тификовати са Кувратом или Хро-
ватом 130- 133
- Куврат (Κοῦβρατος) 132 sq. 135
- L**aurent J. 10 12 70 75 76 77 86 88 89
99 101 102 106 111 sq. 134 144
- Лав VI Мудри (886--911) 20 118 120
- Lemerle P. 12 70 77 83
- Леон (Λέων), префект Илирика (око
пол. VII в.) 104--105
- Леонтије, префект Илирика (V в.) 17
21 103
- Липшиц E. 32 61 78 115
- М**арианос, префект Илирика (V в.)
36 65
- Marquart J. 60 99 129 143
- Матијашевић Ст. 135
- Маврикије, цар (582--602) 27 38 39 56
60 61 62 63 65 66 70
- Маур (Μαῦρος), Куверов војвода 127 sq.
Мезија 126
- Михајло Сирски, хроничар 47 54 63 68
- Милев Н. 10 12 77 91 93 99 113--114
135 143 144
- Монемвасиска Хроника 63
- Muralt E. 10 12 45 54 60 61 69 88 99
106 114 133--134
- N**aissus (Ниш) 96 98
- Niederle L. 9 10 42 53 60 77 78 90 99
115 sq. 130 135 144
- Никасије Ђакон, хагиограф (XII в.) 23
- Никифор Григора 25
- Никифор Патријарх, хроничар 90 99
125 130--131 135
- Никита, солунски митрополит (XI в.)
20--23 73 80 137 138
- Николајевић К. 9 10 18 60 89 99 106
115 134
- ὁ ἡμῶν βασιλεὺς = Константин IV (668
--685) 136 144
- Онесифор, црквењак 41 49 65
- Органа, кнез Уногундура 131
- Острогорски Г. 12 48 98 100 114
- П**агански елементи у култу св. Ди-
митрија 72--73
- Панонија 96 97 100 113 126 135
- Папагеоргиу Н. 102 103 106
- Павле, солунски митрополит (пол. VII
в.) 104
- парафраза Ставракијевог написа Lau-
datio s. Demetrii 28 119 sq.
- Pernice A. 46 67 77 91 144
- Петар, солунски митрополит (крај VII
в.) 104
- Petit L. 104
- Пизида Георгије 91--92
- Плотин, солунски митрополит (поч. VII
в.) 18 84 104
- Подунавље 96 97 126
- префект и „префекти“ Илирика 43--44
49 50 56 57 63 106 107 123 143
- Превалис 126
- Прокопије, историчар 98
- Првуд (Περβοῦδος), кнез словенског
племена са Ринхина 24 82 166 sq.
113 117 120 136
- Р**ачки Ф. 32 60
- Радомир, син Самуилов 120
- Rambaud A. 115
- Ринхинци, словенско племе 107--109
117 120 123 sq.
- С**агудати, словенско племе 85 sq. 107
117 120 134

Самуило, цар 119
 Сардика (Софија) 96 98
 Sathas K. 12
 Себеос, хроничар 92
 Сергије, солунски митрополит (крај VII в.) 104
 Setton K. M. 63 83 133
 Сигалас А. 20 21
 Симеон Метафраста 20 21 24
 Симоката Теофилак 56 62
 Сириг Мелетије (XVII в.) 28
 Сиринум 16 52 126 134
 Сисиније, византиски адмирал 127 sq 134 136 138
 Скиатеја, острво 127 134 138
 Склавиније (Σκλαβίνια) 56 63 129
 Словени: група од пет хиљада напада Солун 49 sq.; у заједници с Аварима седам дана опседају Солун 56 sq.; глад у Солуну као последица аварско-словенске седмодневне опсаде 41 sq.; по Јегеји пљачкају, затим под вођством Хациона опседају Солун 81 85 sq. 126 139; у заједници с Аварима 33 дана опседају Солун 81 96 sq. 126 139; приликом једног земљотреса покушавају да уђу у Солун 81 100 sq. 139; после Првудове смрти спроводе герилску блокаду и опсаду Солуна 81 106 sq. 123 sq. 139; Стримонци и Ринхинци гусаре по Дарданелима и Пропонтиди, после чега против њих Константин IV шаље војску 82 108 sq. 140 144; у Хелади заробљавају епископа Кипријана 82 136 sq. 140
 Солун: тобожње место рођења и смрти св. Димитрија 16—17; напад пет хиљада Словена 49—56; аварско-словенска опсада 56—64; глад као последица седмодневне аварско-словенске опсаде 41—42 64; опасност од избијања грађанског рата 44—48; куга у граду и околини 37—38 69; несташица жита у С. и другим градовима 42-44 66—69; словенска опсада под вођством Хациона 81 85 sq. 103 139; хаганова опсада на позив оближњих Словена 81 96 sq. 139; смрт архиепископа Јована, земљотреси и покушај оближњих Словена да уђу у град 81 100—103 105 139; у С. на превару ухваћен словенски кнез Првуд 106—107 140; после Првудог

довог погубљења словенска племена спроводе герилску блокаду и опсаду града 81 106 sq. 123 sq. 140; Куверов покушај да преко Маура освоји град 126 sq. 140; С. пружа уточиште епископу Кипријану 136 sq. 140; базилика св. Димитрија 16 72 100—106 139 141

Соскон, крај негде у Бугарској 120
 Spintler R. 46 76
 Ставракије Јован, хартофилакс 23—24 25 117 sq.
 Станојевић С. 9 10 13 52 53 54 55 60 61 62 77 86 91 99 113 134 144
 Стримонци, словенско племе 107—109 117 120 123 sq.

Шишић Ф. 56 61 130 135

Tafel Th 9 10 13 27 52 53 60 66 75 76 77 78 89 99 106 107 114 126 134 144

Tafrafi O. 9 10 13 14 31 54 61 66 77 78 99 101 102 105 116 120 130 144

Теба, град у Тесалији 139

Текла, хришћанска мученица 13

Теодор, комес Абидоса 67 68

Теодор Метохит 25

Теодот, епископ ангорски 25

Теофан Керамеј, хагиограф (XII в. ?) 23

Теофан, хроничар 19 23 45 48 62 67 69 94—95 99 105 122 125 129 135

Тесалија 85

Texier Ch. F. 102

Тома Презвитер, хроничар 90—91

Tomaschek W. 133

Tougard A. 10 12 13 14 30—31 53 56 60 75 88 89 99 101 106 107 115 134 144

Tzenoff G. 133

Успенски Ф. И. 10 12 42 53 61 77 115 130—132 135 144

Вајунити, словенско племе 85

Васиљев А. А. 13

Велегезити, словенско племе 85 107 108 138—139

Верзити, словенско племе 85

Жungopoulos A. 29

Zeiller J. 16 17

Златарски В. Н. 10 12 24 54 55 61 86 93 117 sq. 135 143